

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОШОВА БОГДАНА РОМАНІВНА

УДК 338. 48:316.42(43)

ДИСЕРТАЦІЯ

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ
ІНФРАСТРУКТУРИ

08.00.03 – Економіка та управління національним господарством

08 – Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Ідентичність усіх примірників дисертації

ЗАСВІДЧУЮ:

Вчений секретар спеціалізованої

Вченої ради

Завербний А.С.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____/Б.Р. Кошова/

Науковий керівник Терехух Андрій Андрійович, д.е.н., професор

Львів 2018

АНОТАЦІЯ

Кошова Б.Р. Соціально-економічний розвиток туристичної інфраструктури. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». - Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2018.

Дисертацію присвячено вирішенню наукового і прикладного завдання соціально-економічного розвитку туристичної інфраструктури. Україна володіє високим потенціалом розвитку туристичної галузі, котра може генерувати значні надходження капіталу для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. Динаміка туристичних потоків протягом останніх років характеризується високою флуктуацією. Однією з головних причин уповільнення динаміки зростання туристичної галузі є незадовільний стан туристичної інфраструктури. Актуальність дисертаційного дослідження полягає у дослідженні структурних змін у туристичній сфері та дослідженні їх впливу на соціально-економічний розвиток країни та аналізованої території зокрема.

Туристична галузь є домінуючим чинником забезпечення соціально-економічного зростання для багатьох країн, які характеризуються подібними політичними, історичними, географічними та культурними особливостями. Це свідчить про наявність значних потенційних можливостей розвитку туризму за умови формування інфраструктури для належного функціонування цієї галузі. Досліджуючи динаміку основних показників діяльності туристичної сфери протягом останніх років, можна констатувати ознаки занепаду деяких видів туризму та скорочення абсолютної кількості туристів, яких обслуговують національні суб'єкти туристичної діяльності. Такі фактори актуалізують необхідність дослідження впливу туристичної інфраструктури на соціально-

економічний розвиток та прогнозування перспективної динаміки індикаторів туристичних та соціальних змін у майбутньому.

У першому розділі «Теоретичні та прикладні основи соціально-економічного оцінювання туристичної інфраструктури» розглянуто економічну сутність поняття «соціально-економічний розвиток» та встановлено стимулюючу роль туристичної інфраструктури з метою подальшого економічного та соціального зростання, виявлено концептуальні засади формування інфраструктури туризму в системі забезпечення соціально-економічного розвитку.

У роботі уточнено поняття «соціально-економічний розвиток» стосовно різних об'єктів застосування, а саме: на макро- і мезорівнях для характеристики країни, регіонів або конкретних територіально-адміністративних одиниць (областей, міст тощо). Враховуючи спільні та відмінні риси у трактуванні досліджуваного поняття, виділено сутнісні ознаки для характеристики об'єктів розвитку: структурний, кількісний, динамічний та системний.

В умовах глобалізації світового господарства саме рівень розвитку інфраструктури визначає можливості подальшого соціально-економічного розвитку території та зміцнення його конкурентоспроможності, адже передбачається співвідношення елементів, які забезпечують стабільне функціонування системи загалом. Складовими інфраструктури є група галузей, які мають спільне призначення; вони формують умови, в яких відбувається господарська діяльність. Ключовою функцією інфраструктури є забезпечення функціонування і розвитку певного процесу, господарської діяльності загалом. Автором запропоновано взаємозалежність основних компонентів та рівнів (макро-, мезо- та мікрорівня) та місце туристичної інфраструктури. У результаті дослідження літературних джерел, було встановлено, що «інфраструктуру» потрібно розглядати як єдину цілісну систему, в основу котрої закладено функцію забезпечення виробничої та невиробничої сфер діяльності

людини з метою досягнення максимально можливого економічного ефекту, охорони здоров'я та забезпечення умов відтворення навколишнього середовища. Специфікою її самоокупності є довготривале перенесення вартості на результати господарської діяльності.

У другому розділі «Аналізування та оцінювання соціально-економічного розвитку туристичної інфраструктури» проаналізовано сучасний стан соціально-економічного розвитку на прикладі західних областей України, оцінено стан туристичної інфраструктури та динаміки показників розвитку туризму, досліджено вплив туристичної інфраструктури на соціально – економічний розвиток.

Аналізування показників соціально-економічного розвитку вказав, що динаміка основних параметрів є різнонапрявлена. Це пов'язано із нестабільною політичною та економічною ситуацією, знеціненням національної грошової одиниці та розширенням процесів лібералізації та глобалізації.

Позитивна динаміка розвитку західних областей України характеризується такими показниками, як обсяг прямих іноземних інвестицій, темпи росту регіонального продукту у розрахунку на одну особу, роздрібний та оптовий товарообіг, динаміка прийняття в експлуатацію житла. Дослідження показали, що позитивна динаміка макроекономічних показників не позначилась на рівні життя громадян. Рівень оплати праці залишається нижчим за середнє значення по Україні, а частка безробітних є вищою.

Хоча туристичні потоки є нестабільними, розвиток туристичної інфраструктури, зберігає стійку позитивну тенденцію. Розвиток туризму позитивно впливає на соціально-економічний стан. Аналіз показав, що існує високий рівень кореляції між показниками ефективності функціонування туристичної сфери та соціально - економічними змінами. Згрупувавши показники соціально-економічного розвитку, які найбільше впливають на динаміку туристичних потоків, вдалось виявити, що

промисловість, торгівля та будівельна сфера більшою мірою залежать від динаміки розвитку туристичної сфери. На стан безробіття, рівень оплати праці та зовнішньоекономічну діяльність рівень розвитку туризму майже не впливає.

У третьому розділі «Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку туристичної інфраструктури» запропоновано моделі сценаріїв соціально-економічного розвитку, проведено економічне обґрунтування необхідності розбудови туристичної інфраструктури на прикладі східноєвропейських країн та лідера у галузі розвитку туризму – Туреччини. Розроблено прогноз тенденції соціально-економічного розвитку на прикладі західних областей України із врахуванням динаміки туристичної сфери.

Досліджено методичні засади сценарного планування, застосування якого дає змогу передбачити можливий перебіг подій у майбутньому, ґрунтуючись на врахуванні змін у соціально-економічному середовищі. Першочерговим запропоновано застосування лінійного сценарію, котрий передбачає дослідження прямого впливу факторів зміни динаміки аналізованого процесу або явища, і саме після того, як для кожної події, що можлива у майбутньому, є готове рішення, можна обирати альтернативу, кожна з яких веде до зміни стану об'єкта планування у певному секторі чи загалом в економіці.

У роботі проведено сценарне моделювання соціально-економічного розвитку з метою здійснення ретроспективного аналізу макроекономічних показників областей західного регіону для виявлення позитивних чи негативних тенденцій зміни у майбутньому із застосуванням кореляційно-регресійного аналізу. Проведений аналіз виявив залежність соціально-економічних показників від основних індикаторів розвитку туризму, а саме: динаміки загальної кількості туристів, які відвідали західні області України, динаміки розвитку об'єктів туристичної інфраструктури. Значна кореляція між туристичними потоками та закладами туристичної

інфраструктури засвідчила про необхідність розширення номенклатури послуг із забезпеченням стабільно високоякісного обслуговування.

Дослідження показали, що значну частку валового внутрішнього продукту різних країн світу формує туристична сфера, рівень розвитку котрої часто залежить не лише від природно-кліматичних, рекреаційних чи історико-культурних ресурсів. Матеріально-технічна база створює передумови для ефективного використання наявних благ (Туреччина є яскравим прикладом цього).

У дисертації запропоновано проведення кореляційно-регресійного аналізу динаміки валового продукту та індикатора розвитку туристичної сфери, загального туристичного потоку, із застосуванням коефіцієнтів вагомості. З метою побудови функції було застосовано поліноміальну, степеневу та лінійну залежності. Для врівноваження отриманих рівнянь виведено формулу, котра дає змогу отримати ряд коефіцієнтів вагомості, що в сумі даватимуть одиницю.

Практичне значення одержаних результатів полягає у вдосконаленні методичного та прикладного інструментарію для проведення емпіричного та прогностичного аналізу динаміки соціально-економічного розвитку із врахуванням туристичної інфраструктури. Запропоновано та удосконалено математичні моделі для прогнозування перспективних змін у соціально-економічній сфері, а також ряди вагомості макроекономічних факторів, які впливають на динаміку розвитку туристичної галузі.

Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри туризму Національного університету «Львівська політехніка». Матеріали наукового дослідження використані та впроваджені у діяльності Департаменту розвитку управління туризмом Львівської міської ради (довідка № 4 – 2702 - 168 від 29 грудня 2017р.), туристичної компанії ТзОВ «Чудо Тур», а також при викладанні дисципліни «Інфраструктура туризму» для студентів напряму підготовки 6. 140103 «Туризм» та

«Економіка підприємств в туристичній сфері» для студентів ОКР «бакалавр» спеціальності 242 «Туризм».

Ключові слова: інфраструктура, соціально – економічний розвиток, інфраструктура туризму, метод оцінки, кореляційно-регресійний аналіз, рангові оцінки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові публікації, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1.1. Публікації у наукових фахових виданнях України

1. *Брунець, Б. Р., 2012. Сутність означення інфраструктура. *Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць*, 22.05, с. 372-377.

2. Кошова, Б. Р., 2017. Прогнозування розвитку туристичної інфраструктури. *Менеджмент та підприємництво в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 875, с. 431-439.

3. **Кошова, Б. Р. та Терехух, А. А., 2017. Прогнозування впливу соціально-економічного розвитку на формування туристичної сфери Західного регіону України. *Ефективна економіка*, [online] 17, Доступно: <<http://www.economy.nauka.com.ua/?n=12&y=2017>> [Дата звернення 16 Січень 2018]. (Міжнародні наукометричні бази даних: Index Copernicus). (Особистий внесок автора: здійснено прогнозування впливу соціально-економічного розвитку на формування туристичної сфери Західного регіону України).

4. **Кошова, Б. Р. та Терехух, А. А., 2017. Сутнісні ознаки та види соціально – економічного розвитку регіону. *Науковий вісник Хмельницького національного Університету. Серія: «Економічні науки»*, 6, (2), с. 223-228. (Міжнародні наукометричні бази даних: Index Copernicus,

*Прізвище змінено у зв'язку з одруженням (свідоцтво Серія І-СГ № 243054)

**Наукові фахові видання, які включені до міжнародних наукометричних баз даних

PolishScholarlyBibliography, ScholarGoogle). (Особистий внесок автора: сформовано сутнісні ознаки та види соціально – економічного розвитку регіону).

5. Брунець, Б. Р., Копець Г.Р., 2007. Встановлення основних факторів розвитку інноваційної діяльності підприємства. В: *Проблеми економіки та управління. Вісник національного університету Львівська політехніка*, № 582, с. 197-202. (Особистий внесок автора: розширено класифікацію інноваційної діяльності за видами ризиків, обґрунтовано доцільність введення поняття «інноваційного середовища» діяльності та дано його визначення).

1.2. Публікації у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних

6. Кошова, Б. Р. та Терехух, А. А., 2017. Прогнозування динаміки розвитку туристичної інфраструктури та її вплив на соціально-економічний клімат в Західному регіоні України. *Молодий вчений*, 10, с.1060-1066. (Міжнародні наукометричні бази даних: РИНЦ, ScholarGoogle, OAJI, CiteFactor, ResearchBible, IndexCopernicus). (Особистий внесок автора: прогнозовано динаміку розвитку туристичної інфраструктури та її впливу на соціально-економічний клімат в Західному регіоні України).

7. Кошова, Б. Р. та Терехух, А. А., 2017. Економічне обґрунтування доцільності розвитку туристичної інфраструктури у Західному регіоні України. *Молодий вчений*, 11, с.1314-1326. (Міжнародні наукометричні бази даних: РИНЦ, ScholarGoogle, OAJI, CiteFactor, ResearchBible, IndexCopernicus). (Особистий внесок автора: обґрунтовано доцільність розвитку туристичної інфраструктури у Західному регіоні України).

8. Кошова, Б. Р. та Терехух, А. А., 2017. Оцінювання впливу соціально – економічного розвитку на формування туристичної інфраструктури Західного регіону України. *Молодий вчений*, 12, с.772-777.

(Міжнародні наукометричні бази даних: РИНЦ, ScholarGoogle, OAJI, CiteFactor, ResearchBible, IndexCopernicus). (Особистий внесок автора: здійснено оцінювання впливу туристичної інфраструктури на соціально – економічний розвиток Західного регіону України).

2. Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Брунець, Б. Р., 2013. Роль формування туристичної інфраструктури на засадах сталого розвитку. В: *Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: 2-ий міжнародний конгрес.* Львів, Україна, 19-22 Вересень 2013. Львів: Національний університет «Львівська політехніка».

10. Брунець, Б. Р., 2013. Інфраструктура як регулятор туризму на заповідних територіях. В: *Стан та перспективи розвитку заповідної справи та екологічного туризму в Україні: Всеукраїнська науково-практична конференція,* Миколаїв, Україна, 21-22 Березень 2013. Миколаїв: ЧДУ ім.П. Могили.

11. Брунець, Б. Р., 2013. Методи впровадження інновацій у туристичну інфраструктуру. В: *Міжнародна науково-практична конференція з проблем формування та розвитку інноваційної інфраструктури.* Львів, Україна, 16-18 Травень 2013. Львів: Вид. Львівської політехніки.

12. Брунець, Б. Р., 2013. Оцінка туристичної інфраструктури. Методичний підхід. В: *Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання: IV міжнародна науково-практична конференція.* Черкаси, Україна, 21-22 Березень 2013. Черкаси: Черкаський державний технологічний університет.

13. Брунець, Б. Р., 2013. Рівні туристичної інфраструктури та принципи її формування. В: *EcoTour-2013: I міжнародна конференція молодих вчених.* Львів, Україна, 21-23 Листопад 2013. Львів: Вид. Львівської політехніки.

14. Брунець, Б. Р., Терехух А. А., 2014. Засади формування туристичної інфраструктури. В: *Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці та освіті: XIII міжнародний науковий семінар*. Київ – оз. Світязь, Україна, 30 Червень – 4 Липень 2014. Київ: Національна академія управління. (Особистий внесок автора: обґрунтовано засади формування туристичної інфраструктури).

15. Брунець, Б. Р., 2014. Інфраструктура як регулятор туристичних потоків на заповідних територіях. В: *Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: Міжнародний конгрес*. Львів, Україна, 17-19 Вересень 2014. Львів: Вид. Львівської політехніки.

16. Кошова, Б. Р., Терехух, А. А., 2015. Функції критичної інфраструктури у розвитку сфери туризму. В: *Стан, проблеми та перспективи вдосконалення економіки України: Міжнародна науково-практична конференція*. Ужгород, Україна, 2–3 Жовтень 2015. Ужгород: Вид. дім «Гельветика». (Особистий внесок автора: обґрунтовано функції критичної інфраструктури у розвитку сфери туризму).

17. Брунець, Б. Р., 2014. Туристична інфраструктура: чинники розміщення та оцінювання. В: *Актуальні проблеми економіки 2014: VIII міжнародна конференція*. Київ, Україна, 12 Грудень 2014. Київ: Національна академія управління.

18. Кошова, Б. Р., Терехух, А. А., 2015. Рівні туристичної інфраструктури та їх складові. В: *Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу: Міжнародна науково-практична конференція*. Тернопіль, Україна, 15-17 Жовтень 2015. Тернопіль: ТНТУ. (Особистий внесок автора: вказані складові та обґрунтовані рівні туристичної інфраструктури).

19. Кошова, Б. Р., 2015. Вплив «суперточки тур» на відвідуваність об'єктів туристичної інфраструктури. В: *Управління туристичною*

індустрією: методологія і практика: II міжнародна науково-практична конференція. Полтава, Україна, 8 -9 Жовтень 2015. Полтава: Вид. «Сімон».

20. Кошова, Б. Р., 2015. Тенденції розвитку ресторанної справи у місті Львові. В: *Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети: VII міжнародна науково-практична конференція,* Харків, Україна, 20 Листопад. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна.

21. Брунець, Б. Р., Терехух, А. А., 2016. Елементи туристичної інфраструктури як генератори туристичних потоків. В: *Управління інноваційним процесом в Україні: економічні, соціальні та політичні трансформації: Міжнародна науково – практична конференція.* Львів, Україна, 19-21 Травень 2016. Львів: Вид. Львівської політехніки. (Особистий внесок автора: обґрунтовано, що елементи туристичної інфраструктури виступають генераторами туристичних потоків).

22. Кошова, Б. Р., 2016. Інфраструктура сучасних готельно-розважальних комплексів. В: *Сталий розвиток: захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: IV міжнародний конгрес.* Львів, Україна, 21-23 Вересень 2016. Львів: Вид. Львівської політехніки.

23. Кошова, Б. Р., 2016. Пріоритети розвитку урбанізованих територій. Стратегічний аспект. В: *Регіон-2016: стратегія оптимального розвитку Міжнародна науково-практична конференція.* Харків, Україна, 10–11 Листопад 2016. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна.

24. Кошова, Б. Р., 2017. Оцінка якості розвитку інфраструктури туризму регіонів України. В: *Регіон-2017: стратегія оптимального розвитку: Міжнародна науково-практична конференція.* Харків, Україна, 20–21 Квітень 2017. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна.

25. Кошова, Б. Р., 2017. Програмні проекти оновлення туристичної інфраструктури на прикладі Греції. Уроки для України. В: *Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні та світі: Міжнародна науково-*

практична конференція. Луцьк, Україна, 18-19 Травень 2017. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ.

26. Кошова, Б. Р., Терехух, А. А., 2017. Підходи до оцінювання інфраструктури туризму. В: *Актуальні проблеми економіки 2017: XVI-ий міжнародний науковий семінар. Київ – оз. Світязь, Україна, 3-7 Липень 2017 Київ: Національна академія управління. (Особистий внесок автора: запропоновано підхід до оцінювання інфраструктури туризму).*

3. Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

27. Брунець, Б. Р. та Бець М.Т. 2012. Принципи формування туристичної інфраструктури. *Географія та туризм*, 21, с. 8-15 (Особистий внесок автора: сформовані принципи формування туристичної інфраструктури).

28. Брунець, Б. Р., 2011. Характеристика туристичної інфраструктури Львівщини на передодні «Євро-2012». *Географія та туризм*, 14, с. 199-204.

29. Брунець, Б. Р., 2011. Туристична інфраструктура Львівської області: стан та перспективи розвитку. *Географія та туризм*, 15, с. 157-164.

ANNOTATION

Koshova B. R. Social and economic development of tourist infrastructure. – Qualification scientific work with the manuscript copyright.

The thesis for a candidate of economic science (doctor of philosophy) degree in specialty 08.00.03 “Economics and national economy management”. – Lviv Polytechnic National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2018.

The thesis is devoted to solving of the scientific and applied task of social and economic development of the tourist infrastructure. Ukraine has a high potential for development of tourist industry, which can generate significant

capital inflows to ensure sustainable social and economic development. The dynamics of tourist flows in recent years is characterized by high fluctuation. One of the main reasons for slowing the dynamics of growth in the tourist industry is unsatisfactory state of the tourist infrastructure. Relevance of the thesis research lies in studying of structural changes in tourist sphere and studying of their influence on the social and economic development of country and analyzed territory in particular.

The tourist industry is a dominant factor in ensuring social and economic growth for many countries that are characterized by similar political, historical, geographical and cultural features. This indicates the existence of significant potential for tourist development, provided that infrastructure is formed for normal functioning of this industry. Investigating the dynamics of main indicators of the tourist industry in recent years, we can state signs of decline of some types of tourism and a reduction in the absolute number of tourists served by national entities of tourist activity. Such factors actualize need to study the impact of tourist infrastructure on social and economic development and forecasting the future dynamics of indicators of tourism and social change in the future.

In the first chapter “Theoretical and applied bases of social and economic assessment of tourist infrastructure” the economic essence of the concept of “social and economic development” is considered and stimulating role of the tourist infrastructure for the purpose of further economic and social growth is determined, the conceptual foundations of formation of the tourist infrastructure in the system of ensuring social and economic development.

The concept of “social and economic development” is clarified in the study in relation to various objects of application, in particular: at macro- and meso-level to characterize the country, regions or specific territorial administrative units (oblasts, cities, etc.). Taking into account the common and distinctive features in the interpretation of the concept under study,

the essential features are distinguished for the characteristics of development objects: structural, quantitative, dynamic and systemic.

In the conditions of globalization of the world economy, level of infrastructure development determines the possibilities for further social and economic development of the territory and strengthening its competitiveness, because it provides for the ratio of elements that ensure the stable functioning of the system as a whole. The infrastructure components are a group of industries that share a common purpose; they form the conditions under which economic activity takes place. The key function of the infrastructure is to ensure the functioning and development of a particular process, economic activity in general. The author proposes the interdependence of the main components and levels (macro-, meso- and micro-level) and the place of the tourist infrastructure. As a result of the study of literary sources, it has been established that “infrastructure” should be considered as a single integral system, which is based on the function of ensuring production and non-productive spheres of human activity in order to achieve the maximum possible economic effect, health and environment protection environment . The specificity of its self-sustainability is the long-term transfer of value to the results of economic activity.

The second chapter “Analysis and assessment of social and economic development of tourist infrastructure” analyzes the current state of social and economic development on example of the western oblasts of Ukraine, assesses the status of tourist infrastructure and dynamics of indicators of tourism development, investigates the impact of tourist infrastructure on social and economic development.

The analysis of the indicators of social and economic development indicated that the dynamics of the main parameters is differently stratified. This is due to the volatile political and economic situation, the depreciation of the national currency and the expansion of the processes of liberalization and globalization.

The positive dynamics of development of the western oblasts of Ukraine is characterized by such indicators as the volume of direct foreign investments, the growth rate of regional product per capita, retail and wholesale trade, and the dynamics of acceptance into the operation of housing. Study has shown that the positive dynamics of macroeconomic indicators did not affect the standard of living of citizens. The level of remuneration remains lower than the average for Ukraine, and the share of the unemployed is higher.

Although tourist flows are unstable, the development of tourist infrastructure remains a stable positive trend. The development of tourism has a positive effect on the social and economic status. The analysis showed that there is a high level of correlation between indicators of the efficiency of tourism sector and social and economic changes. Having grouped the indicators of social and economic development, which have the greatest influence on the dynamics of tourist flows, it was possible to find that industry, trade and construction sphere more depend on the dynamics of tourism development. The level of tourism development has almost no effect on unemployment, wages and foreign economic activity.

In the third chapter “Modeling and forecasting of social and economic development of tourist infrastructure”, models of social and economic development scenarios are proposed, economic justification for development of tourist infrastructure is exemplified by the example of Eastern European countries and the leader in tourism development – Turkey. The forecast of social and economic development trend is developed on the example of western oblasts of Ukraine taking into account the dynamics of the tourist sphere.

The methodical foundations of scenario planning are explored, the application of which allows to predict possible course of events in the future, is based on taking into account changes in the social and economic environment. The primary application of the linear scenario is proposed, which involves studying direct influence of factors of the dynamics of process or phenomenon under consideration, and it is after each event, perhaps in the future, there is a

ready solution, you can choose an alternative, each leading to a change in the state of the object of planning in a particular sector or in general in the economy.

In the work scenario modeling of social and economic development is carried out with the purpose of retrospective analysis of macroeconomic indicators of the oblasts of the western region for revealing positive or negative trends of future changes with the use of correlation and regression analysis. The analysis revealed the dependence of social and economic indicators on the main indicators of tourism development, namely: the dynamics of the total number of tourists who visited the western oblasts of Ukraine, the dynamics of the development of tourist infrastructure. A significant correlation between tourist flows and institutions of tourist infrastructure has shown the need to expand the range of services with ensuring consistently high-quality services.

Study has shown that a significant share of the gross domestic product of various countries in the world is formed by the tourist sphere, the level of development of which often depends not only on natural, climatic, recreational or historical and cultural resources. The material and technical base creates the prerequisites for effective use of existing goods (Turkey is a prime example of this).

In the thesis it is proposed to conduct a correlation and regression analysis of the dynamics of gross product and indicator of development of the tourist sphere, the general tourist flow, using weighting coefficients. For the purpose of constructing the function, polynomial, power, and linear dependences are applied. To balance the equations obtained, a formula is derived that allows one to obtain a number of weight coefficients, which in sum gives unity.

The practical significance of the results is to improve the methodological and applied tools for conducting empirical and predictive analysis of the dynamics of social and economic development, taking into account the tourist infrastructure. Mathematical models are proposed and improved for forecasting long-term changes in the social and economic sphere, as well as a number of the

importance of macroeconomic factors affecting the dynamics of development of tourist industry.

The thesis is made in framework of research work of the Department of Tourism of the Lviv Polytechnic National University. Materials of the scientific research are used and implemented in the activities of the Department for Development of Tourism Management of the Lviv City Council (certificate №4 - 2702 - 168 of December 29, 2017), the tourist company LLC “Chudo Tour”, as well as in teaching discipline “Infrastructure of Tourism” for students of the preparation direction 6. 140103 “Tourism” and “Economics of enterprises in the tourist sector” for bachelor students in specialty 242 “Tourism”.

Key words: infrastructure, social and economic development, tourist infrastructure, method of assessment, correlation and regression analysis, ranking assessments.

LIST OF PUBLICATIONS ON TOPIC OF THE THESIS

1. Scientific publications, where the main scientific results of the thesis are published

1.1. Publications in professional editions of Ukraine

1. † Brunets, B. R., 2012. The essence of the definition of infrastructure. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine: collection of scientific and technical works*, 22.05, p. 372-377.
2. Koshova, B. R., 2017. Forecasting development of tourist infrastructure. *Management and entrepreneurship in Ukraine*. Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic", 875, p. 431-439.
3. ** Koshova, B. R. and Terebukh, A. A., 2017. Prediction of the impact of social and economic development on the formation of tourist sector in the Western region of Ukraine. *Effective economy*, [online] 17, Available:

† Surname is changed as a result of getting married (certificate Series *I-CI № 243054*)

** Publication also is included in the international scientometric databases

<<http://www.economy.nayka.com.ua/?n=12&y=2017>>[Application Date 16 January 2018]. (International Nuclear Databases: Index Copernicus). (*Personal contribution of the author: forecast of the impact of social and economic development on the formation of tourist sphere of the Western region of Ukraine is carried out*).

4. ** Koshova, B. R. and Terebukh, A. A., 2017. Essential characteristics and types of social and economic development of the region. Scientific bulletin of Khmelnytsky National University. *Series: "Economic Sciences"*, 6, (2), p. 223-228. (International Nuclear Databases: Index Copernicus, Polish Scholarly Bibliography, Scholar Google). (*Personal contribution of the author: essential features and types of social and economic development of the region are formed*).

5. Brunets, B.R., Kopets G.R., 2007. Establishment of the main factors of development of innovation activity of the enterprise. A: *Problems of Economics and Management. Bulletin of the National University Lviv Polytechnic*, № 582, p. 197-202. (*Personal contribution of the author: the classification of innovative activity by types of risks is expanded, the expediency of introducing the concept of "innovative environment" of activities and its definition is justified*).

1.2. Publications in publications that are included in international scientometric databases

6. Koshova, B. R. and Terebukh, A. A., 2017. Forecasting the dynamics of tourist infrastructure development and its influence on social and economic climate in the Western region of Ukraine. *Young scientist*, 10, p.1060-1066. (International Science and Mathematical Databases: RINC, Scholar Google, OAJI, Cite Factor, Research Bible, Index Copernicus). (*Personal contribution of the author: dynamics of tourist infrastructure development and its impact on social and economic climate in the Western region of Ukraine are projected*).

7. Koshova, B. R. and Terebukh, A. A., 2017. Economic justification of expediency of development of tourist infrastructure in the Western region of Ukraine. *Young scientist*, 11, p.1314-1326. (International Science and

Mathematical Databases: RINC, Scholar Google, OAJI, Cite Factor, Research Bible, Index Copernicus). (*Personal Contribution of the Author: feasibility of the development of tourist infrastructure in the Western region of Ukraine is substantiated*).

8. Koshova, B. R. and Terebukh, A. A, 2017. Assessment of social and economic development impact on the formation of tourist infrastructure of the Western region of Ukraine. *Young scientist*, 12, p.772-777. (International Science and Mathematical Databases: RINC, Scholar Google, OAJI, Cite Factor, Research Bible, Index Copernicus). (*Personal contribution of the author: an assessment of the impact of tourist infrastructure on social and economic development of the Western region of Ukraine*).

1.2. Scientific publications that confirm implementation of the thesis materials

9. Brunets, B. R., 2013. The role of tourist infrastructure formation on the basis of sustainable development. Q: *Protecting the environment. Energy saving. Balanced Nature*: 2nd International Congress. Lviv, Ukraine, September 19-22, 2013. Lviv: National University "Lviv Polytechnic".

10. Brunets, B. R., 2013. Infrastructure as a regulator of tourism in protected areas. A: *Status and Prospects for the Development of Nature Conservation and Ecological Tourism in Ukraine*: All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, Mykolaiv, Ukraine, 21-22 March, 2013. Mykolaiv: BSD Graves

11. Brunets, B. R., 2013. Methods of introducing innovations in tourist infrastructure. A: *International Scientific and Practical Conference on the Problems of the Formation and Development of Innovation Infrastructure*. Lviv, Ukraine, 16-18 May 2013. Lviv: View. Lviv Polytechnic.

12. Brunets, B. R., 2013. Estimation of the tourist infrastructure. Methodological approach. Q: *Travel, hotel and restaurant business in Ukraine: problems of development and regulation: IV international scientific-practical conference*. Cherkasy, Ukraine, 21-22 March 2013. Cherkasy: Cherkasy State Technological University.

13. Brunets, B. R., 2013. The levels of tourism infrastructure and principles of its formation. A: *EcoTour-2013: 1-st International Conference of Young Scientists*. Lviv, Ukraine, 21-23 November 2013. Lviv: View. Lviv Polytechnic.
14. Brunets, B.R., Terebukh A. A., 2014. Fundamentals for the formation of tourist infrastructure. A: *Modern Problems of Informatics in Management, Economics and Education: The XIII International Scientific Workshop*. Kyiv - Oz. Svityaz, Ukraine, June 30 - July 4, 2014. Kyiv: National Academy of Management. (Personal contribution of the author: grounded the principles of tourism infrastructure).
15. Brunets, B. R., 2014. Infrastructure as a regulator of tourist flows in protected areas. Q: *Protecting the environment. Energy saving. Balanced Natural Resources: International Congress*. Lviv, Ukraine, September 17-19, 2014. Lviv: View. Lviv Polytechnic.
16. Koshova, B. R., Terebukh, AA, 2015. Functions of critical infrastructure in the development of tourism. A: *Status, Problems and Prospects for Improving the Economy of Ukraine: International Scientific and Practical Conference*. Uzhgorod, Ukraine, 2-3 October 2015. Uzhhorod: View. house "Helvetica". (Personal contribution of the author: are substantiated functions of critical infrastructure)
17. Brunets, B. R., 2014. Tourist infrastructure: placement and assessment factors. A: *Actual Problems of Economics 2014: VIII International Conference*. Kyiv, Ukraine, December 12, 2014. Kyiv: National Academy of Management.
18. Koshova, B. R., Terebukh, AA, 2015. Levels of tourist infrastructure and their components. A: *Modern features of the formation and management of the innovative potential of regional development of tourism and recreation with the involvement of the youth resource: International scientific and practical conference*. Ternopil, Ukraine, October 15-17, 2015. Ternopil: TNTU. (Personal contribution of the author: these components and reasonable levels of tourism infrastructure)

19. Koshova, B. R., 2015. Influence of “super-point tour” on attendance of objects of tourist infrastructure. A: *Tourism Industry Management: Methodology and Practice: II International Scientific and Practical Conference*. Poltava, Ukraine, 8-9 October 2015. Poltava: View. Simon.
20. Koshova, B. R., 2015. Trends in development of restaurant business in the city of Lviv. A: *Travel Business: World Trends and National Priorities: VII International Scientific and Practical Conference*, Kharkiv, Ukraine, November 20. Kharkiv: KNU named after V. N Karazin.
21. Brunets, B. R., Terebukh, A. A., 2016. Elements of tourist infrastructure as generators of tourist flows. A: *Managing the Innovation Process in Ukraine: Economic, Social and Political Transformations: International Scientific and Practical Conference*. Lviv, Ukraine, 19-21 May 2016. Lviv: View. Lviv Polytechnic. *(Personal contribution of the author: is substantiated that elements of tourist infrastructure serve as generators of tourist flows)*.
22. Koshova, B. R., 2016. Infrastructure of modern hotel and entertaining complexes. Q: *Sustainable development: environmental protection. Energy saving. Balanced Nature Management: IV International Congress*. Lviv, Ukraine, September 21-23, 2016. Lviv: View. Lviv Polytechnic.
23. Koshova, B. R., 2016. Priorities of Urbanized Territories Development. Strategic aspect. In: *Region-2016: Optimal Development Strategy International Scientific and Practical Conference*. Kharkiv, Ukraine, November 10-11, 2016. Kharkiv: KNU named after V. N Karazin.
24. Koshova, B. R., 2017. Assessment of quality of tourist infrastructure development in the regions of Ukraine. Q: *Region-2017: Optimal Development Strategy: International Scientific and Practical Conference*. Kharkiv, Ukraine, April 20-21, 2017. Kharkiv: KNU named after V. N Karazin.
25. Koshova, B. R., 2017. Programmed projects for renovation of tourist infrastructure on example of Greece. Lessons for Ukraine. A: *Problems and prospects of tourism development in Ukraine and in the world: International*

scientific and practical conference. Lutsk, Ukraine, May 18-19, 2017. Lutsk: IVT of Lutsk National Technical University.

26. Koshova, B. R., Terebukh, A. A, 2017. Approaches to assessment of tourist infrastructure. A: *Actual Problems of the Economy 2017: The 16th International Scientific Seminar*. Kyiv – Oz. Svityaz, Ukraine, 3-7 July 2017 Kyiv: National Academy of Management. (*Personal contribution of the author: The proposed approach to the evaluation of tourism infrastructure*).

1.3. Publications, which additionally reflect scientific results of the thesis

27. Brunets, B. R., and Betz M.T. 2012. Principles of formation of tourist infrastructure. *Geography and Tourism*, 21, p. 8-15 (*Personal contribution of the author: principles of the formation of tourist infrastructure are formed*).

28. Brunets, B. R., 2011. Characteristics of tourism infrastructure of Lviv region on the eve of “Euro-2012”. *Geography and Tourism*, 14, p. 199-204.

29. Brunets, B. R., 2011. Tourist infrastructure of Lviv region: state and prospects of development. *Geography and Tourism*, 15, p. 157-164.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	25
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	
1.1. Сутність поняття «соціально-економічний розвиток».....	34
1.2. Туристична інфраструктура як чинник соціально-економічного розвитку	46
1.3. Концептуальні засади формування туристичної інфраструктури в системі забезпечення соціально-економічного розвитку.....	74
Висновки за розділом 1.....	84
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗУВАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	
2.1. Сучасний стан соціально – економічного розвитку як основа перетворень в туристичній інфраструктурі.....	87
2.2. Аналізування розвитку туристичної інфраструктури	106
2.3. Оцінювання впливу туристичної інфраструктури на соціально – економічний розвиток.....	128
Висновки за розділом 2.....	135
РОЗДІЛ 3 МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	
3.1. Моделювання сценаріїв соціально – економічного розвитку туристичної інфраструктури	137
3.2. Стратегії розбудови туристичної інфраструктури.....	155
3.3. Прогнозування соціально – економічного розвитку туристичної інфраструктури.....	168

Висновки за розділом 3.....	180
ВИСНОВКИ	182
СПИСОК ПОСИЛАНЬ.....	191
ДОДАТКИ.....	209

ВСТУП

Актуальність теми. Україна характеризується високим потенціалом розвитку туристичної сфери, котра може генерувати значний обсяг капіталу, необхідного для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. Динаміка туристичних потоків, особливо частка іноземних туристів у загальному обсязі, протягом останніх десяти років є спадною та характеризується високими флуктуаціями. Це приводить до необхідності докладного аналізування та визначення факторів, що впливають на такі тенденції. Оскільки однією із головних причин уповільненої динаміки зростання туристичної сфери є незадовільний стан туристичної інфраструктури, необхідно враховувати її структурні зміни та досліджувати їхній вплив на соціально-економічний розвиток країни і аналізованої території зокрема.

Туристична сфера є домінуючим чинником забезпечення соціально-економічного зростання для багатьох країн, які характеризуються подібними політичними, історичними, географічними та культурними особливостями. Це свідчить про наявність значних потенційних можливостей розвитку туризму за умови формування інфраструктури для належного функціонування цієї галузі. Досліджуючи динаміку основних показників діяльності туристичної сфери протягом останніх років, можна констатувати ознаки занепаду деяких видів туризму та скорочення абсолютної кількості туристів, яких обслуговують національні суб'єкти туристичної діяльності. Такі фактори актуалізують необхідність дослідження впливу туристичної інфраструктури на соціально-економічний розвиток та прогнозування перспективної динаміки індикаторів туристичних та соціальних змін у майбутньому.

Теоретичним та емпіричним аналізом регіонального соціально-економічного розвитку займалися такі вітчизняні та закордонні науковці, як І. Алексєєв, А. Александрова, О. Амельницька, Л. Баранник, О. Бабінова,

О. Бичков, Д. Бірюков, О. Васильєв, О.Вознюк, И. Ворожейкин, В. Воронкова, М. Грабар, А. Гранберг, М. Долішній, В. Залуцький, Л. Запасна, В. Ігнатов, О. Кібік, О. Кіро, О. Кузьмін, О., Ю. Масюк, Г. Макмілан, О. Мельник, Р. Мертон, А. Михайличенко, Т. Надтонка, Ю. Погорелов, Г. Повх, М. Тимощук, І. Тюха, Л. Федулова, Р. Фещур, А. Череп, І. Черниш, О. Чупир. Проблеми формування туристичної інфраструктури та її ролі у розвитку туристичної сфери висвітлено у працях: В.Азара, А. Александрова, Ю. Алексєєва, В. Архипова, Н.Баранського, А.Гайдук, М.Жукова, Г. Захарчин, А.Зорина, Н. Кабушкіна, К.Кривеги, С. Кузика, Г. Кунца, О. Любіцевої, М. Морозова, І.Смирнова, І. Сороки, А. Терєбуха, Т. Ткаченко, Н. Чир, Н. Чухрай та ін.

Водночас питання емпіричного аналізу динаміки соціально-економічного розвитку з урахуванням туристичної інфраструктури лишаються поза увагою. Так, неповною є класифікація макроекономічних чинників, які впливають на туристичну сферу, недостатньо вивчені напрями та сила їх впливу на динаміку туристичних потоків, відсутні прогнозні сценарії перспективних змін у туристичній та соціально-економічній сферах України. Недостатньо уваги в наукових працях відведено проблемам теоретичних та прикладних аспектів аналізування соціально-економічного розвитку із врахуванням впливу туристичної інфраструктури на виявлення та попередження несприятливих тенденцій у динаміці туристичних потоків. Все це сприяло вибору теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи «Методологічний інструментарій розвитку туристичної інфраструктури та формування умов пріоритетності внутрішнього туризму» (номер державної реєстрації 0117U007565), 2017-2022р.Зокрема з метою висвітлення теми створено трирівневу структуру елементів туристичної інфраструктури, що дало змогу побудувати теоретичну базу для подальшого аналізування її впливу

на соціально-економічний розвиток (Розділ 1 «Теоретичні та прикладні основи соціально-економічного оцінювання туристичної інфраструктури», підрозділ 1.2. «Туристична інфраструктура як чинник соціально-економічного розвитку»). Здійснений кореляційно-регресійний аналіз соціально-економічного розвитку туристичної інфраструктури (Розділ 2. «Аналізування та оцінювання впливу туристичної інфраструктури на соціально-економічний розвиток», підрозділ 2.3. «Оцінювання впливу туристичної інфраструктури на соціально - економічний розвиток»); досліджено вплив кількості інфраструктурних елементів на динаміку туристичних потоків, впливу туристичних потоків на головні показники соціально-економічного розвитку, а саме валовий регіональний продукт, рівень безробіття та середньомісячну заробітну плату. На основі проведеного аналізу прогнозується зміну динаміки перелічених вище показників (Розділ 3. «Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку туристичної інфраструктури», підрозділ 3.1 «Моделювання сценаріїв соціально-економічного розвитку туристичної інфраструктури») (акт впровадження від 28.12.2017р.).

Результати досліджень дисертаційної роботи використано при виконанні науково-дослідної роботи «Створення туристично-інформаційної інфраструктури у м. Львові» в межах програми добросусідства Польща – Білорусія – Україна INREREG III/TACIS CBC 2004-2006, де автор розробила каталог об'єктів туристичного потенціалу і обслуговування на околицях міста Львова для активного туризму; виконання дослідження «Аналіз розвитку людського капіталу та локальної демократії» в межах проекту «Польсько-Українські Карпати – нові відкриття» (NEB/PL/PDK/2.1/06/70 pt) за допомогою інструменту: програми добросусідства Польща – Білорусія – Україна INTERREG III/Tacis CBG 2004-2006; в межах науково-дослідної роботи «Розробка методики проведення екологічного аудиту лісового комплексу з позицій

техногенних загроз» було обґрунтовано розвиток інфраструктури об'єктів обслуговування.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є удосконалення існуючого та розроблення нового теоретичного, прикладного та методичного інструментарію аналізування і прогнозування соціально-економічного розвитку туристичної інфраструктури.

Для досягнення мети у роботі поставлено такі завдання:

- запропонувати модель оцінювання перспективних показників соціально-економічного розвитку під впливом змін у туристичній сфері;
- удосконалити метод оцінювання взаємозалежності динаміки туристичних потоків від кількості об'єктів туристичної інфраструктури;
- удосконалити методіку оцінювання соціально-економічного розвитку території;
- удосконалити класифікацію факторів, що впливають на розвиток туристичної сфери;
- уточнити сутність поняття «інфраструктура»;
- розробити інструментарій для визначення рівня вагомості впливу туристичних потоків на формування соціально-економічних чинників. .

Об'єктом дослідження є дослідження процесів формування туристичної інфраструктури у розрізі макроекономічних показників соціально-економічного розвитку.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та методичні положення щодо аналізування та прогнозування соціально-економічного розвитку із урахуванням динаміки туристичної інфраструктури.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети та розв'язання поставлених завдань у дисертаційній роботі використано різноманітні методи наукового дослідження: узагальнення, порівняння, аналогій, систематизації, абстрагування, конкретизації, аналізування та узагальнення – для уточнення сутності та змісту понять «соціально-

економічний розвиток» (підр. 1.1), «туристична інфраструктура» (підр. 1.2), дослідження концептуальних основ впливу туризму на зміни у соціальній та економічній сферах діяльності території (підр. 1.3). Метод дослідження: кореляційно-регресійний та графічний аналіз, кластеризації, факторний аналіз, метод найменших квадратів - під час аналізування динаміки соціально-економічного розвитку Західного регіону України (підр. 2.1), структурних елементів туристичної інфраструктури та туристичних потоків (підр. 2.2), а також під час визначення взаємозалежності між динамікою показників, що описують ретроспективні зміни у перелічених галузях (підр. 2.3). Економіко-математичні методи, методи аналогії, дедукції та індукції, метод найменших квадратів – для побудови прогностичних моделей перспективної динаміки соціально-економічного розвитку на основі ліній тренду (підр.3.1), кореляційний метод та порівняльний аналіз з метою визначення стратегічних напрямів розбудови туристичної інфраструктури. Застосування регресійних рівнянь залежності показників змін у соціальній та економічній сферах від динаміки туристичних потоків та інфраструктурних елементів (підр. 3.3). Усі підрозділи дисертації містять графічне та табличне відображення результатів дослідження.

Теоретичною та методологічною базою дослідження слугували роботи вітчизняних і зарубіжних вчених та практиків у сфері соціального, економічного розвитку регіону, формування туристичної сфери та її інфраструктури зокрема. Наукові висновки, наведені у роботі, ґрунтуються на вивченні наукової літератури та обґрунтованих емпіричних методах дослідження.

Інформаційною базою дослідження слугували: чинні законодавчо - нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, галузевих міністерств, які регулюють окремі питання діяльності туристичної сфери; дані Державного управління статистики України в розрізі показників, що характеризують соціально - економічний розвиток

країни та західного регіону, зокрема Головних управлінь статистики аналізованих областей у відображенні напрямів розвитку туристичної сфери та її інфраструктурних елементів; дані Світового банку при проведенні аналізу взаємозв'язків макроекономічних показників та розвитку туристичної сфери; матеріали періодичних видань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні існуючих та розробленні нових теоретичних, прикладних та методичних положень із аналізування та прогнозування соціально-економічного розвитку з урахуванням впливу туристичної інфраструктури. Науковими результатами, які одержано в дисертації, є такі:

вперше:

– запропоновано модель оцінювання перспективних показників соціально-економічного розвитку під впливом змін у туристичній сфері, котра ґрунтується на зважуванні рівнянь ліній тренду, які характеризуються високим рівнем кореляції. Це дає змогу спрогнозувати зміни макроекономічних показників соціально-економічного розвитку з урахуванням багатьох сценаріїв їх можливої перспективної динаміки;

удосконалено:

– метод оцінювання взаємозалежності динаміки туристичних потоків від кількості об'єктів інфраструктури, який, на відміну від існуючих, передбачає виявлення за допомогою застосування кореляційно-регресійного аналізу чинників впливу на ці показники;

– методу оцінювання соціально-економічного розвитку території, у якій, на противагу існуючим, враховано вплив розвитку туристичної інфраструктури. Наголошено на їхньому взаємозв'язку із потенціалом щодо забезпечення тривалого економічного та соціального зростання;

– класифікацію факторів, які впливають на динаміку розвитку туризму, що, на відміну від існуючих, сформована на основі узагальнення результатів дослідження окремо по кожній із областей і ґрунтується на

макроекономічних чинниках розвитку, вплив яких на зміни у туристичній інфраструктурі детально вивчено;

набули подальшого розвитку:

– сутність поняття «інфраструктура», яке, на відміну від існуючих, доповнено ієрархічною структурою елементів, що дає змогу побудувати теоретичну базу для подальшого аналізування туристичної інфраструктури та дослідження її впливу на соціально-економічний розвиток адміністративно-географічних територій;

– інструментарій для визначення рівня вагомості впливу туристичних потоків на формування соціально-економічних чинників, таких як рівень безробіття, оплата праці, валовий продукт і т.п., котрий на противагу існуючим, сприяє ранговій оцінці напрямів впливу на досліджуваний процес.

Практичне значення одержаних результатів полягає у вдосконаленні методичного та прикладного інструментарію для проведення емпіричного та прогностичного аналізу динаміки соціально-економічного розвитку із урахуванням туристичної інфраструктури. Запропоновано та удосконалено математичні моделі для прогнозування перспективних змін у соціально-економічній сфері, а також низка вагомості макроекономічних факторів, які впливають на динаміку розвитку туристичної сфери. Викладені у роботі методи прогнозування знайшли практичне застосування у діяльності Департаменту розвитку управління туризмом Львівської міської ради (довідка № 4 – 2702 - 168 від 29 грудня 2017р.), туристичної компанії ТзОВ «Чудо Тур» (довідка № Вих 95 від 27 грудня 2017р.).

Результати, отримані в процесі дослідження, використовуються у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Економіка підприємств в туристичній сфері» для студентів ОКР «бакалавр» спеціальності 242 «Туризм» (довідка № 67 – 01 – 2102 від 29 грудня 2017р.) та

«Інфраструктура туризму» для студентів напряму підготовки б. 140103 «Туризм» (довідка № 67 – 01 – 2102 від 29 грудня 2017р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Усі наукові положення, викладені у роботі, отримано автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, що є результатом особистої роботи дисертанта.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та одержані результати наукової роботи доповідались, обговорювались і отримали позитивну оцінку на 18 міжнародних і всеукраїнських конференціях, конгресах та семінарах, зокрема на таких: «Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування»: (м. Львів, 2012р.); «Стан та перспективи розвитку заповідної справи та екологічного туризму в Україні» (м. Миколаїв, 2013р.); «Міжнародна науково-практична конференція з проблем формування та розвитку інноваційної інфраструктури» (м. Львів, 2013 р.); «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання» (м. Черкаси, 2013р.); Міжнародна конференція молодих вчених «EcoTour-2013» (м. Львів, 2013р.); Міжнародний науковий семінар «Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці та освіті» (м. Київ – оз. Світязь, 2014р.); Міжнародний конгрес «Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування» (м. Львів, 2014 р.); «Стан, проблеми та перспективи вдосконалення економіки України» (м. Ужгород, 2015 р.); «Актуальні проблеми економіки 2014» (м. Київ, 2014 р.); «Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу» (м. Тернопіль, 2015 р.); «Управління туристичною індустрією: методологія і практика» (м. Полтава, 2015р.); «Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети» (Харків, 2015р.); «Управління

інноваційним процесом в Україні: економічні, соціальні та політичні трансформації» (м. Львів, 2016р.); «Туризм і гостинність: вчора, сьогодні, завтра» (м. Черкаси, 2016 р.); 4-й Міжнародний конгрес «Сталий розвиток: захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування» (м. Львів, 2016р.); XI Міжнародна науково-практична конференція «Маркетинг та логістика в системі менеджменту» (м. Львів, 2016 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Регіон-2016: стратегія оптимального розвитку» (м. Харків, 2016р.); Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи розвитку туризму в Україні та світі» (м. Луцьк, 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Регіон -2017: суспільно - географічні аспекти» (м. Харків, 2017 р.); XVI міжнародний науковий семінар «Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці та освіті та подолання наслідків Чорнобильської катастрофи» (м. Київ – оз. Світязь, 2017р.) та наукових семінарах кафедри туризму Національного університету «Львівська політехніка».

Публікації. Основні положення та результати, сформульовані у дисертації, опубліковані у 29 наукових працях, з них 5 статей у наукових фахових виданнях України, із яких 2 у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних, 3 статті у виданнях, що включені до наукометричних баз даних та 3 статті, які додатково відображають наукові результати дисертації. За матеріалами науково-практичних конференцій опубліковано 18 тез доповідей. Загальний обсяг публікацій - 6,1 друкованих аркушів, з них 5,86 належать автору.

Структура і обсяг дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг рукопису дисертації 231сторінка. Основний зміст дослідження викладено на 166 сторінках. Дисертаційна робота містить 23 таблиці, 54 рисунки, список використаних джерел із 155 назв та 8 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

1.1. Сутність поняття «соціально-економічний розвиток»

Поняття «соціально-економічний розвиток» в економічній науці є доволі поширеним: його зазвичай застосовують на макро- і мезорівнях для характеристики країни, регіонів або конкретних територіально-адміністративних одиниць (областей, міст тощо). Застосування цього поняття відповідно до кожного з об'єктів має як спільні, так і відмінні характеристики (рис. 1.1).

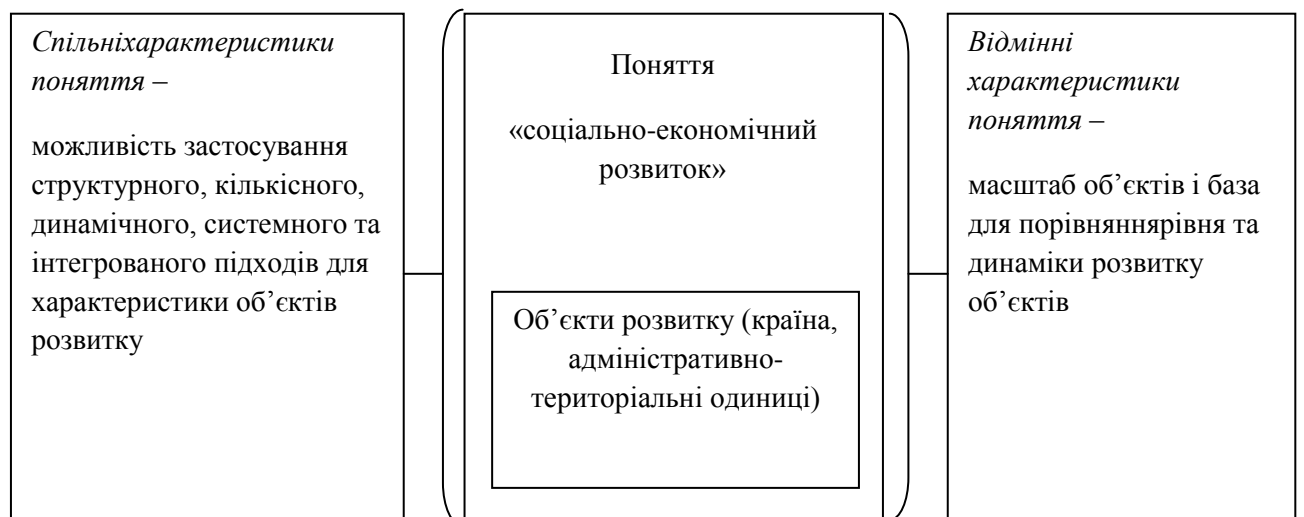

Рис. 1.1. Спільні і відмінні характеристики у застосуванні поняття «соціально-економічний розвиток» відносно різних об'єктів

Примітка: розвинуто автором

Огляд та аналіз літературних джерел [5, 9, 13, 15, 35, 36, 60, 64, 100, 130, 137, 140, 142, 145, 151] дає змогу стверджувати, що спільними характеристиками цього поняття є те, що соціально-економічний розвиток завжди розглядається з позиції структурного, кількісного, динамічного та системного підходів, за допомогою яких дається інтегрована оцінка соціально-економічного розвитку держави, регіону, району, міста тощо.

Так, у межах структурного підходу економічний розвиток розглядають крізь призму видів економічної діяльності досліджуваного об'єкта, які для аналітичної зручності згруповують у сектори економіки (сектор промислового виробництва, будівельний сектор, сектор послуг, фінансовий сектор, сектор інфраструктури). Своєю чергою, соціальний розвиток розглядають зі структурної позиції як сукупність аспектів суспільного життя конкретного об'єкта, що потребує соціального захисту. Структурування об'єкта соціально-економічного розвитку є передумовою інформативності показників, які обиратимуться для його характеристики. Кількісний підхід уможливорює параметризацію будь-якого об'єкта соціально-економічного розвитку в натуральних і грошових одиницях, а у сукупності із застосуванням динамічного підходу дає змогу здійснювати порівняльний ретроспективний і поточний аналіз соціально-економічного розвитку різних об'єктів (країн і адміністративно-територіальних одиниць), а також будувати прогнози динаміки розвитку. Формалізація об'єктів соціально-економічного розвитку з позиції структурного і кількісного підходів є підґрунтям для розгляду соціально-економічного розвитку будь-якого об'єкта як частини національної економіки, тобто як компоненти системи вищого порядку (макросистеми). При цьому, за системним підходом, соціально-економічний розвиток країни (держави) є інтегрованою характеристикою макросистеми.

Щодо відмінностей у застосуванні поняття «соціально-економічний розвиток» відносно різних об'єктів, то вони пов'язані із масштабами об'єктів (країна чи адміністративно-територіальна одиниця) і, відповідно, вибором бази для порівняння рівня розвитку та виявлення динаміки розвитку.

Враховуючи спільні і відмінні характеристики у застосуванні поняття «соціально-економічний розвиток», проаналізуємо трактування цього поняття за різними авторами, ідентифікуємо сутнісні ознаки й уточнимо його формулювання. Так, В. Ігнатов і В. Бутов характеризуючи

соціально-економічний розвиток стверджують, що він включає «...зростання виробництва і доходів; зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах суспільства; зміни в суспільній свідомості та зміни в традиціях і звичках ...» [64, с. 8]. Інші вчені Л.Федулова і Л.Запасна мають схожу позицію, стверджуючи, що соціально-економічний розвиток підприємства є незворотною, спрямованою та закономірною зміною системи на підставі реалізації властивих механізмів самоорганізації [140, с. 208; 60, с. 33-37]. За наведеними означеннями, сутнісними ознаками поняття «соціально-економічний розвиток» є зростання і зміни, зокрема виробництва, доходів або економічного становища і соціальної інфраструктури. Дещо відмінний від позиції вищенаведених авторів погляд має В. Залуцький, який під соціально-економічним розвитком розуміє «...зміни соціальних та економічних показників під впливом реалізації рішень щодо використання соціально-економічного потенціалу...» [130, с.75]. Варто зазначити, що даний вчений пов'язує соціально-економічні зміни з наявністю і мірою використання соціально-економічного потенціалу. На основі наведеного означення слід відмітити, що сутнісною ознакою соціально-економічного розвитку є зміни значень соціальних і економічних показників, які відображають потенціал об'єкта розвитку і міру його використання.

Дещо відмінну позицію від поглядів вищезгаданих авторів мають Л. Антошкіна, А. Воронкова та І. Богатирьов, які подають таке означення соціально-економічного розвитку: «... характеристика динамічного стану, ... зумовлена цілями ... функціонування та розвитку, а також феномен життя суспільства, який визначає «систему координат», в якій воно здійснює свою життєдіяльність» [5, с. 167 – 168; 36; 15, с. 6 – 7]. За наведеним означенням, сутнісними ознаками соціально-економічного розвитку є характеристика динамічного стану об'єкта розвитку, а також феномен життя суспільства.

Оригінальним є також визначення поняття «соціально-економічний розвиток» І. Ворожейкіна, який трактує його як сукупність усіх наявних ресурсів – матеріальних і духовних, природних і трудових, тих, що вже залучені в процеси суспільного виробництва і соціального розвитку та тих ресурсів, які можуть бути реалізовані і використані для зміцнення соціально-політичної стабільності, які сприятимуть підвищенню рівня якості життя населення, зростанню ефективності галузей народного господарства [35, с. 45]. З позиції авторського підходу можна стверджувати, що сутнісними ознаками даного поняття є сукупність ресурсів, зміцнення соціально-політичної стабільності, а також зростання ефективності.

З позиції відтворення трудових ресурсів у процесі суспільного виробництва соціально-економічний розвиток трактують М. Долішній, С. Злупко [131], а також А. Череп, О. Лепьохін та І. Лепьохіна [145]. Ця група авторів стверджує, що соціально-економічний розвиток необхідно розглядати як здатність пізнавати й створювати можливості, інтегруючи в просторі та часі процеси трансформації всіх видів ресурсів для виробництва матеріальних благ та послуг, єдність можливостей та процеси їх реалізації [131, с. 25; 145]. За наведеним означенням, сутнісними характеристиками поняття «соціально-економічний розвиток» є здатність пізнавати й створювати можливості, а також здатність утримувати рівновагу. Схожу думку висловлюють Г. Макмілан [151] і О. Бичков [13, с. 75] стверджуючи, що соціально-економічний розвиток є здатністю системи підтримувати певні темпи руху та утримувати рівновагу під час зовнішніх збурень [13, с. 75]. Згідно з думками Г. Макмілана і О. Бичкова, сутнісною ознакою цього виду розвитку є здатність підтримувати певні темпи руху. Акцентуючи увагу на терміні «здатність» як ключовому елементі сутності поняття «соціально-економічний розвиток», Л. Баранник, О. Вознюк [9], Р. Фещур, М. Тимошук [142] дотримуються думки, що соціально-економічний розвиток – це не що інше, як здатність

забезпечувати довгострокове функціонування та досягнення стратегічних і тактичних цілей на основі використання системи наявних ресурсів [9, с. 6; 142]. На основі цієї думки можна стверджувати, що сутнісною ознакою соціально - економічного розвитку є здатність забезпечувати довгострокове функціонування та досягнення цілей.

Доволі поширеною є думка науковців про те, що соціально-економічний розвиток характеризується такими сутнісними ознаками, як: якісні зміни і наявність принципово нових позитивних зрушень. Так вважають І. Тюха [137], Т. Надтонка, О. Амелницька [100], О. Чупир, [148], Біловол, В. Хомович [138]. Так, за означенням І.Тюхи, Р.Біловол і В.Хомович, соціально-економічний розвиток є необоротною, спрямованою, закономірною зміною економічного становища та соціальної інфраструктури, в результаті якої об'єкт розвитку набуває принципово нового якісного стану [137; 138]. Своєю чергою Т.Надтонка, О.Амелницька та О.Чупир дають таке означення соціально-економічному розвитку – це якісні зміни в господарській діяльності підприємства, що призводять до появи принципово нових зрушень у його соціально-економічному стані [100; 148].

Я. Качмарик і Ю. Погорелов розглядають соціально-економічний розвиток з погляду інституціоналізму. Вони трактують його як «цілісну сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих соціальних і економічних інститутів і відносин з приводу розподілу та споживання матеріальних і нематеріальних ресурсів, виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг» [66; 104]. Тобто сутнісними ознаками поняття «соціально-економічний розвиток» є сукупність інститутів і відносин.

З позиції процесного підходу, за яким сутнісною ознакою соціально-економічного розвитку є власне процес, це поняття розглядає О. Кібик. Він стверджує, що «...соціально-економічний розвиток – складний суперечливий процес, особливості якого визначають сприятливі та

несприятливі фактори. Відповідно його результати можуть бути позитивними або негативними...» [68].

Отже, сутнісними ознаками поняття «соціально-економічний розвиток», які виділено методом контент - аналізу на основі позицій низки авторів, є такі [72]:

- 1) зростання, зокрема зростання ефективності;
- 2) зміни, зокрема економічного становища і соціальної інфраструктури;
- 3) зміни соціальних і економічних показників;
- 4) якісні зміни;
- 5) принципово нові позитивні зрушення;
- 6) характеристика динамічного стану і феномен життя суспільства;
- 7) сукупність ресурсів;
- 8) зміцнення соціально-політичної стабільності;
- 9) здатність пізнавати і створювати можливості;
- 10) здатність утримувати рівновагу;
- 11) здатність підтримувати певні темпи руху;
- 12) здатність забезпечувати довгострокове функціонування та досягнення цілей;
- 13) процес;
- 14) сукупність соціальних і економічних інститутів і відносин.

У табл. 1.1 систематизовано ідентифіковані ознаки з метою коректного формулювання на їхній основі уточненого означення поняття «соціально-економічний розвиток» із урахуванням підходів до характеристики об'єктів розвитку.

Формулювати означення поняття «соціально-економічний розвиток» з позиції інтегрованого підходу немає сенсу, оскільки застосування цього підходу має виключно аналітичне призначення для узагальнення всебічного висвітлення об'єкта розвитку і встановлення причинно-

наслідкових зв'язків між факторами, які спричинили певний рівень розвитку об'єкта.

Таблиця 1.1

Відповідність сутнісних ознак поняття «соціально-економічний розвиток» підходам до характеристики об'єктів розвитку

Підходи	Ознаки	Означення поняття «соціально-економічний розвиток»
Структурний	2; 7; 14	Сукупність змін, що характеризують стан економіки і соціальної сфери в розрізі видів економічної діяльності та соціальної інфраструктури із урахуванням структури, обсягу та ефективності використовуваних ними ресурсів.
Кількісний	1; 2; 3; 7	Зміни значень показників, які характеризують якісно ефективне використання ресурсів у соціальній та економічній сферах та відображають зростання економіки і соціального захисту населення.
Динамічний	1; 3; 5; 6; 11; 12; 13	Суспільний феномен, який проявляється у принципово нових позитивних зрушеннях в економічній та соціальній сферах, що забезпечують довгострокове функціонування та досягнення соціально-економічних цілей, уможлиблюють підтримання певних темпів зростання і позитивну динаміку зміни значень показників соціально-економічного розвитку
Системний	4; 5; 8; 9; 10; 11; 13	Суспільний феномен, який проявляється у системних змінах, що забезпечують зростання рівня економічної ефективності функціонування соціальних та економічних інститутів, уможлиблюють їх довгострокове функціонування в умовах досягнення соціально-економічних цілей і стійку динаміку зростання значень показників соціально-економічного розвитку.

Примітка: побудовано дисертантом. Порядкові номери ознак такі самі, як у тексті

Для аналітичних цілей важливим є ідентифікування видів соціально-економічного розвитку. Узагальненням огляду літературних джерел [31, 32, 71, 94, 96, 105] ідентифіковано такі види соціально-економічного розвитку:

– за об’єктом: *розвиток країни* (зміни, які впливають на динаміку агрегатних показників економіки і соціальну захищеність населення країни); *розвиток регіону*[‡] (зміни, які впливають на динаміку значень показників, що характеризують ефективність господарської діяльності конкретного регіону і соціальну захищеність населення цього регіону); *розвиток конкретних адміністративно-територіальних одиниць* (зміни, які впливають на динаміку значень показників, що характеризують ефективність господарської діяльності конкретної адміністративно-господарської одиниці і соціальну захищеність населення у цій адміністративно-господарській одиниці);

– за масштабом поширення: *загальний*[§] (зміни, спричинені загальносистемними процесами), *локальний* (зміни на рівні окремих структурних одиниць об’єкта розвитку);

[‡]Регіон – це система усіх її елементів; сукупність процесів, відносин і зв’язків між ними (внутрішні взаємодії); з яких виникають закономірності, закони і тенденції розвитку; зовнішні взаємодії впливають на систему.

Розгляд сутності дефініції «регіон» з поглядом системності дає змогу сукупність його властивостей згрупувати за двом напрямками: 1) загальні: цілісність, керованість, ієрархічність, синергетичність, адаптивність; 2) специфічні: територіально-просторова локалізація, демографічні процеси, єдина ресурсна база, історичні умови розвитку, містобудівні процеси, спеціалізація виробництва [71].

[§] В окремих наукових працях [31, 32, 96, 105] загальний розвиток розглянуто як інтеграційний розвиток, який поділяється на внутрішньо-інтеграційний, зовнішньо-інтеграційний і комбінований. Критичний аналіз цих підвидів розвитку дає змогу стверджувати, що вони актуальні на мікрорівні і не є характерними для соціально-економічного розвитку макро- і мезорівнів.

– за складністю будови: *елементний* (зміни в межах однієї структурної одиниці, які не чинять істотного впливу на інші структурні елементи), *інтегральний* (зміни, що впливають на декілька структурних елементів об'єкта розвитку), *системний* (зміни, що впливають на декілька структурних елементів і загалом суттєво впливають на об'єкт розвитку);

– за якістю: *прогресивний* (якісні зміни, внаслідок яких зростає ефективність функціонування об'єкта розвитку), *регресивний* (зміни, які виявляються у погіршенні показників ефективності функціонування об'єкта розвитку);

– за перебігом: *еволюційний* (зміни, які є перманентними і очікуваними), *революційний* (стрибкоподібні, непередбачувані зміни);

– за характером: *управлінський* (зміни, що впливають на систему управління об'єктом розвитку), *техніко-технологічний* (техніко-технологічні зміни), *економічний*** (зміни, які відбиваються на показниках економічної ефективності функціонування об'єкта розвитку), *соціальний* (зміни, які впливають на соціально-психологічний клімат у середовищі об'єкта розвитку);

– за кількісно-якісною основою: *екстенсивний* (кількісні зміни, внаслідок яких зростають значення окремих показників економічної ефективності функціонування об'єкта розвитку), *інтенсивний* (якісні зміни, внаслідок яких зростають значення більшості показників економічної ефективності функціонування об'єкта розвитку);

**Поняття «економічний розвиток» є доволі узагальненим і малоінформативним. В аналітичних цілях доцільно в межах економічного розвитку виділяти розвиток за окремими видами економічної діяльності, наприклад, розвиток інвестиційної діяльності, розвиток інноваційної діяльності, розвиток маркетингової діяльності тощо. Зазначимо також, що для зручності групування і аналізу показників, які характеризують ефективність економічної діяльності конкретного об'єкта розвитку, види економічної діяльності доцільно групувати так, як передбачено стандартами бухгалтерського обліку на операційну, фінансову та інвестиційну діяльності. Це забезпечуватиме порівнюваність даних і обґрунтованість їх віднесення до тієї чи іншої групи.

– за керованістю: *керований* (зміни, що є наслідком прийнятих і реалізованих управлінських рішень керівників об'єкта розвитку), *спонтанний* (випадкові зміни, які не є результатом осмислених дій керівників об'єкта розвитку);

– за траєкторією: *лінійний* (зміни, вектор яких може бути апроксимований у лінійну функцію), *нелінійний* (зміни, вектор яких не може бути апроксимований у лінійну функцію);

– за спрямованістю: *спрямований або монофуркаційний* (зміни, що виникають та впливають на об'єкт розвитку в одному напрямку); *біфуркаційний* (зміни у якихось двох видах діяльності економічної діяльності, які не супроводжуються змінами в інших видах діяльності та не спричиняють їх. Такі зміни можуть протистояти ентропії як внутрішнього так і зовнішнього середовищ об'єкта розвитку. «Синонімом поняття «біфуркація» є термін «роздвоєння», тому біфуркаційний розвиток може періодично виникати у формі непередбачуваних флуктуацій від активізування одного виду діяльності до активізування іншого, залежно від переліку і характеру факторів, які діють на конкретний момент часу» [94]); *поліфуркаційний або мультилатеральний* (зміни у кількох видах діяльності, наприклад, туристичній, інноваційній та маркетинговій, які протидіють ентропії внутрішнього та зовнішнього середовищ об'єкта розвитку або спричинені [94]);

– за циклічністю: *циклічний* (зміни, що мають тенденцію безперервно повторюватися та характеризуються коливанням ефективності функціонування об'єкта розвитку), *спіральний* (зміни, що мають тенденцію перманентно повторюватися та характеризується циклічними коливаннями показників ефективності об'єкта розвитку, а також їх переходом на якісно новий рівень);

– за динамікою: *рівномірний* (зміни, що відбуваються з однаковою швидкістю або з однаковим прискоренням), *нерівномірний* (зміни, що відбуваються зі змінною швидкістю або зі змінним прискоренням);

– за рівнем невизначеності: *прогнозований* (зміни, які можна передбачити з достатньою ймовірністю), *випадковий* (зміни, які не можна передбачити з достатньою ймовірністю);

– за типом: *мутуалістичний* (зміни кількісного та якісного характеру, яких досягають завдяки застосуванню суб'єктами розвитку узгоджених, взаємовигідних організаційних змін); *антагоністичний* (зміни кількісного та якісного характеру, яких досягають завдяки реалізації суб'єктами розвитку організаційних змін, що породжують конфліктні ситуації і супроводжуються певними ознаками ентропії).

Соціально-економічний розвиток конкретного регіону можна розглядати крізь призму усіх без винятку класифікаційних ознак і видів соціально-економічного розвитку, які наведено вище. М. Грабар [48], узагальнюючи позиції таких науковців, як Д. Сімкіна [122], А. Гранберга [49], О. Кіро [70] систематизував концепції регіонального розвитку (теорії розміщення виробництва (сільськогосподарський штандорт І. Тюнена, раціональний штандорт промислового підприємства В. Лаунхардта, промисловий штандорт А. Вебера, теорія центральних місць В. Кристаллера, теорія просторової організації А. Льоша); теорії регіональної спеціалізації і міжрегіональної торгівлі (теорія абсолютних переваг А. Сміта, теорія порівняльних переваг Д. Рікардо, теорія Хекшера – Оліна); нові теорії розміщення діяльності та просторової організації економіки (теорія дифузії інновацій Т. Хегерстанда , теорія регіонального життєвого циклу, теорія полюсів росту Ф. Перру , теорія формування територіально-виробничих комплексів М. К. Бандмана); новітні концепції регіонального розвитку (теорія потенціалів К. Ф. Гауса, теорія кластеризації А. Портера, теорія дестинації Лейпетера, концепція сталого розвитку І. Дейлі). Він аргументовано доводить, що концепції регіонального розвитку еволюціонують під впливом зміни економіко-соціальних процесів в самому регіоні, що являється носієм їх впровадження [48]. У контексті цієї думки Е. Бабінова слушно зазначає, що в умовах України концепція

регіонального розвитку має ґрунтуватися на принципах євроінтеграції. Вона стверджує, що «...враховуючи прагнення України щодо європейської інтеграції, принципи, засади та певною мірою завдання щодо регіонального розвитку мають відповідати основним європейським нормам та принципам. На сьогоднішній день вони мають багато спільного з принципами, засадами та завданнями Європейського Союзу, хоча, у той самий час, існують і певні відмінності. Приведення національних норм до європейських є стратегічним завданням України...» [7].

У межах проекту ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні» європейські аналітики виявили, що соціально-економічний розвиток регіонів України протягом останнього десятиліття характеризується такими основними трендами [108]: невідповідність між економічною потужністю регіону та показниками його соціального благополуччя й якості життя; концентрація економічної діяльності в обмеженій кількості центрів; поляризація можливостей соціально-економічного розвитку та добробуту, особливо для мешканців великих міст і сільських територій; зменшення рівня доступності до центрів надання соціальних та адміністративних послуг; низькі темпи зростання економіки регіонів-лідерів, особливо в кризовий період після 2008 року, і недостатні темпи зростання економіки інших; стабільно низький рівень інвестиційної та інноваційної діяльності, незначна підприємницька активність населення в більшості регіонів; поступова зміна структури економіки в різних типах регіонів із збереженням тенденції до моноспеціалізації чи спеціалізації в максимум двох галузях економіки; посилення маргіналізації значних територій держави внаслідок низької інтегрованості простору та недостатньої можливості розвитку для великих груп населення, що проживають у віддалених від економічних центрів регіонах. У результаті реалізації вищезазначеного проекту виявлено, що в Україні при значних просторових соціально-економічних диспропорціях існує феномен невідповідності між економічною потужністю регіону та

показниками його соціального розвитку. Це можна пояснити тим, що у Західних областях України добре розвинуте підприємництво та високі показники розвитку людського та соціального капіталу. Саме вони мають можливість створити критичну масу малого і середнього підприємництва, яка необхідна задля збереження динамічного економічного зростання [108]. Це підтверджує необхідність розвитку умов для соціально-економічного розвитку регіонів, зокрема завдяки посиленню підприємницьких ініціатив, зокрема туристичної діяльності, розширення та підвищення якості ринкової інфраструктури, в т.ч. туристичної.

1.2. Туристична інфраструктура як чинник соціально-економічного розвитку

Забезпечення ефективної діяльності будь-якої галузі потребує все значніших фінансових та трудових ресурсів, що зумовлює значне навантаження на галузі економіки, що створюють матеріальні умови для нормальної життєдіяльності населення, а саме функціонування суспільних та міжнародних відносин. В умовах глобалізації світового співіснування саме рівень розвитку інфраструктури визначає можливості подальшого соціально-економічного розвитку та зміцнення його конкурентоспроможності.

Незважаючи на широке застосування терміна «інфраструктура», досі у науковців немає спільної думки щодо трактування сутності цього поняття.

Досліджують сутність поняття «інфраструктура» як іноземні, так і вітчизняні вчені: А. Янгсон, П. Розенштейн-Родан, А. Сміт. Продовженням наукового пошуку щодо інфраструктурного забезпечення економіки є роботи А. Маршала, А. Хіршмана, Д. Кларка, В. Жаміна, В. Красовського, Б. Краснопольського, П. Беленького, Б. Данилишина, О. Дація, М. Корецького, С. Мочерного, В. Попова, В. Федько, Н. Федько та багатьох

інших. Сучасний погляд на досліджувану проблематику зустрічаємо у працях О. Васільєва, М. Хорунжия.

Поняття «інфраструктура» у різноманітних літературних джерелах прийнято розглядати як окремі складові, котрі класифікують у розрізі галузевої приналежності, наприклад, транспортна інфраструктура, інституційна інфраструктура, банківська інфраструктура, туристична інфраструктура тощо, а не як цілісну систему, від розвитку якої залежить ефективність функціонування соціально-економічного розвитку регіону або національної економіки. Відсутність єдиної позиції щодо трактування цього поняття та класифікації компонентів інфраструктури ускладнює вироблення науково-обґрунтованих методико-прикладних положень щодо управління інфраструктурою.

Важливим є питання загальнення та систематизації трактувань щодо визначення інфраструктури як одного із найважливіших елементів ринкової економіки і фактора соціально-економічного розвитку.

На думку російського вченого Н. Внукова, збереження соціально-економічного розвитку національної економіки або окремого регіону можливе завдяки реалізації таких етапів [34]:

- 1) формування цільової установки для визначення змісту поняття «ринкова економіка»;
- 2) оцінювання ситуації в певній економічній системі;
- 3) формування самої інфраструктури, що є водночас і формуванням моделі соціально-економічного розвитку національної економіки або окремого регіону на засадничих положеннях ринкової економіки [34].

І. Сорока трактує поняття «інфраструктура» як функціональне та територіальне поєднання галузей народного господарства, що обслуговують матеріальне виробництво, невиробничу сферу та безпосередньо населення [128].

Сутність визначення терміна «інфраструктура» із лінгвістичного аспекту визначено давно. В перекладі з латини він означає «основа»,

«фундамент» [125, с. 499]. І насправді, на початку ХХ ст. термін «інфраструктура» застосовувався переважно у військовій термінології та слугував синонімом «забезпечення». Ще у ХІХ ст. А. Сміт здійснював спроби узагальнення та формування комплексного уявлення про економічне значення вище вказаної категорії. У його роботі «Дослідження про природу та причини багатства народів» зазначено, що необхідно створювати «загальні спори та устани, котрі є портібні для суспільного виробництва, але не вигідні для приватного капіталу» [124]. Отже, початково поняття «інфраструктура» асоціювалось із транспортом, енергетикою, поштою, виробничими комунікаціями, провідна роль в управлінні якими належала державі. Основоположниками такої думки були А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс. Попри це у своїх наукових дослідженнях зазначені вчені безпосередньо термін «інфраструктура» не застосовували; вони говорили про неї як про умову забезпечення соціально-економічного розвитку.

Інфраструктуру донедавна розглядали з погляду окремих складових, факторів та формувань, котрі виникли в умовах посилення ролі промислово-виробничого комплексу у соціально-економічному розвитку національної економіки й окремих регіонів.

Свідченням цього є трактування, яке запропонував В. Жамін, пропонуючи інфраструктуру розглядати як інтегральний елемент виробничих сил, що містить допоміжні та додаткові галузі, види виробництв або діяльності, які обслуговують безпосередньо основне виробництво (виробнича інфраструктура), а також галузі та підгалузі невиробничої сфери, що опосередковано пов'язані з процесом виробництва і виконують функцію обслуговування всього процесу господарювання [56].

Єдиної думки щодо походження поняття «інфраструктура» не існує. Вважають, що у науковий обіг воно ввійшло приблизно від 1927 року та використовувалось для позначення установ, які є основою будь-якої

операції або системи [152]. Трактують цього терміна з військового погляду полягає в окресленні комплексу будівель та постійних споруд, необхідних для підтримки, перерозподілу та управління збройними силами та забезпечення їхніх дії. Це зокрема - склади боєприпасів та інших військових матеріалів, аеродроми, ракетні бази, полігони, майданчики для запуску ракет тощо. Існує думка, що вперше цей термін ввів в економічну науку в 1955 році американський економіст П. Розенштейном-Родан. Саме він спробував здійснити трактування інфраструктури з точки зору сукупності «всіх умов навколишнього суспільного середовища, необхідних для того, щоб приватна промисловість була в змозі зробити перший ривок»[12].

У вітчизняному науковому обігу це поняття почали застосовувати наприкінці 40-х років ХХ ст. для визначення комплексу галузей, що обслуговують промислове та сільське господарство, а саме будівництво каналів, портів, мостів, доріг тощо. Тлумачення поняття «інфраструктура» в найзагальнішій формі подано у Великому енциклопедичному словнику, де зазначено, що поняття «інфраструктура» походить від лат. *infra* – нижче, під, і *structura* - побудова, розташування, сукупність споруд, будинків, систем і служб, необхідних для функціонування галузей матеріального виробництва й забезпечення умов життєдіяльності суспільства. Іноді терміном «інфраструктура» позначають комплекс так званих інфраструктурних галузей господарства (транспорт, зв'язок, освіта, охорона здоров'я тощо) [16].

С. Мочерний під інфраструктурою розуміє «...комплекс галузей народного господарства (сфери матеріального і нематеріального виробництва), які обслуговують промисловість і сільське господарство...». Окремо розглядають термін «ринкова інфраструктура», котра являє собою «...сукупність підприємств, установ, організацій, які забезпечують стабільність розвитку і функціонування ринкового механізму регулювання

економіки, безперервний рух товарів та послуг у різних сферах суспільного виробництва...» [52].

Наприкінці 60-х років та на початку 70-х років ХХ століття у роботах Д. Кларка, А. Маршала, А. Хіршмана, які досліджували «соціальний накладний капітал», було розширено погляд на трактування інфраструктури як такої, що охоплювала не лише галузі транспорту, зв'язку та матеріально-технічного забезпечення, складові невиробничої галузі та інституціональну інфраструктуру, а й усі потужності, без яких неможливе функціонування виробництва як такого та надання усіх суспільних послуг.

У табл. 1.2 наведено визначення поняття «інфраструктура туризму» різними авторами. Зміст поняття «інфраструктура» висвітлено і у наукових дослідженнях З. Герасимчука та Г. Повх, де відповідно до їхньої систематизації визначень цього поняття вказано, що: «... інфраструктура – це створені умови, в яких відбувається економічна діяльність, галузі економіки, що мають обслуговуючий характер і забезпечують господарську єдність територій, підвищення рівня її економічної діяльності, а також безперебійне функціонування взаємозв'язків між її об'єктами і суб'єктами...» [103, с. 244 - 249].

Таблиця 1.2

Означення поняття «інфраструктура туризму» за різними авторами

Автор поняття	Трактування поняття
Кузик С.П.	Це сукупність підприємств, установ і закладів, діяльність яких спрямована на задоволення потреб людей в оздоровленні та відпочинку, а також шляхів сполучення, транспорту і об'єктів розміщення туристів [89, с. 154]
Рутинський М.И.	Це сукупність транспортних, гастрономічних, екскурсійних, інформаційних, пізнавальних, торговельних, фінансових та інших послуг, які надаються на певній території туристам [110, с. 208]
Сокол Т.Г.	Це сукупність спеціалізованих підприємств туристичного обслуговування та інших об'єктів, пов'язаних із туризмом або необхідних для обслуговування туристичних підприємств (транспортних шляхів, комунікацій, місцевих установ) [126, с. 47]
Любіцева О.О.	Це туристичний ресурс, що об'єднує підприємства розміщення, харчування, транспорту, екскурсійного обслуговування та проведення дозвілля [92, с. 77]

Продовження таблиці 1.2

Кривега К.В.	Це сукупність соціальних інститутів, організаційних структур та нормативно оформлених процедур, а також стан соціально – політичного клімату і суспільної свідомості в країні, що забезпечують безпечне функціонування та взаємодію суб'єктів туристичної діяльності, регулюють рух матеріальних, фінансових, інформаційних потоків між ними та навколишнім (соціальним і природним) середовищем і використовуються для задоволення потреб туристів [87, с. 123] .
Закон України «Про туризму»	Це сукупність різних об'єктів туристичної діяльності (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства харчування, транспорту, культури, спорту, тощо), які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів [63, с. 3-6] .
Чир Н.В.	Це система, що включає наступні елементи (підсистеми) : заклади розміщення, заклади харчування, заклади дозвілля та побутового обслуговування, транспортна інфраструктура, зв'язок та інформаційне забезпечення, людський потенціал [147].
Басюк Д.І.	Включає лише туроператорів, тур агентів, менеджерів із продаж, гідів екскурсіводів, комунальну інфраструктуру, транспортне забезпечення, Готелі та інші засоби розміщення, ресторани та інші заклади ресторанного господарства, розваги, атракції, сувеніри [11, с. 10]]
Єлистратова Г.І	Це сукупність штучно створених рекреаційних закладів (санаторії, бази відпочинку, готелі, ресторани та ін.) та супутніх об'єктів, побудованих для загального користування за рахунок державного інвестування (автомобільні та залізничні дороги (шляхи) , пункти пропуску, аеропорти, лікарні, школи тощо) [55, с. 33]
Кіптенко В. К	Це сукупність об'єктів, які забезпечують відпочинок і розваги туристів [69, с. 39]
Соколова К.О.	Це комплекс споруд та мереж, що забезпечують нормальний доступ туристів до туристських ресурсів та їх належне використання в цілях туризму) [127, с. 209]
Гайдук А.Б.	Це сукупність елементів, які забезпечують функціонування та взаємодію суб'єктів туристичної сфери і регулюють рух матеріальних, фінансових, інформаційних потоків між ними і зовнішнім середовищем [37, с. 174].

Синтезувавши позиції різних авторів з визначення поняття «інфраструктура» З.Герасимчук і Г.Повх використали основні характеристики інфраструктури, котрі якнайповніше відображають її суть, а саме:

- група галузей, які мають спільне призначення;
- умови, в яких відбувається господарська діяльність;
- сукупність галузей і видів діяльності, спрямованих на ефективний розвиток виробництва;

- сукупність видів діяльності, мета яких господарська єдність території і підвищення рівня економічної ефективності функціонування господарських об'єктів [103, с. 244 – 249].

Інфраструктура – це сукупність елементів, спрямованих на забезпечення соціально– економічного розвитку національної економіки і окремих регіонів та безперебійне функціонування взаємозв'язків її об'єктів і суб'єктів [103]. Як бачимо із вище сказаного, розглядали поняття «інфраструктура» з погляду її відношення до певної системи виробництва, життєзабезпечення, збройних сил, комплексу галузей національної економіки. Ефективність інфраструктури передбачає співіснування певного співвідношення елементів, котрі забезпечують стабільне функціонування системи загалом. Отже, інфраструктура виконує роль забезпечення розвитку певного процесу, прикладом котрого може бути виробництво чи надання послуг. При цьому слід враховувати, що ринок як об'єктивно існуюча система має власну інфраструктуру. Така думка ґрунтується на фактах об'єктивної реальності, адже багатоаспектність та ієрархічність світової економічної системи зумовили необхідність виділення рівнів інфраструктури від глобального рівня до макрорівня, де вона являє собою сукупність галузей, які виконують функції транспортування, зберігання і реалізації продукції; та мікрорівня, де вона окреслює матеріальні об'єкти, які створюють умови для нормалізації процесу суспільного виробництва [102, с.8.], і майже до регіональних меж, де вирізняють туристичну, ділову, соціальну та ін. види інфраструктури.

Різні дослідники, не маючи єдиної думки щодо класифікації елементів інфраструктури, загалом розглядають виробничу (таку, що обслуговує виробництво), соціальну (таку, що забезпечує життєдіяльність населення) та ринкову (що забезпечує рух товарів, робіт, послуг) інфраструктури. Проте в умовах постійного розширення соціально-економічних відносин цей перелік доповнюється інституційною (забезпечує управління економікою), інформаційною (забезпечує

функціонування та розвиток інформаційного середовища), інноваційною (що обслуговує та забезпечує реалізацію інноваційної діяльності), екологічною (необхідною для охорони та покращання навколишнього середовища), туристичною (забезпечує потреби туристів у відпочинку та пізнавальній діяльності) інфраструктурами.

Така класифікація інфраструктури є доволі умовною, адже кожен вид інфраструктури забезпечує соціально-економічний розвиток суспільних формацій як на національному, так і на місцевих рівнях. Необхідність перегляду поняття «інфраструктура» як явища, що характеризується інтегрованістю, окремі комплекси якого володіють низкою властивостей та способів їх взаємодії підтверджують дослідження О. Васильєва, який зазначає, що «...сутність інфраструктури полягає у забезпеченні умов існування певного явища чи процесу. За такою ознакою до первинної інфраструктури можна віднести повітря, землю, воду і т. ін., що забезпечує загальні умови існування людини і, відповідно, усього, що нею створено. Тобто інфраструктура існування людства є первинною і за абсолютною значущістю найбільш цінною. З іншого боку, в загальних умовах корисність таких видів інфраструктури є незначною. І така ситуація зберігається за умови її бездефіцитності. Дійсно, брак повітря, землі води та ін. починає турбувати людину тільки за умови їх обмеження...» [33, с.12]. Отже, найпростішою інфраструктурою є навколишнє середовище, котре дає змогу людині підтримувати її життєдіяльність та здійснювати певні господарські процеси [46].

Також підтвердженням погляду на інфраструктуру як цілісну, інтегровану систему є дослідження російських економістів В. Федька і Н. Федька, які зазначають, що «...при визначенні меж інфраструктури і вичленовуванні її із системи суспільного виробництва неприпустимо розглядати інфраструктуру як арифметичну суму галузей, які обслуговують економіку. Тільки комплекс галузей і видів діяльності, що мають функціонально єдине призначення і мають певні ознаки, може

вважатися інфраструктурою...» [141, с.175]. Отже, інфраструктуру слід розглядати як таку, що інтегрується з основними її елементами, формуючи сферу впливу, котрі, входячи у технологічний процес та обслуговуючи його, стають органічною частиною всієї системи.

Володіючи характеристиками системного утворення із власною взаємопов'язаною структурою, реагуючи на вплив зовнішніх умов, інфраструктура характеризується високою гнучкістю та адаптивною здатністю. На підтвердження цього Чернявський І.Ф. розглядає інфраструктуру «як сукупність елементів продуктивних сил у вигляді галузей промисловості і видів діяльності, які надають цілісного характеру як усій національній економіці, так і окремим сферам та комплексам, функціональне призначення яких полягає, по-перше, у створенні загальних умов, що забезпечують ефективне функціонування основного виробництва, і, по-друге, у забезпеченні відтворення робочої сили» [144, с. 22].

Саме у розгляді сутності інфраструктури справджується концепція функціонального підходу, яку сформулював Р. Мертон, де зазначається необхідність виконання таких умов [95]:

- 1) функціональна єдність цілого (узгоджене функціонування всіх його частин);
- 2) універсальний функціоналізм (зумовлює корисність соціально-економічних явищ);
- 3) функціональна необхідність.

Трактування поняття «інфраструктура» не можна здійснювати з точки зору її статичності, а саме постійності, стабільності.

Хоча їй притаманні чітко встановлені просторові та часові обмеження, котрі у розрізі історичної взаємозалежності не мають тенденції суттєво змінюватись, вона все ж таки трансформується адекватно до потреб відтворювального процесу на міжнародному, національному і регіональному рівнях.

Особливими характеристиками інфраструктури є її інтегрованість, адже властивість зберігати у довготривалому періоді експлуатаційні властивості та створювати на існуючій базі нові елементи, допоміжні або суміжні їй, призводять до необхідності під час побудови акцентувати особливу увагу на універсальності призначення. Прикладами є створення автозаправних комплексів, готелів, закладів харчування вздовж автотрас. Суттєвим недоліком у цьому випадку є інколи неможливість здійснення прогресивних просторових перетворень, оскільки докорінна реконструкція інфраструктури призводить до колосальних витрат, адже будівництво нової автомагістралі потребує значних витрат. Часто такі заходи не схвалює місцеве населення через відчуження земельних паїв, збільшення загазованості та шуму у прилеглих районах.

Хоча інфраструктуру необхідно розглядати як сталу величину, не слід забувати про безперервні її зміни, покращення, розширення, збільшення, її структурну перебудову із новими складовими, адаптацію існуючих об'єктів під нові функціональні можливості з метою пристосування до змінних умов ринкових відносин. Адже відомо, що первинна інфраструктура зумовлена зростанням виробництва, змінилася внаслідок ери інформатизації, котра витіснила старі інфраструктурні елементи, замінивши їх новими. Незважаючи на зміну умов господарювання у світовому співтоваристві, а саме перенесення значних виробничих потужностей у країни, що розвиваються, ріст світової економіки та глобалізацію політичних, фінансово-економічних, виробничо-господарських та соціальних процесів, все таки залишається не вирішеним питання щодо нерівномірності розвитку інфраструктури, адже її елементи, безперечно, тяжіють до центрів, котрі в минулому були промисловими гігантами.

Найбільш розвинені країни Західної Європи (Швейцарія, Австрія, Франція, Німеччина, Нідерланди тощо), корі протягом багатьох десятиріч розвивали інфраструктуру, створюючи комфортні умови для виробничо-

господарської, фінансово-економічної, соціально-політичної діяльності, сьогодні є лідерами на світовому ринку не лише туристичних послуг, а й відіграють визначальну роль у координації та контролі усіх соціально-економічних процесів у світовій економіці.

Зважаючи на швидкий технологічний прогрес, деякі елементи інфраструктури дуже швидко морально старіють, спричиняючи «відмирання» старих технологій, котрі ще зовсім недавно були концептуально новими. Яскравим прикладом цього є наявність розгалуженої мережі стаціонарного телефонного зв'язку, роботу яких забезпечували сотні автоматичних електронних станцій. Ще двадцять років тому ніхто не міг уявити, що мобільний зв'язок майже повністю викоренить необхідність використання стаціонарних телефонів, які будуть необхідні лише для великих підприємств із внутрішньою мережею. Але слід зазначити, що мільйони метрів телефонних кабелів залишаються незадіяними і просто не застосовуються за призначенням. Такими самим прикладом є радіоточки в домашніх господарствах.

Сьогодні можна беззаперечно стверджувати про пріоритет мережі Інтернет порівняно з поширеними свого часу засобами масової інформації, а саме з телебаченням, газетами, журналами, радіо, діяльність котрих тепер видозмінюється відповідно до вимог щодо розміщення інтернет-ресурсів.

Інтернет, який розробляли з метою забезпечення взаємодії віддалених комп'ютерів і задумували як децентралізовану територіально розподілену мережу з безліччю альтернативних пунктів збереження і шляхів поширення інформації, дасть змогу забезпечити надійну взаємодію комп'ютерів Міністерства оборони США навіть у випадку, якщо частина мережі вийде з ладу унаслідок військових дій, наприклад, ядерних вибухів [84]. Сьогодні мережа набула масового характеру завдяки зручності застосування, а розвиток різноманітних засобів передавання інформації із підтримкою доступу до мережі дав змогу безперервно його застосовувати. Тому в умовах глобалізації соціально-економічних, політичних процесів,

зростання ролі відкритості простору та появи великої кількості інформаційних потоків особливої уваги заслуговує іноземний досвід щодо трактування та класифікації складових інфраструктури, коли прийнято її розподіляти на «жорстку» та «м'яку». «М'яка» інфраструктура містить усі системи, які необхідні для підтримки економіки, охорони здоров'я і культурно-соціальних стандартів країни - такі, як фінансова система, система освіти, охорони здоров'я, органів держави і права, а також аварійно-рятувальні служби [150]. До «жорсткої» інфраструктури зараховують великі фізичні мережі, необхідні для функціонування сучасної індустріальної країни (прикладом є транспортна, енергетична «інфраструктура», «інфраструктура» зв'язку, «інфраструктура» з управління водними ресурсами, твердими відходами, «інфраструктура» просторових даних та моніторингу землі) [150].

Поняття «жорсткої» інфраструктури введено від середини 90-х років ХХ ст. в нормативно-правові документи і практику міжнародного спілкування на дипломатичному рівні, в науковому й діловому колах та відоме як «критична «інфраструктура». Зокрема, згідно з чинним законодавчим актом США, під критичною інфраструктурою розуміють «системи та об'єкти, фізичні чи віртуальні, настільки життєво важливі для держави, що недієздатність або знищення таких систем або об'єктів підриває національну безпеку, економіку, здоров'я або безпеку населення, або має своїм результатом будь-яку комбінацію з перерахованого вище» [153].

Зазвичай до критичної інфраструктури відносять енергетичні та транспортні магістральні мережі, нафто- й газопроводи, морські порти, канали швидкісного та урядового зв'язку, системи життєзабезпечення (водо- й теплопостачання) мегаполісів, утилізації відходів, служби екстреної допомоги населенню та служби реагування на надзвичайні ситуації, високотехнологічні підприємства і підприємства військово-промислового комплексу, а також центральні органи влади. Слід

зауважити, що кожна країна обирає самостійно, що входить до поняття «критичної інфраструктури»: так наприклад, у США це національні символи (пам'ятки культурної спадщини) [14, с. 4].

У Польщі критичну інфраструктуру визначено законом як функціонально сполучені засоби виробництва, інститути, служби, що є ключовими для безпеки країни та її громадян, для забезпечення правильного функціонування як державних і самокерованих органів і установ, так і комерційного (приватного) сектора [154].

Туристичну індустрію часто ототожнюють із міжгалузевим господарським комплексом, який спеціалізується на створенні туристичного продукту, здатного задовольняти специфічні потреби споживачів у проведенні дозвілля в подорожі, виробляючи та реалізуючи товари і послуги туристичного призначення. Функціонування сфери туризму у сьогоднішньому вигляді стало можливим завдяки налагодженим зв'язкам чи не між усіма фінансово-економічними, соціальними та державними органами управління та службами. в основу діяльності яких покладено об'єктивні системні функціональні, синергетичні, еволюційні та управлінські зв'язки.

Перманентне зростання туристичних потоків вимагає щоденного удосконалення методики надання послуг та підвищення комфортабельності. Загострення конкурентної боротьби у світі призводить до необхідності розширення рекреаційної, інформаційної туристичних баз, забезпечення ефективності діяльності котрих покладено на туристичну інфраструктуру.

Слід зазначити, що згідно з прогнозованими даними Світової ради подорожей та туризму (WTTC), у туристичній індустрії України відбуваються позитивні зміни та до 2024 року очікується поступове зростання усіх фінансово-економічних показників від діяльності туристичної галузі [155, с 2-6].

Відомо, що внесок туристичної галузі в економіку країни доволі складно підрахувати, адже його формують, згідно з методикою WTTC [155, с 2-6]:

1) «прямі витрати туристів на подорожі, а саме поїздки, проживання, розваги, харчування, відвідування музеїв, ознайомлення з пам'ятками історії, архітектури тощо» [155, с 2-6];

2) «непрямі внески туристичної сфери в економіку країни містять інвестиції в туристичну галузь (будівництво туристичної інфраструктури, придбання транспорту та обладнання), державні витрати на туристичну сферу (маркетинг, забезпечення безпеки, адміністрування тощо), внутрішні закупівлі продуктів та послуг підприємствами туристичної сфери (закупівля продуктів харчування, послуги з прибирання, забезпечення ІТ-послуг тощо)» [155, с 2-6];

3) «індукований внесок у ВВП країни (визначається як витрати тих, хто безпосередньо чи опосередковано отримує дохід у туристичній сфері)» [155, с 2-6].

«За оцінками представників WTTC, загальний внесок туристичної сфери до ВВП України становить 114,2 млрд. грн. При цьому прямі витрати туристів становили 30,8 млрд. грн. або 26,9 %, непрямий внесок туристичної сфери в економіку становив 63,5 млрд. грн. (55,7 %), індукований внесок складає 19,9 млрд. грн. (17,4 %)» [155, с 2-6].

Вище наведені дані свідчать про значне зростання туристичної привабливості нашої країни для іноземних партнерів. З огляду на багатий ресурсно-рекреаційний потенціал, Україна має передумови стати лідером на ринку туристичних послуг у Східній Європі. Але не слід забувати, що туристична діяльність є складним та специфічним об'єктом управління із високим ступенем взаємозв'язків із іншими видами економічної діяльності, що потребують окреслення чітких та головних її складових, котрі покликані забезпечувати потреби туристів.

Як вважає М. Кабушкін: «...туризм – це галузь економіки, що включає в себе діяльність туристичних організаторів, агентів і посередників...» [65, с. 12].

На думку М. Жукової під «галуззю туризму слід розуміти сукупність самостійних, територіально відособлених туристських господарських одиниць, що володіють певною матеріально-технічною базою та спеціалізуються на виробництві й реалізації туристських послуг і товарів, об'єднаних єдністю діяльності й управління» [57, с.43]. Також автор вважає, що «туристичну сферу слід розглядати з точки зору великого самостійного міжгосподарського комплексу національної економіки» [57, с.43], котра об'єднує різноманітні галузі.

На думку В. Азара, туризм є великою економічною системою з різноманітними зв'язками між окремими елементами в межах як народного господарства окремої країни, так і зв'язків національної економіки зі світовим господарством загалом [1].

Системне визначення поняття «туризм» уперше надав Н. Лейпер, ще у 1979 р. Він вважав, що «туризм складається з таких складових, як: географічних елементів, котрі, поділяються на регіони, котрими породжує турист; на транзитний регіон; на саму туристичну дестинацію; туриста та туристичну індустрію» [98, с. 15–17].

В Українському законодавстві застовується визначення туризму, що і в інших країнах-членах Всесвітньої туристичної організації (UNWTO). Згідно із Законом України «Про туризм». Туризм - це тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає [58].

Варто звернути увагу на те, що у Законі України «Про туризм» немає визначення сутності поняття «туристична галузь». Закон лише визначає загальні засади соціально-економічної та організаційної політики держави. Відомо, що туристична сфера тісно пов'язана із іншими галузями

народного господарства: сільським господарством, будівництвом, торгівлею тощо. Наприклад, Міністерство торгівлі США до сфери обслуговування зараховує 24 галузі економіки [3], саме тому виділення складових, які мають задовольняти потреби лише туристичної сфери, є складним завданням.

Першочерговими заходами із забезпечення привабливості туристичної сфери України є приведення нормативно-правових актів до світових вимог та дотримання їх норм та правил усіма державними інстанціями. Туристична діяльність в Україні регулюється низкою нормативно-правових актів, перелік яких наведено у додатку А.

В Україні є низка державних органів влади, які регулюють діяльність туристичної сфери:

а) Міністерство закордонних справ України [97].

б) у межах своєї компетенції Управління туризму та курортів при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України [51], яке здійснює такі заходи, як ліцензування туроператорської діяльності; проведення робіт зі стандартизації та підтвердження відповідності в сфері туризму; ведення галузевого реєстру об'єктів туристичної інфраструктури, сертифікованих на відповідність вимогам безпеки і класифікованих за вимогами певної категорії; проведення статистичних спостережень, аналітичної роботи і прогнозування розвитку туризму; вивчення потреби у фахівцях для організації туристичної діяльності; створення загальнодержавної інформаційної системи в сфері туризму тощо [51].

Незважаючи на значний перелік нормативно-правових документів та відповідних інстанцій, які регулюють туристичну діяльність, Ю. Алексєєва «пропонує розглядати державне регулювання туристичної галузі як сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу органів державної влади на розвиток туристичної галузі і створення умов для ефективної співпраці органів державного управління, місцевого самоврядування та приватного сектора щодо розвитку туризму через різні механізми:

адміністративні, організаційні, економічні, правові, екологічні тощо» [4]. Регулювання діяльності туристичної сфери, а саме забезпечення її ефективності вбачається у тісній взаємодії вищих державних органів влади із місцевими владними органами та приватним сектором, які функціонують у системі надання туристичних послуг.

Здійснюючи туристичну подорож, середньостатистичний турист стикається не лише із необхідністю дотримання законодавчої бази відповідної країни, а й із мовним бар'єром. В Україні дуже мала частка населення володіє іноземними мовами, а особливо англійською як загальноприйнятою у світовому співтоваристві. На жаль, саме мовний бар'єр відлякує іноземних туристів із країн ЄС, Америки від здійснення подорожей без супроводу друзів, знайомих або родичів.

Зважаючи на те, що туризм є специфічним видом діяльності реалізація його неможлива без наявності відповідних інфраструктурних компонентів.

У додатку Б наведено компоненти туристичної інфраструктури. Як бачимо, багато об'єктів інфраструктури мають задовольняти потреби як туристів, так і мешканців міста [24].

Слід зазначити, що сюди зараховано інфраструктуру, котра належить до технічної, тобто ту інфраструктуру, яка має насамперед забезпечувати життєдіяльність міста, а саме: системи водопостачання та водовідведення, рекреаційні зони та місця озеленення, громадські туалети, освітлення вулиць та пам'яток архітектури, системи теплопостачання, електро - та газопостачання.

Як видно із вищенаведеного, туристичну інфраструктуру часто ототожнюють із сукупністю штучно створених рекреаційних закладів (санаторіїв, баз відпочинку, готелів, ресторанів тощо) та супутніх об'єктів, котрі задовольняють загальнонаціональні потреби (лікарні, дороги, школи тощо). Саме інфраструктура відіграє найважливішу роль у процесі отримання рекреаційно-туристичної послуги, адже зв'язуючи різні сектори

національної і регіональної економік, забезпечує туристу необхідні умови, починаючи від моменту створення туристичного продукту до його споживання.

Наприклад, у логістиці туризму прийнято виділяти туристичну інфраструктуру як складову базових понять туристичної послуги(рис. 1.2).

Рис. 1.2. Базові поняття логістики туризму [123]

Як зазначає професор І. Смирнов, спільним для всіх трьох понять: логістичний потенціал рекреаційно–туристичних послуг (ЛП РТР), логістичний потенціал матеріально-технічної бази (ЛП МТБ), логістичний потенціал вхідного туристичного потоку в регіоні (ЛП ТП), є вираз «логістичний потенціал» (тобто максимально допустимий потік туристів), який визначає наскрізний туристопотік, що надходить на МТБ туризму, а потім на рекреаційно - туристичний ресурс (об'єкт) з метою споживання отриманого турпродукту [123].

Слід зауважити, що наявність достатнього потенціалу рекреаційно-туристичних ресурсів не є абсолютним значенням для розвитку туризму.

Туристична «інфраструктура» являє собою сукупність матеріальних та технічних об'єктів, наявність котрих направлена на задоволення потреб туристів. Водночас вона обслуговує місцеве населення.

Увага, яку звертають на визначення туристичної інфраструктури, зумовлена її багатоаспектністю та багатоцільовим призначенням. Російський вчений В. Азар ще на початку 70-х років розподілив туристичну інфраструктуру на три групи: перша – підприємства та організації з послуг розміщення (готелі, кемпінги тощо), друга – заклади обслуговування як туристів, так і місцевого населення (зклади побутового обслуговування, харчування, тогрівлі, транспорт тощо); третя – організації, котрі обслуговують населення країни [2, с.61].

Американський вчений В. Сміт поділив туристичну інфраструктуру на два рівні. До першого належать організації, доходи котрих цілком формуються внаслідок надання туристичних послуг. Другий рівень – організації, доходи котрих формуються завдяки витратам місцевого населенню та туристів [91].

Так Зорін А. І. розглядає туристичну інфраструктуру крізь призму виробництва, рекреаційних умов і соціальної сфери [62].

Трактування туристичної інфраструктури російськими вченими В. Архиповою і А. Левізовим передбачає, що до туристичної інфраструктури першого рівня належить виробнича інфраструктура, до другого рівня – організації, котрі можуть існувати без туристів, але діяльність яких розширюється в місцях перебування туристів. Третій рівень являє собою складові, котрі утворює кожна окрема інфраструктура, а саме: інфраструктура туруперейтингу, транспортна, навчальна, інформаційна, наукова, торговельна інфраструктури та підприємства, котрі орієнтуються на виготовлення товарів, які користуються попитом у туристів [6].

Сучасне трактування поняття «туристична інфраструктура» висвітлено у працях Т.Ткаченко [134, с. 132-134], де туристичну інфраструктуру з погляду пропозиції поділяють на загальну та спеціальну. «Загальна туристична інфраструктура туристичного ринку є сукупністю закладів та ресурсів, що обслуговують різні сфери економічної діяльності, та доходи яких не повною мірою залежать від туристичної діяльності» [134, с. 132-134]. «Такі підприємства та організації призначені для місцевого населення, але можуть надавати послуги також для туристів» [134, с. 132-134]. Це транспортні та комунікаційні служби; інженерні та інформаційні комунікації; заклади соціальної сфери тощо. Об'єкти спеціальної туристичної інфраструктури згруповано за ступенями важливості задоволення потреб людини за ієрархією потреб Маслоу. До суб'єктів спеціальної туристичної інфраструктури належать заклади та ресурси, що обслуговують суб'єкти туристичної діяльності, та доходи яких формуються завдяки витратам туристів на задоволення їхніх потреб. Це туроператори, туристичні агенти, засоби розміщення, екскурсійні бюро, заклади дозвілля тощо.

На думку І. Сороки, туристична інфраструктура є сукупністю туристичних підприємств і організацій, об'єктів і споруд, транспортних мереж і комунікацій, які забезпечують туристичну діяльність, направлені на створення туристичного іміджу країни і слугують для задоволення потреб кожного туриста» [128, с. 177-178].

Складові туристичної інфраструктури – це матеріально-технічна база туризму (об'єкти розміщення, харчування, культури, обслуговування туристів тощо) та об'єкти загальногосподарського призначення (дороги, системи водопостачання та каналізації, електричні мережі, зв'язок тощо), а саме: готельне господарство; курортно-рекреаційні заклади; об'єкти обслуговування (ресторани, кафе, клуби, дискотеки, аквапарки, яхт-клуби тощо); стоянки для автотранспортних засобів; об'єкти технічного та естетичного обладнання транспортних коридорів; малі форми для

упорядкування пляжів і парків; елементи благоустрою екскурсійних маршрутів та туристичних зон; туристичні фірми, інформаційно-рекламні агентства. Інфраструктура відіграє роль ланки, що поєднує різні сектори туристичної галузі, зокрема кінцевого споживача.

Елементами інфраструктури туризму є:

1. Первинні підприємства – туристичні фірми (туроператори та турагенти), колективні (готелі, туристичні бази, пансіонати та ін..) та індивідуальні засоби розміщення, внутрішньомаршрутний транспорт, пункти прокату туристичного спорядження й інвентарю, агентства реалізації туристичних турів, організації, що пропонують екскурсійні послуги та послуги гідів-перекладачів тощо.

2. Вторинні підприємства сфери послуг, якими користується турист – міжнародний та місцевий транспорт, підприємства торгівлі та харчування, відділення зв'язку, пункти обміну валюти, культурно-масові заклади, комунальні підприємства, контрольно-рятувальні служби тощо.

На розвиток міжнародного туризму найбільше впливають готельний бізнес, транспорт, туристичні агентства, туроператори та глобальні системи бронювання і резервування. Оскільки базою будь-якого туристичного продукту є засоби розміщення (готелі, мотелі, пансіонати і т.д.), наявність таких послуг в тому чи іншому регіоні значною мірою впливає на туристичні потоки.

Вищеперелічені трактування поняття туристичної інфраструктури пояснюють та обґрунтовують її матеріально – технічне та ресурсне забезпечення. Слід зауважити, що під час дослідження туристичної інфраструктури слід зосередитися не лише на вище перелічених факторах розвитку, а й на її територіальному аналізі.

На необхідності наявності мережі великих міст, з'єднаних транспортними магістралями котрі утворюють розгалужену лінійно-вузлову структуру - так званий «опорний каркас» вказує Н. Баранський [9]. Особливостями туристичного «опорного каркаса» є наявність великих

міст – сателітів, адміністративних та господарських центрів рекреаційних зон. Попри класичні осі «опорного каркаса» – транспортні коридори – вагомий внесок у його становлення вносить наявність окремих об'єктів туристично – рекреаційної сфери, що довершують її цілісність.

За цією теорією великого значення у розвитку туристичної інфраструктури набуває наявність великих міст та крупних населених пунктів, котрі мають соціально-культурні ресурси, які самі по собі приваблюють туристів та володіють інфраструктурними складовими для їх обслуговування [74].

Теорія «опорного каркаса», яку запропонував професор Н. Баранський має вагоме підґрунтя, адже підтвердженням її достовірності є теорія «полюсів росту», яку вперше запропонував французький економіст Ф. Перру (1950р.) у вигляді економіко-матричної моделі «витрати-випуск» з метою дослідження міжгалузевих зв'язків. Саме ця теорія об'єктивно відбиває тенденції концентрації, спеціалізації і розміщення виробництва в умовах ринкової економіки. Ця модель демонструє, що успішність реалізації будь-якого проекту залежить від низки умов (розвинутої інфраструктури, трудових навичок населення та трудової етики, можливості кооперації із вже існуючими галузями народного господарства тощо). Туристична сфера не є винятком, адже її сателіти (Париж, Лондон, Нью-Йорк тощо) сформовані як соціально-економічні мегаполіси.

Отже, узагальнюючи вищевказане, туристична інфраструктура – це комплекс споруд і мереж виробничого, соціального і рекреаційного призначення, які створені для функціонування сфери туризму і розвиваються за загальними умовами виробництва туристичного продукту, зумовленими технологічним процесом та управлінськими взаємодіями. Її потрібно розглядати як єдину цілісну систему, в основу котрої закладено функцію забезпечення виробничої та невиробничої сфер діяльності людини з метою досягнення максимально можливого економічного ефекту із врахуванням моральних і духовних благ населення, охорони здоров'я та

забезпечення умов охорони та відтворення навколишнього середовища [25, 26, 27].

Зважаючи на те, що розвиток туристичної галузі слід розглядати як багатогранний аспект міжгалузевих зв'язків, котрий включає використання сучасної техніки та технології з метою покращення якості надання послуг та підвищення ефективності їх надання, збільшення масштабів та скорочення термінів виробництв, туристичну інфраструктуру слід розглядати крізь призму глибоко інтегрованих систем різноманітних галузей, об'єднаних загальною метою та напрямом розвитку.

Дослідження структурних складових туристичної інфраструктури цікаве як з наукового, так і прикладного поглядів, адже дає змогу відстежити сучасні світові тенденції у методиках організації надання туристичних послуг з метою досягнення їх найвищої економічної та соціальної ефективності.

Враховуючи швидкість трансформаційних змін у національно-господарських процесах, туристичну інфраструктуру слід розглядати на трьох рівнях[75, 76]:

1. Інфраструктура макрорівня – це інфраструктура, яка забезпечує ефективність функціонування усіх сфер життєдіяльності населення, зокрема сфери туризму. Поняття макроінфраструктури слід розглядати відносно всієї держави. Це важливі стратегічні об'єкти, а саме електростанції, інфраструктура із водопостачання та водовідведення, водосховища; сільськогосподарська інфраструктура (зерносховища, кормосховища, елеватори тощо); виробнича інфраструктур, котра становить загальнонаціональний інтерес (підприємства військового та соціального призначення); військова (військові споруди, які з певних причин становлять інтерес для туристів) та екологічна.

Саме макроінфраструктура з 1998 року отримала назву «критичної» – це «національна інфраструктура як система, спадкоємність якої важлива для функціонування держави, втрата або порушення якої мала б, або могли

б загрозувати життю громадян, мати негативні економічні або соціальні наслідки для суспільства чи його значної частини. До такої системи входять державне управління служби надзвичайних ситуацій, енергетики та палива, телекомунікацій, забезпечення продовольством, санітарія, банківська система, комунікаційні мережі і служби, юстиція і захист громадського порядку, соціальне медичне обслуговування, а також прогноз погоди» [106].

Формування інфраструктури макрорівня залежить від економічних, демографічних, соціокультурних, природних, науково-технічних та політико-правових чинників на регіональному та загальнодержавному рівнях.

Кожна держава самостійно визначає складові інфраструктури макрорівня, і наслідуючи міжнародний досвід, необхідно приймати відповідні законодавчі акти, котрі б регулювали державні програми розвитку/захисту критичної інфраструктури.

На жаль, в Україні не достатньою мірою регулюється захист критичної інфраструктури про що свідчить рішення «Про удосконалення заходів забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури» прийняте Радою національної безпеки і оборони України лише у 2016 році [107].

Глобалізація суспільно-економічних відносин призвела до виникнення ряду загроз – екологічних, економічних, фінансових, військових тощо. Компоненти макрорівня забезпечують життєдіяльність держави загалом та можуть набувати міжнародного значення не лише у питаннях розвитку туризму. Туристична сфера не є винятком, а її функціонування безпосередньо чи опосередковано залежить від стану та захисту критичної інфраструктури.

Туристична сфера не може розвиватись без наявності розвинених компонент критичної інфраструктури, а саме [98]:

– енергетичної інфраструктури, яка містить комплекс об'єктів і споруд електро-, тепло- і газопостачання, а також проектні, будівельні, пусконаладжувальні, ремонтні, постачальні організації;

– військової інфраструктури, котра складається із військово-повітряних, військово-морських, сухопутних військ, підрозділів швидкого реагування, резервних підрозділів, об'єктів та підприємств ВПК, військових баз та полігонів, штабів, систем протиповітряної оборони, окремих складових зв'язку;

– агропромислової інфраструктури, яка складається із компонент оптової і роздрібною торгівлі, бірж, збутових кооперативів, виставок і ярмарок, торгових домів, інформаційно-аналітичних агенцій, систем транспортування і зберігання аграрної продукції та ін.

– екологічної інфраструктури, яка формується із природно-антропогенних складових та природних ресурсів;

– водогосподарської інфраструктури, яка містить системи водопостачання та водовідведення, водогосподарські споруди, меліоративні об'єкти тощо;

– виробничої інфраструктури, котра складається із допоміжних та обслуговуючих підприємств, допоміжних служб, магістральних об'єктів, комунікаційних мереж, природоохоронних споруд тощо;

– інституційної інфраструктури, яка представлена Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, різноманітними департаментами виконавчих служб, органами місцевого самоврядування, органами підтримки правопорядку тощо;

– інноваційної інфраструктури, складовими якої є виробничо-технологічні структури (технопарки, інноваційно-технологічні центри, бізнес-інкубатори, інноваційно-технологічні та інжинірингові фірми, фірми, що робляють імпортозаміщувальну продукцію); об'єкти інформаційної системи (аналітичні і статистичні центри, інформаційні бази

і мережі); організації з підготовки і перепідготовки кадрів в області технологічного менеджменту (поява нової категорії фахівців з комерціалізації результатів НДДКР);

– фінансові структури (позабюджетні, венчурні, страхові фонди, кредитно-гарантійні організації небанківського сектора, банки, фінансово-промислові групи, орієнтовані на технологічну інноваційну діяльність); система експертизи (центри можуть давати експертні висновки для виробників, інвесторів, страхових служб тощо);

– система патентування, ліцензування і консалтингу з питань охорони, захисту, оцінювання і використання інтелектуальної власності, оцінювання комерціалізації наукових результатів; розвинута система сертифікації, стандартизації й акредитації.

2. Інфраструктура мезорівня – це об'єкти, котрі обслуговують не лише туристичну сферу, а й населення. Це комунальні та медичні служби, служби захисту прав людини, торгівля, страхові компанії, банківська система, заклади розміщення, ресторани, бари, заклади швидкого харчування, транспорт, спортивні заклади, інформаційно-телекомунікаційні засоби зв'язку та передавання інформації.

Спірним є питання: чи слід вважати, що до інфраструктури мезорівня входять санаторії, курорти, бази відпочинку, адже їх використовуватиме й місцеве населення. Нариклад, бальнеологічні та грязеві курорти пропонують послуги із оздоровлення місцевому населенню.

Зважаючи на вищевказане, підприємства туроператорської та турагентської діяльності також задовольняють потреби лише місцевого населення, а туристами їх клієнти стають лише після прибуття на місце їх дислокації. Хоча саме зарахування цих закладів до інфраструктури туризму є беззаперечним. Винятком із правила, що місцеве населення користується послугами усіх вищезазначених інфраструктурних

елементів, можуть бути лише екскурсійні бюро, адже більшість місцевого населення історію свого краю вивчає ще у шкільному віці.

Як бачимо, інфраструктуру мезорівня слід розглядати на регіональному рівні. У світовій практиці часто трапляється невідповідність рівня розвитку різних регіонів країни. Так, наприклад, у Туреччині приморські туристичні регіони високорозвинені, а віддалені гірські масиви із слабким соціальним захистом та слабо розвиненою інфраструктурою є відсталими та непривабливими для туристів.

Зважаючи на це, компонентами інфраструктури мезорівня є:

- соціальна інфраструктура (житлово-комунальна інфраструктура, інфраструктура побуту, охорони здоров'я, фізичного виховання, духовна, освіти, культури, науки, соціального забезпечення та торгівлі);
- транспортна інфраструктура (залізниці, залізничні вузли й станції, автомобільні дороги, автомагістральні, вулиці, авіалінії та аеропорти, річкові шляхи й порти, морські порти, канатні дороги, вантажні термінали тощо);
- інформаційна інфраструктура (сукупність технічних засобів і технологій, підприємств, установ і організацій, які реалізують інформаційні процеси і на які поширюється юрисдикція держави).

3. Туристичну інфраструктуру із її компонентами на макро-, мезо- та мікрорівнях зображено на рис.1.3. Інфраструктура мікрорівня. Ця інфраструктура окреслюється окремо взятою туристичною дестинацією, на території котрої наявні місця розміщення, харчування, розваг [17, 77]. Саме тут дотримано певного рівня якості послуг, наявна високорозвинена транспортна, інформаційна, комунікаційна система. Визначення туристичної дестинації свідчить, що це «фізичний простір, у якому відвідувач проводить не менше однієї ночі. Вона включає такі турпродукти, як допоміжні послуги й визначні пам'ятки, а також туристичні ресурси, відвідування яких разом з дорогою «туди й назад»

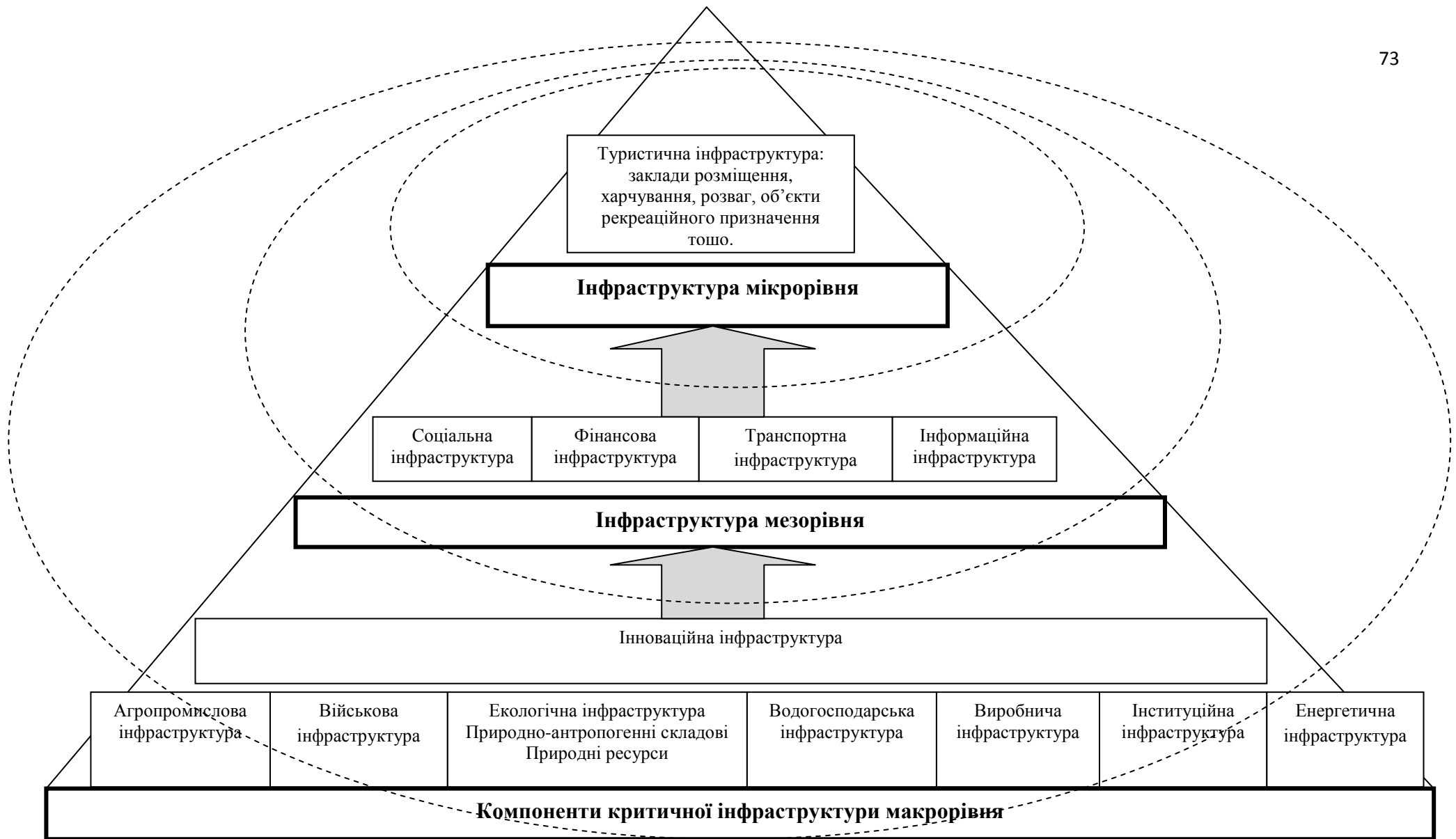

Рис.1.3. Компоненти різних рівнів туристичної інфраструктури

займає не більше одного дня. Вона має фізичні й адміністративні границі, що визначають форму її управління, а також імідж і репутацію, що визначають її конкурентоздатність на ринку [133].

Отже, «поняття «туристична інфраструктура» доцільно трактувати як: сукупність додаткових галузей і закладів, які організують та обслуговують індустрію туризму, туристську діяльність загалом»⁶[22]. «Інфраструктура туризму містить різноманітні транспортно-комунікативні ланцюги, системи гостинності і комунального обслуговування, а також соціокультурне середовище, що їх оточує. Інфраструктура туризму поєднує інфраструктури різних видів туризму. Частина галузі й закладів інфраструктури туризму безпосередньо зорієнтована на обслуговування туристів. Разом з цим специфікою інфраструктури туризму є те, що в більшості випадків, окрім туристів, вона обслуговує також місцеве населення. Розвиток інфраструктури туризму завжди є сильним стимулом узагальнення місцевої інфраструктури, чинником освоєння конкретних територій, збільшення робочих місць» [22].

1.3. Концептуальні засади формування туристичної інфраструктури в системі забезпечення соціально-економічного розвитку

З позиції системного підходу суспільство є самоорганізованою системою, яка являє собою сукупність людей, об'єднаних певними взаємовідносинами, зокрема з приводу задоволення спільних соціально-економічних потреб. Оскільки жодна з потреб не задовольняється сама по собі, відносини між суспільними групами і окремими індивідами, які є власниками і розпорядниками природних та інформаційних ресурсів, то на основі соціально-економічних потреб встановлюються соціально-економічні

⁶Брунець, Б. Р., 2013. Рівні туристичної інфраструктури та принципи її формування. В: ЕсоTour-2013: I міжнародна конференція молодих вчених. Львів, Україна, 21-23 Листопад 2013. Львів: Вид. Львівської політехніки

цілі, що є одними з найважливіших компонентів управління процесом соціально-економічного розвитку певної суспільної формації. Встановлені цілі є підставою для утворення різноманіття форм, методів і технологій задоволення суспільних потреб. На підставі опрацювання низки наукових праць встановлено, що паралельно із встановленням соціально-економічних цілей формується інституційно-інфраструктурний базис соціально-економічного потенціалу⁷ для задоволення соціально-економічних потреб суспільства, створюються інститути права, власності, підприємництва, зокрема туристичного, а також розбудовується соціально-економічна інфраструктура, в тому числі туристична, яка має соціально-побутову та соціально-культурну складові⁸. Перехід потенціалу у розвиток є наслідком суспільної активності, прояви якої безпосередньо залежать від характеру керуючого впливу органів державного управління, набутого у попередні періоди, рівня соціально-економічного розвитку конкретного об'єкта, політичної стабільності, рівня розвитку громадянського суспільства тощо. На рис. 1.4 побудовано модель концептуальних засад соціально-економічного розвитку, у якій відображено усі вищевказані обставини.

⁷За результатами досліджень В.Залуцького, під соціально-економічним потенціалом слід розуміти таке: «...сукупність можливостей репрезентованих матеріальними і нематеріальними ресурсами...індивідуальними намірами ... щодо реалізації соціальних і економічних цілей, діючими планами соціально-економічного розвитку, набутими зв'язками із бізнес-партнерами, які можуть забезпечити соціально-економічний розвиток...» [59,с.14].

⁸За результатами досліджень С. Мочерного, «...соціально-побутова інфраструктура спрямована на створення умов для відтворення людини як біологічної істоти (через побутове середовище), задоволення її потреб у належних умовах життя. Соціально-культурна інфраструктура сприяє відтворенню духовних, інтелектуальних (через культурно-освітнє середовище) та значною мірою фізичних властивостей індивіда, формуванню його як економічно активної особистості, що відповідає певним вимогам суспільства до якості робочої сили...» [99, с. 703].

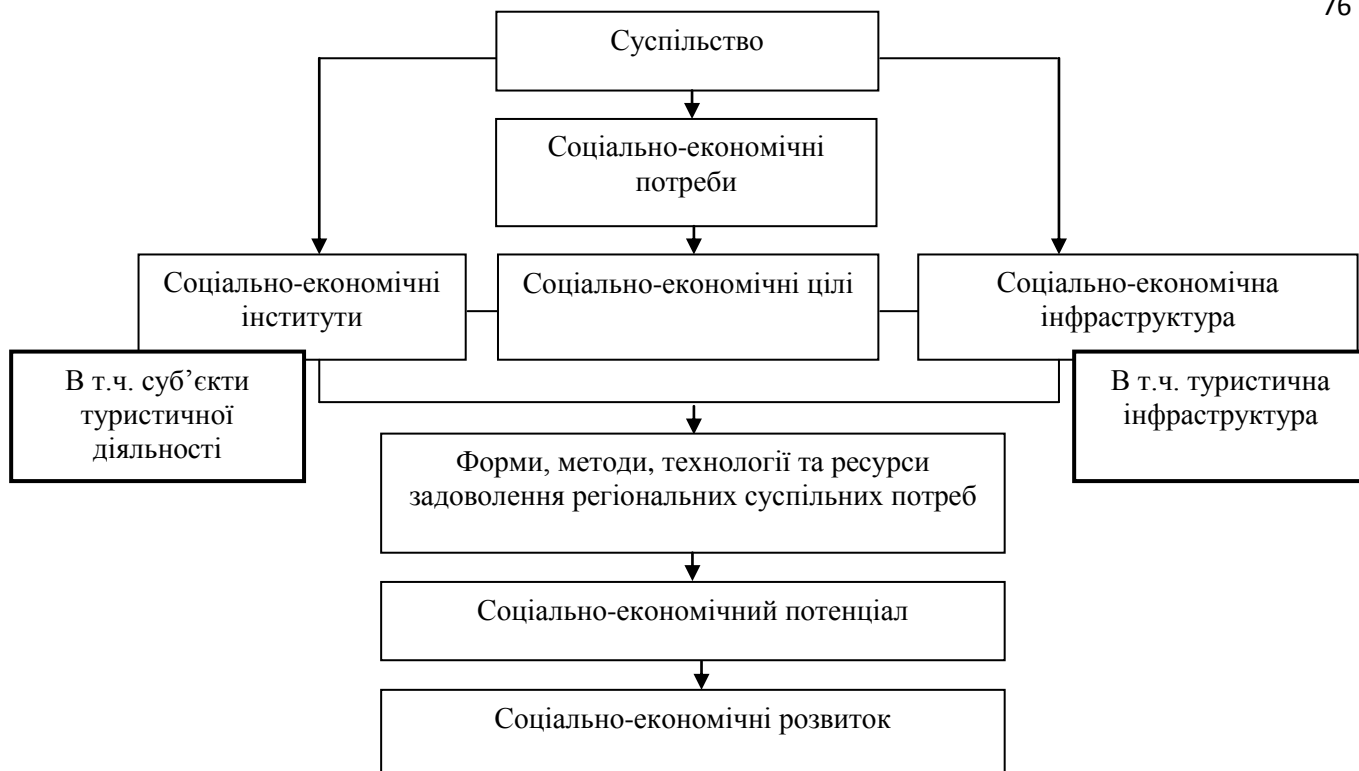

Рис. 1.4. Концептуальні засади соціально-економічного розвитку

Як видно з рис. 1.4, туристична інфраструктура є компонентом соціально-економічної інфраструктури. За результатами можна стверджувати, що концептуальною основою її формування в системі забезпечення соціально-економічного розвитку є обставини об'єктивної реальності, які склались під впливом низки загальних економічних законів, а саме закону граничної корисності, закону економії часу, закону Енгеля, закону зростання екологічних потреб, закону зростання потреб, закону Кейнса, закону насичення потреб.

Практично усі ці закони пов'язані із:

- спеціалізацією, як об'єктом соціально-економічного розвитку;
- необхідністю покращання екології як загальною проблемою, яка має глибоке соціальне значення;
- залежністю можливостей соціуму задовольняти свої соціально-культурні потреби, зокрема туристичні, від рівня досягнутого добробуту;
- перспективами отримання позитивних економічних ефектів від використання і розвитку туристичної інфраструктури.

Так, відповідно до закону Е. Енгеля, існує тісний взаємозв'язок між рівнем доходів і структурою витрат сім'ї, а також обернено пропорційна залежність між часткою витраченого національного доходу на споживання та рівнем добробуту населення. За логікою Е. Енгеля, із зростанням доходів частка витрат на задоволення культурних та інших нематеріальних потреб помітно зростає, що підтверджено ретельним аналізом структури споживання в різних країнах світу [139]. Практично цю саму ідею висвітлено у законі Дж. Кейнса – люди схильні, як правило, збільшувати споживання із зростанням доходів, але не настільки, як зростає дохід [67, с. 187]. Різниця між цими двома законами полягає у тому, що Дж. Кейнс звернув увагу на те, що суспільство схильне до заощаджень. Попри це, слід брати до уваги, що тривале зростання доходу і, як наслідок, добробуту неминуче призводить до зростання потреб, зокрема екологічних⁹. Так, у відповідності до закону зростання потреб «сутність людини, її природа, з одного боку, розкривається як сукупність її потреб, інтересів, цілей, нахилів, а з іншого – як сукупність суспільних відносин (відносин економічної та юридичної власності, соціальних, політичних, юридичних, національних, культурних тощо), у кожній з яких (підсистем) повинна реалізуватися ця сутність» [53, с. 158]. У розвинених країнах світу кожні десять років більш як удвічі зростає кількість різноманітних видів товарів та послуг, збільшується частка соціальних, інтелектуальних, екологічних потреб у загальній їх структурі [53, с. 158]. Як доповнення до цього слід додати постулат закону насичення потреб¹⁰ –

⁹Закон зростання екологічних потреб – закон, який виражає зв'язки між зростанням інтенсивності розумової праці, нервових, психічних та емоційних навантажень на людський організм в умовах забрудненого довкілля та його погіршення й необхідністю задоволення зростаючих екологічних потреб для належного відтворення людини як біологічної істоти, природного компонента робочої сили нормальної якості [47, с. 147].

¹⁰Закон насичення потреб – загальний економічний закон, який відображає сталий і суттєвий зв'язок між масою наявних у суспільстві життєвих благ і потребами суспільства в них. Оскільки насичення потреб забезпечує

незадоволені потреби суспільства «підштовхують» розвиток виробництва і насиченість потреб життєвими благами. У досконаліших суспільствах виробництво безпосередньо підпорядковуватиметься задоволенню зростаючих потреб і створенню умов для всебічного розвитку особи.

З приводу впливу формування туристичної інфраструктури на соціально-економічний розвиток цей закон слід трактувати так: збільшення суспільних витрат на розбудову туристичної інфраструктури забезпечить збільшення кількості зайнятих, зростання доходів і розширення можливостей населення подорожувати, а сама територія прийматиме туристів із інших країн. Важливо зазначити, що туристична інфраструктура є доволі широким поняттям, яке охоплює не лише такі інфраструктурні об'єкти, як транспортні комунікації, готелі, ресторани, спортивні комплекси тощо, але й торговельно-розважальні центри, засоби комунікації, парково-рекреаційні зони, історико-пізнавальні об'єкти тощо. Формування такої інфраструктури, без сумніву, потребує певних інвестицій і значної підприємницької активності, яка б мала сприяти самозайнятості, збільшенню кількості працюючих у сфері так званої креативної індустрії¹¹, що без сумніву посприє створенню умов для міграційної мобільності і туристичної привабливості території. За дослідженнями інтернет-видання РІО 77 % українців ніколи не були за кордоном, а 36 % - ніколи не були за межами власного місця

виробництво, Закон насичення потреб відображає сталий і суттєвий зв'язок між виробництвом життєвих благ і безпосередніми або платоспроможними у соціально орієнтованих ринкових системах прямими потребами в них суспільства. Цей зв'язок двосторонній, потреби суспільства визначають виробництво, а виробництво – потреби, які формують виробництво ідеально, як мету; виробництво формує потреби реально, створюючи життєві блага й потребу в них [46, с. 152].

¹¹У визначенні ЮНЕСКО термін «креативні індустрії» застосовують у тих галузях, які поєднують створення, виробництво та комерціалізацію змістів, які є нематеріальними і мають культурний характер. Ці змісти, як правило, захищені авторським правом і можуть набувати форми товару або послуги [137].

проживання[101]. Телевізійна служба новин «ТСН» в процесі соціологічного опитування дослідила, що українці подорожують за кордон з метою заробітку, на закупи, а також з метою відпочинку. У результаті дослідження виявилось, що з метою відпочинку виїжджають переважно кияни, які мають найвищий середній рівень доходу порівнянно із мешканцями інших територій, зокрема прикордонних [136]. Факт туристичної активності жителів прикордонних областей пояснюється переважно територіальною близькістю із сусідніми країнами, спрощеним режимом перетину кордону і родинними зв'язками з іноземцями.

Своєю чергою, консалтингова компанія Timetric провела дослідження активності мандрівників із різних країн і виявила, що північні європейці їздять на канікули найчастіше у світі. У топ-10 найбільш охочих до подорожей також увійшли данці, норвежці, гонконгці, новозеландці, канадці, австралійці та французи. Експерти пояснюють, чому мешканці півночі Європи подорожують частіше за інших. Річ у тім, що в цих країнах відносно високі доходи громадян та низький рівень безробіття, при цьому рівень життя та його вартість також високі. Це робить подорож до інших, дешевших країн економічно виправданою. Ще одним важливим чинником є суворий клімат: багато хто з північноєвропейських мандрівників просто хоче провести час у теплих краях [109].

Вищенаведені особливості залежності туристичної активності від рівня соціально-економічного розвитку об'єктів розвитку, окрім дії вже згаданих економічних законів, значною мірою зумовлені також впливом закону економії часу. С. Мочерний зазначає, що: «...суспільство, якому постійно вдається забезпечувати економію часу, створює широкі можливості для неухильного зростання суспільного фонду вільного часу працівників. Важливі умови реалізації Закону економії часу: науково-технічний прогрес, раціональніше використання засобів виробництва та робочої сили, впровадження нових технологій, стабільне підвищення виробничої кваліфікації, культурно-технологічного рівня працівників, розвиток їх

творчої ініціативи в удосконаленні техніки, організації виробництва та праці, пошуки нових методів управління господарством, насамперед економічних...» [54, с. 241]. На основі закону економії часу є підстави стверджувати, що регіональний соціум, який досяг певного зростання рівня соціально-економічного розвитку, отримує не лише матеріальні і фінансові можливості для задоволення нових потреб, зокрема туристичних, але й отримує більше неробочого часу для задоволення цих потреб.

Формування туристичної інфраструктури в системі соціально-економічного розвитку можна пояснити також дією закону граничної (диференціальної) корисності, який визначає характер динаміки (зміни) граничної корисності в часі. Диференціальна корисність кількісно змінюється залежно від характеру й типу економічного розвитку (інтенсивного або екстенсивного) [48 с. 539]. Дія цього закону дає змогу соціуму розраховувати довготривалі позитивні економічні ефекти від використання і розвитку туристичної інфраструктури під час перманентного економічного зростання і постійного якісного покращання складових туристичної інфраструктури, а також якості туристичного сервісу.

Урахування вказаних об'єктивних економічних законів зумовлює необхідність формування туристичної інфраструктури в системі соціально-економічного розвитку за низкою принципів:

– економічної ефективності (сутність принципу полягає у тому, що компоненти туристичної інфраструктури повинні формуватись на запит соціуму, тобто під конкретні групи споживачів та їхні потреби. Витрати на створення туристичної інфраструктури мають бути обґрунтованими. Навіть якщо йдеться про облаштування парково-рекреаційних територій, то витрати на ці цілі хоча і мають більше соціальний, ніж економічний характер, проте у довготривалій перспективі вони мають сприяти збільшенню туристопотоку, розвитку туристичної логістики і відтворенню трудового потенціалу жителів регіону завдяки створенню умов для їх відпочинку і дозвілля на екологічно-чистих територіях. Г. Форд вивчаючи цілі бізнесу й економічну ефективність

підприємницької діяльності, стверджував, що прибуток, як основний показник економічної ефективності бізнесу виникає лише тоді, коли бізнес скерований на задоволення споживчого попиту. Г. Форд був переконаним, що задоволення споживчого попиту є соціально-важливою функцією бізнесу. Власне кажучи, якщо виявлено попит на певний товар чи послугу, то обсяг витрат, пов'язаних із створенням умов для задоволення цієї потреби, немає жодного значення, якщо ціна пропонувананих товарів чи послуг не обмежує попиту на них. З приводу економічної ефективності Г. Форд зазначав, що конкуренція підштовхує підприємців до креативності і впровадження інновацій, зокрема тих, які дають змогу зменшити собівартість виробництва. Зменшення собівартості одиниці товару чи послуги в умовах незмінності її ціни неминуче дає позитивний економічний ефект у прирості обсягу реалізації [143]. Враховуючи це, витрати на формування туристичної інфраструктури виконують соціальну функцію і можуть забезпечити позитивний економічний ефект у разі їх раціональності і скерованості на задоволення конкретного споживчого попиту);

– креативної активності (сутність цього принципу полягає у тому, що в сучасному суспільстві все частіше виникають проблеми із зайнятістю у традиційних галузях економіки. Впровадження сучасних технологій на фабриках, заводах і фермах практично завжди супроводжується скороченням кількості робочих місць і зростанням вимог до якісного складу персоналу підприємств. У західному суспільстві вже не один десяток років постійною є тенденція до зростання кількості зайнятих у сфері послуг. Це привело до зростання ролі фрілансерства у вирішенні проблем зайнятості, а також до все активнішого розвитку креативних індустрій. Креативно-активний соціум є гнучким до ринкових змін, його представники є яскравими особистостями, що живуть ідеями громадянського суспільства. Дослідження, проведені у сфері розвитку креативних індустрій, показують, що креативна активність соціуму суттєво сприяє туристичній привабливості території, його оригінальності, виробленню певних традицій сприйняття нового в

архітектурі, комунікаціях та інших об'єктах, що перебувають у загальногромадському користуванні. За креативною активністю соціуму можна судити про рівень самовираження його індивідів, а також гуманне ставлення суспільства до індивідуальних феноменів. Не викликає сумніву те, що саме в креативно-активному соціумі легше здійснювати пошук нових ідей і перетворення їх у інновації для майбутньої комерціалізації);

– конкурентності (сутність цього принципу полягає у тому, що умови для формування туристичної інфраструктури повинні бути рівними для всіх підприємців, які працюють над задоволенням конкретних споживчих потреб. Рівність умов залежить від багатьох факторів, але найважливішими з них є відсутність корупції в органах державної влади, які займаються ліцензійною і тендерною діяльністю, а також належний рівень антимонопольного моніторингу ринку. Здорова конкуренція сприятиме розвитку туристичної логістики, зростанню якості послуг, постійному впровадженню інновацій. У сукупності все це сприятиме соціально-економічному розвитку);

– підвищеної інформативності (в умовах глобалізації комунікаційних систем і при постійному прогресі інформаційних технологій інформація безумовно є ресурсом, обсяг, якість і повнота якого на конкретний момент часу є визначальними у прийнятті споживчих, технічних, технологічних і управлінських рішень. З огляду на це, сутність принципу підвищення інформативності регіонального соціуму полягає у необхідності постійного покращання умов для отримання, сприйняття і використання соціумом інформації. Соціум, який добре поінформований про процеси і явища, які відбуваються на території проживання, його проблеми та ініціативи щодо їх вирішення, є громадсько-активним соціумом, оскільки реагує на отриману інформацію і є готовим до участі у розв'язанні назрілих проблем або реалізації креативних ініціатив чи їх коригуванні);

– підвищення соціальної відповідальності (туристична інфраструктура є утворенням, що має громадське, суспільне призначення). Її формування може покращити або погіршити соціально-економічний рівень розвитку. З огляду

на це, важливим принципом формування туристичної інфраструктури є підвищення рівня соціальної відповідальності суб'єктів, залучених до створення такої інфраструктури. Сповідування цього принципу відбувається на засадах створення так званого інституту громадської відповідальності, що передбачає легальність і публічність підприємницьких ініціатив у сфері туризму, а також дієвість моніторингу органів державної влади і соціуму за суб'єктами, які здійснюють формування туристичної інфраструктури. В снові сповідування цього принципу – попит соціуму на створювані об'єкти туристичної інфраструктури, а також узгоджуваність попиту одних соціальних груп на ті чи інші компоненти туристичної інфраструктури і туристичні послуги (товари) із запитом представників інших соціальних груп. В цьому випадку йдеться про необхідність уникнення соціальних конфліктів, зокрема, між економічною вигодою і етико-естетичними цінностями різних соціальних груп, як це, наприклад, спостерігаємо в Амстердамі, який є туристичною меккою саме тому, що прославився ліберальним ставленням до продажу і вживання легких наркотиків, сексуальних меншин, а також узаконенням проституції. Уже багато років мешканці Амстердаму протестують проти такого лібералізму, але економічні вигоди від щорічного туристопотоку досі залишають все як було і сприяють подальшому розвитку туристичної інфраструктури у тому ж самому напрямку);

– розширення переліку спільних цінностей¹² у регіональному соціумі (сутність цього принципу полягає у тому, що соціальні групи формуються на основі спільних цінностей, які, власне кажучи, є підґрунтям формування потреб з подальшою їх трансформацією у цілі. Монолітність соціуму вимірюється спільністю сповідуваних цінностей, і, відповідно, цілей. Досягнення монолітності соціуму на основі усунення протиріч у досягненні

¹²Цінності є специфічним утворенням суспільної та індивідуальної свідомості – це ідеали, узагальнені уявлення про блага, щось стабільно значуще, яким віддається перевага, а також вони є ідеальними критеріями оцінювання і орієнтаціями особистості та суспільства [132].

цінностей сприятиме прискоренню вибору шляхів соціально-економічного розвитку регіону, зокрема завдяки формуванню туристичної інфраструктури. Практично цю ж саму думку висловив ще М. Вебер, який наголошував: «...цінності є фундаментом мотивації поведінки людей, основою цілісності соціальної системи. Суспільство, в якому досягнуто консенсусу відносно того, що вважати цінністю, а що — ні, може розглядатися як стабільна система, оскільки ліквідується головне джерело суперечностей, які породжують нестабільність, катаклізми, потрясіння...» [47, с. 387]. З цього ж приводу Р. Балабан слушно стверджує, що «..суспільні цінності є форматом функціонування суспільства ... цінності демонструють реальний генокод політичного, економічного і соціального укладу, функціонування еліти, взаємодії в соціумі. Ціннісна база формує мету і відповідну мотивацію у її досягненні членів соціуму. Відповідно, суспільство виправдовує або зневажає ті чи інші дії...» [8]);

– екологізації виробництва і розширення застосування альтернативних джерел енергії (сутність цього принципу полягає у необхідності реалізації цілеспрямованих дій щодо покращання екології завдяки розв'язанню локальних і глобальних екологічних і енергетичних проблем. Цей принцип є одним із постулатів сучасної концепції сталого розвитку, який відображає актуальні тренди у розв'язанні соціально-економічних проблем. Туристична інфраструктура повинна формуватись у руслі цих трендів, ставши головним «майданчиком» практичної апробації екоінновацій і якнайширшого застосування альтернативних джерел енергії).

Висновки за розділом 1

1. Незважаючи на те, що в економічній літературі поширене поняття «соціально-економічний розвиток», підходи до його трактування доволі різноманітні. У результаті проведених досліджень доведено, що об'єктами розвитку можуть бути об'єкти від мікро- (підприємства і їх об'єднання) до

глобального рівня (держави і об'єднання держав за регіональною, ідеологічною або іншою ознакою). На основі контент-аналізу виявлено, що змістове наповнення поняття «соціально-економічний розвиток» безпосередньо залежить від об'єкта розвитку. З огляду на це з метою забезпечення інформативності підбору показників соціально-економічного розвитку різних об'єктів, а також критеріїв їх трактування необхідно поєднувати різні підходи до трактування цього поняття, зокрема кількісний, динамічний, системний, інтегрований.

2. Туристична інфраструктура є одним із факторів, який впливає на соціально-економічний розвиток. Цей фактор формується на мікро-, мезо- і макрорівнях. Він має дві форми вияву – одна матеріальна, яку репрезентують будівлі і комунікації у всіх їхніх виявах, а також парково-рекреаційні комплекси; друга – інформаційна, яку представляють носії інформації. Туристична інфраструктура є компонентою ринкової інфраструктури, зокрема критичної, з якою вона глибоко інтегрована. Формування туристичної інфраструктури в контексті соціально-економічного розвитку має кількісний і якісний аспекти. Перший з них обмежений фізичним виміром, другий – безмежний. Якість туристичної інфраструктури є визначальною в обсягах туристопотоку і темпах вкладення інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури. Доведено, що чим більше інновацій комерціалізується у сфері туризму, тим вищою є віддача від інвестицій, вкладених у туристичну підприємницьку діяльність, адже враження як мірило результативності надання туристичної послуги тісно пов'язане із креативністю та інтересом до нового, що особливо актуально в суспільстві, у якому зростає добробут і, як наслідок, відбувається зростають потреби, зокрема туристичні.

3. Участь туристичної інфраструктури у перетворенні соціально-економічного потенціалу на соціально-економічний розвиток, незалежно від суб'єктивізму представників регіонального соціуму, відбувається внаслідок розвитку соціально-економічних інститутів, а також його інфраструктури,

під впливом дії об'єктивних економічних законів, зокрема закону граничної корисності, закону економії часу, закону Енгеля, закону зростання екологічних потреб, закону зростання потреб, закону Кейнса, закону насичення потреб. Результати дослідження дають змогу, що враховуючи ці обставини, формувати туристичну інфраструктуру в системі соціально-економічного розвитку необхідно за принципами економічної ефективності, креативної активності, конкурентності, підвищеної інформативності і соціальної відповідальності, розширення переліку спільних цінностей у соціумі, екологізації виробництва і розширення застосування альтернативних джерел енергії. Дотримання цих принципів сприятиме раціональності схвалюваних рішень щодо формування туристичної інфраструктури в системі соціально-економічного розвитку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗУВАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО– ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

2.1. Сучасний стан соціально – економічного розвитку як основа перетворень в туристичній інфраструктурі

Проведення аналізування соціально-економічного розвитку туристичної інфраструктури доцільно проводити на модельній ділянці дослідження. Для цього обираємо західні області України, а саме: Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську, Чернівецьку, Волинську та Рівненську. Вони являють собою науковий інтерес з точки зору подібності їх історичного розвитку, культурної, національної колоритності, котра чітко виражена у збереженні традицій та обрядів. Саме на їх території зосереджено значні туристичні рекреаційні, історико-культурні ресурси, котрі щорічно приваблюють велику кількість туристів. Адже, для прикладу лише у місті Львові нараховується більш як 2000 пам'яток історії, культури та архітектури. Прилеглисть більшості областей до територіальних кордонів з країнами Європейського Союзу робить відпочинок особливо цікавим для іноземців зважаючи на його дешевизну.

Здійснимо аналізування сучасного стану соціально – економічного розвитку областей Західної України у порівнянні із загальнодержавними з метою виявлення передумов для перетворень в туристичній інфраструктурі.

Соціально-економічний розвиток західних областей України характеризується нестабільною динамікою загальних показників обсягів виробництва та реалізації продукції. Найсприятливішим періодом для економіки були роки від 2001 до 2008 рр., коли валовий регіональний продукт демонстрував стійку тенденцію до зростання. Зростаючі тенденції були притаманні також для динаміки заробітної плати, прямих закордонних інвестицій та платіжного балансу, тоді як безробіття скорочувалось. Криза

2008 – 2009 рр. уповільнила соціально-економічний розвиток регіону. Проте впродовж 2010 – 2012 спостерігається стійка тенденція до прискорення темпів збільшення загальної суми валового регіонального продукту та зростання обсягів інвестицій. Від 2013 до 2016 рр., соціально-економічний розвиток території уповільнювався, що зумовлено нестабільністю політичного та економічного середовища, знеціненням національної грошової одиниці та розширенням процесів лібералізації та глобалізації. Проте незважаючи на зростання середнього рівня безробіття, помітно є збільшилися заробітна плата та торговельне сальдо за зовнішньоекономічними операціями.

Поетапно проаналізуємо динаміку перелічених показників. На рис. 2.1 наведено динаміку валового регіонального продукту за період від 2003 до 2016 рр., млн. грн. Як бачимо, динаміка валового продукту для західних областей України характеризується стійкою тенденцією до зростання, проте оскільки дані наведено у гривнях, то варто припускати, що динаміка у реальних цінах відрізнятиметься. Проте навіть із врахуванням цього чинника можна зазначити зростання валового регіонального продукту протягом 2016 р., коли валютний курс гривні був відносно стабільним.

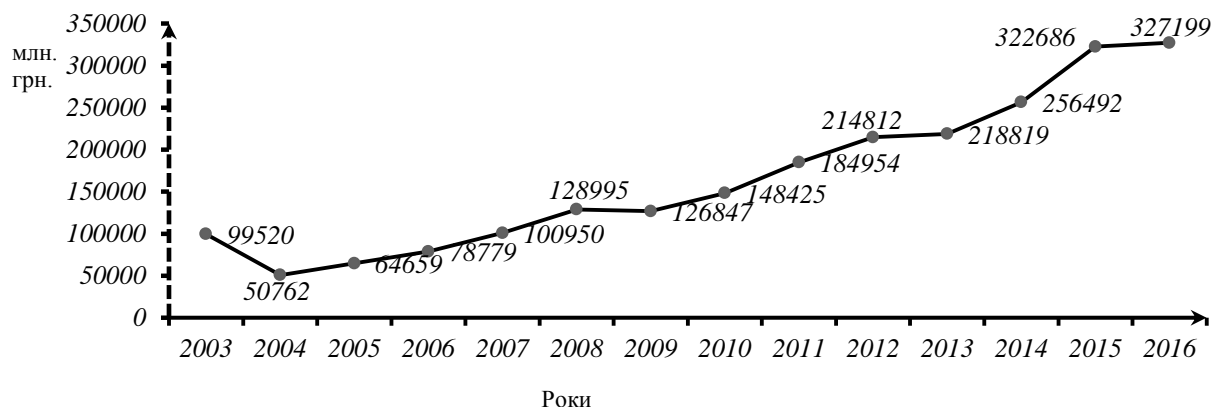

Рис. 2.1. Динаміка валового продукту західних областей України за період від 2003 до 2016 рр., млн. грн.

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

Досліджуючи динаміку сукупного валового продукту для західних областей України, можна зазначити, що протягом останніх років ріст цього

показника помітно прискорився, що свідчить про сприятливий вплив знецінення національної грошової одиниці на стан економічного розвитку регіону. Проте для ґрунтовнішого аналізу необхідно дослідити динаміку експортно-імпортних операцій. Для кращого розуміння динаміки валового продукту аналізованої території необхідно подати темпи росту цього показника порівняно із темпами росту ВВП України. Це дасть змогу дослідити, як співвідноситься тенденція за цими показниками і визначити, чи відстає досліджуваний регіон за обсягами виробництва товарів і послуг [79].

На рис. 2.2 видно, що темпи росту сукупного валового продукту західних областей України значно переважають темпи зростання ВВП. Це свідчить про те, що досліджувана територія розвивається економічно швидше, ніж у середньому Україна.

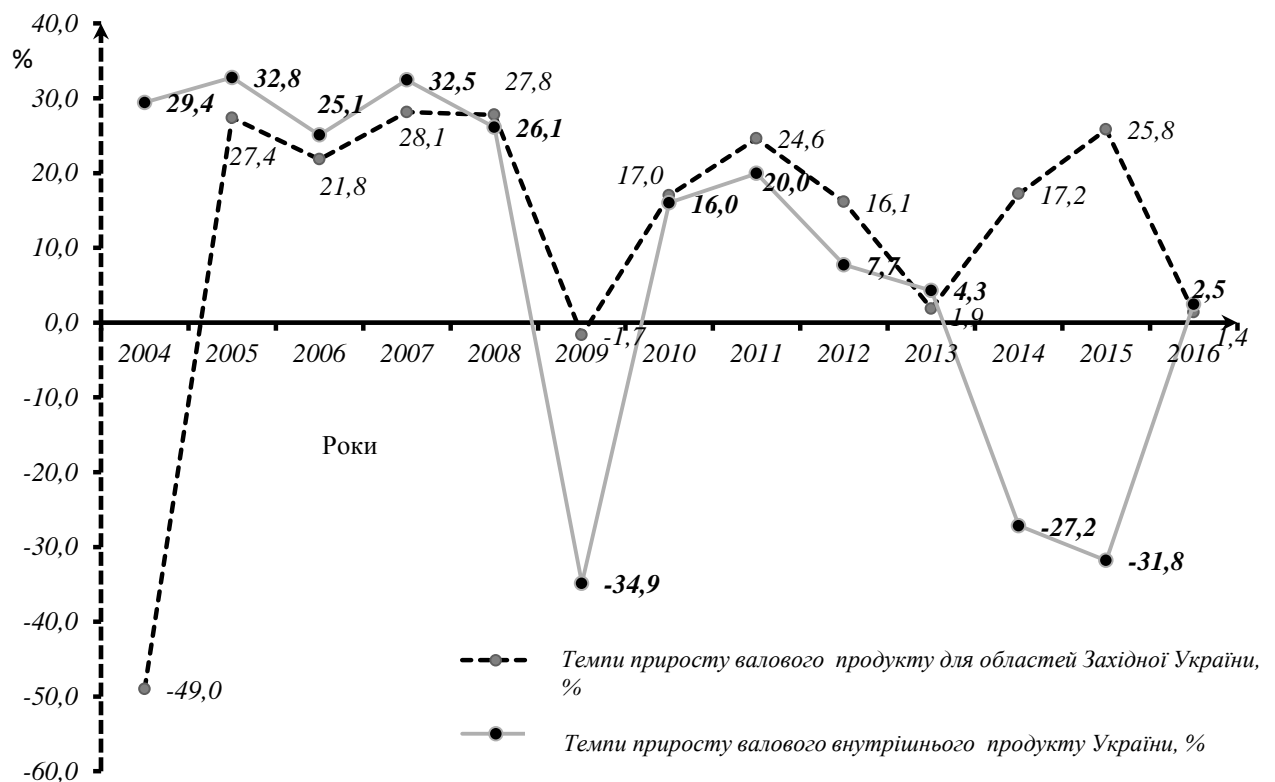

Рис. 2.2. Динаміка темпів приросту валового продукту західних областей та ВВП України за період з 2003 по 2016 рр., %

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50]

Умовні позначення:

ВРП - валовий продукт західних областей України;

ВВП - валовий внутрішній продукт.

Не зайвим буде згадати висловлювання П. Куліша: «Колись маленька Галичина врятує всю Україну». Причинами економічного домінування західних областей України є близькість до кордону з європейськими країнами, більш політично та економічно активне населення, широкі можливості для розвитку бізнесу, а також прихильне ставлення місцевих органів управління до сучасних методів розвитку економіки. Переважання темпів зростання у західних областях України над загальним значенням цього показника для України відзначене фахівцями Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), який відкрив своє перше представництво у Львові ще в грудні 2014 р. Метою його діяльності є підтримка малого та середнього бізнесу, що свідчить про широкі перспективи для розвитку цього сегмента підприємництва на даній території.

Зростання валового продукту характеризує обсяги виробництва, проте для ґрунтовнішого аналізу необхідно дослідити середні індекси цін на споживчому ринку для західних областей та України загалом. На рис. 2.3 наведено динаміку цих показників впродовж з 2007 – 2016 рр.

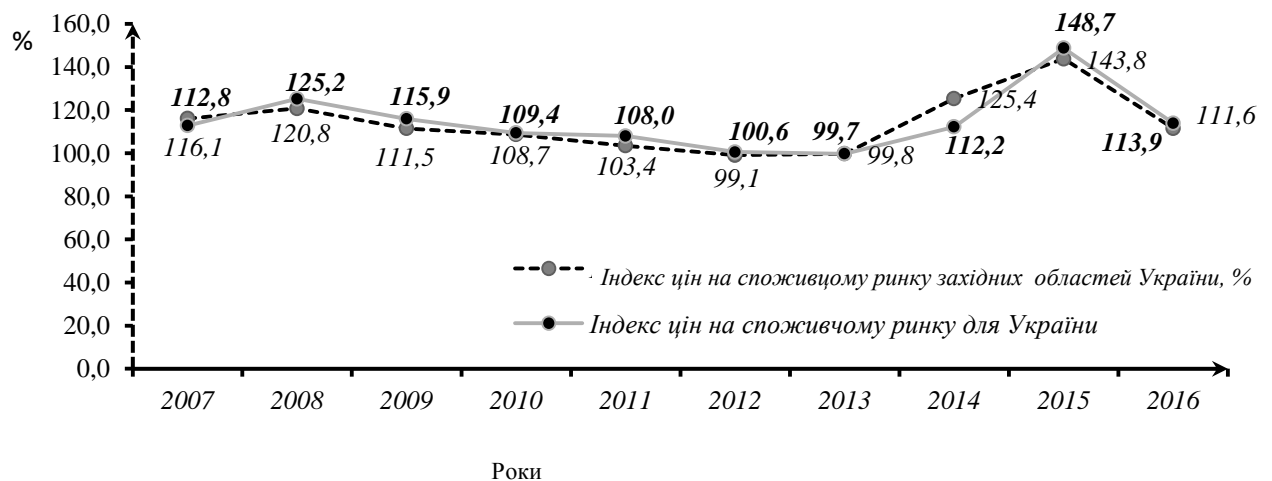

Рис. 2.3. Динаміка індексів цін на споживчому ринку західних областей та України загалом впродовж 2007 – 2016 рр., %

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50]

Як бачимо з рис. 2.3, динаміка індексів цін для аналізованої території та України загалом є тотожною, за винятком деяких незначних відмінностей,

які відображають нижче значення цього показника для аналізованих областей, ніж загалом по Україні. Це дає підстави вважати, що перевищення загальних обсягів виробництва у Західній Україні порівняно із середніми по країні сприяє зниженню цін завдяки посиленню конкуренції та ринковим механізмам ціноутворення.

На підставі проведеного аналізу можна відзначити перевищення загального рівня підприємницької активності у західних областях України над загальним середнім рівнем по Україні. Це дає підстави продовжити аналіз з метою дослідження рівня життя та можливостей, які відкриваються перед громадянами, які проживають на досліджуваній території. З цією метою досліджено динаміку середнього рівня безробіття на території Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської, Волинської, Рівненської, Закарпатської, Чернівецької областей та загалом по Україні. На рис. 2.4 наведено динаміку рівня безробіття впродовж 2000 – 2016 рр.

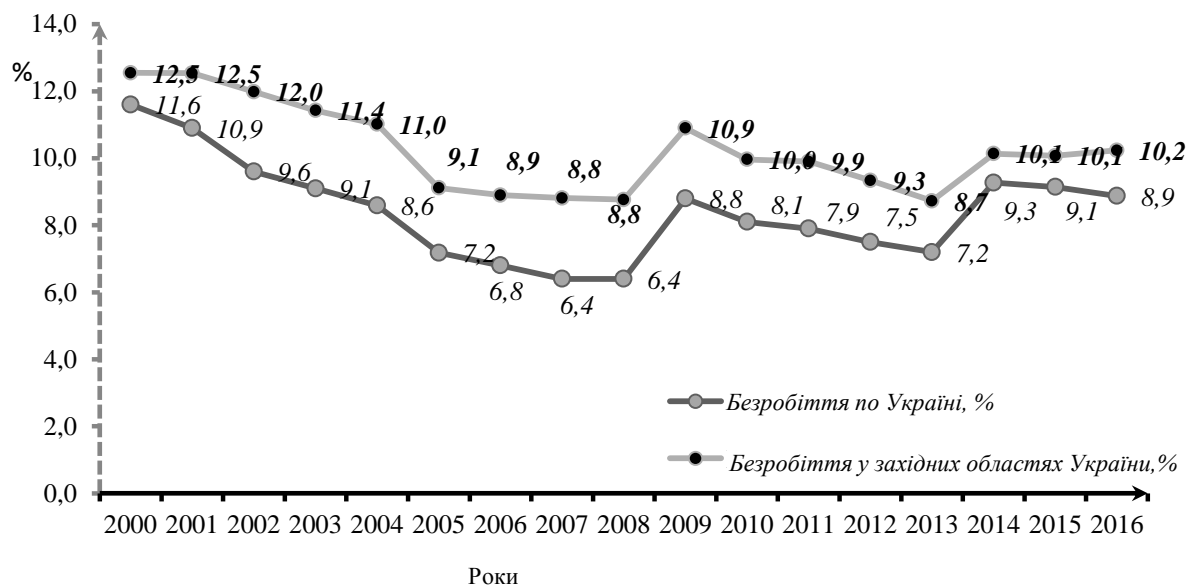

Рис. 2.4. Динаміка рівня безробіття по Україні та у західних областях впродовж 2000 – 2016 рр., %

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50]

З рис. 2.4 видно, що загальний рівень безробіття у західних областях України є вищим за середній рівень цього показника в Україні. Це порівняно

із домінуючим зростанням показників виробництва свідчить про наявність областей, які значно відстають у соціально-економічному розвитку, що призводить до загального підвищення рівня безробіття на Заході України.

Важливим фактором, який відображає стан соціально-економічного розвитку, є загальний середній рівень заробітної плати. Це зумовлює необхідність дослідження динаміки цього показника протягом аналізованого періоду. На рис. 2.5 зображено динаміку середньомісячної заробітної плати для західних областей України, розрахованої як середнє арифметичне цього показника для досліджуваних областей.

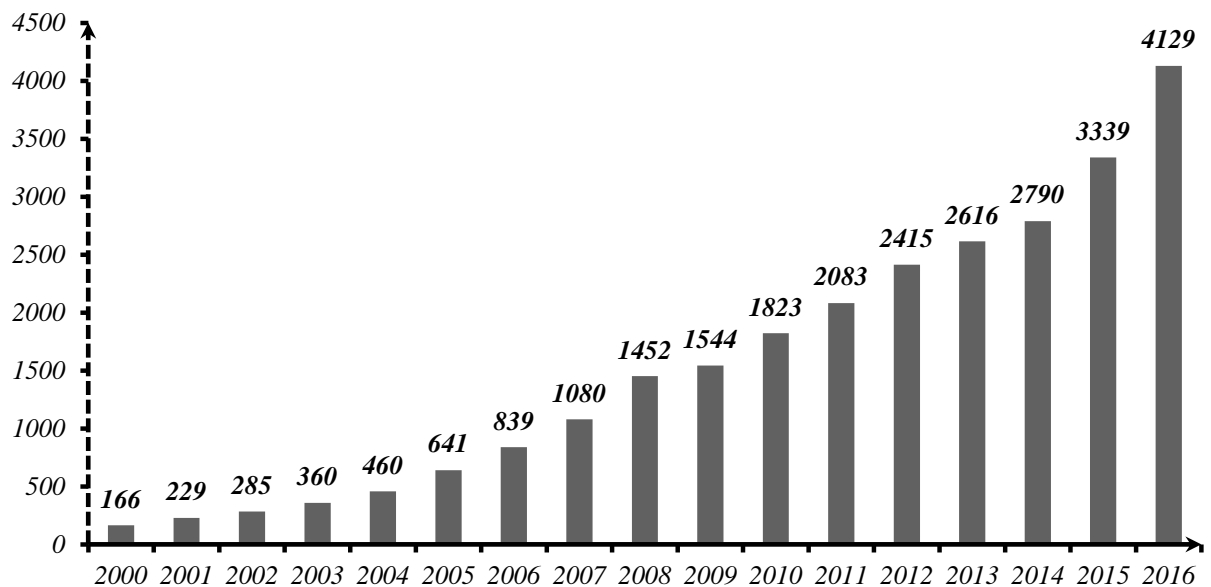

Рис. 2.5. Динаміка місячної заробітної плати у західних областях України впродовж 2000 – 2016 рр., грн.

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50]

Як бачимо з рис. 2.5, зростання безробіття за останні п'ять років у аналізованих областях супроводжувалось збільшенням середньомісячної заробітної плати. Це можна обґрунтувати за макроекономічною залежністю прямої протилежності Філіпса, яка свідчить про те, що зростання заробітної плати може спричинити збільшення безробіття. Це логічно зумовлено

зниженням фінансових можливостей платити заробітну плату працівникам в умовах її зростання. Враховуючи збільшення безробіття загалом по Україні, несподіваним є рішення Кабінету Міністрів підняти мінімальну заробітну плату до рівня 3200 грн. на місяць.

Очевидно це може спричинити зростання цін на споживчих ринках та безробіття. Втручання держави у ринок праці, зокрема настільки суттєве, як підняття мінімальної заробітної плати майже у двічі, може спричинити зростання надлишку робочої сили на ринку. Це впливає із взаємодії попиту і пропозиції під час реалізації ринкового механізму ціноутворення.

Враховуючи домінування західних областей України за показниками обсягів виробництва порівняно із середніми показниками по Україні в умовах високого рівня безробіття у цьому регіоні свідчить про поширеність заробітної плати «у конвертах» та неофіційного працевлаштування. На рис. 2.6 зображено порівняльну динаміку оплати праці за місяць в Україні та у західних областях за період від 2010 до 2016 рр.

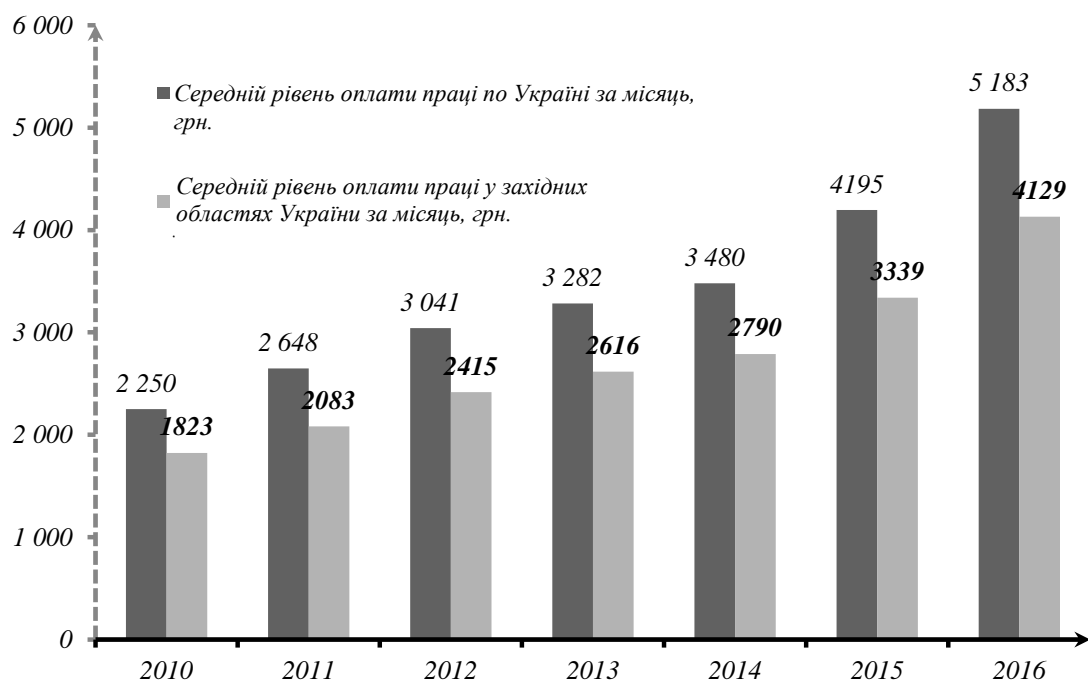

Рис. 2.6. Динаміка середнього рівня оплати праці на місяць в Україні та у західних областях за період від 2010 до 2016 рр., грн.

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50]

З рис. 2.6 видно, що оплата праці в Україні порівняно із західними областями значно вища. Якщо врахувати домінування темпів росту обсягів виробництва у регіоні над середнім значенням цього показника в Україні, ця тенденція є несподіваною. Проте можна навести декілька причин цього:

- у західних областях України переважає неофіційне працевлаштування;
- методи розрахунку середнього рівня оплати праці органів статистики є некоректними, оскільки передбачає розрахунок середньої оплати праці за галузями без їх зважування за кількістю працівників;
- на ринку праці у західних областях України склалась ситуація, коли пропозиція робочої сили переважає попит більше ніж загалом в Україні;
- близькість до кордону з країнами ЄС створює можливості для працевлаштування за кордоном, що дестимулює громадян звертатись до роботодавців із проханням підняти заробітну плату.

Для ґрунтовнішого аналізу необхідно дослідити інші показники соціально-економічного розвитку західних областей України, зокрема поетапно досліджуючи динаміку таких індикаторів:

- 1) валовий продукт на одну особу;
- 2) оптовий та роздрібний товарооборот у сфері торгівлі;
- 3) динаміка реалізації промислової продукції;
- 5) динаміка прийняття в експлуатацію житлових квартир (динаміка розвитку сфери будівництва);
- 4) прямі іноземні інвестиції у розвиток економіки західних областей України;
- 5) експортно-імпортна активність та торговельне сальдо.

Важливим індикатором стану розвитку економіки та соціальних стандартів є середнє значення валового продукту на одну особу. На рис 2.7 зображено динаміку цього показника за період від 2003 до 2016 рр. Як

бачимо, зміна цього індикатора є корельованою із значеннями загального валового продукту. Це свідчить про загальне зростання матеріального благополуччя в регіоні. Причому попередній аналіз показує, що темпи росту доходів власників капіталу у західних областях України є вищими, ніж загалом в Україні.

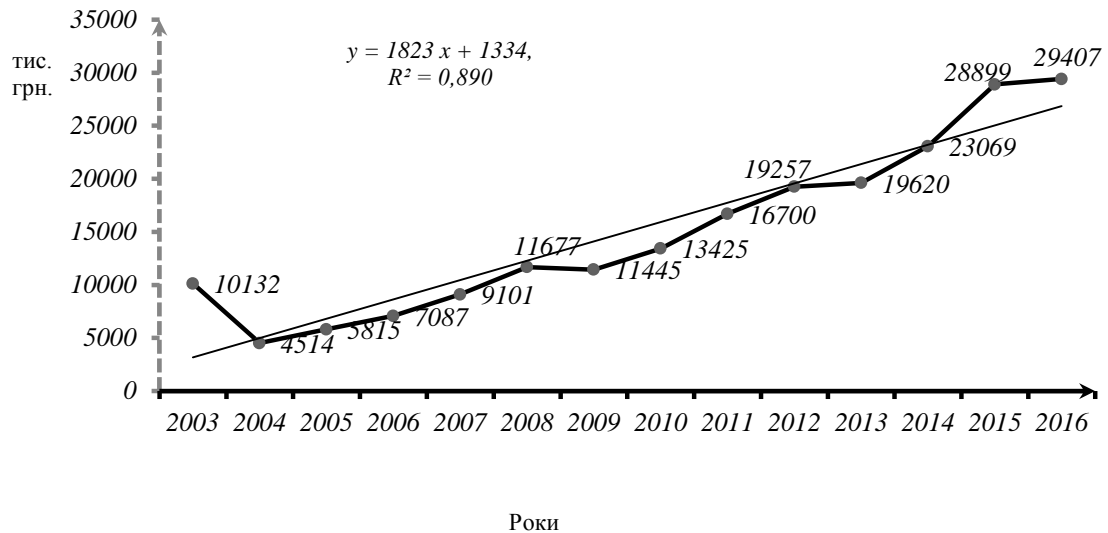

Рис. 2.7. Динаміка валового продукту на одну особу у західних областях України за період від 2003 до 2016 рр., грн.

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

Цікавим є те, що прискорення темпів зростання валового продукту у регіоні часто збігається з уповільненням темпів зростання ВВП в Україні. Це свідчить про високий потенціал щодо подальшого зростання за умови створення умов для децентралізованого розвитку аналізованої території. Це підтверджує припущення про необхідність реалізації повноцінної адміністративної реформи в Україні, що створить можливості для регіональних органів державного управління сильніше впливати на фіскальну політику та формувати якісні умови для покращення інвестиційного клімату.

Зростання підприємницької активності у досліджуваних областях України супроводжується пришвидшенням темпів зміни обсягів внутрішньої

торгівлі. На рис. 2.8 зображено динаміку зростання цих показників за період від 2005 до 2016 рр.

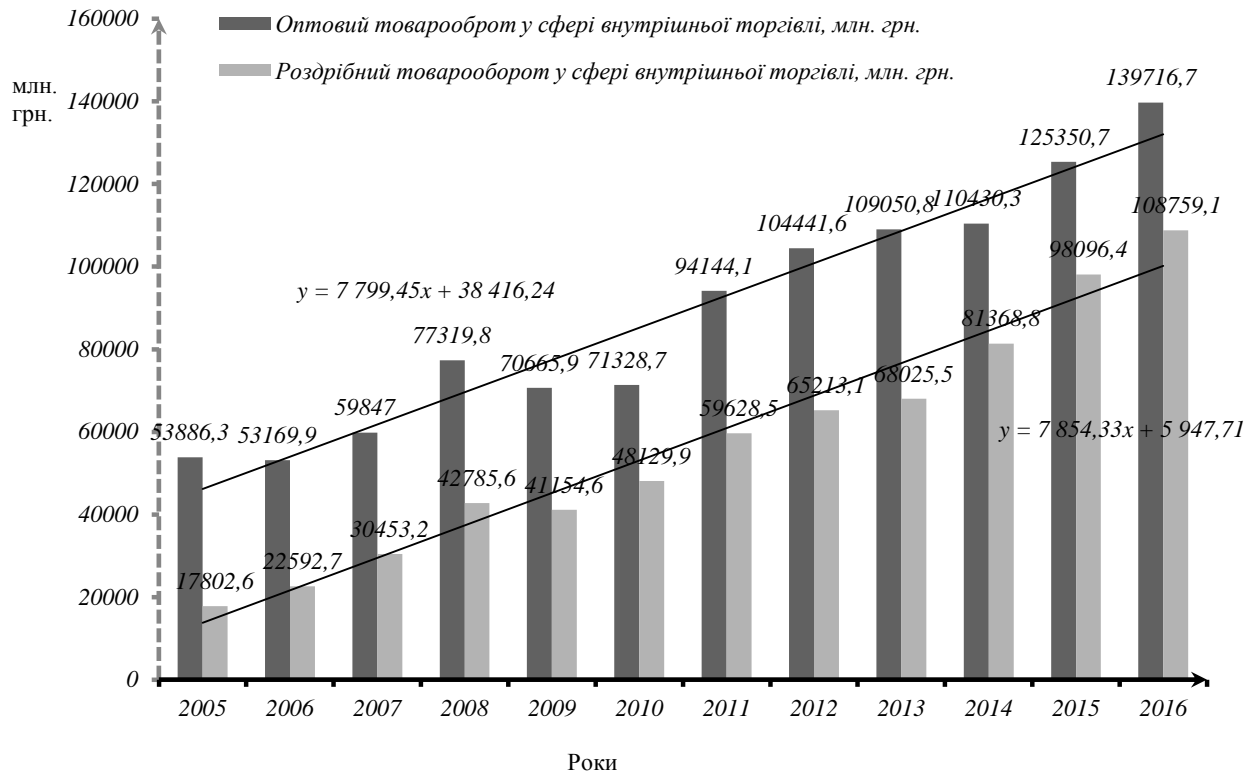

Рис. 2.8. Динаміка роздрібного та оптового товарообороту у західних областях України за період від 2005 до 2016 рр., млн. грн.

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

Як бачимо з рис. 2.8, роздрібний та оптовий товарооборот у західних областях України протягом досліджуваного періоду демонструє стійку тенденцію до зростання, що доводить підвищення рівня економічної активності та сприятливо характеризує підприємницький потенціал території. Оскільки сфера торгівлі є системою розподілу вартості між суб'єктами господарювання, то посилення активності у цьому сегменті доводить існування широких можливостей щодо започаткування бізнесу та наявність перспективи зростання рівня життя в майбутньому.

Зростання активності у секторі внутрішньої торгівлі та загальне пришвидшення темпів росту обсягів виробництва навіть за відносно великого рівня «тінізації» економіки може впливати на зростання інших

галузей економіки. Це зумовлює необхідність аналізу індикаторів соціально-економічного розвитку в інших сферах. З цією метою на рис. 2.9 зображено динаміку зміни обсягів реалізації промислової продукції в Україні протягом періоду від 2004 до 2016 рр.

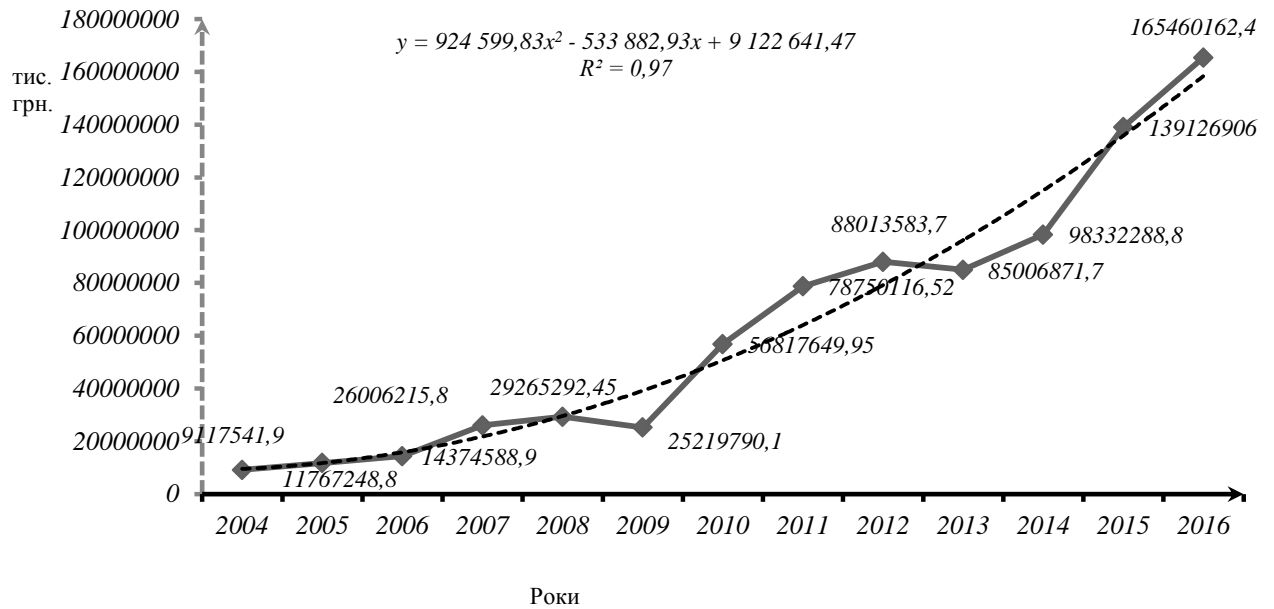

Рис. 2.9. Динаміка обсягів реалізації промислової продукції в Україні за період від 2004 до 2016 рр., тис. грн.

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 50]

На основі рис. 2.9 видно, що темпи зростання обсягів реалізації промислової продукції в Україні змінюються прискорено. Хоча ця тенденція відображає реалізацію промислової продукції, виготовленої як за межами західних областей України, так і в їх межах, видно, що купівельна спроможність громадян в регіоні зростає протягом досліджуваного періоду. Крім цього, це доводить потенціал аналізованої території у сфері нарощення обсягів виробництва продукції і послуг, оскільки одним із сегментів промислової продукції є обладнання, устаткування та інші засоби виробництва, що можуть застосовуватись для започаткування, покращення, оновлення чи удосконалення виробничих процесів. Динаміка зростання

обсягів реалізації промислової продукції свідчить про високий потенціал розвитку території.

Одним із вагомих аспектів соціально-економічного розвитку території є динаміка розвитку ринку нерухомості. Це зумовлює необхідність дослідження рівня активності у цьому секторі економіки. На рис. 2.10 зображено динаміку прийняття в експлуатацію житла за період від 2003 до 2016 рр.

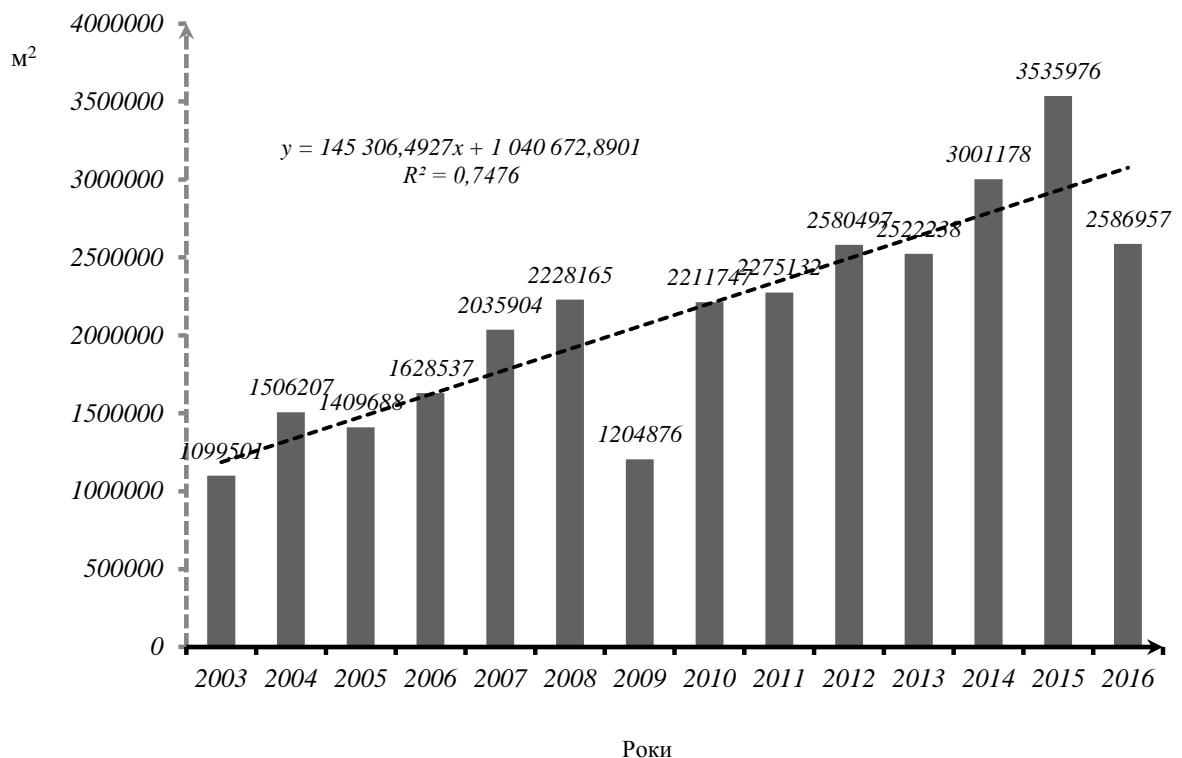

Рис. 2.10. Динаміка прийняття в експлуатацію житла у західних областях України за період від 2003 до 2016 рр., м²

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

Як бачимо з рис. 2.10, динаміка прийняття в експлуатацію квартир за період від 2003 до 2016 рр. у західних областях України є зростаючою, проте темпи росту цього показника є не такими швидкими, як для сфери торгівлі та промисловості. Причиною може бути нестабільність валютного курсу національної грошової одиниці та високий рівень інфляції. Це могло послужити причиною тимчасового уповільнення темпів зростання обсягів

будівництва впродовж періоду 2013 – 2016 рр. Феноменальним є зростання цього показника у 2015 р., зниження якого вже у 2016 р., доводить, динаміка розвитку будівельної галузі на аналізованій території залишається нестабільною.

Отже, на основі аналізування результатів агрегованих показників соціально-економічного розвитку західних областей України можна зробити висновок, що загалом спостерігаються позитивні тенденції до пришвидшення економічного розвитку у сфері промисловості та торгівлі, проте це не має значного впливу на рівень життя на аналізованій території. Темпи розвитку сфери будівництва залишаються нестабільними, а динаміка росту заробітної плати і рівня безробіття за офіційними даними поступається показникам в Україні.

Наступним етапом аналізу є дослідження активності у західних областях України у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Розглянемо динаміку експортно-імпортних операцій та прямих закордонних інвестицій (рис. 2.11 та 2.13).

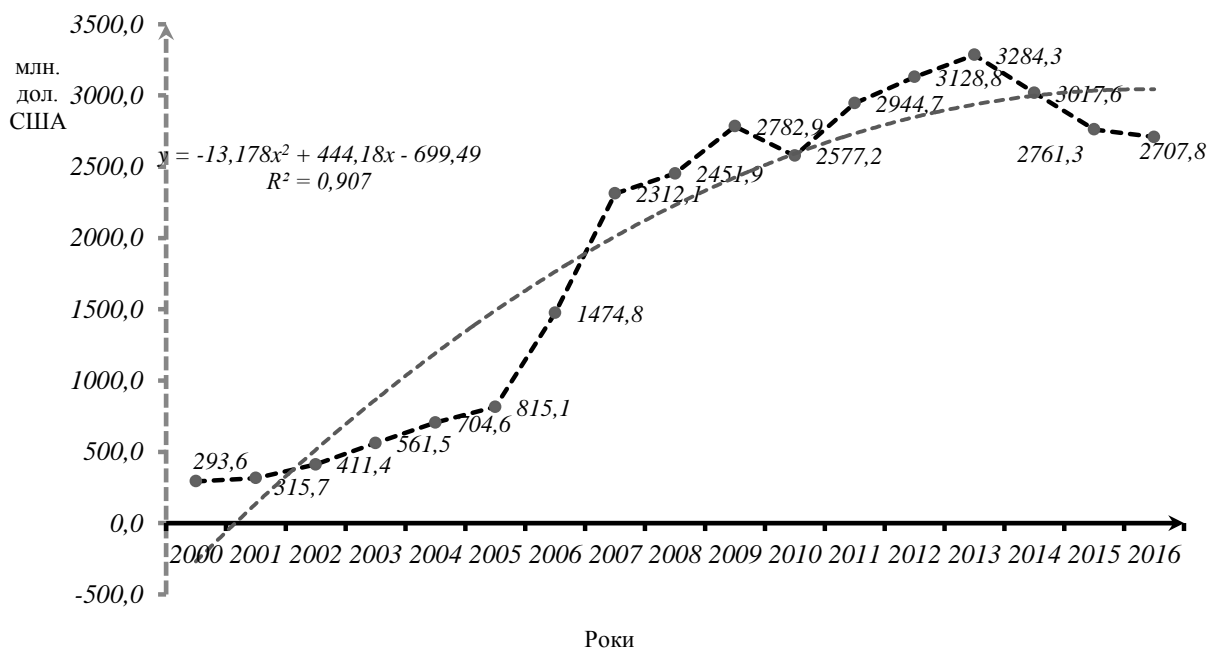

Рис. 2.11. Динаміка обсягів прямих закордонних інвестицій у західних областях України за період від 2000 до 2016 рр., млн. дол. США

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

На основі аналізу рис. 2.11 можна зазначити, що загалом протягом досліджуваного періоду обсяги прямих закордонних інвестицій у західних областях України зростали. Проте впродовж 2013 – 2016 рр. значення цього показника зменшується, причиною чого може бути нестабільність політичного та економічного середовища, а також національної грошової одиниці. Слід зазначити, що темпи уповільнення обсягів прямих інвестицій у 2016 р. є значно нижчими, ніж у 2015 р., що може свідчити про можливе зростання цього індикатора у 2017 – 2018 рр. Розглянемо динаміку темпів росту прямих закордонних інвестицій у західні області та в Україну загалом (рис. 2.12).

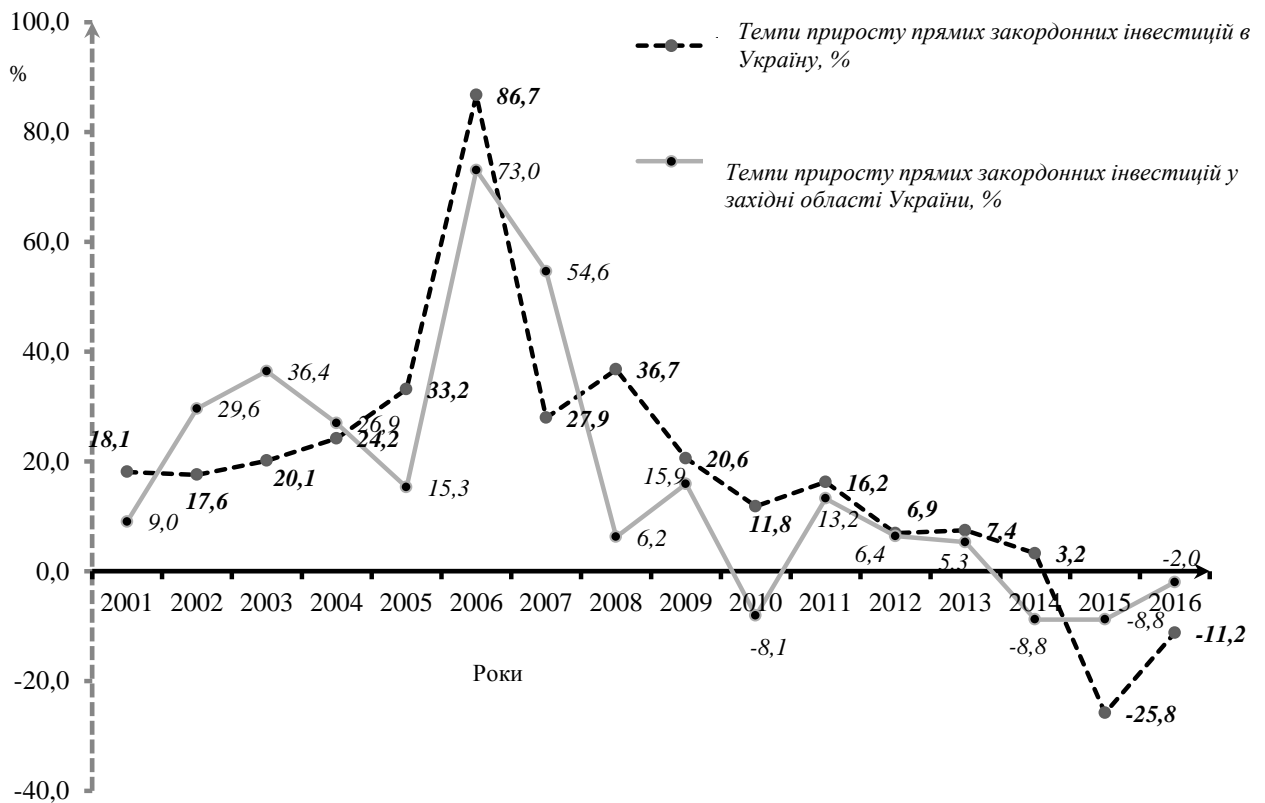

Рис. 2.12. Динаміка темпів росту прямих закордонних інвестицій в економіку західних областей та України загалом за період від 2001 до 2016 рр., %
[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50]

На основі аналізування рис. 2.12 можна зазначити, що темпи росту прямих закордонних інвестицій у західні області є нижчими ніж в Україні

загалом. Це із врахуванням перевищення темпів росту валового регіонального доходу обґрунтовує припущення про те, що для регіону характерною є висока розбіжність у динаміці соціально-економічного розвитку в різних областях. Це спричиняє зниження деяких показників та зростання інших. Загалом можна зазначити, що рівень активності західних областей України в інвестиційній сфері значно нижчий за загальний рівень цього індикатора в Україні. Проте слід врахувати, що за останні три роки спостерігається сприятлива тенденція домінування темпів зростання прямих закордонних інвестицій для аналізованої території порівняно із загальними тенденціями в Україні. Це свідчить про покращення інвестиційної привабливості регіону та наявність посилення економічного зростання у майбутньому.

Іншими важливими показниками успішності зовнішньоекономічної діяльності є динаміка експортно-імпортних операцій. Торговельне сальдо за цими операціями відображає рівень конкурентоспроможності західних областей на міжнародній арені. З метою аналізу динаміки цих індикаторів на рис. 2.13 наведено динаміку експортно-імпортних операцій для західних областей за період від 2000 до 2016 рр. Як бачимо з рис. 2.13, динаміка експортно-імпортних операцій протягом досліджуваного періоду загалом є сприятливою для аналізованої території. Торговельне сальдо, розраховане на основі сумування даних за цей період, становить -11261,3 млн. дол. США. Якщо врахувати, що значення цього показника в Україні загалом є негативним, то можна зазначити, що розвиток експортно-імпортної діяльності у західних областях залишається на загальному рівні розвитку економіки у цій сфері для України. Важливо, що протягом двох останніх років зростає додатний розрив між сукупним обсягом експортних та імпортних операцій. Це свідчить про наявність високого потенціалу щодо зростання зовнішньоекономічної діяльності підприємств у західних областях України у майбутньому. Найбільш несприятливим для експортно-імпортної

діяльності був 2008 р., коли обсяг імпорту домінував над експортом майже у двічі.

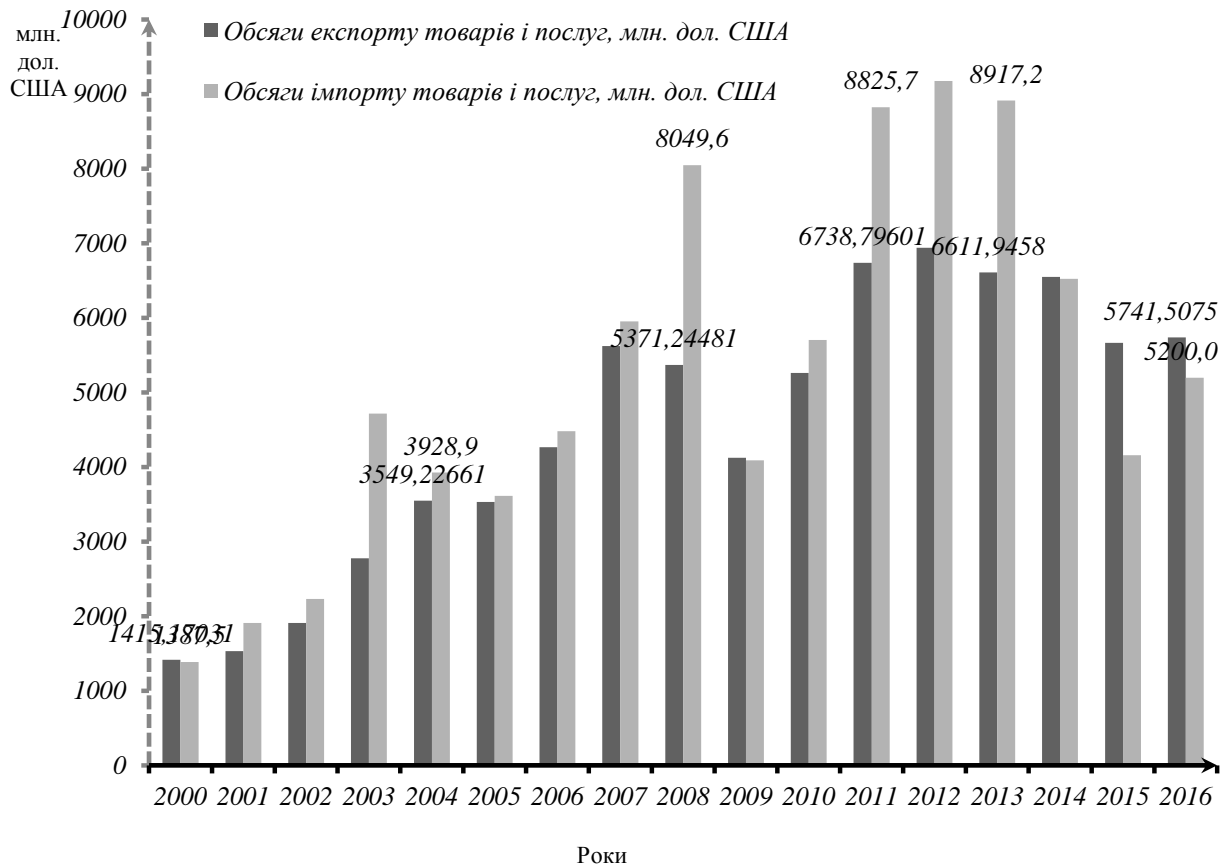

Рис. 2.13. Динаміка експортно-імпортних операцій для західних областей України за період з 2000 по 2016 рр., млн. дол. США

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

Домінування обсягів експорту над імпортом протягом 2014 –2016 рр. та перевищення темпів зростання прямих закордонних інвестицій над середнім значенням цього показника в Україні обґрунтовує необхідність подальшого аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємств регіону. З цією метою на рис. 2.14 представлено динаміку частки послуг у загальному обсязі експорту у західних областях України за період від 2000 до 2016 рр. Аналіз тенденції зміни цього показника доводить, що зростання експорту та його перевищення переважно відбуваються завдяки зростанню частки послуг

у загальному обсязі експортних операцій. Протягом аналізованого періоду цей показник зріс більше ніж на 7 %.

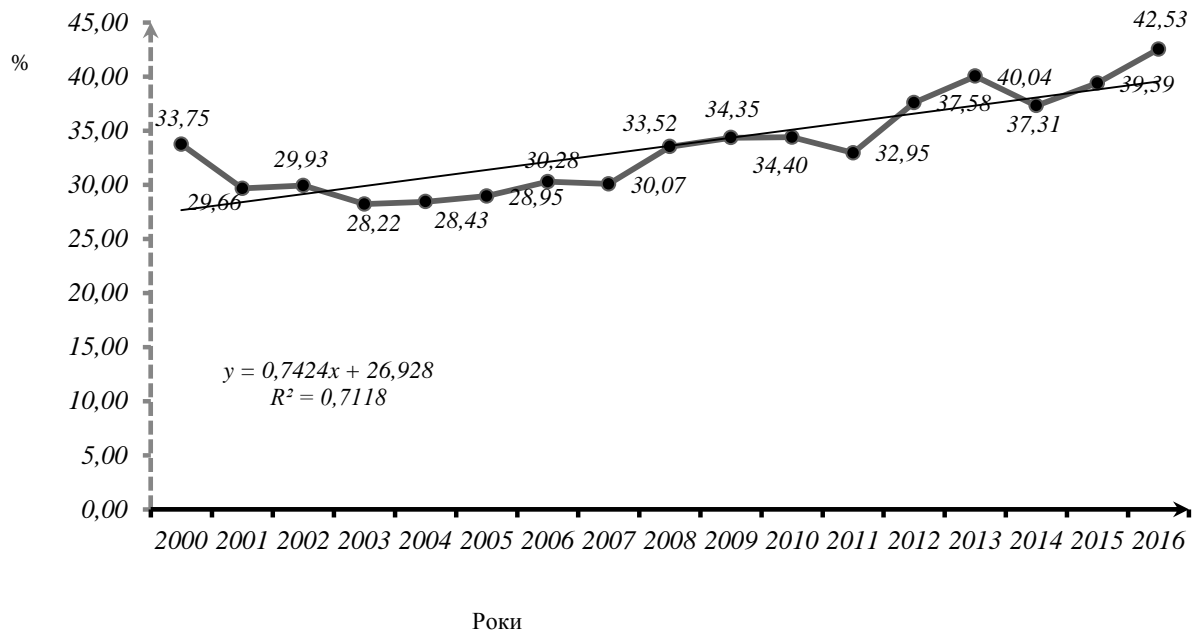

Рис. 2.14. Динаміка частки послуг у загальному обсязі експорту у західних областях України за період від 2000 до 2016 рр., %

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

Як бачимо з рис. 2.14, динаміка зростання частки послуг у загальному обсязі експорту є зростаючою. Важливим є те, що за період від 2010 до 2015 відбувається скорочення значення цього індикатора. Проте вже від 2016 р. частка послуг зростає більше ніж на 3 %. Причиною цього може бути легалізація діяльності ІТ-компаній, які успішно функціонують у регіоні і орієнтуються переважно на закордонного споживача. Щоби краще дослідити виявлені тенденції, наведемо динаміку торговельного сальдо для експортно-імпортних операцій у сфері послуг для західних областей України за період від 2000 до 2016 рр. (рис. 2.15). Отже, зростання торговельного сальдо у сегменті експортно-імпортних операцій послуг для аналізованої території відбувається пришвидшеними темпами, що свідчить про високий потенціал розвитку зовнішньоекономічної діяльності у довгостроковій перспективі.

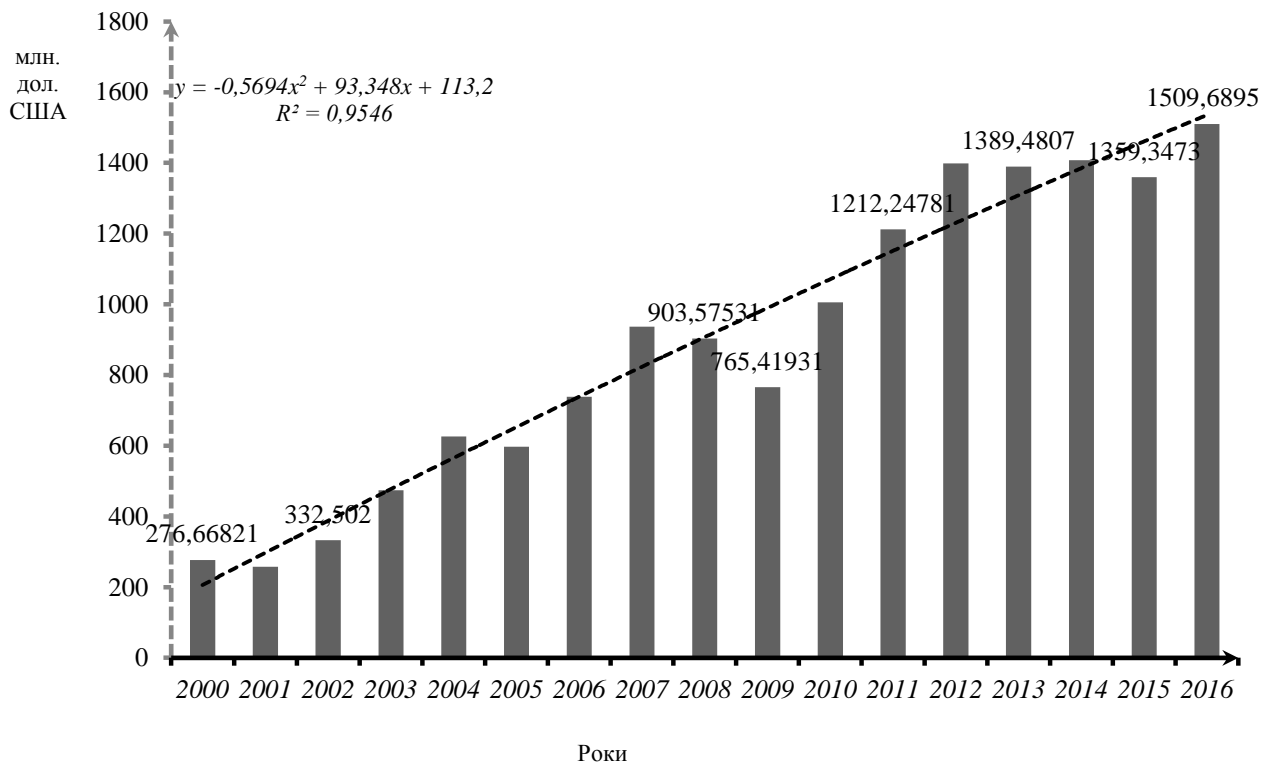

Рис. 2.15. Динаміка торговельного сальдо за експортно-імпортними операціями у сфері послуг для західних областей України за період від 2000 до 2016 рр., млн. дол. США

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

Збільшення частки послуг у структурі зовнішньоекономічних операцій та пришвидшене зростання торговельного сальдо у цьому сегменті свідчить про високий рівень конкурентоспроможності західних областей на міжнародному ринку. Для підсумування результатів аналізування зовнішньоекономічної діяльності досліджуваної території України наведемо порівняльну динаміку торговельного сальдо для західних областей та країни загалом за період від 2000 до 2016 рр. (рис. 2.16). З рисунка видно, що динаміка торговельного сальдо для аналізованої території є висококорельованою із динамікою цього показника для України загалом, проте рівень волатильності є значно нижчим. Це свідчить про відносно вищий рівень стабільності розвитку регіону порівно з іншими регіонами. Важливим є те, що впродовж 2015 – 2016 рр. динаміка торговельного сальдо є спадною,

проте сприятливою для економіки, оскільки цей показник має додатні значення.

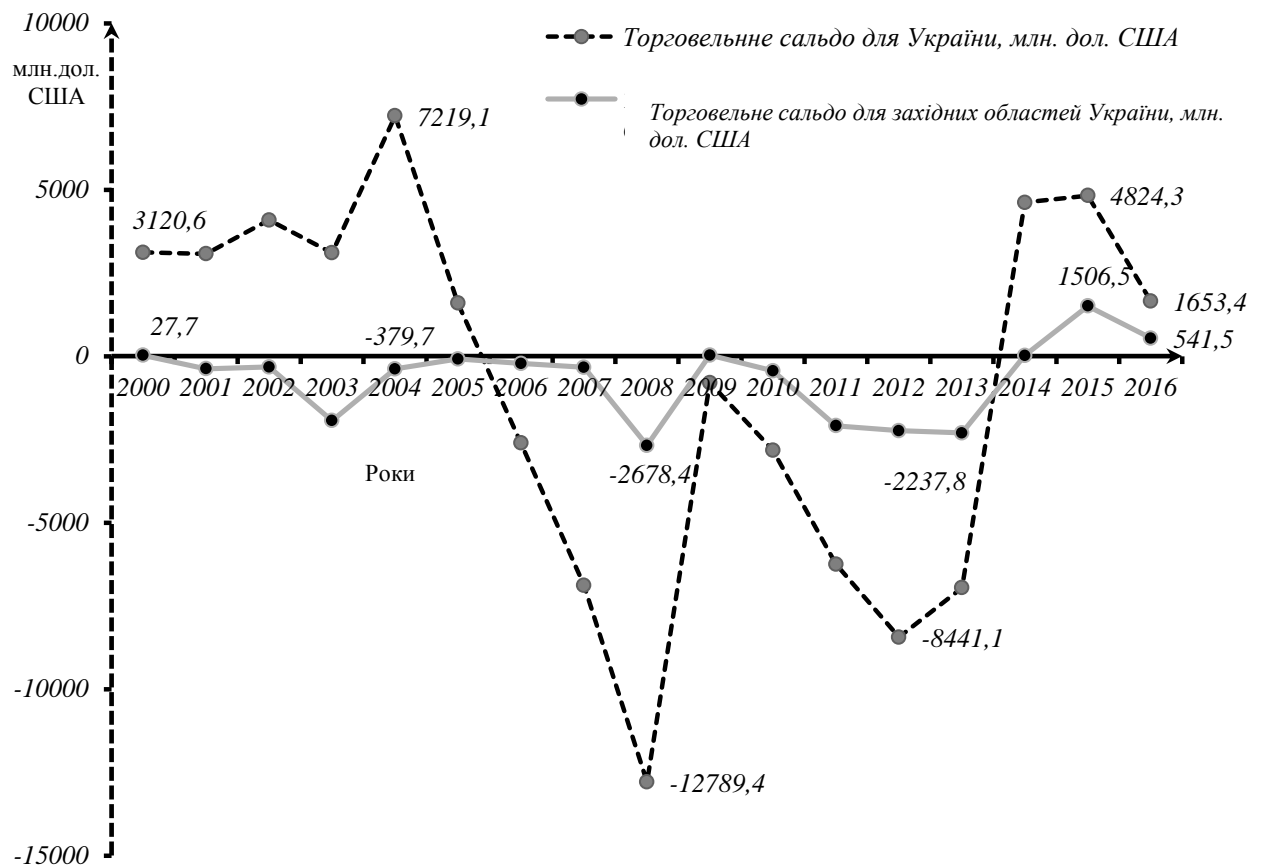

Рис. 2.16. Порівняльна динаміка торговельного сальдо для західних областей та України загалом впродовж 2000 – 2016 рр., млн. дол. США

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами^{39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50}]

Отже, підсумуємо результати зовнішньоекономічної діяльності західних областей порівняно із середніми показниками для України:

1) темпи росту обсягів прямих закордонних інвестицій за останні два роки для західних областей зростають швидше, ніж для України загалом, що сприятливо характеризує потенціал аналізованої території у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

2) динаміка експортно-імпортних операцій загалом залишається негативною, проте за останні два роки спостерігається додатне торговельне сальдо;

3) частка послуг у сукупному експорті у західних областях України зростає із середнім темпом приросту 3-4 % на рік, що позитивно характеризує стан його соціально-економічного розвитку;

4) динаміка торговельного сальдо для України загалом та західних областей зокрема є високо-корельованою, проте для останніх рівень волатильності є значно нижчою;

5) темпи зростання торговельного сальдо для України і аналізованої території уповільнились у 2016 р., проте для більш повної картини необхідним є прогнозування цього показника або врахування майбутніх відомостей щодо динаміки цих індикаторів.

Отже, можна зазначити, що хоча у деяких сферах динаміка соціально-економічного розвитку західних областей України випереджає загальні показники по Україні (обсяги виробництва, прямі закордонні інвестиції тощо), все ж ці тенденції не позначились сприятливо на рівні життя громадян. Рівень оплати праці залишається значно нижчим за середнє значення для України, а частка безробітних у загальній кількості активної частини населення є вищою ніж в середньому в інших областях.

2.2. Аналізування розвитку туристичної інфраструктури

Після того, як проаналізовано стан соціально-економічного розвитку західних областей України, як передумови перетворень у туристичній інфраструктурі, логічно є продовжити дослідження у напрямку визначення динаміки розвитку об'єктів туристичного обслуговування на аналізованій території. Туристична інфраструктура в останні періоди розвитку України характеризується суттєвими якісними та кількісними змінами, проте це не позначилось на динаміці туристичних потоків[75]. Частка іноземних туристів має тенденцію скорочуватись, тоді як кількість туристів з України залишається практично незмінною протягом 2000 – 2016 рр. Причини цього розглянемо детальніше нижче. Спочатку поаралізуємо динаміку описаних

показників. На рис. 2.17 зображено динаміку загальної кількості туристів, яких обслуговували суб'єкти господарювання на території західних областей за період від 2000 до 2016 рр.

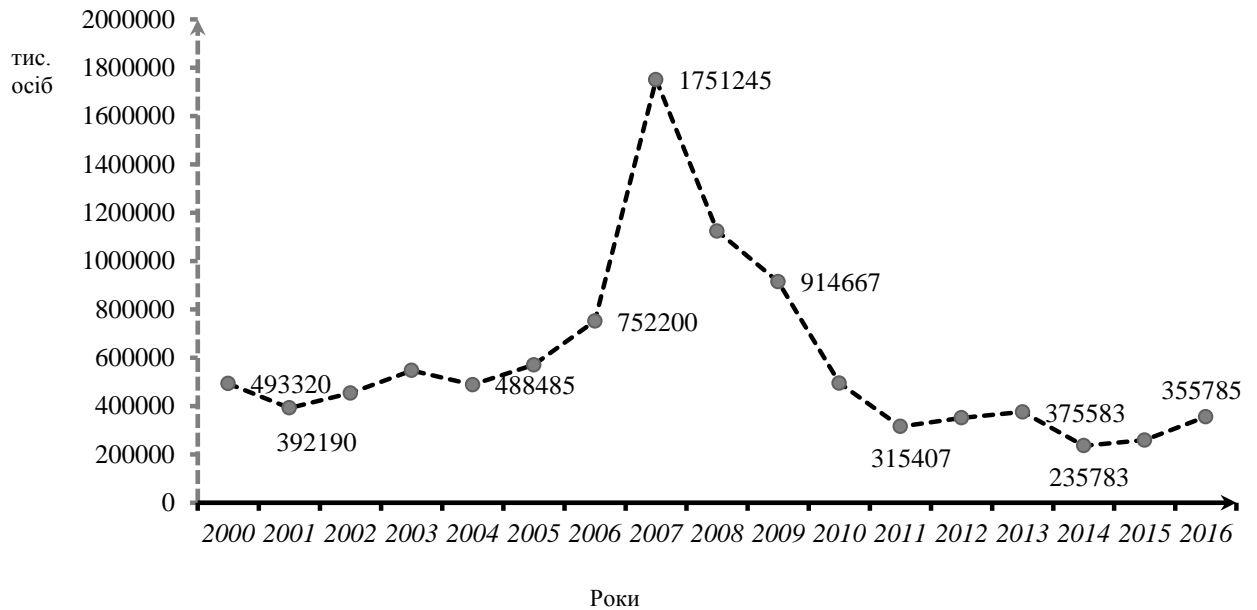

Рис. 2.17. Динаміка кількості туристів, яких обслуговували суб'єкти господарювання на території західних областей України за період від 2000 до 2016 рр., осіб

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

З рис. 2.17 видно, що впродовж періоду 2000 – 2007 рр., кількість туристів, яких приймала Україна, зростала пришвидшеними темпами кожного року. Проте вже від 2008 р. значення цього показника скорочується до середнього рівня 350 тис. туристів на рік. Починаючи від 2012 р. темпи зменшення кількості туристів уповільнились, проте ознак високого потенціалу щодо майбутнього росту станом на кінець 2016 р. немає. Динаміка зміни кількості туристів, яких обслуговували вітчизняні суб'єкти господарювання загалом в Україні, є корельованою із динамкою цього показника для західних областей протягом періоду від 2000 до 2016 рр. (рис. 2.18) Це дає підстави вважати, що проблеми розвитку туристичної сфери притаманні не лише областям Західної України, а й загалом всій країні.

Успішними для розвитку вітчизняної туристичної сфери були на 2007-2008 рр. Тоді темпи приросту і кількість туристів, яких обслуговували національні суб'єкти господарювання були найвищими.

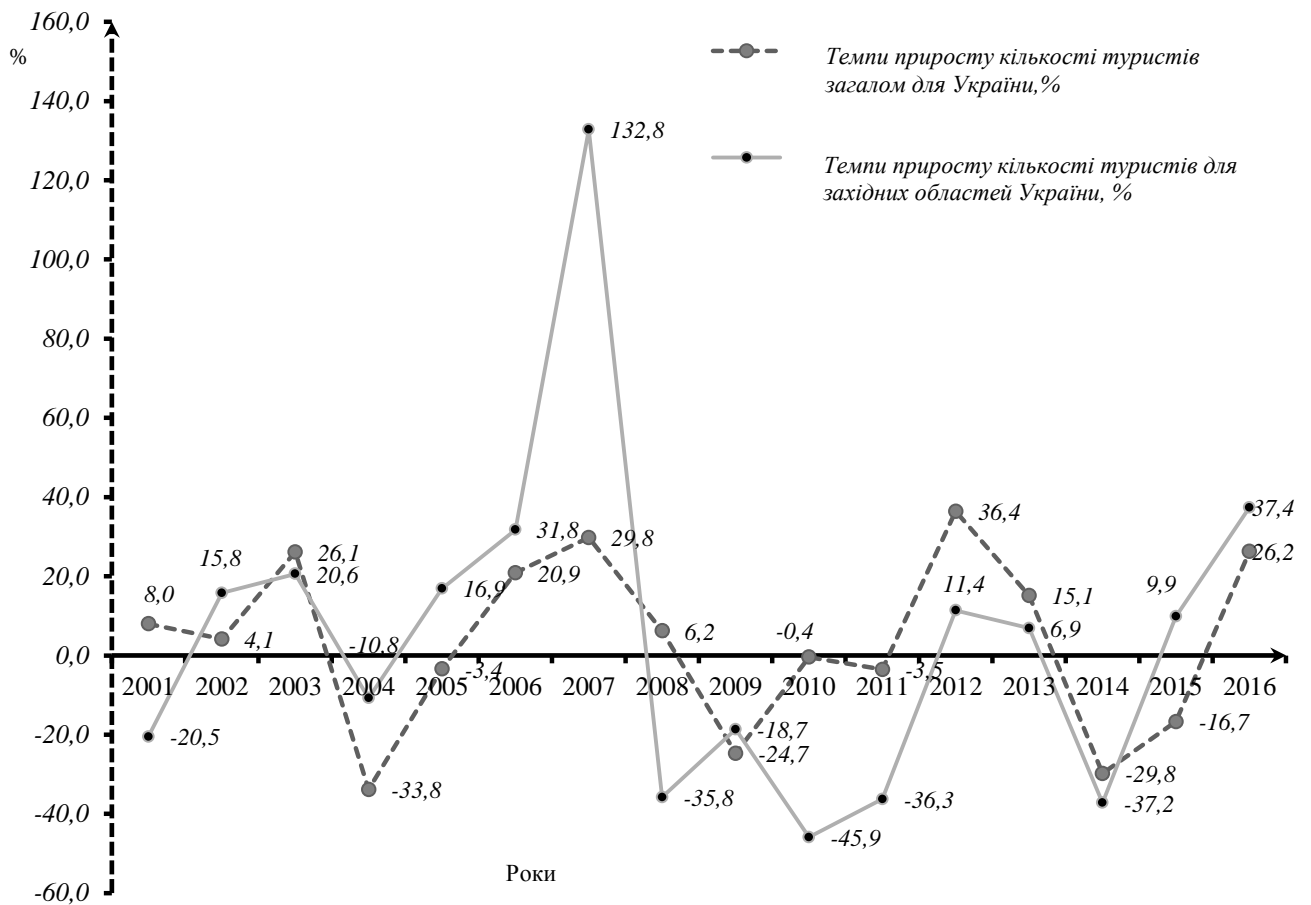

Рис. 2.18. Динаміка темпів росту туристичних потоків в Україні та західних областях за період від 2001 до 2016 рр., %

Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50]

Як бачимо з рис. 2.18, динаміка темпів росту туристичних потоків в Україні та її західних областях корелюють між собою. Це свідчить про наявність спільних проблем розвитку туристичної сфери. Логічним продовженням цього аналізу є дослідження зміни частки туристів, яких обслуговували у західному регіоні України у загальному значенні цього показника для всієї країни (рис. 2.19). На основі зміни цього показника підсумовуємо, що найвищих показників кількості туристів у західному регіоні досягнуто внаслідок тимчасово високого рівня його

конкурентоспроможності порівняно з іншими регіонами. Це зумовило те, що більшість туристів в Україні обслуговували саме у Західному регіоні.

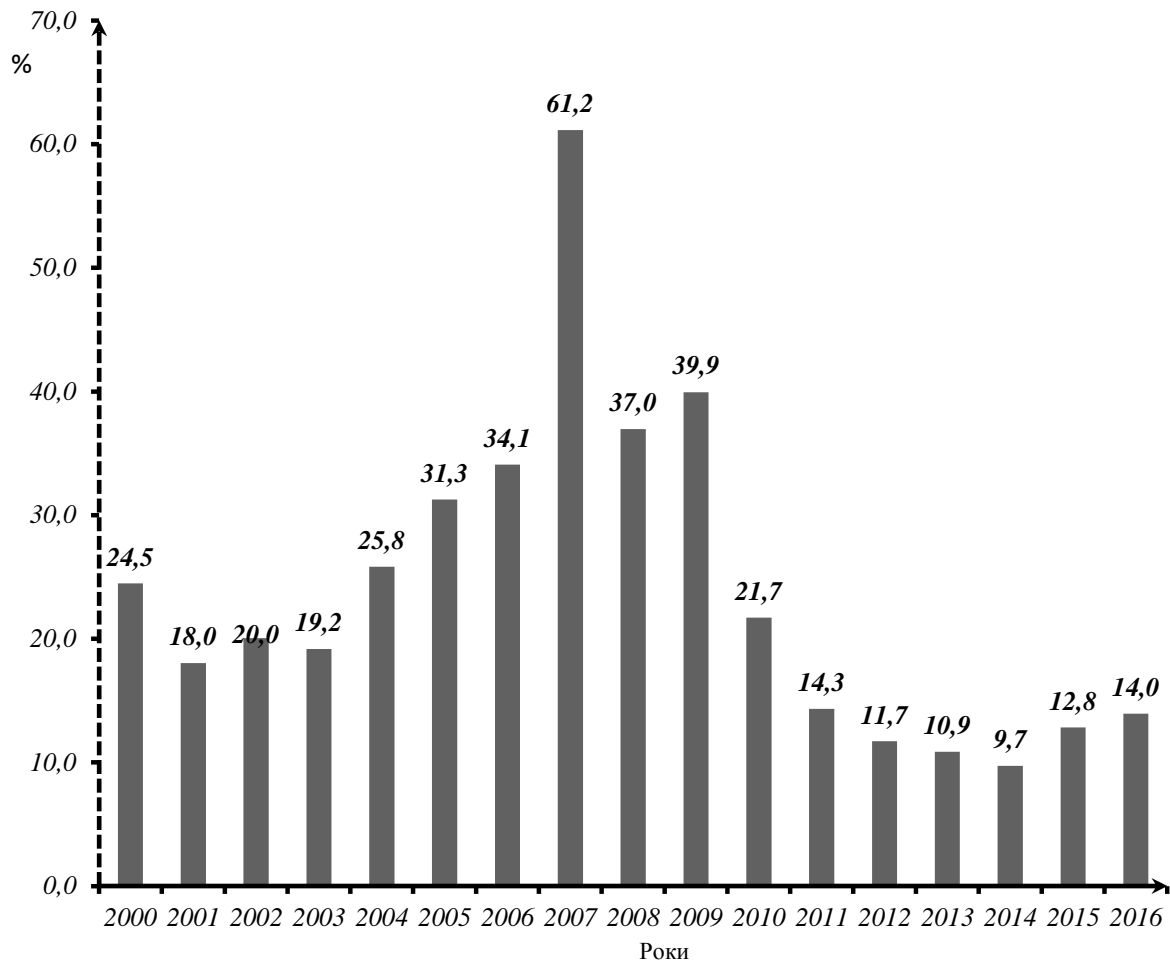

Рис. 2.19. Динаміка частки туристів, яких обслуговували на території західних областей України у загальному значенні цього показника для всієї країни за період від 2000 до 2016 рр., %

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50]

Як бачимо з рис. 2.19, частка туристів у західних областях України скоротилась впродовж 2000 – 2016 рр. Це свідчить про зменшення рівня конкурентоспроможності у сфері туризму. Крім цього, можна зазначити, що проведення Євро-2012, - чемпіонату Європи з футболу не призвело до зростання кількості туристів, більше того, як буде підтверджено нижче, кількість іноземних туристів, які відвідали за рік Західну Україну, значно скоротилась[28]. Динаміку цього показника для України та її Західного регіону за період від 2000 до 2016 рр. наведено на рис. 2.20.

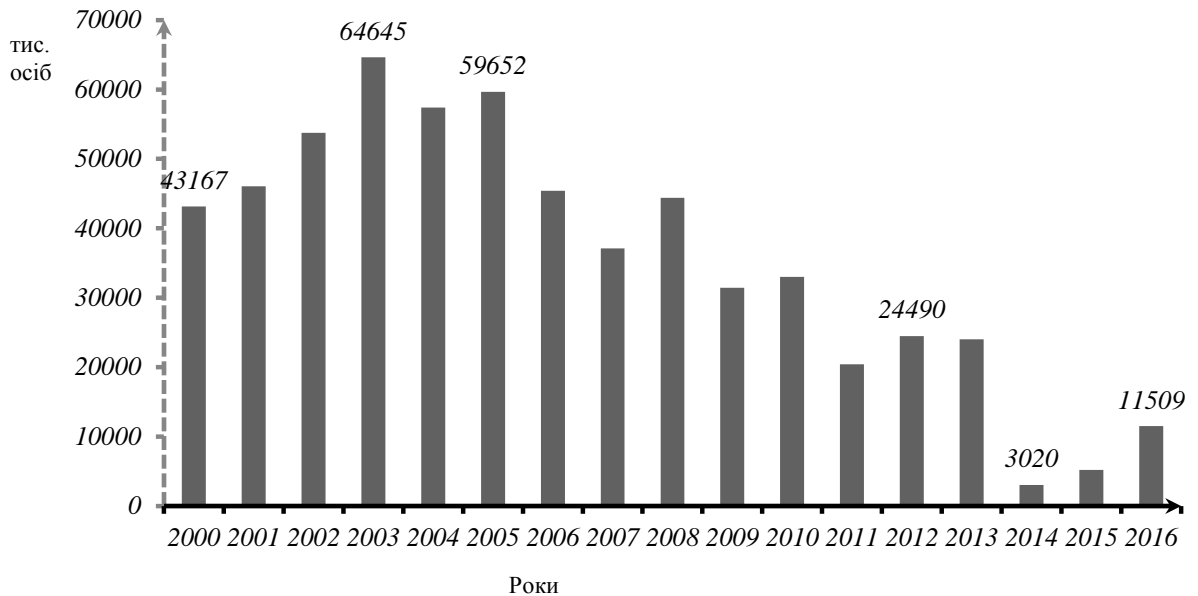

Рис. 2.20. Динаміка кількості іноземних туристів у західних областях України впродовж 2000 – 2016 рр., тис. осіб.

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50]

Як бачимо з рис. 2.20, динаміка кількості іноземних туристів є вкрай несприятливою для України. Значення цього показника впродовж 2000 – 2016 рр. знизилось приблизно у п'ять разів. Найнижче його значення спостерігалось у 2014 р., найвище - у 2003 р. Причинами цього можуть бути такі:

- 1) відсутність конкурентоспроможної інфраструктури та сервісу;
- 2) порівняно високі ціни (у 2003 р. валютний курс гривні до долара США становив 4,99 грн. за один долар США, що могло бути причиною високих цін, оскільки туристичні підприємства вимірювали свої фінансові результати в іноземній валюті);
- 3) нестабільність політичного та економічного середовища, зумовлена війною на Сході України;
- 4) відсутність зручної та розвиненої системи авіаперельотів із найбільших міст Європи та з інших континентів.

Важливим є те, що проведення чемпіонату Європи та Євробачення відповідно у 2012 та 2015 рр. не вплинуло на динаміку кількості іноземних

туристів в Україні. Значення цього показника продовжувало скорочуватись до 2015 р. Проте вже у 2015 – 2016 рр. помітно зростає кількість іноземних туристів у західні області України, що свідчить про наявність потенціалу і зростання їх кількості у майбутньому. Для детальнішого аналізу порівняємо динаміку темпів росту іноземних туристів в Україні та аналізованих областях за період від 2001 до 2016 рр.(рис. 2.21).

Аналізуючи рис. 2.20, можна зазначити, що динаміка темпів росту кількості іноземних туристів на аналізованій території протягом досліджуваного періоду відповідає зміні цього показника для України. Проте у 2015 р. темпи росту кількості іноземних туристів у західні області України була значно вищою, ніж в Україні, а у 2016 р. значення цього показника уже були приблизно однакові. Отже, можна зазначити, що несприятлива зміна цього показника характерна загалом для України, а не лише для її Західного регіону.

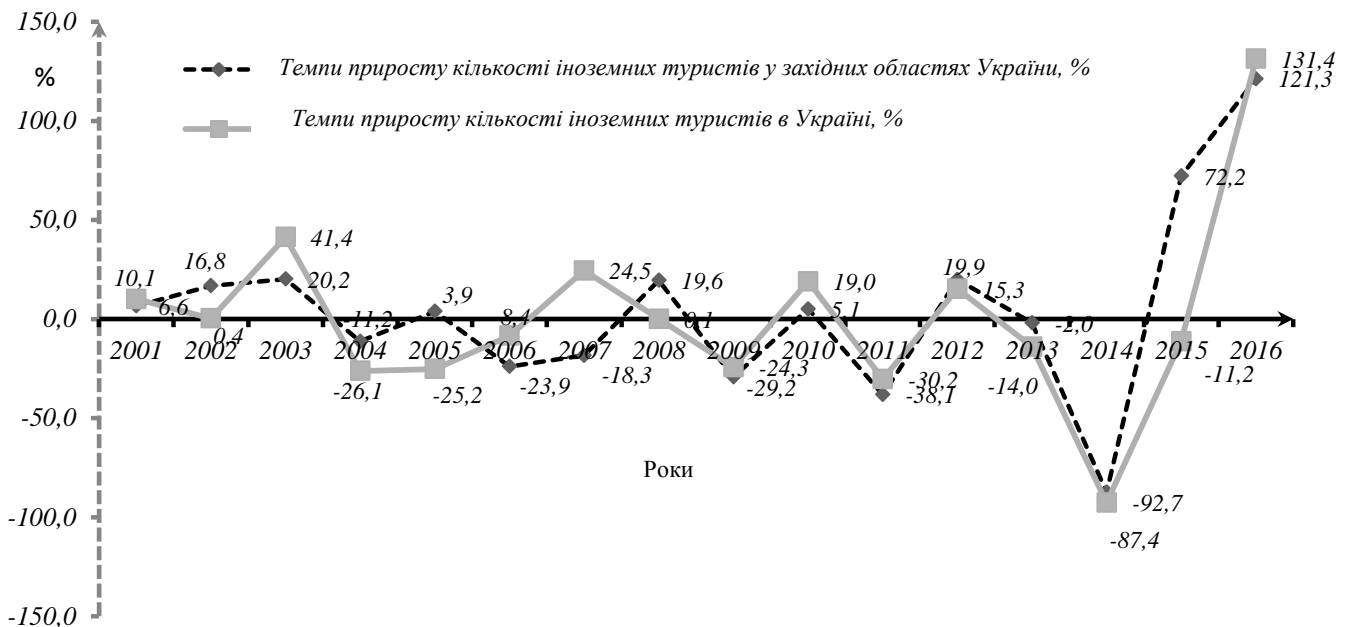

Рис. 2.21. Порівняльна динаміка темпів росту кількості іноземних туристів у західних областях та в Україні загалом за період від 2001 до 2016 рр., %

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50]

Кількість іноземних туристів відображає характер зміни конкурентоспроможності у туристичній сфері, оскільки туристи мають змогу порівняти якість послуг у цій сфері в різних країнах та регіонах, отже,

необхідно досліджувати динаміку їх частки у загальному обсязі туристичних потоків. Порівняльну динаміку цього показника для України та її західних областей за період від 2000 до 2016 рр. наведено на рис. 2.22.

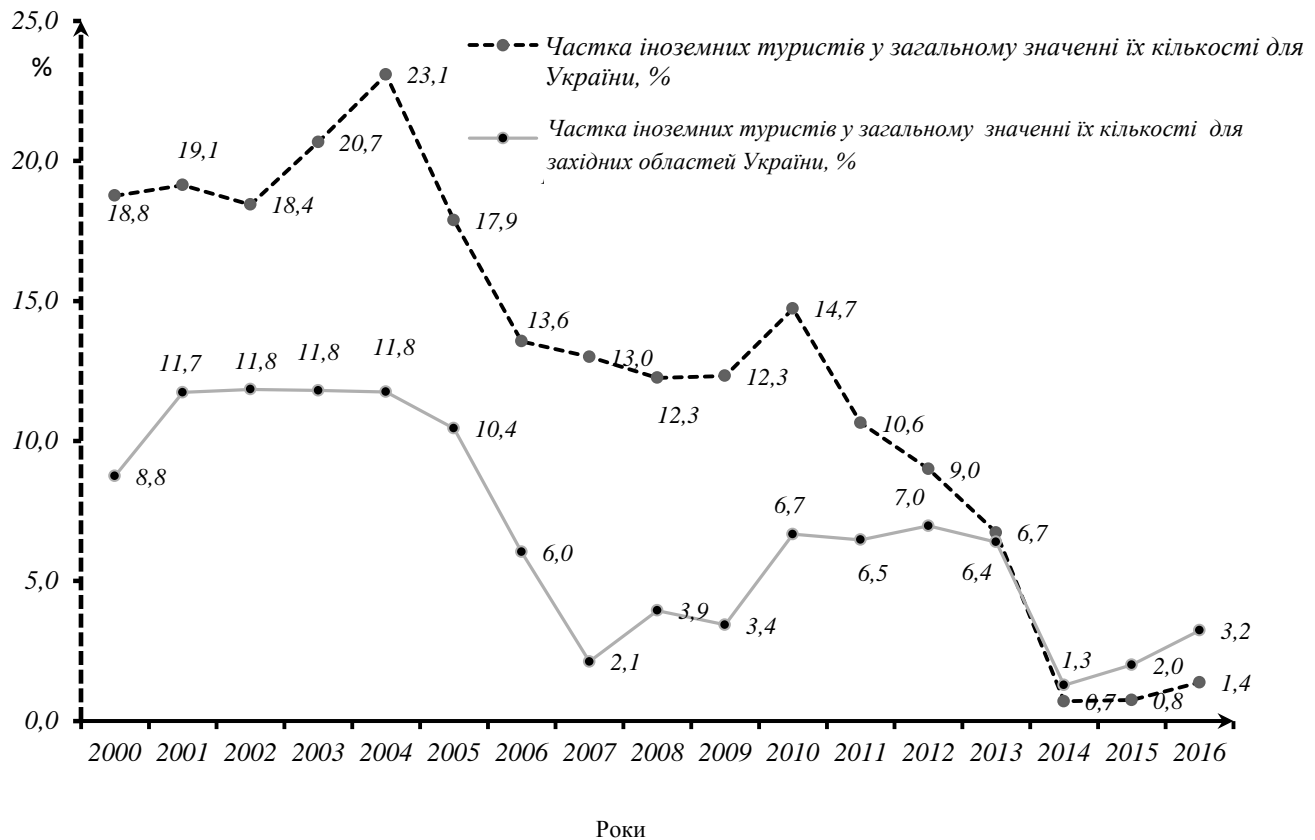

Рис. 2.22. Порівняльна динаміка частки іноземних туристів у загальному обсязі туристичних потоків для України та її західних областей за період від 2000 до 2016 рр., %

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50]

Отже, Україна, зокрема її західні області, не є привабливими для іноземних туристів. Їх частка у загальному обсязі туристичних потоків зменшується із середнім темпом 3 – 4 % на рік. Проте за останні два роки (2015-2016 рр.) цей показник демонструє перші ознаки тенденції до зростання із середнім темпом 0,5 – 1 %. Важливо, що зростає частка іноземних туристів за цей період переважно у західному регіоні. Темп росту цього показника для Західної України становить 1,5 – 2 %. Причини

сприятливих змін у динаміці туристичних потоків протягом двох останніх років можуть бути такі:

1) реалізація урядової стратегії «відкритого неба» та запрошення міжнародних авіакомпаній на ринок України сприятливо вплинули на розвиток туристичної сфери;

2) лібералізація відносин із ЄС, підписання угоди про асоціацію та спрощення процедур перетину кордону могли стати причинами більшої привабливості України для закордонних туристів;

3) в Україні порівняно дешеві харчування та проживання, що зумовлено девальвацією національної грошової одиниці та наявністю власного виробництва у багатьох сферах економіки;

4) розвиток ІТ-індустрії здешевив послуги із формування віртуальної платформи підтримки туризму, що дало змогу створити інтерактивні сервіси для обслуговування закордонних туристів;

5) в Україні розпочали роботу сервіси дешевого таксі «Uber» та «Яндекс.Таксі», що робить відпочинок в Україні більш зручнішим для іноземних туристів;

6) децентралізація дала змогу новоутвореним громадам та міським радам сформувати власну стратегію розвитку туризму на основі детальнішого врахування можливостей та потенціалу підконтрольного регіону;

7) запровадження швидкісного мобільного інтернету «3G».

Отже, відносно невисокі ціни, лібералізація відносин із ЄС та запровадження швидкісного мобільного Інтернету могли сприятливо вплинути на привабливість України для іноземних туристів. Ці та інші фактори зробили Україну більш відкритою та створили зручні умови для їх перебування на території країни.

Наступним етапом аналізу є дослідження динаміки зміни туристичних об'єктів, які безпосередньо впливають на динаміку кількості туристів, оскільки є місцями їх тимчасового перебування та дозвілля. З цією метою на

рис. 2.23 наведено динаміку кількості готелів у західних областях України за період від 2000 до 2016 рр.

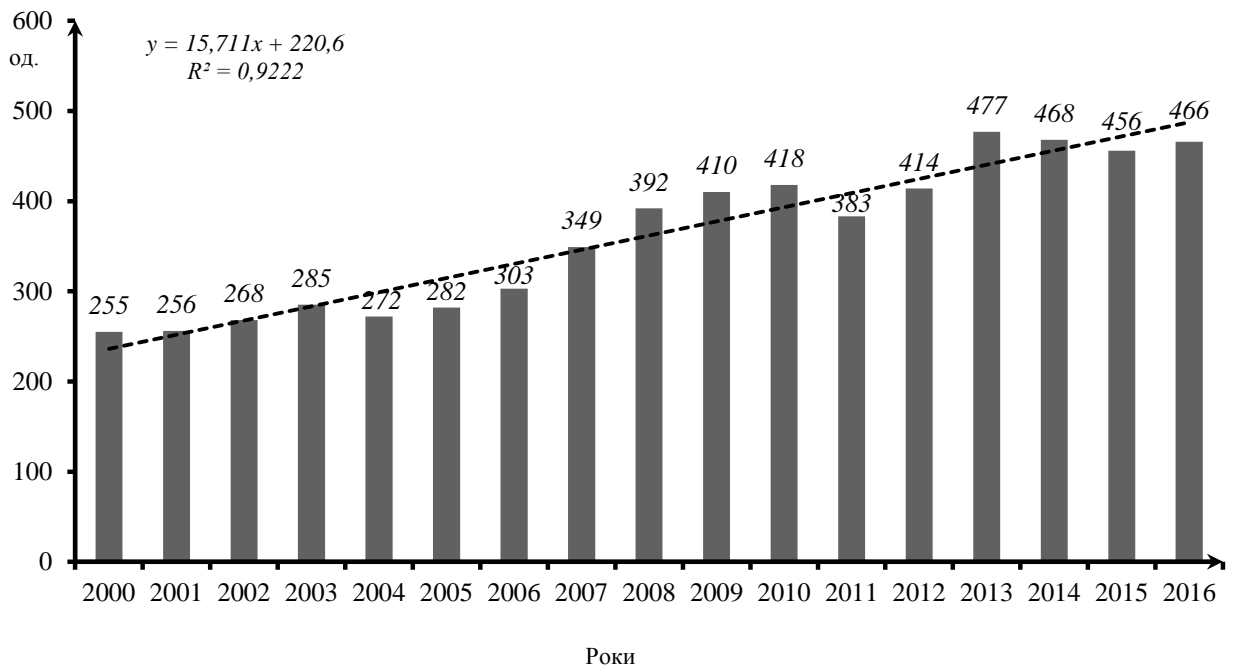

Рис. 2.23. Динаміка кількості готелів у західних областях України за період від 2000 до 2016 рр.

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50]

З рис. 2.23 очевидно, що рівень розвитку туристичної інфраструктури характеризується тенденцією до зростанням. Стимулом цього процесу могла бути участь України у популярних міжнародних заходах: Євробачення 2004, 2016 року та Євро-2012[28]. Проте ця тенденція не відобразилась сприятливо на туристичних потоках, темпи росту яких залишаються уповільненими. Якщо дослідити динаміку частки готелів, розташованих у західних областях до загальної їх кількості на території України, то можна зробити висновок, що загалом кількість таких установ у Західній Україні залишається порівно низькою (рис. 2.24).

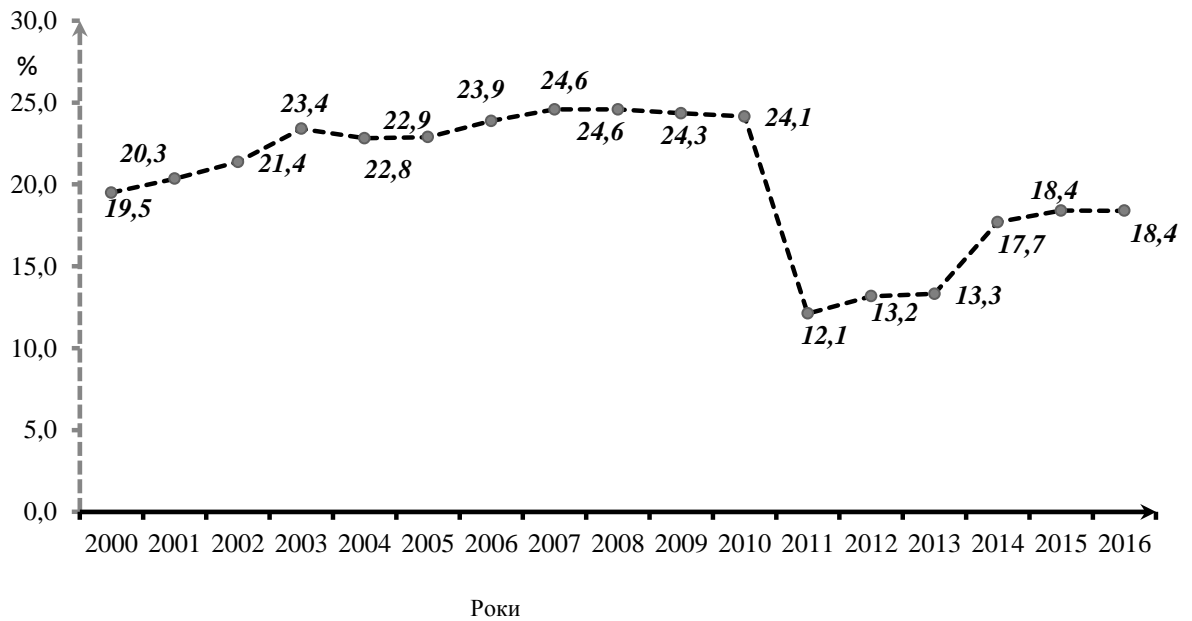

Рис. 2.24. Динаміка частки готелів, розташованих у західних областях до загальної їх кількості в Україні за період від 2000 до 2016 рр., %

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50]

На основі рис. 2.23, 2.24 робимо такі висновки:

– більшість збудованих до Євро-2012 готелів розташовані не на території Західної України, що підтверджується різким зменшенням частки готелів Західного регіону у 2011 – 2012 рр.;

– значна частина готелів, розташованих не на Західній Україні, які було збудовано у 2011 – 2012 рр., закрились протягом наступних п'яти років – це видно впливає за стабільною динамікою кількості готелів у 2014 – 2016 рр. (рис. 2.23) у західних областях із паралельним збільшенням їх частки із 12,1 % до 18,4 % протягом 2011 – 2016 рр.

Це свідчить про те, що загалом потенціал вітчизняної туристичної сфери був переоцінений у 2011 р. Причиною цього могло бути кількісне, а не якісне збільшення готелів. Так, рішення про їх будівництво приймали без достатнього економічного обґрунтування. Незважаючи на це, протягом 2015-2016 рр., кількість готелів у аналізованій території демонструє тенденцію дозрівання, що може бути ознакою значного потенціалу цієї сфери

діяльності у майбутньому, оскільки це зростання слід розглядати як «здорові» економічні зміни, які відповідають попиту на туристичні послуги. Слід зазначити, що популярністю серед туристів користуються заклади розміщені неподалік «суперточки тур», котра являє собою локальну (просторово обмежену) територію антропогенного («синтетичного») або природного походження, унікальне поєднання природних компонентів (пейзажне різноманіття, атрактивність ландшафтів) і характеризується суттєвою соціально-історичною значимістю подій, які відбувались в її межах або в межах простору, який візуально сприймається з цього місця [82].

Враховуючи динаміку зміни кількості готелів в Україні та західних областях, а також тенденцію змін у туристичних потоках, необхідно глибше дослідити взаємний вплив цих показників протягом досліджуваного періоду. З цією метою на рис. 2.25 наведено динаміку кількості туристів (іноземних та громадян України) у розрахунку на один готель.

Рис. 2.25. Динаміка кількості туристів у розрахунку на один готель в Україні та західних областях за період від 2000 до 2016 рр., туристів/готель.

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50]

З рис. 2.25 видно впродовж 2012 – 2016 рр. загалом готелі у західних областях обслуговують більше туристів. Це свідчить про наявність кращого сервісу та високого рівня потенціалу щодо розвитку туристичної галузу у регіоні. Це також доводить факт нераціонального розташування новозбудованих готелів під час підготовки до проведення чемпіонату з футболу у 2012 р. Рис. 2.25 також підтверджує, що у західних областях недостатня кількість готелів, або їхню місткість необхідно збільшити.

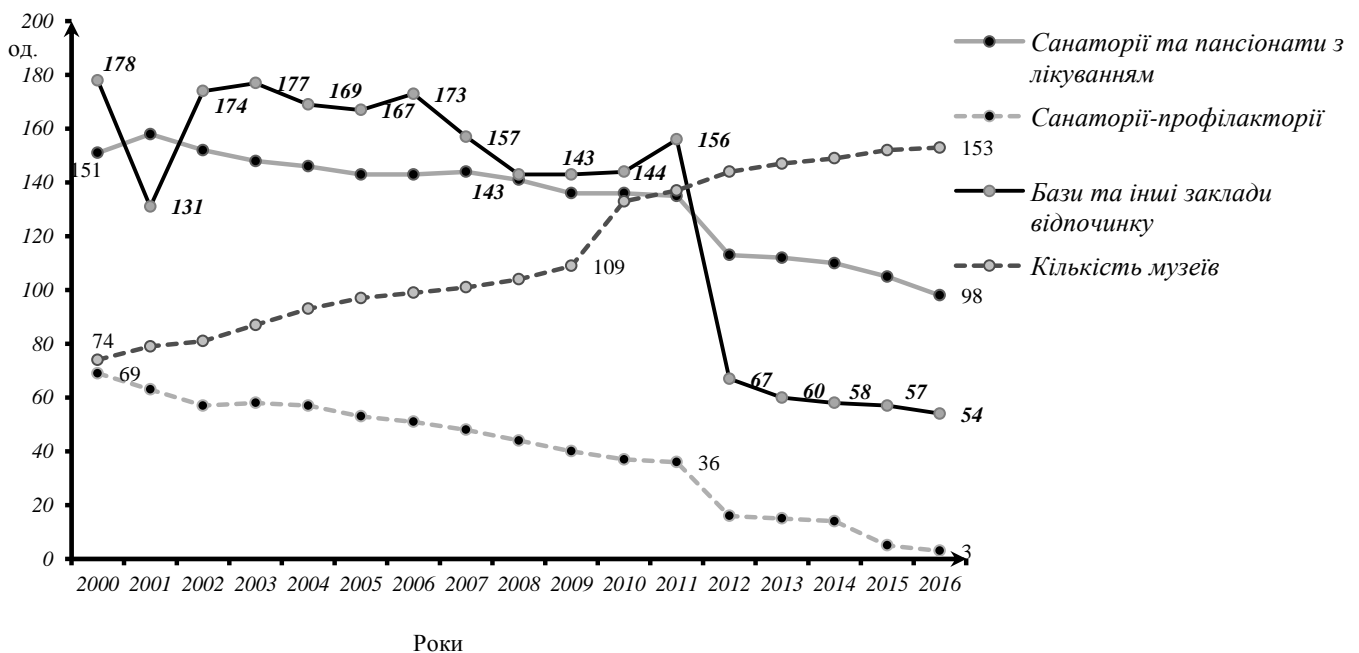

Рис. 2.26. Динаміка кількості санаторіїв, баз відпочинку та музеїв у західних областях України за період від 2000 до 2016 рр., одиниць

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 50]

Як бачимо з рис. 2.26 у аналізованих областях спостерігається тривожна тенденція до зменшення кількості санаторіїв-профілакторіїв та баз відпочинку. Паралельно із тим зростає кількість санаторіїв, пансіонатів із лікуванням та музеїв. Причинами цього можуть бути зміни у структурі попиту на туристичні послуги. Все більшої популярності набуває альтернативний туризм, пов'язаний із активним відпочинком, аналіз якого є ускладнений відсутністю чіткої інформації про динаміку на цьому ринку. Подальший аналіз слід проводити на основі порівняльної характеристики

досліджуваних областей. З цією метою послідовно буде представлено динаміку перелічених показників для Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської, Волинської, Рівненської, Закарпатської та Чернівецької областей. У Львівській області зміна туристичних потоків супроводжується сприятливим тенденціями до зростання. Особливо це характерно для останніх двох років (2015 – 2016 рр.), протягом яких цей показник подвоїв своє значення. Збільшення обсягів туристичних потоків переважно відбувається за рахунок зростання кількості туристів з України. Динаміку кількості туристів за період від 2000 до 2016 рр. наведено на рис. 2.27.

Рис. 2.27. Динаміка кількості туристів за період від 2000 до 2016 рр. у Львівській області, осіб

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелом 42]

Частка іноземних туристів демонструє стійку тенденцію до зниження, їх кількість за період від 2012 до 2016 рр. зменшилась на 56 %. Найменше значення спостерігалось у 2014 р., коли Львівську область відвідало лише 2015 іноземних туристів, від того часу до 2016 р. їх кількість зростає, проте досі залишається низькою порівняно з іншими періодами. Для кращого

з'ясування досліджуваних тенденцій необхідно проаналізувати динаміку частки туристів, яких обслуговували на території Львівської області та областей західного регіону України (рис. 2.28).

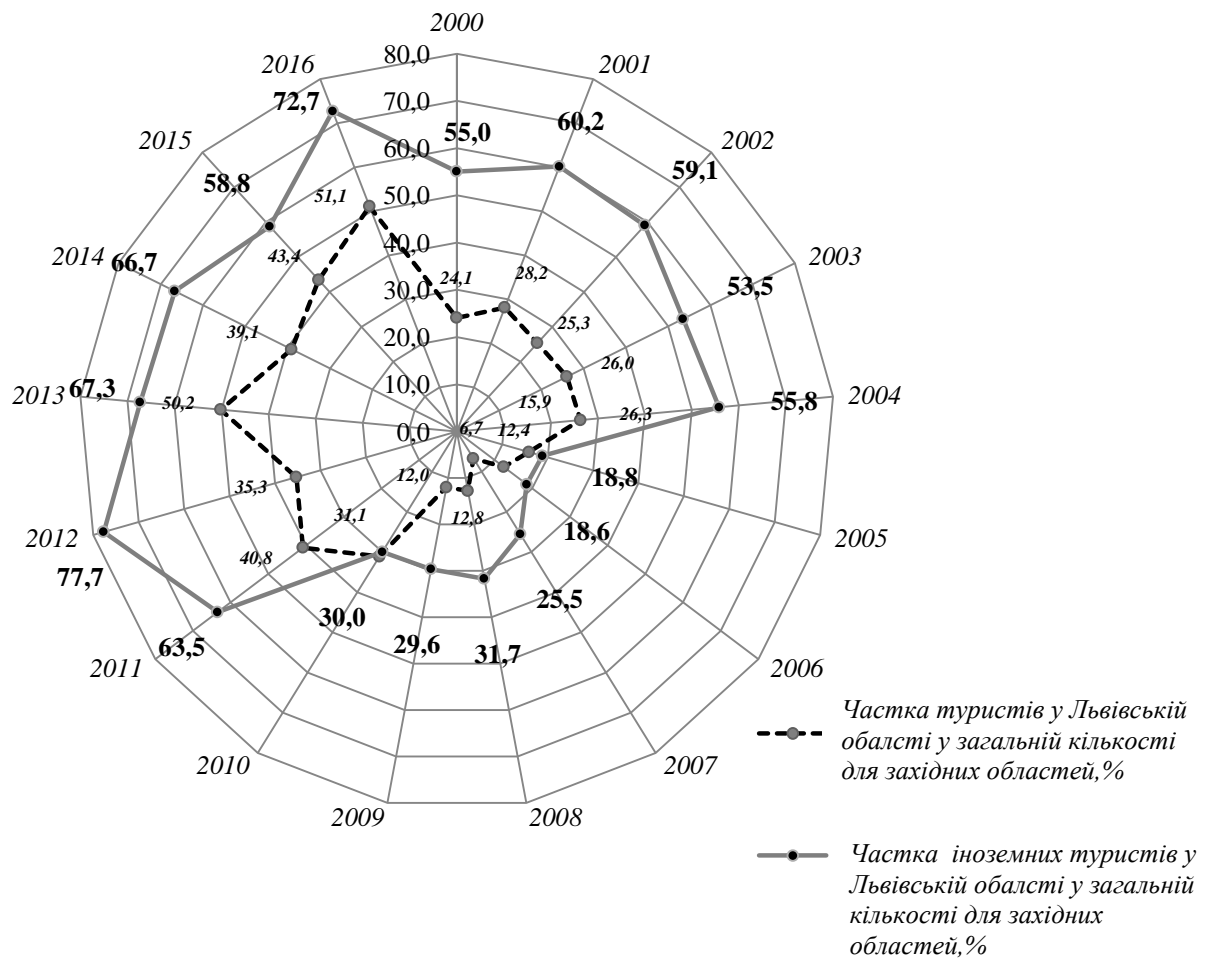

Рис. 2.28. Динаміка частки туристів у Львівській області до загальної її кількості у західних областях України за період від 2000 до 2016 рр., %
[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

З рис. 2.28 видно, що більше половини туристів за період від 2000 до 2016 рр. були прийняті на території Львівської області. У 2016 р., частка туристів, яких обслуговували у Львівській області становила 72 %, тоді як у 2000 р. цей показник становив 60 %. Найсприятливішим періодом для туристичної сфери у Львівській області є період віє 2004 до 2011 рр., коли частка туристів у середньому становила 30 %. Отже, можна зробити

висновок, що Львівська область домінує у туристичній сфері порівняно з іншими областями. Цей регіон у 2016 р. прийняв більшість туристів, яких обслуговували на території Західної України[29].

Враховуючи динаміку показників кількості туристів у Львівській області, необхідним є поглиблений аналіз із врахуванням зміни елементів інфраструктури. З цією метою у табл. 2.1 наведено динаміку кількості готелів, санаторіїв та баз відпочинку у згаданому регіоні за період від 2000 до 2016 рр.

Таблиця 2.1

Динаміка кількості деяких елементів туристичної інфраструктури Львівської області за період від 2000 до 2016 рр.

Рік	Готелі	Санаторії та пансіонати з лікуванням	Санаторії-профілакторії	Будинки і пансіонати відпочинку	Бази та інші заклади відпочинку	Дитячі заклади	Кількість музеїв
2000	55	76	10	5	31	32	18
2001	65	81	9	3	30	43	19
2002	78	71	8	4	28	90	17
2003	85	66	8	9	32	618	17
2004	82	66	7	9	32	712	17
2005	100	66	7	9	32	684	17
2006	110	65	8	8	33	879	17
2007	128	64	8	8	31	880	17
2008	148	62	8	8	31	853	19
2009	155	57	8	7	31	526	22
2010	159	56	8	6	32	559	25
2011	228	55	8	6	32	763	25
2012	247	50	5	4	19	887	25
2013	272	48	5	4	13	914	25
2014	273	48	4	3	12	579	26
2015	273	45	0	4	9	115	26
2016	287	40	0	4	12	116	26

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелом 42]

На основі табл. 2.1 можна зробити висновок, що у Львівській області скорочується кількість санаторіїв та будинків відпочинку, проте зростає кількість готелів та баз відпочинку. Узагальнену інформацію по Львівській області наведено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Порівняльна динаміка показників соціально-економічного та туристичного розвитку Львівської області
в період від 2000 по 2016 рр.

Рік	Безробіття, %	Оплата праці, грн.	ВРП, млн. грн.	ВРП на одну особу, грн.	Прийняття в експлуатацію житлових квартир, м ²	Оптовий товарооборот, млн. грн.	Роздрібний товарооборот, млн. грн.	Реалізація промислової продукції, тис. грн.	Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США	Обсяги експорту товарів, млн. дол. США	Обсяги імпорту товарів, млн. дол. США	Обсяги експорту послуг, млн. дол. США	Обсяги імпорту послуг, млн. дол. США	Торговий баланс	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України, осіб	Кількість іноземних туристів, осіб	Туристи- громадяни України, які виїжджали, осіб	Кількість театрів	Кількість концертних організацій	Індекс споживчих цін
2000	8,7	196,44	-	-	-	-	1820,4	-	150	294,7	393	294,7	70	126,4	118811	23759	28547	10	7	-
2001	8,1	272,01	-	-	-	-	2054,7	-	159,7	289,3	771,4	289,3	74,4	-267,2	110433	27690	25883	10	7	-
2002	7,8	339,31	-	-	-	-	2456,6	-	220,1	343,2	1052	343,2	79,5	-445,1	115060	31767	23911	10	7	-
2003	6,4	419,14	13300	5129	397523	-	3085,9	-	304,9	492,6	2945,3	492,6	109,1	-2069,2	142607	34591	26145	11	11	-
2004	6,1	523,32	13992	5396	545428	-	4009,8	9117541,9	358,2	632,6	1125,6	632,6	111	28,6	128563	32020	28616	11	11	-
2005	5,4	713,16	17192	6657	499420	16387,5	5530,5	11759292,9	426,9	622,2	933,8	622,2	122,8	187,8	90756	11233	35068	11	11	-
2006	5,1	923,3	21486	8351	482903	18494	6882,9	14368714,4	515	804,8	1118,8	804,8	166	324,8	93553	8427	40717	11	13	-
2007	8,5	1182,63	27987	10915	669519	19834,2	9472,5	18051142	838,5	1036,7	1473,7	1036,7	261	338,7	117242	9478	58250	11	13	116,8
2008	8,3	1570,18	35534	13902	780420	24317,9	12827,2	22128587,8	958	998,5	2572,4	998,5	273,7	-849,1	143610	14062	76851	11	14	125,1
2009	9,2	1667,26	35955	14093	391555	21007,3	12983,6	21528270,7	1131,6	794	1622,5	794	178,8	-213,3	109947	9306	59040	11	14	113,4
2010	8,4	1941,48	41655	16353	641995	23915,6	15023,7	25739033	1186,8	974,3	2028,4	974,3	212,6	-292,4	153939	9894	102340	11	14	109,7
2011	8,3	2243,64	52103	20490	722727	39393,1	18179,9	32361891,3	1300,4	1201,9	3202,3	1201,9	273,1	-1071,6	128709	12955	81000	9	14	104,9
2012	8	2577,81	61962	24387	731442	41664	19698,3	34873983,9	1315,8	1343,5	3373,5	1343,5	322,8	-1009,3	124013	19033	63706	9	14	99,3
2013	7,5	2788,94	63329	24937	675125	39196,3	19777,1	34620468,3	1379,5	1290,9	2655,9	1290,9	316,2	-390,3	188520	16162	131530	9	13	100,2
2014	8,8	2961,05	72923	28731	954429	41679,6	23678,9	39584498,4	1197,7	1305,1	2472	1305,1	251,2	-113	92128	2015	61465	9	13	126,7
2015	8,3	3646,31	94690	37338	1164701	36354,2	29163,4	58501981,4	1101	1206,3	1447,9	1206,3	153,1	811,6	112472	3057	60830	9	13	145,2
2016	7,9	4558,5	94027,17	37076,634	859164	37894,4	34118	70878247,1	1093,2	1275,6	1699,4	1275,6	108,9	742,9	181827	8370	74877	9	13	111,9

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелом 42

Як бачимо з табл. 2.2 для Львівської області загальною характерна зростаюча динаміка показників розвитку туризму та соціально-економічного процвітання. Проте для підтвердження цих висновків необхідним є проведення аналогічного аналізу для інших областей Західного регіону України.

Аналіз динаміки показників розвитку туризму у Івано-Франківській та Чернівецькій областях вирішено здійснити разом оскільки для них характерна приблизно однакова динаміка кількості туристів, а рівень їх успішності у туристичній сфері є вищим, ніж в інших регіонів, проте нижчим, ніж у Львівській області. На рис. 2.29 наведено динаміку загальної кількості туристів, яких обслуговували суб'єкт туристичної діяльності на території Чернівецької та Івано-Франківської областей за період від 2000 до 2016 рр.

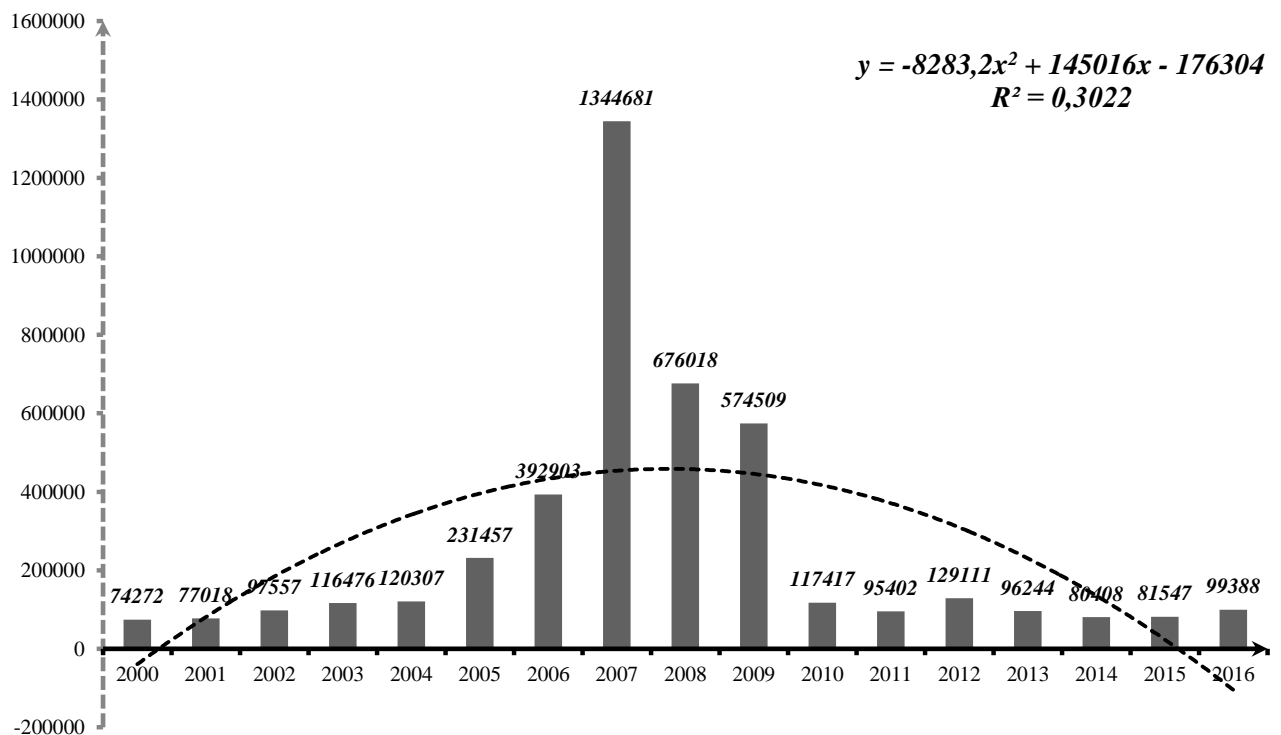

Рис. 2.29. Динаміка кількості туристів, яких обслуговували суб'єкти туристичної діяльності на території Чернівецької та Івано-Франківської областей за період від 2000 до 2016 рр., осіб

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 41; 45]

З рис. 2.29 видно, що швидке зростання туристичної активності у 2000 – 2016 рр., могло бути зумовлено розвитком цієї сфери у Чернівецькій та Івано-Франківській областях, які у цей період переживали «туристичний бум». Протягом 2012 – 2016 рр. динаміка кількості туристів значно нижча, але залишається стабільною. Це свідчить про те, що рівень конкурентоспроможності туристичної сфери у цих областях практично не змінюється. Більше того, проведення міжнародних заходів на території України практично ніяк не вплинуло на туристичні потоки у цих областях. Для ґрунтовнішого аналізу досліджено динаміку частки іноземних туристів, які відвідали Чернівецьку та Івано-Франківську області порівняно із зміною цього показника для західних областей України (рис. 2.30).

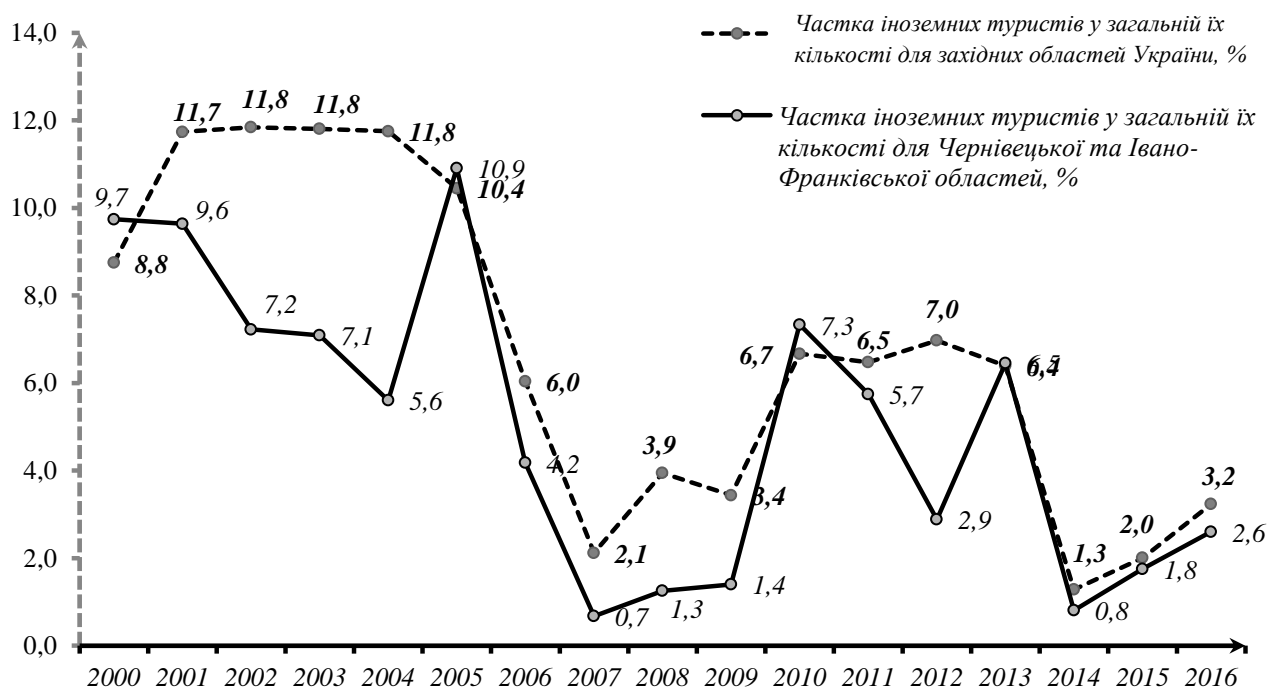

Рис. 2.30. Динаміка частки іноземних туристів у Івано-Франківській та Чернівецькій областях порівняно із зміною цього показника для західних областей України за період від 2000 до 2016 рр., %

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 41; 45]

Як бачимо з рис. 2.30, динаміка іноземних туристів у Івано-Франківській та Чернівецькій областях є спадною, що свідчить про зниження

рівня туристичної конкурентоспроможності цих областей у міжнародному масштабі. Проте за 2015 – 2016 рр. спостерігається зростання цього показника, що свідчить про наявність потенціалу подальшого росту у майбутньому. Можливі причини зростання цікавості іноземних туристів до України за останні два роки уже було перелічено вище. Враховуючи високий рівень кореляції між показниками, які зображено на рис. 2.30, підсумовуємо, що перелічені причини збільшення іноземних туристів в Україні характерні і для досліджуваних областей. Для кращого сприйняття результатів аналізу наведено динаміку зміни елементів туристичної інфраструктури у Чернівецькій та Івано-Франківській областях за період від 2000 до 2016 рр. Більш узагальнені дані наведено у табл. 2.4, 2.5.

Таблиця 2.3

Динаміка зміни елементів туристичної інфраструктури у Чернівецькій та Івано-Франківській областях за період від 2000 до 2016 рр.

Рік	Готелі	Санаторії та пансіонати злікуванням	Санаторій-профілакторій	Будинки і пансіонати відпочинку	Бази та інші заклади відпочинку	Дитячі заклади	Музеїв
2000	52	22	19	2	13	49	22
2001	51	23	16	2	13	88	22
2002	53	26	16	2	13	234	20
2003	52	27	14	2	17	276	19
2004	43	22	14	2	16	391	20
2005	45	22	13	6	17	343	22
2006	54	20	12	4	15	386	21
2007	61	20	11	4	15	402	21
2008	62	21	9	3	14	403	20
2009	65	21	8	3	15	402	22
2010	69	22	7	3	16	1170	26
2011	33	22	7	3	16	1192	27
2012	33	19	3	3	17	1219	32
2013	32	20	3	4	16	1324	34
2014	31	19	3	3	15	1092	34
2015	30	18	1	3	15	561	36
2016	30	18	1	3	15	482	36

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 41; 45]

Таблиця 2.4

Порівняльна динаміка показників соціально-економічного та туристичного розвитку Івано-Франківської області за період від 2000 до 2016 рр.

Рік	Безробіття, %	Оплата праці, грн.	ВРП, млн. грн.	ВРП на одну особу, грн.	Прийняття в експлуатацію житлових квартир, м2	Оптовий товарооборот, млн. грн.	Роздрібний товарооборот, млн. грн.	Реалізація промислової продукції, тис. грн.	Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США	Обсяги експорту товарів, млн. дол. США	Обсяги імпорту товарів, млн. дол. США	Обсяги експорту послуг, млн. дол. США	Обсяги імпорту послуг, млн. дол. США	Торговий баланс	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України, осіб	Кількість іноземних туристів, осіб	Туристи- громадяни України, які вийжджали, осіб	Кількість театрів	Кількість концертних організацій	Індекс споживчих цін
2000	11,2	188	-	-	-	-	588	-	40,1	192,3	142,2	15	1,1	64	30104	3401	1820	4	1	-
2001	13,3	259	-	-	-	-	659,4	-	46,3	307,2	274,7	13,9	3,8	42,6	30443	3094	1984	4	1	-
2002	12,4	318	-	-	-	-	719,9	-	69,9	392,8	278,8	23,3	11,3	126	44406	3490	3848	4	1	-
2003	12,5	402	6794,609665	4868,02974	252592	-	861,2	-	96	680,9	381,6	26,3	7,3	318,3	54099	4270	3013	4	1	-
2004	11,1	510	7311	5238	365328	-	1106,1	-	120,9	867,2	505	22,8	6,2	378,8	58378	2559	3661	4	1	-
2005	9,5	718	9622	6916	331509	4385,2	1563,4	-	136,7	815,1	573,5	17,9	7,2	252,3	169890	20089	6789	4	1	-
2006	8,9	923	11316	8157	391738	4151,6	2269,4	-	183,5	885,8	757	24,5	20,6	132,7	326276	8621	5775	4	1	-
2007	8,7	1180	13916	10055	455456	5782,3	3133,2	-	404,8	1005,4	789	27,8	15,3	228,9	1268923	1072	8752	4	1	114
2008	8,5	1543	17883	12940	516568	6268	4519	-	500,4	721,7	790	35,2	23,8	-56,9	595031	1739	9719	4	1	121,8
2009	9,7	1627	17241	12485	380620	8070,5	4248,5	-	615,4	336	256,2	23,5	17,1	86,2	511397	2222	8135	4	1	110,3
2010	8,9	1927	20446	14814	599976	8616,9	4858,9	13837621,1	492,8	507,6	652	76,4	20,6	-88,6	53333	4528	8509	4	1	108,3
2011	9,3	2213	26752	19386	580284	6345,7	6375,3	24187656,4	624	942	1068,3	85,9	66,2	-106,6	59327	3256	8816	4	1	102,9
2012	8,4	2539	32286	23379	532615	7255,4	7099	25268815,4	642,7	821,5	983,7	58,4	51,2	-155	110162	3171	9681	4	1	99,3
2013	7,8	2679	33196	24022	631155	10558,7	7537	22014433,7	813,8	471,7	578,3	68,4	34,4	-72,6	77666	5750	12025	4	1	100
2014	8,6	2875	37643	27232	909182	6770	9099,4	25142777,5	925,9	487,8	481,9	65,5	22,8	48,6	63848	567	7609	4	1	125
2015	8,9	3402	45854	33170	856241	9244,6	10570,5	34741880	836,6	373	294,5	45,4	13,2	110,7	65885	1324	6853	4	1	143,4
2016	9,2	4202	46321,7108	33508,334	480816	11412,5	11664,7	37252356,1	818,2	573,7	406	53,9	17,9	203,7	79973	2473	8588	4	1	110,9

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелом 41]

Таблиця 2.4

Порівняльна динаміка показників соціально-економічного та туристичного розвитку Чернівецької області
за період від 2000 до 2016 рр.

Рік	Безробіття, %	Оплата праці, грн.	ВРП, млн. грн.	ВРП на одну особу, грн.	Прийняття в експлуатацію житлових квартир, м2	Оптовий товарооборот, млн. грн.	Роздрібний товарооборот, млн. грн.	Реалізація промислової продукції, тис. грн.	Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США	Обсяги експорту товарів, млн. дол. США	Обсяги імпорту товарів, млн. дол. США	Обсяги експорту послуг, млн. дол. США	Обсяги імпорту послуг, млн. дол. США	Торговий баланс	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України, осіб	Кількість іноземних туристів, осіб	Туристи- громадяни України, які вийжджали, осіб	Кількість театрів	Кількість концертних організацій	Індекс споживчих цін
2000	17,9	157	-	-	-	-	478,6	-	8,9	57,9	34,7	2,2	0,3	25,1	44168	3834	12729	3	1	-
2001	18,6	218	-	-	-	-	561,1	-	12,9	61,4	40,3	1,8	0,8	22,1	46575	4329	13115	3	1	-
2002	14,7	271	-	-	-	-	674,3	-	16,6	71,8	56	2,2	0,7	17,3	53151	3559	16685	3	1	-
2003	10,6	344	3006,42	3292,66	125044	-	872,6	-	20,1	72,1	73	2	0,6	0,5	62377	3986	17471	3	1	-
2004	12,6	441	3277	3589	210912	-	1103,3	-	24,5	85,7	86,1	2,3	0,6	1,3	61929	4184	18535	3	1	-
2005	11	621	4234	4654	201436	2013,8	1435,5	-	28,4	102,5	164,4	2,9	0,5	-59,5	61567	5165	17436	3	1	-
2006	10,6	819	5126	5650	225507	2087,6	1806,6	-	36,8	112,1	171,4	4,4	6,1	-61	66627	7801	18342	3	1	-
2007	9,7	1051	6672	7369	304713	2961,8	2679,6	-	51,2	157,5	134	7,7	3,2	28	75758	8017	26615	3	1	114
2008	9,6	1402	8833	9771	364548	3375,5	3663,8	-	60,1	166,2	194,9	8,5	3,9	-24,1	80987	6729	32312	3	1	121,8
2009	10,9	1523	8484	9383	164807	2495,3	3593,5	-	61,8	119,8	104,4	10,8	4,5	21,7	63112	5828	20063	3	1	110,3
2010	10,1	1772	9892	10939	293782	2529,6	4121,6	3192,6	61,9	104	113,1	13,6	0,8	3,7	64084	4082	23270	3	1	108,3
2011	9,6	1985	11969	13228	217380	3163	4884,5	4067,2	61,9	136,6	163	13,4	1,1	-14,1	36075	2226	13137	3	1	102,9
2012	9,3	2329	13166	14529	406638	3174,2	5076,2	4108,8	64,2	124,9	175,1	15,4	2,6	-37,4	18949	552	13856	3	1	99,3
2013	8,6	2484	13757	15154	340502	3061	5271,9	4099,7	80,2	125,3	158,1	17	2,4	-18,2	18578	461	15056	3	1	100
2014	10,2	2578	15049	16552	234993	2751	6520,9	4676	68,6	129,2	111,5	15,3	1,4	31,6	16560	83	14480	3	1	125
2015	10,5	3050	18506	20338	382394	3690,8	7659,2	6824,3	59,1	108,3	78,4	20,5	1,8	48,6	15662	106	13728	3	1	143,4
2016	9,7	3828	18561,5	20399	221654	4252,5	8189	9223,8	57,5	119,3	95,8	20,4	1,5	42,4	19415	112	16204	3	1	110,9

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелом 45]

Динаміку розвитку туризму у Тернопільській, Волинській, Рівненській та Закарпатській областях проаналізуємо спільно через те, що у цих регіонах практично не буває іноземних туристів. Протягом 2014 – 2015 рр., загальна кількість іноземних туристів у цих областях не перевищила 1000 осіб, загальна частка туристів, яких обслуговують у цих областях, в середньому є меншою ніж 15 %. У табл. 2.5 наведено загальні показники розвитку туризму у досліджуваних областях за період від 2000 до 2016 рр.

Таблиця 2.5

Динаміка показників розвитку туризму у Тернопільській, Волинській, Рівненській та Закарпатській областях за період від 2000 до 2016 рр. (одиниць)

Рік	Кількість туристів, яких обслуговували суб'єкти туристичної діяльності України	Іноземні туристи	Туристи-громадяни України, які виїжджали	Готелі	Санаторії та пансіонати злікуванням	Санаторії-профілакторії	Будинки і пансіонати відпочинку	Бази та інші заклади відпочинку	Дитячі заклади	Театри	Музеї	Концертні організації
2000	300237	12173	115842	148	53	40	2	134	1314	14	34	8
2001	204739	10920	39602	140	54	38	2	88	1567	14	38	9
2002	241416	14955	36823	137	55	33	1	133	1678	14	44	10
2003	288476	21798	38729	148	55	36	1	128	2457	14	51	11
2004	239615	18640	29039	147	58	36	1	121	3079	14	56	12
2005	248627	23165	35868	137	55	33	1	118	2567	14	58	13
2006	265744	20572	42941	139	58	31	1	125	2553	14	61	13
2007	289322	18534	54695	160	60	29	2	111	2605	14	63	13
2008	304829	21842	49726	182	58	27	1	98	2622	14	65	14
2009	230211	14062	37843	190	58	24	1	97	2387	13	65	19
2010	223578	14504	44473	190	58	22	2	96	2918	13	82	21
2011	91296	1980	39903	122	58	21	2	108	2994	13	85	21
2012	98199	1734	49322	134	44	8	5	31	3035	13	87	21
2013	90819	1639	56188	173	44	7	4	31	3152	13	88	23
2014	63247	355	42454	164	43	7	5	31	2315	13	89	22
2015	65000	714	42521	153	42	4	4	33	1101	13	90	22
2016	74570	554	54716	149	40	2	4	27	823	13	91	21

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 43; 44]

Лідером серед перелічених областей є – Волинська, єдина, яку відвідують іноземні туристи протягом останніх 5-ти років. Як бачимо з табл.

2.5, кількість закладів, які можуть приймати туристів, з кожним роком у досліджуваних областях зменшується. Найбільша їх кількість припадає на 2007 – 2008 рр. Загалом можна зазначити, що рівень розвитку туризму у Тернопільській та Рівненській областях є найнижчим у західному регіоні України. Протягом останніх 5-ти років ці області не прийняли жодного іноземного туриста, а деякі санаторії на їхніх територіях взагалі припинили своє існування.

2.3. Оцінювання впливу туристичної інфраструктури на соціально – економічний розвиток

Аналізування динаміки розвитку туристичної інфраструктури західних областей України показало наявність кореляції між деякими показниками туристичної сфери та соціально-економічними. Тому з метою узагальнення та систематизації виявленого зв'язку необхідним є глибше дослідження взаємозв'язків, які існують між досліджуваними індикаторами. На рис. 2.31 наведено коефіцієнти кореляції між показниками соціально-економічного розвитку та туристичної сфери у Західному регіоні, розраховані для періоду з 2000 по 2016 рр. Як бачимо, незвично високий рівень кореляції спостерігається між валовим доходом та кількістю туристів, які відвідали Західну Україну протягом досліджуваного періоду. Найвищий рівень кореляції спостерігається між динамікою обсягів реалізації промислової продукції та оптового товарообороту. Рівень офіційної оплати праці, прямі закордонні інвестиції та показник зовнішньоекономічної діяльності практично не впливають на динаміку туристів у західних областях України. На основі цього можна зробити такі висновки:

- 1) туризм в Україні розвивається несистемно та не має суттєвого впливу на соціально-економічне процвітання регіонів;
- 2) значна частка туристів сконцентрована у промислових центрах, у регіонах туризм практично не розвивається або впливу цього розвитку на соціально-економічні зміни практично не відчувається;

3) динаміка розвитку туризму значно залежить від креативності підприємців, динаміка розвитку традиційних видів туризму є уповільненою порівняно із змінами у суспільстві;

4) реальний дохід потенційних туристів є вищим ніж офіційний рівень оплати праці, оскільки валовий регіональний продукт на душу населення сильніше впливає на кількість туристів, ніж середня заробітна плата.

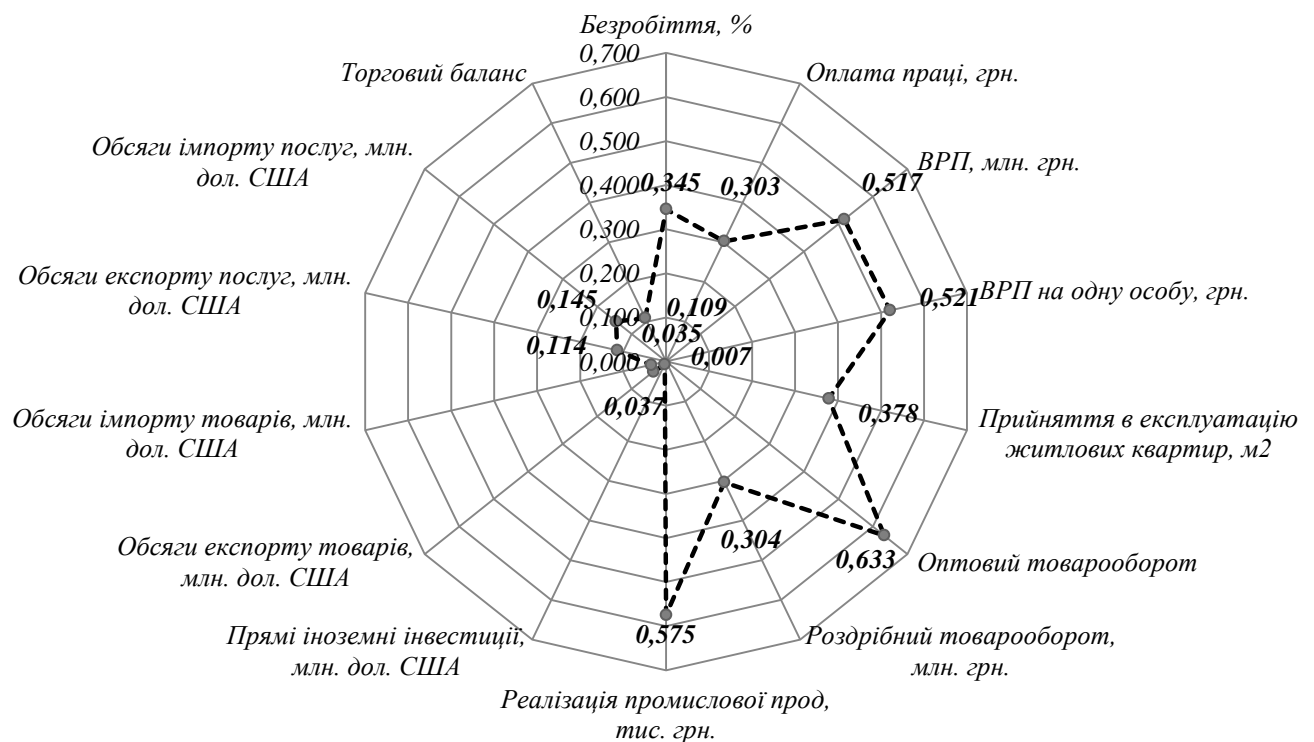

Рис. 2.31. Коефіцієнти кореляції між показниками соціально-економічного розвитку та загальною кількістю туристів, які відвідали західні області України протягом досліджуваного періоду, част. од.

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

Варто зазначити, що систематичні агреговані дані щодо динаміки розвитку туризму в Україні публікуються від 2000 р., що обмежує обсяг інформації для кореляційно-регресійного аналізу і може бути причиною випадковості отриманих статистичних даних. З метою повнішого аналізу необхідно дослідити вплив кількості елементів інфраструктури на динаміку

туристів у західних областях України (табл. 2.6). Порівняння цих даних із результатами, наведеними на рис. 2.31, дасть змогу оцінити рівень вагомості впливу досліджуваних чинників.

Таблиця 2.6

Коефіцієнти кореляції між кількістю туристів та кількістю інфраструктурних елементів, розраховані за період від 2000 до 2016 рр.

	Готелі	Санаторії та пансіонати з лікуванням	Санаторії-профілакторії	Будинки і пансіонати відпочинку	Бази та інші заклади відпочинку	Дитячі заклади	Музеї
Львівська	0,5771415	0,118511955	0,1821755	0,1385469	0,293232826	0,0617752	0,4785684
Тернопільська	0,0404667	0,684110306	0,6876658	-	0,614400607	0,5318542	0,1208745
Івано-Франківська	0,2918049	0,33651876	0,0447389	0,4307375	0,135139116	0,0215778	0,2426287
Волинська	0,0844563	0,467258502	0,6112	0,0147012	0,148554174	0,1025787	0,0255488
Рівненська	0,2856783	0,139778282	0,1395242	-	0,26327925	0,4399156	0,0475981
Закарпатська	0,4328863	0,614268076	0,8512016	0,7061015	0,632049275	0,2864833	0,2041618
Чернівецька	0,464634	0,678634638	0,5688748	0,0784467	0,643192582	0,193705	0,1255452
Західний регіон України	0,31101	0,434154	0,440769	0,195505	0,389978	0,233984	0,177847

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

Умовні позначення: «-» - розрахунок коефіцієнта кореляції є неможливим через недостатній обсяг даних або відсутність зміни за одним із досліджуваних показників.

Отже, на основі аналізування впливу кількості елементів інфраструктури визначено, що висока кореляції практично відсутня для всіх. Найвищим рівнем впливу характеризуються бази та заклади відпочинку. Динаміка кількості готелів практично не впливає на кількість туристів. Причиною цього може бути відсутність суттєвої динаміки у зміні кількості готелів та зменшенні кількості туристів. Крім цього, це характеризує вітчизняні готелі як не надто перспективний напрямок для розвитку туризму. Основну частку туристів у західних областях України становлять українці, фінансові можливості яких часто обмежені, що зумовлює пошук альтернативних можливостей щодо пошуку тимчасового житла і харчування. Наприклад, українці часто винаймають квартиру на вихідні - це дешевше, ніж готель. Ці та інші чинники зумовлюють незвично низький рівень впливу елементів інфраструктури на розвиток туризму. Це також доводить, що вітчизняна галузь туризму знаходиться на етапі свого формування. Загалом

можна зазначити, що показники соціально-економічного розвитку впливають на туризм сильніше, ніж туристична інфраструктура. Коефіцієнти регресії між показниками соціально-економічного розвитку та динаміки туристів окремо за областями наведено у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Коефіцієнти регресії між показниками соціально-економічного розвитку та динамікою туристів у областях Західної України

Області	Показники соціально-економічного розвитку						
	Безробіття, %	Оплата праці, грн.	ВРП, млн. грн.	ВРП на одну особу, грн.	Прийняття в експлуатацію житлових квартир, м2	Оптовий товарооборот	Роздрібний товарообіг, млн. грн.
Львівська	0,236	0,453	0,112	0,5020	0,571	0,002	0,595
Тернопільська	0,020	0,450	0,019	0,400	0,177	0,023	0,377
Івано-Франківська	0,068	0,448	0,123	0,504	0,604	0,285	0,478
Волинська	0,146	0,451	0,082	0,428	0,562	0,350	0,376
Рівненська	0,152	0,450	0,019	0,357	0,308	0,012	0,362
Закарпатська	0,152	0,450	0,019	0,357	0,308	0,001	0,362
Чернівецька	0,001	0,480	0,014	0,429	0,268	0,012	0,373
Західні області України	0,111	0,454	0,0125	0,396	0,266	0,225	0,375
Області	Показники соціально-економічного розвитку						
	Реалізація промислової прод., тис. грн.	Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США	Обсяги експорту товарів, млн. дол. США	Обсяги імпорту товарів, млн. дол. США	Обсяги експорту послуг, млн. дол. США	Обсяги імпорту послуг, млн. дол. США	
Львівська	0,586	0,178	0,563	0,402	0,463	0,253	
Тернопільська	0,477	0,155	0,397	0,413	0,518	0,373	
Івано-Франківська	0,030	0,183	0,016	0,098	0,046	0,231	
Волинська	0,547	0,151	0,140	0,505	0,359	0,391	
Рівненська	0,643	0,166	0,272	0,517	0,192	0,312	
Закарпатська	0,643	0,166	0,269	0,517	0,192	0,312	
Чернівецька	0,242	0,171	0,206	0,089	0,437	0,010	
Західні області України	0,438	0,144	0,199	0,363	0,302	0,269	

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

На основі табл. 2.7 робимо висновки, що регресія між досліджуваними показниками суттєво відрізняється залежно від області. Так, у Львівській, Волинській та Івано-Франківській областях спостерігають високі значення коефіцієнтів регресії між динамікою кількості туристів та індикаторами соціально-економічного розвитку.

Логічним продовженням кореляційного аналізу є розрахунок коефіцієнтів регресії для отримання рівнянь лінійної однофакторної залежності. Результати розрахунків наведено у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Коефіцієнти регресії для рівнянь залежності між загальною кількістю туристів та показниками соціально-економічного та туристичного розвитку у західних областях України

№ з/п	Показник	Коефіцієнт регресії, який відображає характер лінійного впливу показника	№ з/п	Показник	Коефіцієнт регресії, який відображає характер лінійного впливу показника
1	Безробіття	10,9372	15	Кількість іноземних туристів	26985,51269
2	Оплата праці	2098,256	16	Кількість туристів-громадян України, які виїжджали закордон	122941,1485
3	Валовий регіональний продукт	183487,4	17	Готелі	381,0715819
4	Валовий регіональний продукт на одну особу	16547	18	Санаторії та пансіонати з лікуванням	122,9823272
5	Прийняття в експлуатацію житлових квартир	1899303	19	Санаторії-профілакторії	28,51001842
6	Оптовий товарооборот	73736,22	20	Будинки і пансіонати відпочинку	9,986729225
7	Роздрібний товарооборот, млн. грн.	58076,92	21	Бази та інші заклади відпочинку	99,58685451
8	Реалізація промислової продукції	79506668	22	Дитячі заклади	3208,47627
9	Прямі іноземні інвестиції	1901,449	23	Кількість театрів	29,41184076
10	Обсяги експорту товарів	3318,789	24	Кількість музеїв	129,5961222
11	Обсяги імпорту товарів	4827,368	25	Кількість концертних організацій	31,75407602
12	Обсяги експорту послуг	1266,921	26	-	-
13	Обсяги імпорту послуг	247,0559	-	-	-
14	Індекс споживчих цін	56,07306	-	-	-

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

При застосуванні лінійного рівняння регресії отримаємо на скільки одиниць в середньому зміниться змінна величина (у) з зміною загальної кількості туристів.

На основі табл. 2.8 зазначаємо, що до чинників соціально-економічної сфери, які найсильніше впливають на динаміку кількості туристів, належать такі:

- 1) динаміка реалізації промислової продукції;
- 2) валовий продукт на одну особу;
- 3) динаміка розвитку будівельної галузі;
- 4) загальні обсяги виробництва у регіоні.

Отже, результати кореляційно-регресійного аналізу підтверджують, що розвиток туризму у західних областях України переважно відбувається за індивідуальною ініціативою громадян, які самостійно організують власні туристичні походи: шукають житло, планують харчування та туристичні маршрути. Зростання обсягів виробництва відображає збільшення реальних доходів населення, що сприятливо впливає на динаміку туристичних потоків. Сфера торгівлі та промисловості є джерелом товарів та послуг, які необхідні туристам. Розвиток будівельної галузі відображає динаміку орендної плати за житло, що є вагомим фактором прийняття рішення щодо вибору туристичного напрямку. Важливим висновком із проведеного дослідження є те, що економічна система України, зокрема західних областей, є результатом взаємодії багатьох галузей, які стимулюють або дестимулюють розвиток одне одного. Це доводить, що розвиток інфраструктури не є єдиним напрямком удосконалення відносин у сфері туризму в Україні. Необхідним є комплекс системних реформ, які стосуватимуться багатьох галузей економіки - не лише туризму. Вирішення завдань у цьому напрямі виходить за межі цього дослідження, тому у цій роботі головну увагу приділено саме інфраструктурі, вплив якої також є вагомим, що випливає із проведеного кореляційно-регресійного аналізу.

На основі отриманих результатів можна дослідити рівень впливу туристичної сфери на соціально-економічний розвиток аналізованої території. Для цього використано уже отримані коефіцієнти регресії, а показники соціально-економічного розвитку згруповано відповідно до сфери,

зокрема, експортно-імпортна діяльність та прямі закордонні інвестиції віднесено до зовнішньоекономічної діяльності, рівень впливу на які з боку туристичної сфери визначено на основі середнього арифметичного абсолютних значень коефіцієнтів кореляції для складових. На рис. 2.32 зображено рівень впливу туристичної сфери на соціально-економічний розвиток, кластеризований за галузями.

Рівень вагомості впливу розраховано на основі ранжування. Це зумовлено тим, що для використання стандартної системи коефіцієнтів вагомості із сумою що дорівнює одиниці, необхідно враховувати всі галузі економіки. Оскільки це неможливо через відсутність офіційної статистики, у цій роботі присвоєно ранги відповідному рівню вагомості. Найвагоміший фактор отримав найвищий ранг.

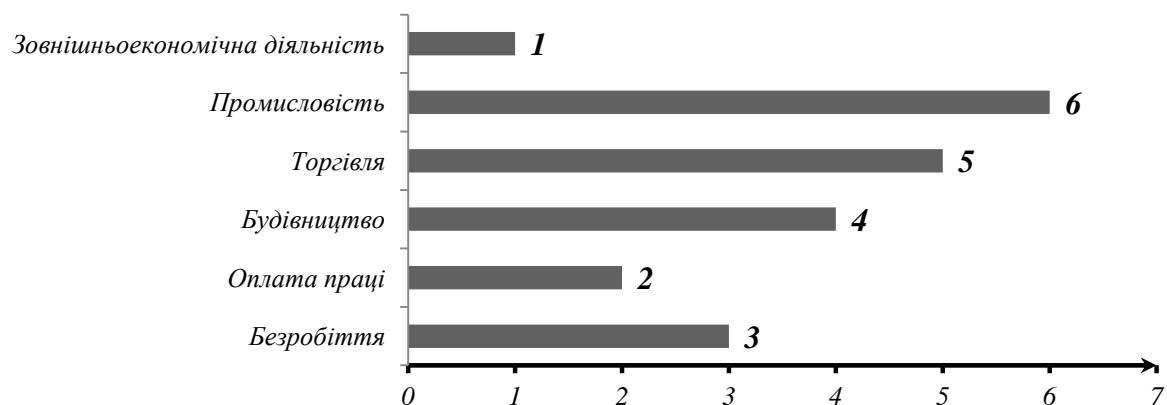

Рис. 2.32. Значення рангів вагомості впливу динаміки розвитку туризму на інші галузі та показники соціально-економічного розвитку

Примітка: побудовано дисертантом; ранги розташовано по зростанню, за основу вибрано абсолютні значення коефіцієнта кореляції, оскільки досліджується вагомість, а не напрямок впливу

Отже, на основі проведеного аналізу впливу туристичної сфери на соціально-економічний розвиток визначено:

- 1) найбільше туристична галузь впливає на розвиток промисловості;
- 2) розвиток туризму в Україні практично не впливає на розвиток зовнішньоекономічної діяльності

Висновки до другого розділу

У розділі 2 проаналізовано, систематизовано та узагальнено дані щодо динаміки соціально-економічного розвитку із врахуванням туристичної інфраструктури. Вирішено важливе наукове завдання: оцінено сучасний стан зміни індикаторів успішності туристичної сфери із врахуванням актуальних тенденцій у соціально-економічній сфері. Для детальнішого опису результатів, поданих у другому розділі дисертаційної роботи, їх описано відповідно до підрозділів.

У підрозділі 2.1 деталізовано тенденції, які характерні для показників соціально-економічного розвитку західних областей України. До індикаторів, які враховували, віднесено рівень безробіття, оплати праці, валовий регіональний продукт, динаміку розвитку будівельної галузі та промисловості тощо. У результаті оцінено стан соціально-економічного розвитку західних областей України за період від 2000 до 2016 рр. У процесі дослідження використано графічні методи аналізу та інструментарій математичної статистики.

Підрозділі 2.2 проаналізовано динаміку кількісної зміни структурних елементів туристичної інфраструктури та деталізовано її вплив на деякі індикатори соціально - економічного розвитку. В результаті у підрозділі 2.2 подано такі висновки:

- туристична інфраструктура впливає на соціально-економічний розвиток не послідовно, а із запізненням у часі, що логічно впливає із специфіки туристичного бізнесу, який ґрунтується на започаткуванні підприємництва та тривалому процесі його просування і удосконалення;
- значну частку туристів сконцентровано у промислових центрах, а в регіонах туризм практично не розвивається або вплив цього розвитку на соціально-економічні зміни практично відсутній;

– зміни у сфері туризму значно залежать від креативності підприємців, а динаміка розвитку традиційних видів туризму є уповільненою порівняно із змінами у суспільстві;

– реальний дохід потенційних туристів є вищим ніж офіційний рівень оплати праці, оскільки валовий регіональний продукт на душу населення сильніше впливає на кількість туристів, ніж середня заробітна плата.

У підрозділі 2.3. проаналізовано вплив туристичної інфраструктури на динаміку туристичних потоків та відповідно стан соціально-економічного розвитку західних областей України. З цією метою широко використовується кореляційно-регресійний аналіз, на основі якого було отримано такі результати:

– удосконалено класифікацію факторів, які впливають на динаміку розвитку туризму, яку, на відміну від існуючих сформовано на основі узагальнення результатів дослідження окремо за кожною областю та ґрунтується на макроекономічних чинниках розвитку регіону, вплив котрих на динаміку змін у туристичній інфраструктурі детально вивчено;

– набув подальшого розвитку методичний інструментарій щодо визначення рівня вагомості факторів, в якому, на противагу іншим, враховано можливість визначення коефіцієнтів вагомості шляхом застосування рангових оцінок, розрахованих на основі коефіцієнтів кореляції факторів, вплив яких на досліджуване явище або процес аналізується.

Отримані результати використано при аналізуванні статистичних даних щодо соціально-економічного розвитку аналізованих областей та при дослідженні впливу макроекономічних чинників на структурну динаміку туристичної інфраструктури західних областей України. Наукову обґрунтованість цих результатів доведено у подальших дослідженнях під час моделювання та прогнозування соціально-економічних змін у Західному регіоні, результати чого представлено у третьому розділі дисертації.

РОЗДІЛ 3

МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

3.1. Моделювання сценаріїв соціально – економічного розвитку туристичної інфраструктури

Соціально-економічний розвиток західних областей України, як було доведено у попередньому розділі, характеризується відхиленнями та несистемністю взаємодії галузей. Про те свідчить, що в умовах відносно недавнього переходу на ринкові відносини вітчизняна економіка у більшості своїх галузей знаходиться на етапі формування. Це створює труднощі у плануванні та прогнозуванні змін у певних секторах народного господарства.

Аналізування динаміки показників соціально-економічного та туристичного розвитку та дослідження їх взаємного впливу доводить, що туристична галузь впливає на розвиток деяких сегментів економіки, будучи каталізатором позитивних, або негативних змін. Загалом результати аналізу підтвердили, що хоча туристична галузь знаходиться на етапі свого формування, все ж навіть на цій стадії її вплив на розвиток економіки та рівень життя в Україні не варто недооцінювати. Іншим важливим висновком було те, що кореляція між кількісними показниками розвитку інфраструктури є незначною, що свідчить про те, що позитивні зміни у сфері туризму відбуваються переважно завдяки збільшенню популярності дешевих та нетрадиційних видів туризму. Іншим аспектом є те, що соціально-економічний розвиток західних областей України впливає на динаміку зміни успішності сфери туристичних послуг. Це обґрунтовує та актуалізує продовження дослідження у напрямку моделювання цих змін на основі врахування чинників соціально-економічного розвитку України.

Стохастичний розвиток деяких галузей економіки унеможливорює проведення досліджень на основі строгого математичного моделювання, технічного чи фундаментального аналізу. Тому необхідно використовувати

прогнозування на основі окремого моделювання певних ситуацій або подій, що можуть відбуватись у економіці в майбутньому. Такий різновид моделювання справедливо називають сценарним і використовують тоді, коли динаміка досліджуваних процесів залежить від великої кількості чинників, які взаємодіють між собою системно.

Сценарне планування дає змогу сформувати низку альтернатив, вибір котрих ґрунтується на врахуванні змін у середовищі функціонування деяких суб'єктів господарювання. Якщо предметом дослідження є сценарне планування соціально-економічного розвитку Західного регіону, то його складовими будуть підготовлені рішення щодо подальшого забезпечення певного рівня динамічних змін в економічній сфері. За результатами попереднього аналізу можна виокремити сценарії розвитку народного господарства на перспективу. Це дасть змогу визначити роль туристичної сфери у цьому процесі та економічно обґрунтувати доцільність покращення її інфраструктури.

Сценарії розвитку регіону можна будувати у декілька етапів, які логічно впливають із мети використання цього виду моделювання (рис. 3.1). До цих етапів належить визначення переліку можливих сценаріїв із врахуванням змін у майбутньому. Такий сценарій можна вважати лінійним, оскільки він ґрунтується на врахуванні лінійного впливу факторів зміни динаміки досліджуваного процесу або явища. Після того, як для кожної події, що можлива у майбутньому, є готове рішення про подальшу поведінку для окремого суб'єкта, їхньої групи або всієї галузі економіки, необхідно вибрати критерії вибору тієї чи іншої альтернативи. Кожна із альтернатив приводить до певного стану об'єкта планування, що створює необхідність (за умови, якщо не досягнуто хоча б однієї із умов повного виконання цілей) подальшого вибору альтернативних рішень залежно від ситуації на ринку, у певному секторі чи загалом в економіці. Це стає основою формування деревоподібного сценарію, де кожна подія або рішення є початком нового розгалуження для рішень та подій, які ґрунтуються на можливостях та

загрозах, що постають перед об'єктом планування. Завершальний етап сценарного планування полягає у абстрагуванні існуючих альтернатив, їх групуванні, пошуку тих із них, що можуть реалізовуватись одночасно. Це дає змогу отримати диверсифіковану стратегію досягнення поставлених цілей під час планування соціально-економічного розвитку.

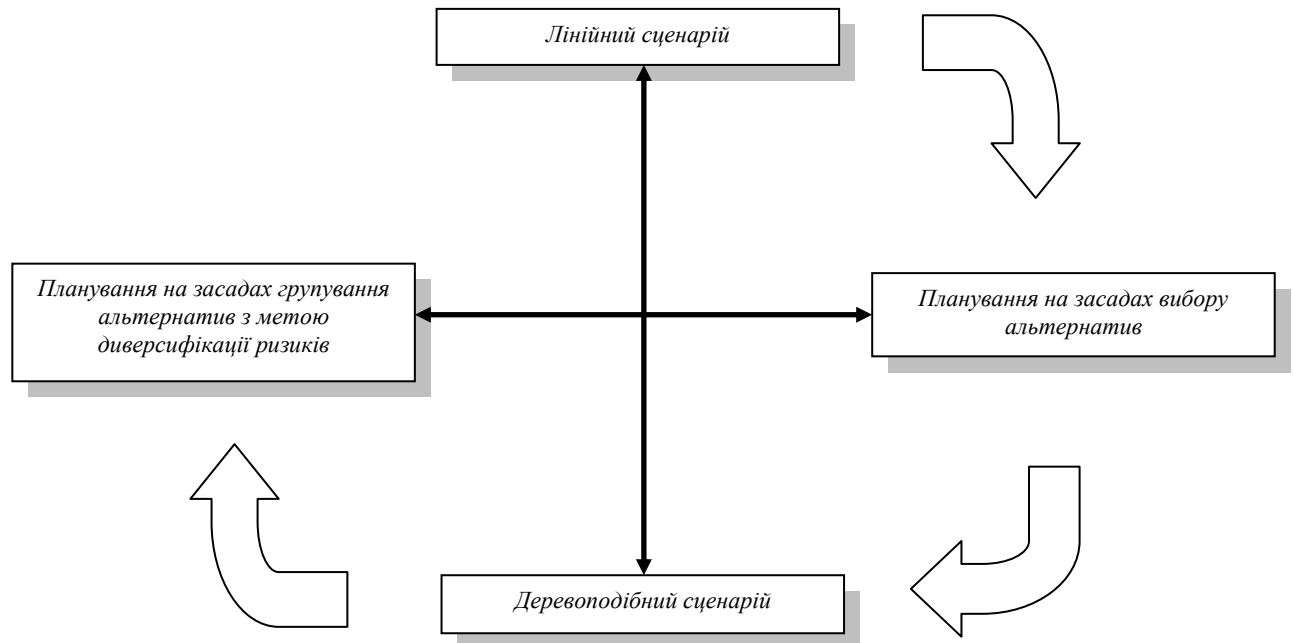

Рис. 3.1. Етапи сценарного планування соціально-економічного розвитку

Примітка: запропоновано дисертантом

На основі рис. 3.1 можна зробити висновок, що між деревоподібним та лінійним сценарієм не існує чіткої відмінності. Це зумовлено тим, що вони відрізняються тільки рівнем складності, кількістю етапів моніторингу та прийняттям уже підготовлених рішень. Вимірювання складності є суб'єктивним і виходить за межі цього дослідження, тому ці поняття об'єднано однією лінією. Крім цього, важливим моментом є те, що два альтернативні рішення або події інколи можуть бути не альтернативними або такими, реалізація яких є можливою одночасно. Це дає змогу застосувати диверсифікацію, яка може зменшити рівень прибутковості, але сприятиме мінімізації ризиків.

Аналізування та моделювання сценаріїв соціально-економічного розвитку слід розпочати із дослідження можливих змін одного із найважливіших показників валового продукту у залежності від зміни загальних туристичних потоків. Його ретроспективну динаміку ми уже аналізували вище(див. підрозділ 2.1., рис. 2.1.), проте у цьому розділі необхідно визначити, якою вона буде у майбутньому. З цією метою розраховано рівняння для трьох можливих варіантів ліній тренду, для яких характерна найвища кореляції (рис. 3.2)[81].

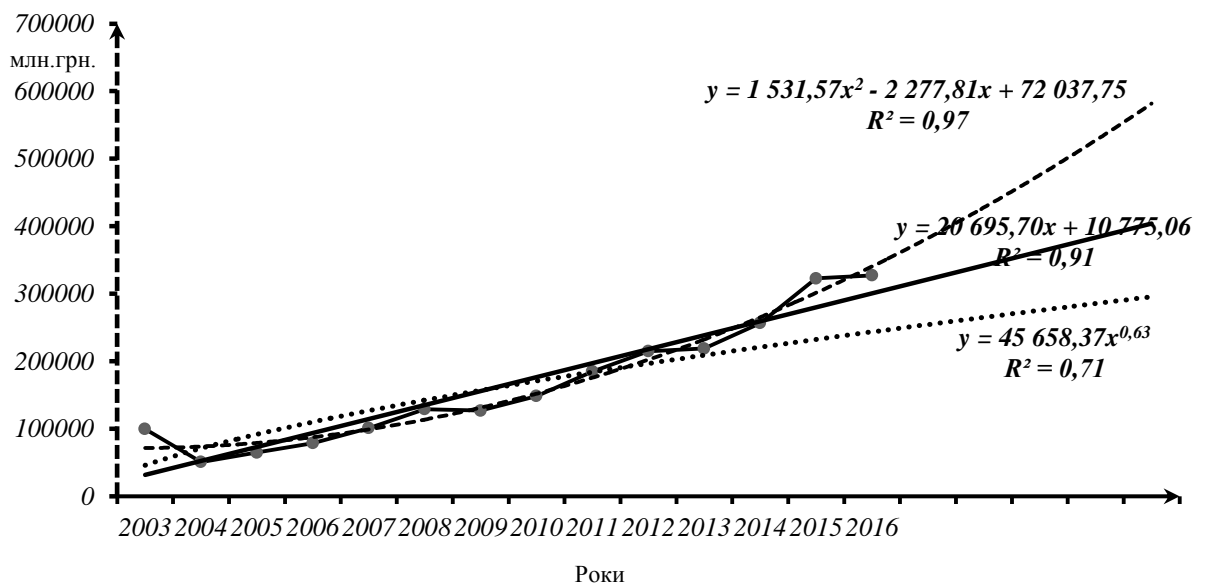

Рис. 3.2. Тенденції динаміки валового продукту західних областей України за період від 2003 до 2016 рр., млн. грн.

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

Аналізування ліній тренду на рис. 3.1 дає змогу визначити, що у часі динаміка зміни валового продукту має тенденцію до зростання. Проте у 2017р. можливе зниження цього показника. У табл. 3.2 наведено прогностні значення валового продукту на основі застосування ліній тренду, зображених на рис. 3.2. Можна зазначити, що поліноміальна, лінійна та степенева залежності підтверджують можливість зростання валового продукту. Лінійна залежність вказує на лінійну тенденцію зміни показників валового продукту.

Поліноміальна вказує на певні збурення у системі, степенева відображає тенденції розвитку у майбутньому.

Таблиця 3.2

Прогнозні значення валового продукту на основі використання поліноміальної, степеневої та лінійної залежності при побудові ліній тренду

Рік	Поліноміальна залежність ($y = 1531,57x^2 + 2277,81x + 72037,75$)	Лінійна ($y = 20695,7x + 10775,06$)	Степенева ($y = 45658,37x^{0,63}$)
2016	327199		
2017	382473,85	182321,6	251453,622
2018	427674,71	193096,7	261888,237
2019	475938,71	203871,7	272084,138
2020	527265,85	214646,8	282060,377
2021	581656,13	225421,8	291833,519
2022	639109,55	236196,9	301418,081
2023	699626,11	246972	310826,873
2024	763205,81	257747	320071,269
2025	829848,65	268522,1	329161,43
2026	899554,63	279297,1	338106,473
2027	972323,75	290072,2	346914,625
2028	1048156,01	300847,3	355593,335
2029	1127051,41	311622,3	364149,38
2030	1209009,95	322397,4	372588,943
Середньорічна абсолютна зміна	63579,7	10775,06	9318,10161
Середньорічна відносна зміна	0,084108913	0,042697	0,02966097

Примітка: побудовано дисертантом; у лініях тренду під незалежною змінною розуміється індекс часового періоду

Степенева та лінійна модель відображають негативну тенденцію для досліджуваного показника, враховуючи те, що обрані тенденції характеризують сукупну динаміку валового продукту західних областей України із різними значеннями коефіцієнтів кореляції. То логічною є необхідність отримання єдиних прогнозних значень цього показника на основі зважування із використанням коефіцієнтів кореляції.

Коефіцієнти вагомості можна розрахувати за формулою:

$$W_i = \frac{r_i}{\sum_{j=1}^N r_j}, \quad (3.1)$$

Де r_i – i -й коефіцієнт кореляції для i -го рівняння залежності; $\sum_{j=1}^N r_j$ – сума всіх коефіцієнтів кореляції для всіх рівнянь залежності; N – загальна кількість аналізованих рівнянь залежності.

Формула дає змогу отримати ряд коефіцієнтів вагомості, які в сумі даватимуть одиницю, що зручно для подальших обчислень. Перевагою виразу (3.1) є можливість його використання для необмеженої кількості рівнянь. Із використанням формули (3.1) розраховано коефіцієнти вагомості для кожного типу залежності:

- поліноміальна залежність – 0,37;
- лінійна – 0,35;
- степенева – 0,28.

Отже, загальне рівняння тренду, яке ґрунтується на зважуванні трьох залежностей із найвищою кореляцією, можна записати так:

$$f(x) = 0,37(1531,57x^2 + 2277,81x + 72037,75) + 0,35(20695,7x + 10775,06) + 0,28(45658,37x^{0,63}) \quad (3.2)$$

де x – зміна значення валового продукту.

За залежністю (3.2) зображено перспективну середньоочікувану динаміку зміни валового продукту від загальних туристичних потоків, отриману на основі зважування рівнянь ліній тренду для яких характерна висока кореляція. Результати обчислень наведено на рис. 3.3.

З рис. 3.3 видно, що прогнозна динаміка сукупного валового продукту західних областей України буде зростаючою. Проте у 2017 – 2018 рр. можливе зниження цього показника на 10 – 15 %.

Рис. 3.3. Динаміка фактичних та прогнозованих значень сукупного валового продукту західних областей України за період від 2003 до 2024 рр., млн. грн.

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45 із використанням рівняння (3.2)]

Цей сценарій не варто виключати, оскільки темпи росту валового продукту у 2016 р. значно уповільнились. Отже, аналізуючи динаміку цього показника та використовуючи лінії тренда, як інструмент його прогнозування у майбутньому, можна виділити три можливі сценарії його перспективної динаміки у 2017–2018 рр.:

- оптимістичний: зростання на 6–7 %;
- середньоочікуваний: подальше уповільнення темпів зміни із переважанням тенденції до зниження із швидкістю 1–2 % на рік;
- песимістичний: зменшення валового регіонального продукту на 10–15 %.

Вагомим індикатором соціально-економічного розвитку є динаміка оплати праці. Цей індикатор безпосередньо стосується купівельної спроможності громадян, що і визначає динаміку попиту на туристичні послуги. Тому необхідно визначити сценарії зміни оплати праці у західних областях України у залежності загальної кількості туристів. Можливі три сценарії розвитку ситуації на ринку праці продовж 2017–2022 рр. (рис. 3.4).

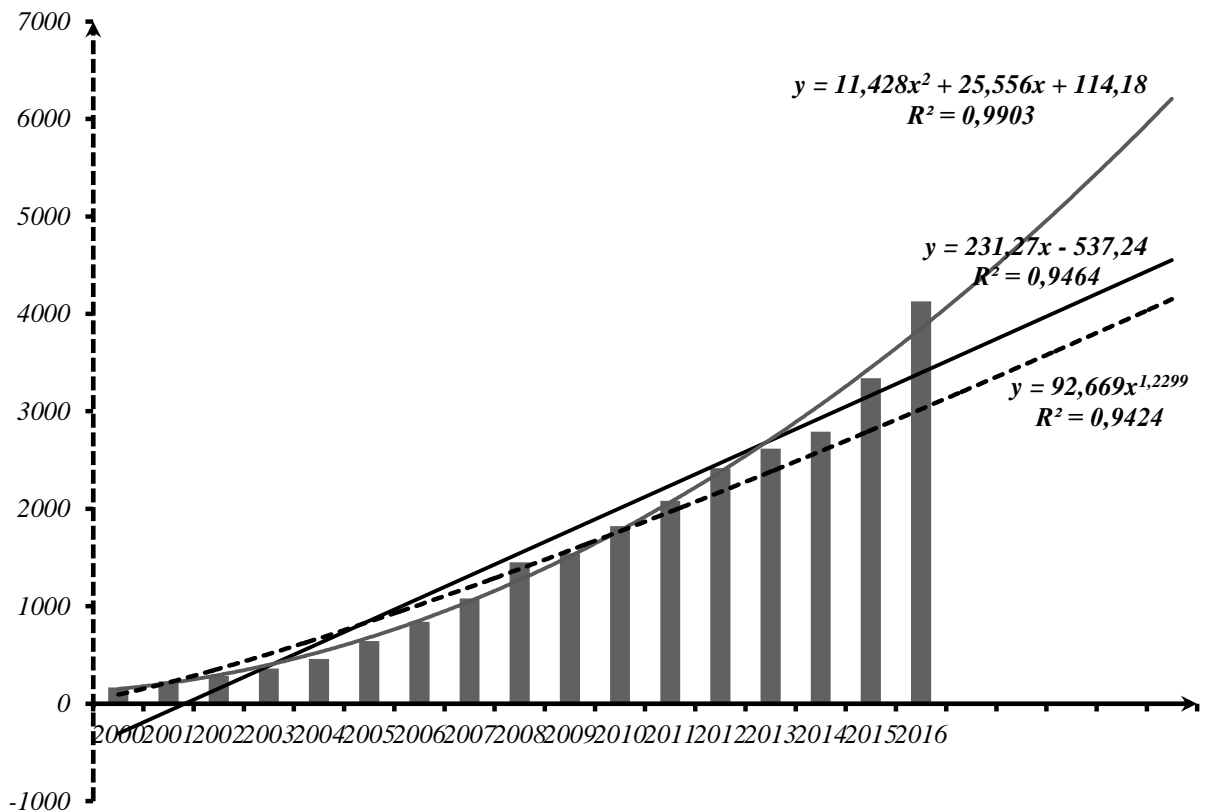

Рис. 3.4. Сценарії перспективної динаміки середньомісячної заробітної плати у 2017 – 2022 рр., грн.

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

На основі рис. 3.4 можна зазначити, що як і в попередньому прикладі динаміку середньомісячної заробітної плати у західних областях України можна описати на основі трьох рівнянь ліній тренду: поліноміального, лінійного та степеневого. На основі цих трьох залежностей, для яких спостерігається найвищий рівень кореляції, можна прогнозувати прискорення зростання показника оплати праці у західних областях. Проте, як і у попередньому прикладі, лінійне і степеневе рівняння демонструють значно нижчий темп зміни оплати праці, ніж за поліноміальною залежністю. Це зумовлено обраним періодом аналізу. У цьому випадку найвірогіднішим сценарієм вважатимемо зростання заробітної плати, оскільки протягом досліджуваного періоду цей показник зменшувався тільки у 2002 р. Найменш вірогідним – зменшення заробітної плати. Детальніше прогнозні значення цього показника наведено у табл. 3.3

Таблиця 3.3

Прогнозні значення середньомісячної заробітної плати за трьома рівняннями ліній тренду, для яких характерна найвища кореляція

Рік	Поліноміальна залежність ($y = 11,42x^2 + 25,55x + 114,1$)	Лінійна ($y = 231,2x - 537,2$)	Степенева ($y = 92,66x^{1,229}$)
2016	4129		
2017	4722,17	3855,6	3455,25792
2018	5193,1	4086,8	3680,08763
2019	5686,87	4318	3907,5074
2020	6203,48	4549,2	4137,42154
2021	6742,93	4780,4	4369,7421
2022	7305,22	5011,6	4604,38798
2023	7890,35	5242,8	4841,28407
2024	8498,32	5474	5080,36061
2025	9129,13	5705,2	5321,55263
2026	9782,78	5936,4	5564,79944
2027	10459,27	6167,6	5810,04419
2028	11158,6	6398,8	6057,23353
2029	11880,77	6630	6306,31729
2030	12602,94	6861,2	6555,4
Середньорічна абсолютна зміна	511,3285714	198,1714	203,647098
Середньорічна відносна зміна	0,063517262	0,037799	0,0419319

Примітка: побудовано дисертантом

На основі трьох отриманих залежностей розрахуємо середньозважене рівняння, яке поєднуватиме поліноміальну, лінійну та степеневі залежності. З цією метою розрахуємо коефіцієнти вагомості на основі кореляції:

- поліноміальна залежність (прискорене зростання заробітної плати) – 0,344;
- лінійна залежність (рівноприскорене зростання заробітної плати) – 0,329;
- степенева залежність (уповільнене зростання заробітної плати) – 0,327.

Отримуємо зважене рівняння зміни заробітної плати у перспективних часових періодах:

$$f_x(t) = 0,344(11,42x^2 + 25,55x + 114,1) + 0,329(231,2x - 537,2) + 0,327(92,66x^{1,229}) \quad (3.3)$$

На основі рівняння (3.3) розрахуємо прогностичні значення динаміки заробітної плати від загальної кількості туристів до 2024 р. Результати наведено на рис. 3.5.

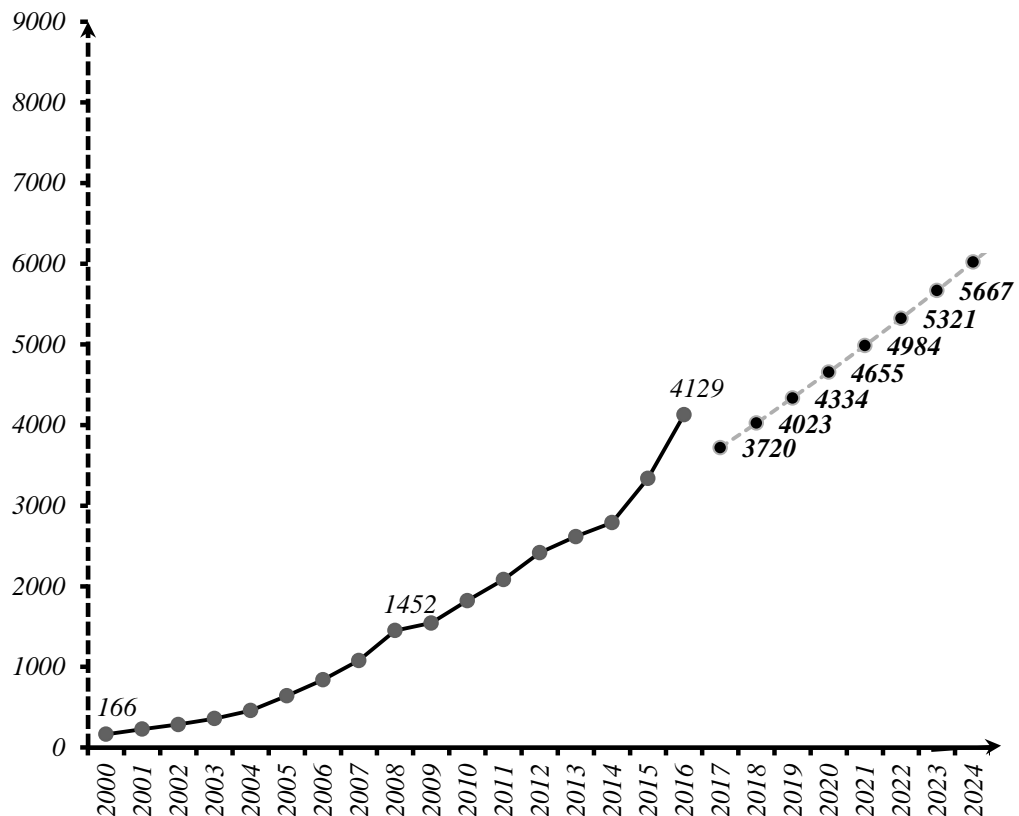

Рис. 3.5. Прогнозована динаміка середньомісячної заробітної плати у західних областях України на період від 2017 до 2024 рр., грн.

Примітка: побудовано дисертантом

Як бачимо з рис. 3.5 рівень заробітної плати у 2017 – 2024 рр. імовірно зростатиме. Зниження у 2017 р. є малоімовірним і зумовлено особливостями рівнянь ліній тренду, які ґрунтуються на апроксимації даних. Враховуючи це, а також прискорення темпів зростання цього показника у 2016 р., необхідно нормалізувати дані у відповідно до реальних значень досліджуваного показника. Результати обчислень наведено на рис. 3.6.

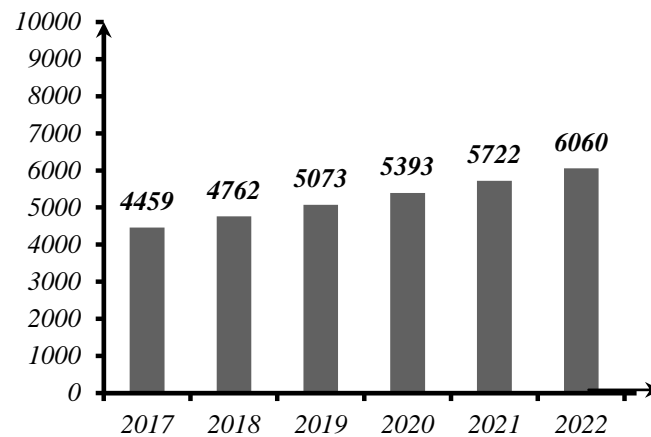

Рис. 3.6. Перспективна динаміка заробітної плати, розрахована на основі зважування трьох рівнянь ліній тренду із найвищою кореляцією для періоду від 2017 до 2024 рр., грн.

Примітка: побудовано дисертантом

Аналізуючи рис. 3.6, підсумовуємо, що середній рівень заробітної плати у західних областях України за середньоочікуваним сценарієм може досягти рівня 6761 грн. до 2024 р. включно. Прогноз є вірогідним, якщо врахувати те, що середній рівень оплати праці у західних областях України зростає із середнім темпом 22 % на рік впродовж 2000 – 2016 рр. Оплата праці є вагомим індикатором стану соціально-економічного розвитку, проте купівельна спроможність гривні є не менш важливою. Аналізувати цей показник доцільно, враховуючи прогнозну динаміку валютного курсу гривні до долара й євро та рівня інфляції. Для прогнозування валютного курсу необхідно враховувати велику кількість чинників, а його ретроспективна динаміка характеризується великими флуктуаціями, причиною яких зазвичай є фундаментальні макроекономічні фактори.

Валютний курс гривні залежить від експорту сільськогосподарських культур та сировини первинної обробки – залізної руди, металевих конструкцій тощо. Значну частку займає нелегальний експорт послуг, зокрема в ІТ-сфері. Проте, динаміка платіжного сальдо, підтверджує, що для України цей показник має тенденцію до зменшення: у 2016 р. – 0,2 млрд. дол. США, у 2016 р. – 3,4 млрд. дол. США. Голова асоціації українських банків,

О. Сугоняtko, коментує динаміку платіжного сальдо як загрози для валютного курсу гривні і попереджає про можливий обвал цього показника у недалекому майбутньому. Доводи експерта базуються на політиці НБУ, яка спрямована на укріплення гривні в умовах від'ємного платіжного балансу за підсумками зовнішньоекономічної діяльності. Курс станом на серпень 2017 р. в середньому становив 25,8 гривень до долара, проте у законі про бюджет на 2017 р. закладено значення 27,2 гривні до долара, що свідчить про можливе зниження вартості гривні на валютному ринку до кінця 2017 р. Будувати прогноз на 2018 – 2024 рр. надзвичайно складно – експерти валютного ринку не роблять прогнозів на такий тривалий період. Проте американський банк Goldman Sachs прогнозує поступове укріплення гривні до рівня 27–28 гривень за долар. Отже, на основі короткого аналізу, із врахуванням того, що у 2019 р. Україна змушена буде повернути 6 млрд. дол. США плату за користування міжнародними кредитами, а також поступового зростання експорту продукції з України та збільшення зацікавлення з боку міжнародних інвесторів на тлі дешевих ресурсів і робочої сили, можна стверджувати, що до 2020 р. валютний курс гривні становитиме від 25 до 30 гривень за долар.

Враховуючи прогнози щодо динаміки валютного курсу гривні до долара, можна оцінити реальну середньомісячну заробітну плату українців на період від 2017 до 2024 рр. Так, за найгіршим сценарієм (валютний курс становить 30 гривень за долар), рівень оплати праці становитиме в середньому 300 доларів США на місяць. За оптимістичним сценарієм у разі укріплення гривні середній рівень місячної заробітної плати становитиме 350 доларів США до 2020 р. Прогноз на 2024 р. зробити складно, оскільки експерти не висловлюють своїх думок стосовно такого тривалого перспективного періоду. Проте, якщо врахувати теперішню політику уряду, спрямовану переважно на стимулювання економіки із збереженням високої інфляції, можна очікувати, що валютний курс гривні коливатиметься в межах 25 – 30 гривень за долар.

Іншим показником, який відобразатиме купівельну спроможність гривні, є індекс споживчих цін. На рис. 3.7 наведено його ретроспективну динаміку та її перспективний сценарій.

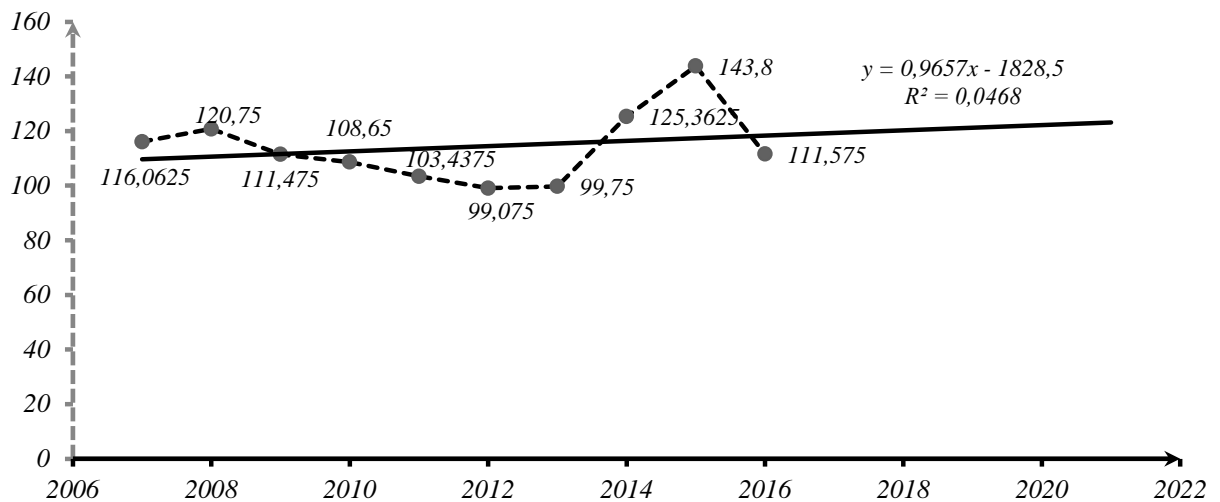

Рис. 3.7. Ретроспективна динаміка індексу споживчих цін у західних областях України та її перспективний сценарій

Примітка: побудовано дисертантом

З рис. 3.7 видно, що динаміка індексу споживчих цін є важкопрогнозованою. Проте, якщо дослідити його зміни останніми роками, варто зазначити уповільнення темпів росту цього показника. Це свідчить про можливе зниження темпів інфляції у 2017 р. Прогнозувати динаміку індексу споживчих цін на тривалий період – до 2020 р. і далі не варто, оскільки значення цього індикатора переважно залежатиме від ситуації в економіці. Проте, вивчаючи лінії тренду бачимо, що за найбільш песимістичним сценарієм темп інфляції у західному регіоні України не перевищать 45 %, за оптимістичним сценарієм його значення наблизатиметься до 15-20 % впродовж 2017 – 2020 рр. Так чи інакше темпи зростання заробітної плати не значно перевищуватимуть темпи інфляції. Це свідчить про збереження відносно невисокого рівня купівельної спроможності гривні у майбутньому.

Отже, за результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що соціально-економічний розвиток західних областей України залежатиме від динаміки обсягів виробництва та споживання, а також покращення

результатів зовнішньоекономічної діяльності. Тому необхідно продовжувати аналізувати торговельне сальдо та прямі закордонні інвестиції для визначення перспектив регіону у цій сфері. На рис. 3.8 зображено динаміку торговельного сальдо та сценарій її перспективної зміни для Західного регіону України.

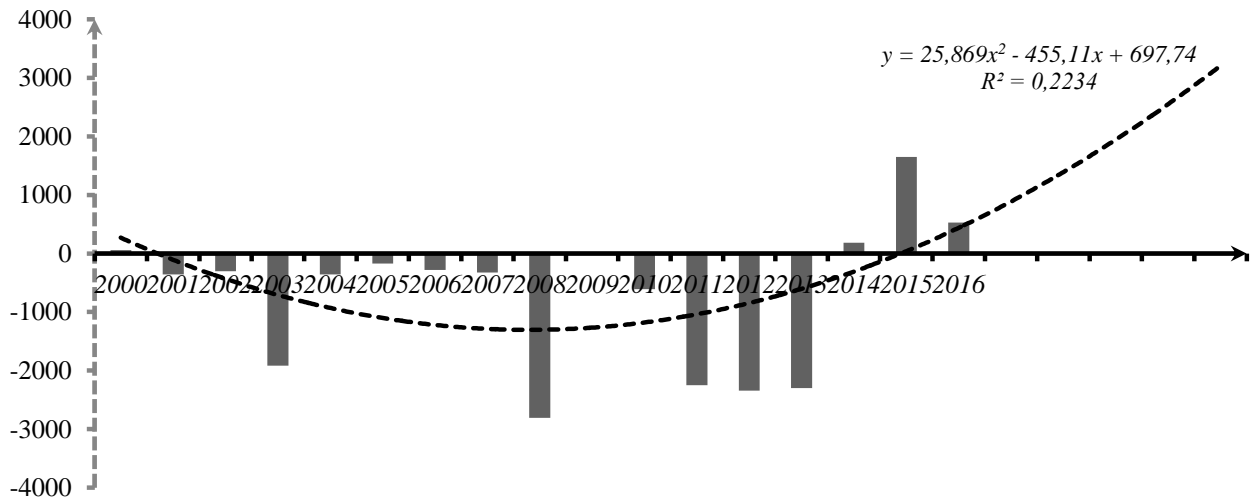

Рис. 3.8. Ретроспективна динаміка торговельного сальдо для західних областей України впродовж 2000 – 2016 рр. та сценарій перспективної її зміни, млн. дол. США

Примітка: побудовано дисертантом

Аналізуючи рис. 3.8, бачимо, що загалом торговельне сальдо для західних областей України має тенденцію до зростання. Це свідчить про підвищення зовнішньоекономічної активності у майбутньому, що позитивно характеризує перспективний стан соціально-економічного розвитку Західної України. Для детальнішого аналізу необхідно розрахувати прогностичні значення торговельного сальдо за отриманими рівняннями ліній тренду. Результати обчислень наведено у табл. 3.4.

Отже, за отриманими рівняннями ліній тренду робимо висновок, що динаміка торговельного сальдо у перспективі залишатиметься нестабільною. Значення цього показника залежатимуть від темпів розвитку економіки не лише західних областей, а й України загалом. Впродовж 2014 – 2016 рр.

прогнозується додатне торговельне сальдо, проте темпи його зростання уповільняться.

Таблиця 3.4

Прогнозні значення торговельного сальдо за експортно-імпортними операціями у західних областях України для впродовж 2017 – 2024 рр.,
млн. дол. США

Рік	Поліноміальна залежність ($y = 25,86x^2 - 455,1x + 697,7$)	Лінійна ($y = 10,54x - 776,8$)	Логарифмічна ($y = -119,2\ln(x) - 446,98$)
2016		528,3	
2017	-310,3	-618,7	-769,78
2018	36,26	-608,16	-777,473
2019	434,54	-597,62	-784,699
2020	884,54	-587,08	-791,512
2021	1386,26	-576,54	-797,957
2022	1939,7	-566	-804,071
2023	2544,86	-555,46	-809,887
2024	3201,74	-544,92	-815,432
2025	3910,34	-534,38	-820,731
2026	4670,66	-523,84	-825,804
2027	5482,7	-513,3	-830,67
2028	6346,46	-502,76	-835,345
2029	7261,94	-492,22	-839,844
2030	8229,14	-481,68	-844,179
Середньорічна абсолютна зміна	609,96	9,787143	-5,31423
Середньорічна відносна зміна	0,185564	0,01779	-0,006557

Примітка: побудовано дисертантом

Тому за результати аналізу можна запропонувати три сценарії динаміки цього показника у майбутньому:

- торговельне сальдо збереже додатні значення, проте його величина залишиться відносно незначною – за таких умов цей показник не перевищить 1 млрд. дол. США до 2020 рр.;
- торговельне сальдо матиме переважно від’ємні значення, діапазон флуктуацій буде в межах від - 500 млрд. дол. США до +500 млрд. дол. США до 2020 р.;

- торговельне сальдо динамічно зростатиме, середнє значення цього показника перевищить 1 млрд. дол. до 2020 р.

Найімовірнішим є перший сценарій уповільненого зростання торговельного сальдо. Це зумовлено високим рівнем залежності України і зокрема її західних областей від ринкових цін на сировину, метали та сільськогосподарську продукцію, а також від вартості енергоносіїв - газу і нафти на міжнародних ринках. Якщо ці чинники будуть сприятливими, водночас із збереженням теперішніх темпів росту ВВП (1,5 – 2,5 %) варто очікувати зростання торговельного сальдо до рівня 0,9 – 1 млрд. дол. США на рік до 2020 р. За умови, що Кабінет Міністрів спільно із парламентом швидко проведуть реформи освіти, медицини, силових відомств, фіскальної політики та адміністративного управління, варто очікувати покращення умов ведення бізнесу в Україні та зростання рівня довіри на міжнародному ринку капіталу.

Із залученням закордонних інвестицій українська економіка може вийти на темпи зростання 2004 – 2007 рр. 7 – 8% річних (якщо досліджувати динаміку ВВП). Не варто очікувати перевищення значення торговельного сальдо понад рівень у 1 млрд. дол. США. За відсутності реформ, несприятливого коливання цін на міжнародних ринках та погіршення природних, політичних чи економічних умов ведення бізнесу слід очікувати, що торговельне сальдо за експортно-імпортними операціями для Західного регіону опуститься нижче нуля. Детальніше фактори, які матимуть вирішальне значення для національної економіки, буде перелічено нижче.

Вагомим критерієм підвищення бізнес – активності та покращення умов ведення підприємництва є прямі закордонні інвестиції. Тому для отримання повнішої картини перспектив соціально-економічного розвитку західних областей України наведемо динаміку цього показника із аналізом його зміни у майбутньому (рис. 3.9).

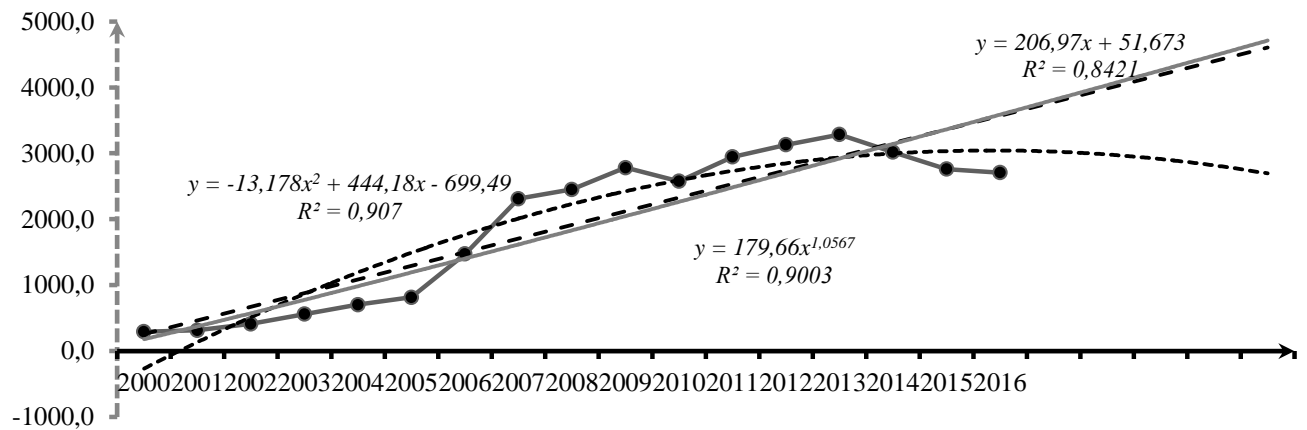

Рис. 3.9. Динаміка прямих закордонних інвестицій та її перспективні зміни впродовж 2000 – 2021 рр., млн. дол. США

Примітка: побудовано дисертантом

На основі рис. 3.9 підсумовуємо, що перспективна динаміка прямих закордонних інвестицій може як зростати, так і спадати. Це зумовлено тим, що хоча впродовж 2000 – 2016 рр. цей показник загалом зріс, все ж протягом 2013 – 2016 рр. спостерігалось його зниження. Це підтверджує, що прогнозувати значення прямих закордонних інвестицій у майбутньому практично не можливо на основі рядів ретроспективної динаміки. Для цього індикатора характерними є два сценарії розвитку подій: 1) зниження прямих закордонних інвестицій через погіршення політичного та економічного становища України та в умовах відсутності ефективних економічних реформ уряду; 2) збільшення прямих закордонних інвестицій завдяки стабілізації національної грошової одиниці, збереженню низького рівня вартості на ресурси і працю та продуманим урядовим заходам щодо стимулювання розвитку економіки.

Для детальнішого розгляду сценаріїв перспективної динаміки прямих закордонних інвестицій приведемо прогнозні значення цього показника для трьох рівнянь ліній тренду (табл. 3.5).

На основі даних табл. 3.5 визначаємо, що за умови скорочення обсягу прямих закордонних інвестицій у майбутньому можна очікувати, що темп цієї зміни становитиме приблизно 9 % на рік. Якщо справдиться сценарій

росту обсягу прямих закордонних інвестицій, то темп цієї зміни становитиме в середньому 3 – 4 % на рік.

Таблиця 3.5

Прогнозні значення прямих закордонних інвестицій, розраховані на основі трьох рівнянь ліній тренду, для яких спостерігається найвищий рівень кореляції

Рік	Поліноміальна залежність ($y = 25,86x^2 - 455,1x + 697,7$)	Лінійна ($y = 10,54x - 776,8$)	Логарифмічна ($y = -119,2 \ln(x) - 446,98$)
2016	2707,8087		
2017	3027,32	3775,87	3800,792
2018	2984,13	3982,77	4024,113
2019	2914,6	4189,67	4248,093
2020	2818,73	4396,57	4472,701
2021	2696,52	4603,47	4697,91
2022	2547,97	4810,37	4923,693
2023	2373,08	5017,27	5150,026
2024	2171,85	5224,17	5376,888
2025	1944,28	5431,07	5604,259
2026	1690,37	5637,97	5832,12
2027	1410,12	5844,87	6060,455
2028	1103,53	6051,77	6289,247
2029	770,6	6258,67	6518,481
2030	411,33	6465,57	6748,143
Середньорічна абсолютна зміна	-186,856	192,1214	210,5251
Середньорічна відносна зміна	-0,09063	0,037518	0,039966

Примітка: побудовано дисертантом

Отже, на основі проведеного моделювання соціально-економічного розвитку можна зазначити такі сценарії:

- оптимістичний: збереження темпів росту валового обсягу виробництва і заробітної плати в умовах стабілізації валютного курсу – найсприятливіші умови для розвитку туристичного бізнесу;
- середньоочікуваний: уповільнення темпів зростання економіки та здешевлення національної грошової одиниці до рівня 28 – 29 грн. за долар ;

– песимістичний: зменшення валового виробництва, зростання інфляції та перевищення валютним курсом позначки у 30 грн. за долар, рівень оплати праці зростатиме, проте купівельна спроможність гривні залишатиметься стабільною.

3.2. Стратегії розбудови туристичної інфраструктури

Моделювання сценаріїв соціально-економічного розвитку інфраструктури західних областей України показало, що найімовірнішим варіантом перспективної динаміки ключових показників є їх зростання в умовах стабілізації та укріплення валютного курсу. Це свідчить про покращення купівельної спроможності громадян України та незначне підвищення рівня життя. Використовуючи це припущення, логічним наслідком є збільшення споживання деяких видів продукції, а саме послуг туристичної сфери. Тому у цьому розділі наведено докази необхідності розширення туристичної інфраструктури з метою стимулювання розвитку туризму у системі соціально-економічного розвитку Західного регіону України [84].

Оскільки у попередньому розділі ми аналізували виключно дані по Україні, у цьому розділі увагу акцентуємо на порівняльному аналізі досвіду інших країн. До переліку цих держав входять ті, які мають аналогічні умови щодо розвитку бізнесу та схожу культуру – деякі країни Прибалтики, Балкан та СНД, а також Західної Європи.

Зважаючи на те, що дослідження взаємозв'язків рівня розвитку туристичної інфраструктури із туристичними потоками Греції [85] та Об'єднаних Арабських Еміратів [30] чітко проглядаються доцільним буде здійснити аналізування кореляційно-регресійних взаємозв'язків між динамікою показників розвитку туристичної сфери та макроекономічним показником – ВВП країн подібних за умовами становлення. Якщо значення цього показника є значно меншим, ніж в інших країнах, то це буде прямим

доказом недостатнього обсягу інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури.

Джерелом даних є статистичні дані краї – членів Світового банку. Враховуючи культурні особливості розвитку, історичні та географічні особливості, для порівняльного аналізу обрано такі країни: Хорватію, Сербію, Боснію і Герцоговину, Болгарію, Польщу, Грузію, Російську Федерацію, Литву, Латвію. Також для порівняння наведено показники Туреччини, як такої країни, що володіє високорозвиненою туристичною інфраструктурою.

Агреговані дані про розвиток туризму у цих країнах подано у табл. 3.6. Дослідження динаміка загальних показників розвитку туризму та їх порівняння із тими, які характерні для України, дає змогу визначити рівень розвитку вітчизняної туристичної інфраструктури. До індикаторів, які враховуватимуться належать[84]:

1) величина витрат іноземних туристів, її динаміка та середнє арифметичне;

2) різниця між величиною витрат іноземних туристів у досліджуваній країні та витрат за кордоном туристів-громадян цієї країни, а також відповідні показники динаміки;

3) різниця у кількості туристів, що приїхали за-за закордону (в'їзних туристів) та кількістю туристів, що виїхали за кордон (виїзних туристів).

Ці показники дають змогу оцінити рівень конкурентоспроможності туристичної інфраструктури у певній країні та економічно обґрунтувати доцільність інвестування в її розвиток.

Продовження табл. 3.6

Кількість туристів, що приїхали, чол.	171000	139000	160000	165000	190000	217000	256000	306000	322000	311000	365000	392000	439000	529000	536000	678000
ВВП, млн.дол. США	5505984456	5748990666	6651226179	8370020196	10022840635	11225138297	12866524918	15776422673	19101454464	17600630727	17164279813	18629346791	17207367626	18154290272	18521475376	16173806635
Динаміка показників розвитку туризму у Болгарії																
Витрати туристів, які виїжджають, млн.дол. США	764000000	836000000	1018000000	1467000000	1935000000	1858000000	2099000000	2142000000	2620000000	1955000000	9750000000	10630000000	10960000000	13420000000	14590000000	13460000000
Транспортні витрати туристів, які виїжджають млн.дол. США	226000000	247000000	301000000	434000000	572000000	549000000	621000000	262000000	291000000	200000000	1490000000	1590000000	1730000000	2290000000	2570000000	2300000000
Витрати туристів, які приїжджають млн.дол. США	1364000000	1262000000	1392000000	2051000000	2796000000	3063000000	3317000000	4181000000	4852000000	4273000000	3807000000	4297000000	3975000000	4410000000	4518000000	3583000000
Транспортні витрати туристів, які приїжджають млн.дол. США	290000000	268000000	296000000	430000000	594000000	651000000	705000000	468000000	546000000	497000000	464000000	533000000	513000000	581000000	591000000	429000000
Кількість туристів, що виїхали, чол.	2337000	2730000	3188000	3403000	3882000	4235000	4180000	4515000	5727000	4993000	3676000	3803000	3758000	3930000	4158000	4632000
Кількість туристів, що приїхали, чол.	2785000	3186000	3433000	4048000	4630000	4837000	5158000	5151000	5780000	5739000	6047000	6328000	6541000	6898000	7311000	7099000
ВВП, млн.дол. США	13148099185	14135393876	16360346654	21074775206	26094622564	29821662537	34304448150	44765733380	54666642734	51783454184	50610031136	57418391042	53903028252	55758744571	56732006512	50199117547
Динаміка показників розвитку туризму у Туреччині																
Витрати туристів, які виїжджають, млн.дол. США	1713000000	1738000000	1880000000	2113000000	2524000000	3563000000	3517000000	4254000000	4509000000	5061000000	5817000000	5372000000	4585000000	5253000000	5475000000	5686000000
Транспортні витрати туристів, які виїжджають млн.дол. США	-	-	-	-	-	4590000000	5280000000	6050000000	6850000000	4860000000	6230000000	4890000000	4910000000	4360000000	4030000000	3180000000
Витрати туристів, які приїжджають млн.дол. США	7636000000	10067000000	11901000000	13203000000	15888000000	20760000000	19137000000	21662000000	26446000000	26331000000	26318000000	30302000000	31566000000	36192000000	38766000000	35413000000
Транспортні витрати туристів, які приїжджають млн.дол. США	-	-	-	-	-	15690000000	16800000000	22320000000	30810000000	33510000000	37330000000	52480000000	62210000000	81950000000	92140000000	87970000000
Кількість туристів, що виїхали, чол.	5284000	4856000	5131000	5928000	7299000	8246000	8275000	4956000	4893000	5561000	6557000	6282000	5803000	7526000	7982000	8751000
Кількість туристів, що приїхали, чол.	9586000	10783000	12790000	13341000	16826000	20273000	18916000	26122000	29792000	30187000	31364000	34654000	35698000	37795000	39811000	39478000
ВВП, млн.дол. США	272979390595	200254104151	238423907923	311825946795	404776328438	501422832614	552504962256	675754121015	764322933265	644656538878	771876943466	832546462300	873981840596	950595641012	934167774215	859383637729
Динаміка показників розвитку туризму у Латвії																
Витрати туристів, які виїжджають, млн.дол. США	281000000	255000000	267000000	365000000	428000000	655000000	788000000	1021000000	1139000000	798000000	648000000	765000000	680000000	900000000	908000000	801000000
Транспортні витрати туристів, які виїжджають млн.дол. США	34000000	32000000	37000000	37000000	51000000	71000000	84000000	94000000	-	-	-	-	-	185000000	194000000	186000000
Витрати туристів, які приїжджають млн.дол. США	172000000	153000000	201000000	271000000	343000000	446000000	622000000	880000000	801000000	724000000	640000000	771000000	745000000	1190000000	1244000000	1133000000
Транспортні витрати туристів, які приїжджають млн.дол. США	41000000	34000000	40000000	49000000	76000000	105000000	142000000	209000000	-	-	-	-	-	325000000	290000000	240000000
Кількість туристів, що виїхали, чол.	2596000	2697000	2306000	2286000	2457000	2959000	3151000	3398000	3782000	3268000	3332000	3257000	183000	1776000	1846000	1720000

Продовження табл. 3.6

Кількість туристів, що приїхали, чол.	509000	591000	848000	971000	1079000	1116000	1535000	1653000	1684000	1323000	1373000	1493000	1435000	1536000	1843000	2024000
ВВП, млн.дол. США	7937758980	8350252966	9546441564	11748433157	14373269156	16922504045	21447021570	30901399261	35596016664	26169854045	23757368290	28223552825	28119996053	30254571078	31352249350	27026037600
Динаміка показників розвитку туризму у Литві																
Витрати туристів, які виїжджають, млн.дол. США	261000000	227000000	334000000	476000000	643000000	743000000	909000000	1144000000	1530000000	1119000000	849000000	859000000	925000000	1069000000	1058000000	1131000000
Транспортні витрати туристів, які виїжджають, млн.дол. США	8000000	8000000	8000000	5000000	7000000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	181000000
Витрати туристів, які приїжджають, млн.дол. США	430000000	425000000	556000000	700000000	834000000	920000000	1038000000	1154000000	1248000000	972000000	958000000	1321000000	1317000000	1374000000	1383000000	1310000000
Транспортні витрати туристів, які приїжджають, млн.дол. США	390000000	420000000	510000000	620000000	580000000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	157000000
Кількість туристів, що виїхали, чол.	3632000	3390000	3584000	3502000	-	1633000	1789000	1661000	1757000	1288000	1411000	1526000	1708000	1764000	1789000	1860000
Кількість туристів, що приїхали, чол.	1083000	1271000	1428000	1491000	1800000	2000000	2180000	1486000	1611000	1341000	1507000	1775000	1900000	2012000	2063000	2071000
ВВП, млн.дол. США	11539211480	12252498921	14278357284	18802576988	22649930576	26125575942	30216060233	39738180077	47850551149	37440673478	37120517694	43476878139	42847900766	46473646002	48545251796	41402022148
Динаміка показників розвитку туризму у Російській Федерації																
Витрати туристів, які виїжджають, млн.дол. США	8848000000	9760000000	11362000000	13427000000	16082000000	17963000000	18850000000	22456000000	26401000000	23785000000	30169000000	37343000000	48096000000	59504000000	55383000000	38436000000
Транспортні витрати туристів, які виїжджають, млн.дол. США		475000000	444000000	547000000	797000000	991000000	1366000000	2032000000	3232000000	2766000000	3476000000	4441000000	5298000000	6051000000	4955000000	3502000000
Витрати туристів, які приїжджають, млн.дол. США	3429000000	4726000000	5278000000	5879000000	7262000000	7805000000	9720000000	12426000000	15821000000	12369000000	13239000000	16961000000	17876000000	20198000000	19451000000	13249000000
Транспортні витрати туристів, які приїжджають, млн.дол. США		1154000000	1238000000	1377000000	1732000000	1935000000	2092000000	2979000000	3979000000	3003000000	4409000000	5633000000	7117000000	8210000000	7692000000	4784000000
Кількість туристів, що виїхали, чол.	18371000	18030000	20428000	20572000	24507000	28416000	29107000	34285000	36538000	34276000	39323000	43726000	47813000	54069000	45889000	34550000
Кількість туристів, що приїхали, чол.	21169000	21595000	23309000	22521000	22064000	22201000	22486000	22909000	23676000	21339000	22281000	24932000	28177000	30792000	32421000	33729000
ВВП, млн.дол. США	259708496267	306602673980	345110438692	430347770732	591016690743	764017107992	989930542279	1299705247686	1660844408500	1222643696992	1524916112079	2031768558636	2170143623038	2230625004654	2063662281005	1365865245098
Динаміка показників розвитку туризму у Польщі																
Витрати туристів, які виїжджають, млн.дол. США	3417000000	3595000000	3440000000	3286000000	5092000000	5894000000	7653000000	8339000000	10689000000	7891000000	9100000000	8882000000	9129000000	9132000000	9540000000	8523000000
Транспортні витрати туристів, які виїжджають, млн.дол. США	102000000	99000000	162000000	201000000	316000000	347000000	430000000	588000000	785000000	517000000	530000000	421000000	371000000	311000000	672000000	584000000
Витрати туристів, які приїжджають, млн.дол. США	6128000000	5121000000	4971000000	4733000000	6499000000	7161000000	8154000000	11728000000	12895000000	9889000000	10037000000	11649000000	11888000000	12432000000	12924000000	11354000000
Транспортні витрати туристів, які приїжджають, млн.дол. США	451000000	475000000	657000000	664000000	666000000	857000000	883000000	1088000000	1071000000	832000000	461000000	917000000	903000000	1088000000	1077000000	881000000
Кількість туристів, що виїхали, чол.	56677000	53122000	45043000	38730000	37226000	40841000	44696000	47561000	50243000	39270000	42760000	43270000	48290000	52580000	35400000	44300000

Закінчення табл. 3.6

Кількість туристів, що приїхали, чол.	17400000	15000000	13980000	13720000	14290000	15200000	15670000	14975000	12960000	11890000	12470000	13350000	14840000	15800000	16000000	16722000
ВВП, млн.дол. США	171885598583	190521263343	198680637255	217518642325	255102252843	306134635594	344826430298	429249647595	533815789474	439796160379	479321128909	528819945375	500344281382	524214789308	545151778520	477336782067
Динаміка показників розвитку туризму у Грузії																
Витрати туристів, які виїжджають, млн.дол. США	129000000	136000000	189000000	170000000	196000000	237000000	257000000	277000000	337000000	311000000	329000000	384000000	471000000	537000000	563000000	609000000
Транспортні витрати туристів, які виїжджають млн.дол. США	19000000	29000000	40000000	40000000	49000000	68000000	90000000	101000000	134000000	130000000	130000000	171000000	215000000	243000000	264000000	279000000
Витрати туристів, які приїжджають млн.дол. США	107000000	136000000	144000000	172000000	209000000	287000000	361000000	440000000	505000000	537000000	737000000	1069000000	1565000000	1916000000	1972000000	2117000000
Транспортні витрати туристів, які приїжджають млн.дол. США	10000000	19000000	18000000	25000000	32000000	46000000	48000000	56000000	58000000	61000000	78000000	114000000	154000000	196000000	185000000	181000000
Кількість туристів, що виїхали, чол.	315000	306000	317000	317000	466000	857000	1346000	1473000	1872000	1980000	2086000	2237000	2734000	3220000	3106000	3135000
Кількість туристів, що приїхали, чол.	387000	302000	298000	313000	368000	560000	983000	1052000	1290000	1500000	2032000	2822000	4428000	5392000	5516000	5901000
ВВП, млн.дол. США	3057453483	3219487825	3395778674	3991374549	5125273881	6410941013	7745406201	10172869680	12795044473	10766809099	11638536834	14434619982	15846474596	16140047012	16509305828	13993546732
Динаміка показників розвитку туризму в Україні																
Витрати туристів, які виїжджають, млн.дол. США	561000000	676000000	794000000	953000000	2660000000	3078000000	3202000000	4022000000	4585000000	3751000000	4134000000	4829000000	5536000000	6300000000	5470000000	4750000000
Транспортні витрати туристів, які виїжджають млн.дол. США	91000000	110000000	137000000	164000000	197000000	273000000	368000000	453000000	562000000	421000000	392000000	368000000	432000000	537000000	409000000	307000000
Витрати туристів, які приїжджають млн.дол. США	563000000	759000000	1001000000	1204000000	2931000000	3542000000	4018000000	5320000000	6722000000	4349000000	4696000000	5406000000	5988000000	5931000000	2264000000	1656000000
Транспортні витрати туристів, які приїжджають млн.дол. США	169000000	186000000	213000000	269000000	371000000	417000000	533000000	723000000	954000000	773000000	908000000	1112000000	1146000000	848000000	652000000	574000000
Кількість туристів, що виїхали, чол.	13422000	14849000	14729000	14795000	15588000	16454000	16875000	17335000	15499000	15334000	17180000	19773000	21433000	23761000	22438000	23142000
Кількість туристів, що приїхали, чол.	6431000	9174000	10517000	12514000	15629000	17631000	18936000	23122000	25449000	20798000	21203000	21415000	23013000	24671000	12712000	12428000
ВВП, млн.дол. США	31261527363	38009344577	42392896031	50132953288	64883060726	86142018069	107753069307	142719009901	179992405832	117227769792	136013155905	163159671670	175781379051	183310146378	133503411376	91030959455

[Примітка: сформовано дисертантом за джерелами 111-121]

На основі табл. 3.6 можна оцінити рівень розвитку туризму у кожній із досліджуваних країн, а також дослідити його вплив на соціально-економічний розвиток із врахуванням коефіцієнтів кореляції між показниками розвитку туризму та валовим внутрішнім продуктом. Результати розрахунків наведено на рис. 3.10 – 3.11.

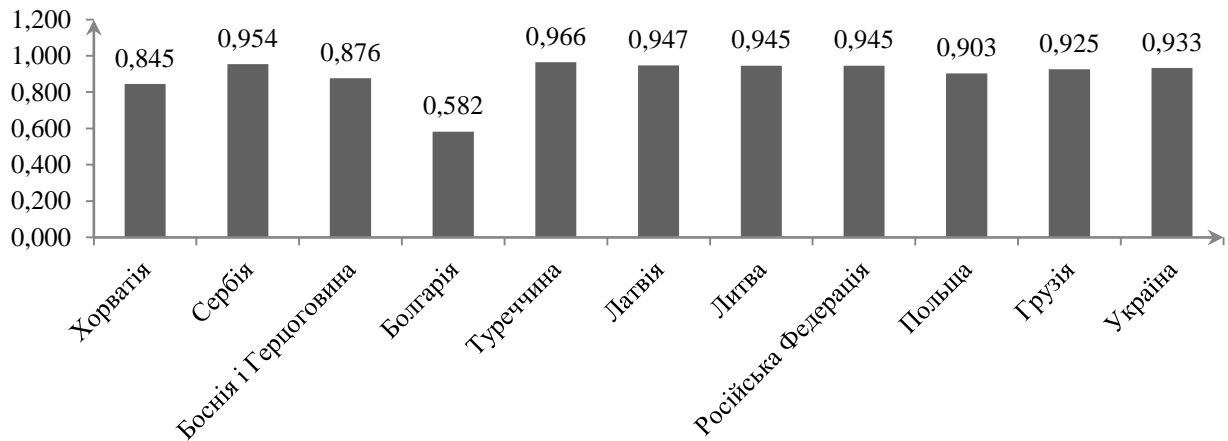

Рис. 3.10. Коефіцієнти кореляції впливу витрат туристів-громадян досліджуваної країни на туристичні послуги за кордоном на ВВП впродовж 2000 – 2015 рр

[Примітка: сформовано дисертантом за джерелом 9]

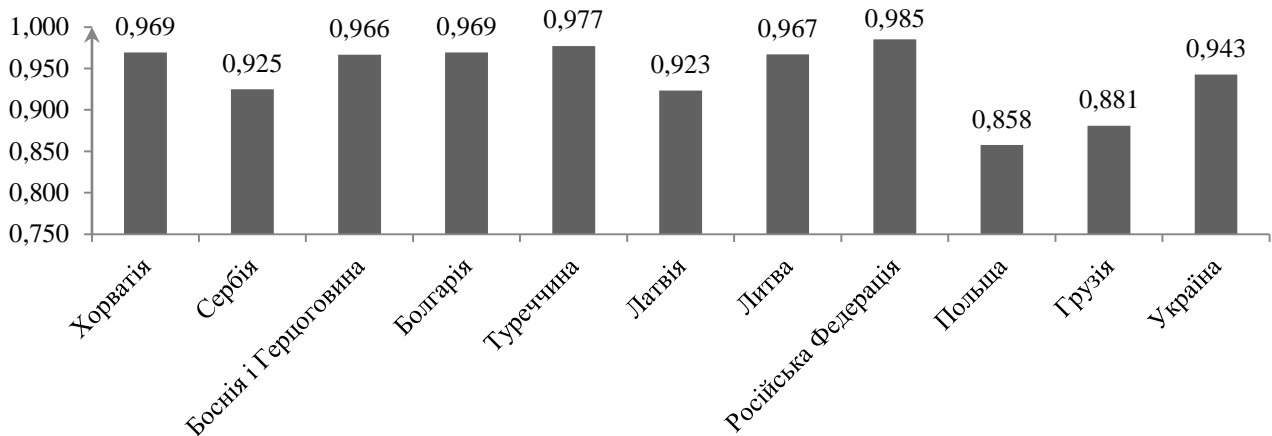

Рис. 3.11. Коефіцієнти кореляції впливу витрат іноземних туристів на ВВП досліджуваних країн впродовж 2000 – 2015рр. (візного туристичного потоку)

[Примітка: сформовано дисертантом за джерелами 111-121]

На основі рис. 3.10– 3.11 робимо висновок, що туристична галузь в аналізованих країнах характеризується суттєвим впливом на соціально-економічний розвиток. Це із врахуванням того, що досліджувані країни

подібні до України за культурними, історичними та географічними особливостями, доводить обґрунтованість їх вибору для аналізування рівня конкурентоспроможності вітчизняної туристичної інфраструктури. Окрім цього, на основі розрахованих коефіцієнтів кореляції та табл. 3.6 робимо такі висновки[84]:

- у всіх досліджуваних країнах туристична галузь характеризується високим впливом на динаміку ВВП і відповідно на соціально-економічний розвиток;

- серед досліджуваних держав лише у деяких – Туреччині, Сербії, Хорватії та Боснії і Герцоговині спостерігається додатне значення сальдо між експортом та імпортом туристичних послуг;

- у країнах, дохід яких від туристичної сфери більший ніж 10 % від ВВП, частка туристів, що виїжджають за кордон, є незначною;

- у країнах, у яких частка туристичних послуг становить не менше ніж 10 % від ВВП, динаміка туристів, що виїжджають, є вкрай несприятливою;

- у країнах, частка туристичних послуг у ВВП яких загалом є меншою ніж 10 %, характерне негативне сальдо у співвідношенні приїжджених туристів та тих, яких обслуговують за кордоном, проте вплив динаміки показників ефективності туристичної сфери на соціально-економічний розвиток у таких країнах є значним;

- Україна належить до групи країн-донорів туристів, і це навіть враховуючи те, що середній дохід українців є найнижчим порівняно з громадянами досліджуваних держав.

Отже, незважаючи на те, що в Україні є сприятливі умови для розвитку туризму: багата історична і культурна спадщина, вихід до Чорного і Азовського морів, високий потенціал розвитку туризму у Карпатах і порівняно найнижча вартість проживання і харчування серед досліджуваних країн, все ж рівень конкурентоспроможності вітчизняної туристичної сфери залишається не високим. Детальнішу інформацію наведено в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Співвідношення між показниками кількості туристів та величини їх витрат для Хорватії, Сербії, Боснії і Герцоговини, Болгарії, Польщі, Грузії, Російської Федерації, Литви, Латвії, Туреччини та Україні впродовж 2000 – 2015 рр.

Величина витрат одного приїжджого туриста, дол. США																
Рік	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Хорватія	492,37	529,19	569,12	879,07	877,78	984,76	1038,56	1123,61	1340,45	1069,70	910,88	966,86	859,49	887,38	867,16	711,03
Сербія			246,79	469,03	561,22	679,91	886,99	1462,64	1724,46	1528,68	1390,92	1503,93	1333,33	1324,30	1313,90	1167,84
Боснія і Герцоговина	1438,60	2007,19	1918,75	2448,48	2668,42	2566,82	2570,31	2627,45	2835,40	2421,22	1813,70	1841,84	1562,64	1421,55	1408,58	1035,40
Болгарія	489,77	396,11	405,48	506,67	603,89	633,24	643,08	811,69	839,45	744,55	629,57	679,05	607,71	639,32	617,97	504,72
Туреччина	796,58	933,60	930,49	989,66	944,25	1024,02	1011,68	829,26	887,69	872,26	839,11	874,42	884,25	957,59	973,75	897,03
Литва	397,05	334,38	389,36	469,48	463,33	460,00	476,15	776,58	774,67	724,83	635,70	744,23	693,16	682,90	670,38	632,54
Латвія	337,92	258,88	237,03	279,09	317,89	399,64	405,21	532,37	475,65	547,24	466,13	516,41	519,16	774,74	674,99	559,78
Російська Федерація	161,98	218,85	226,44	261,05	329,13	351,56	432,27	542,41	668,23	579,64	594,18	680,29	634,42	655,95	599,95	392,81
Польща	352,18	341,40	355,58	344,97	454,79	471,12	520,36	783,17	994,98	831,71	804,89	872,58	801,08	786,84	807,75	678,99
Грузія	276,49	450,33	483,22	549,52	567,93	512,50	367,24	418,25	391,47	358,00	362,70	378,81	353,43	355,34	357,51	358,75
Україна	87,54	82,73	95,18	96,21	187,54	200,90	212,19	230,08	264,14	209,11	221,48	252,44	260,20	240,40	178,10	133,25
Різниця у витратах між тими що приїхали і виїхали, дол. США																
Хорватія	2237000000	2786000000	3100000000	5804000000	6064000000	6839000000	7526000000	8592000000	10448000000	8258000000	7438000000	8680000000	7950000000	8792000000	9214000000	8248000000
Сербія	-	-	-280000000	150000000	1200000000	480000000	940000000	-1850000000	-3340000000	-1190000000	-1530000000	-1140000000	-1080000000	-690000000	-800000000	680000000
Боснія і Герцоговина	1540000000	1830000000	1950000000	2590000000	3450000000	3990000000	4480000000	5400000000	5680000000	4680000000	4150000000	5080000000	4900000000	5540000000	5440000000	5010000000
Болгарія	6000000000	4260000000	3740000000	5840000000	8610000000	12050000000	12180000000	20390000000	22500000000	23180000000	28320000000	32340000000	28790000000	30680000000	30590000000	22370000000
Туреччина	59230000000	83290000000	100210000000	110900000000	133640000000	171970000000	156200000000	174080000000	219370000000	212700000000	205010000000	249300000000	269810000000	309390000000	332910000000	297270000000
Литва	1690000000	1980000000	2220000000	2240000000	1910000000	1770000000	1290000000	1000000000	-2820000000	-1470000000	1090000000	4620000000	3920000000	3050000000	3250000000	1790000000
Латвія	-1090000000	-1020000000	-660000000	-940000000	-850000000	-2090000000	-1660000000	-1410000000	-3380000000	-740000000	-800000000	600000000	650000000	2900000000	3360000000	3320000000
Російська Федерація	-54190000000	-50340000000	-60840000000	-75480000000	-88200000000	-101580000000	-91300000000	-100300000000	-105800000000	-114160000000	-169300000000	-203820000000	-302200000000	-393060000000	-359320000000	-251870000000
Польща	27110000000	15260000000	15310000000	14470000000	14070000000	12670000000	5010000000	33890000000	22060000000	19980000000	9370000000	27670000000	27590000000	33000000000	33840000000	28310000000
Грузія	-2200000000	-	-4500000000	2000000000	13000000000	50000000000	10400000000	16300000000	16800000000	22600000000	40800000000	68500000000	109400000000	137900000000	140900000000	150800000000
Україна	2000000000	8300000000	20700000000	25100000000	27100000000	46400000000	81600000000	129800000000	213700000000	59800000000	56200000000	57700000000	45200000000	-36900000000	-320600000000	-309400000000

[Примітка: сформовано дисертантом за джерелами 111-121]

На основ табл. 3.7 зазначаємо для України найнесприятливіші значення показників співвідношення між іноземними туристами та туристами – громадянами України, яких обслуговують за кордоном. Крім цього, вітчизняна туристична галузь генерує найнижчий рівень доходу у розрахунку з одного іноземного туриста. Так, у 2015 р. цей показник дорівнював лише 133 дол. США, тоді як у Сербії він становить 1035 дол. США, а в Росії – 392 дол. США. Середні арифметичні значення співвідношення доходу туристичної сфери у розрахунку на одного туриста, розраховані за період від 2000 до 2015 рр. наведено на рис. 3.12.

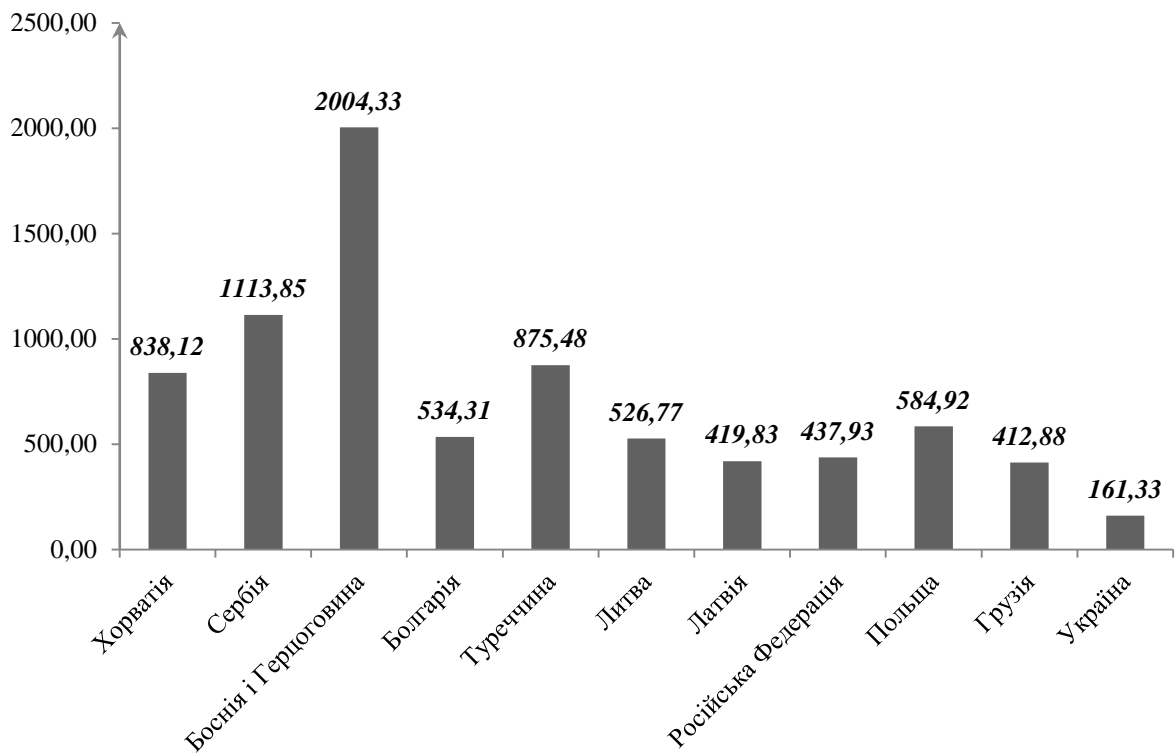

Рис. 3.12. Середні арифметичні співвідношення доходу туристичної сфери у розрахунку на одного туриста, розраховані за період від 2000 до 2015 рр., дол. США

[Примітка: сформовано дисертантом за джерелами 111-121]

Як бачимо з рис. 3.12, середній дохід від одного іноземного туриста в Україні є найнижчим серед досліджуваних країн. Цікавим є те, що значення цього показника є значно нижчим, ніж у Грузії, яка також характеризується політичною та економічною нестабільністю через

конфлікт із Російською Федерацією, розв'язаний у 2008 р. Причиною цього може бути порівняно низький рівень цін через девальвацію національної грошової одиниці та наявність власного виробника у сегменті харчування. Проте низький рівень рентабельності вітчизняного туристичного бізнесу також свідчить про відсутність широких можливостей щодо інвестування у його розвиток, зокрема, у вдосконалення інфраструктури. Це призводить до того, що Україна позиціонує себе у сегменті туристичних послуг «низький рівень якості/низька вартість».

Якщо дослідити динаміку зміни величини доходу туристичної сфери від одного туриста для досліджуваних країн протягом аналізованого періоду, то можна зазначити, що для України на відміну від деяких інших характерним є зростання цього показника. Порівняльні значення зміни величини доходу від одного іноземного туриста для досліджуваних країн впродовж 2000 – 2015 рр. наведено на рис. 3.13.

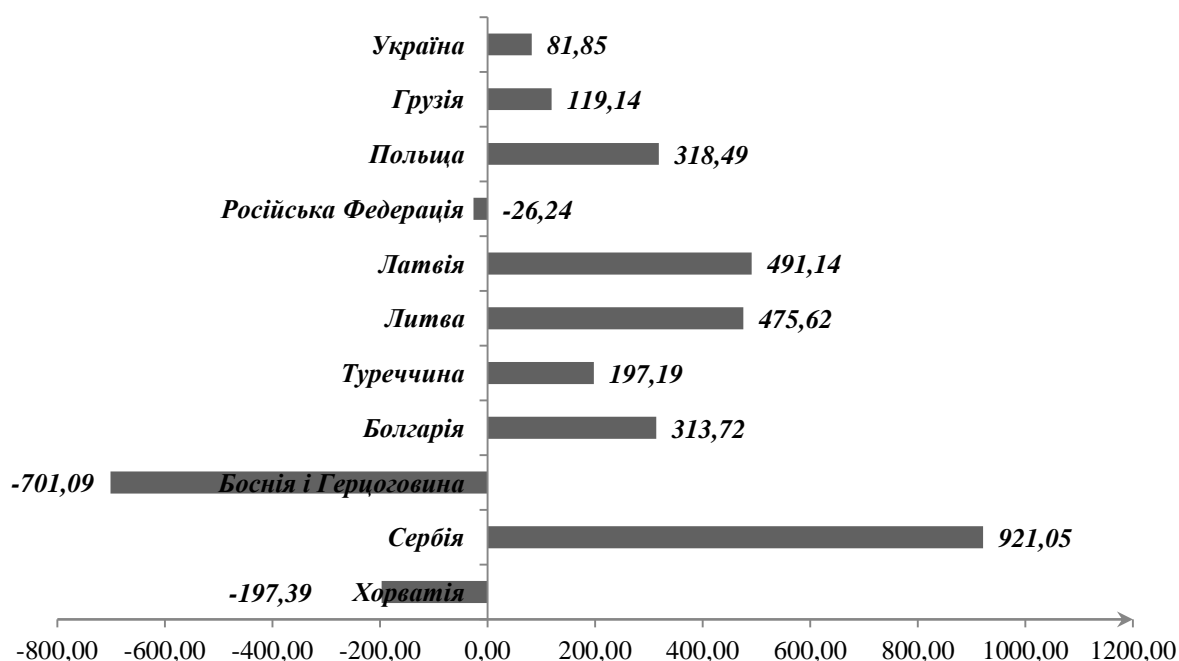

Рис. 3.13 Абсолютна зміна величини доходу від одного іноземного туриста для досліджуваних країн, розрахована за період від 2000 до 2015 рр., дол. США

[Примітка: сформовано дисертантом за джерелами 111-121]

З рис. 3.13, видно, що незважаючи на порівняно низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної туристичної сфери, все ж в Україні спостерігається сприятлива динаміка для показника величини доходу від одного іноземного туриста. Це, враховуючи знецінення національної грошової одиниці, свідчить про наявність високого потенціалу розвитку туристичної інфраструктури у майбутньому.

Іншим важливим індикатором, який відображає рівень конкурентоспроможності вітчизняної туристичної сфери та її потенціал щодо майбутнього розвитку, є різниця між витратами іноземних туристів та громадян України, яких обслуговують за кордоном. Порівняльні значення цього показника для досліджуваних країн, розраховані за період від 2000 до 2015 рр. наведено на рис. 3.14.

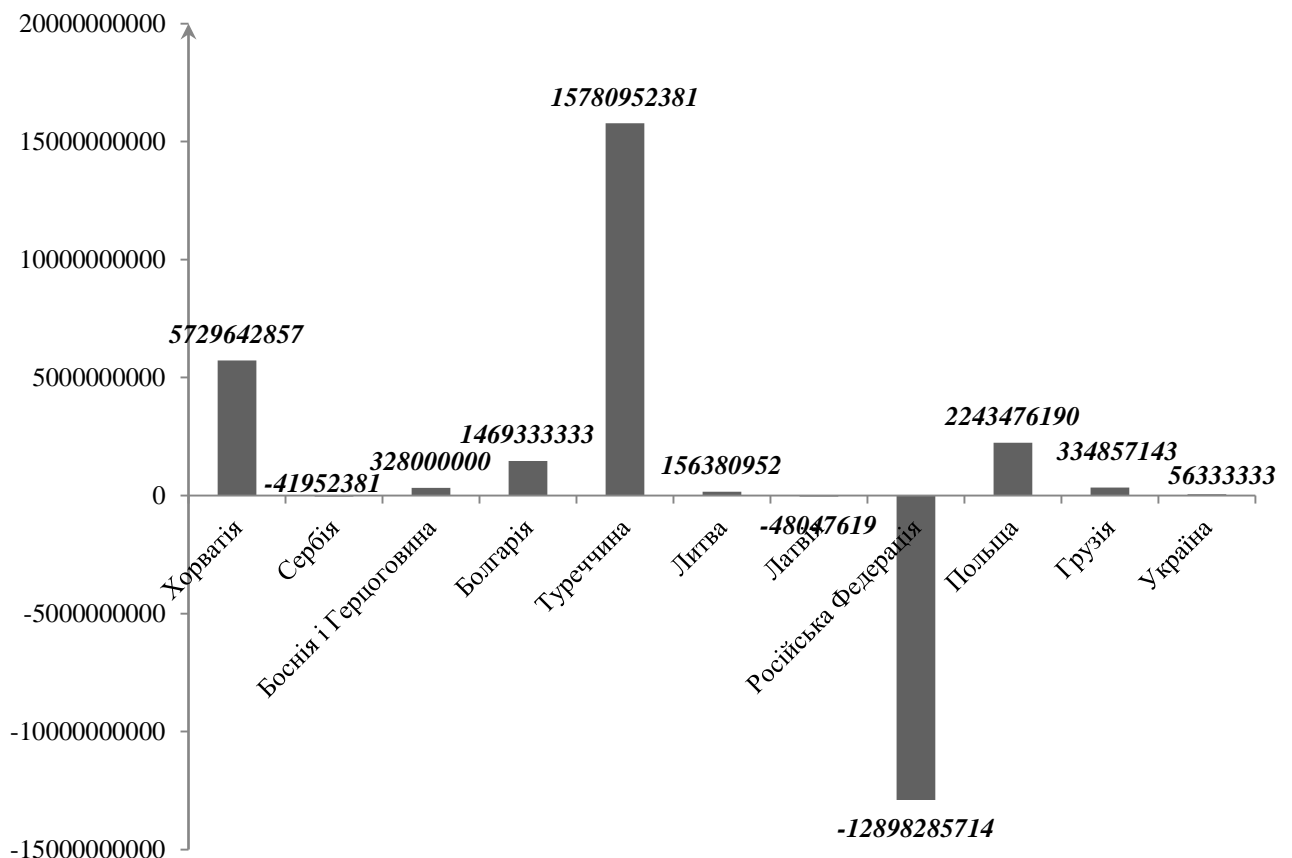

Рис. 3.14. Середні арифметичні показники різниці між витратами іноземних (візних) туристів та громадян-туристів (виїзних), яких обслуговували за кордоном, розраховані за період від 2000 до 2015 рр., дол. США

[Примітка: сформовано дисертантом за джерелами111-121]

Як бачимо з рис. 3.14, загалом для вітчизняної туристичної сфери характерним є додатне сальдо між «експортом» та «імпортом» туристичних послуг, що свідчить про наявність високих перспектив у майбутньому.

Тобуюто, на основі проведеного аналізу рівня конкурентоспроможності вітчизняної туристичної сфери та прогнозів щодо соціально-економічного розвитку робимо такі висновки:

- вітчизняна туристична галузь характеризується низьким рівнем конкурентоспроможності та високим потенціалом;
- економічна ситуація в Україні створила умови для низького рівня цін на туристичні послуги;
- теперішня туристична інфраструктура не спроможна задовольнити існуючий попит на туристичні послуги;
- соціально-економічні умови функціонування вітчизняних суб'єктів туристичної сфери дають змогу розширити асортимент послуг у широкому ціновому діапазоні, що може бути конкурентною перевагою на міжнародній арені;
- проблеми розвитку туристичної інфраструктури пов'язані не лише із особливостями функціонування вітчизняних суб'єктів туристичної діяльності, а й із загальним соціально-економічним розвитком України.

Розвиток туристичної інфраструктури у майбутньому залежатиме від того, наскільки ефективними будуть реформи уряду та інвестиції у відновлення доріг, поширення мережі інтернет, лібералізацію транспортних і пасажирських потоків та спрощення митних процедур. Проте для остаточного висновку необхідно прогнозувати розвиток туристичної інфраструктури Західного регіону на основі наявних ретроспективних даних та із врахуванням соціально-економічного розвитку України.

3.3. Прогнозування соціально – економічного розвитку туристичної інфраструктури

Детальний аналіз динаміки соціально-економічного розвитку та загальних тенденцій у туристичній сфері в Україні порівняно із розвитком цієї галузі в інших країнах показав, що, досліджуючи вплив туристичної інфраструктури на туристичні потоки можна частково прогнозувати соціально-економічний розвиток західних областей України. З цією метою у цьому розділі заплановано вирішити такі наукові завдання[86]:

- дослідити характер впливу кількості інфраструктурних елементів на динаміку туристичних потоків;
- дослідити вплив туристичних потоків на деякі головні показники соціально-економічного розвитку: валовий регіональний продукт, рівень безробіття та середньомісячну заробітну плату у Західному регіоні України;
- спрогнозувати перспективну динаміку кількості інфраструктурних елементів у туризмі;
- спрогнозувати динаміку туристичних потоків;
- спрогнозувати динаміку перелічених вище показників соціально-економічного розвитку.

Оскільки у цій роботі проаналізовано інформацію для Західного регіону України в загалом, то у цьому розділі такий аналіз варто здійснити за кожною із областей. Сукупні прогнозні значення для західних областей України буде розраховано на основі агрегування значень відповідних показників за кожною із областей. Першим завданням є аналізування і прогнозування динаміки елементів туристичної інфраструктури. Подамо дані, динаміку яких будемо прогнозувати (табл. 3.8)[86].

Таблиця 3.8

Динаміка деяких елементів туристичної інфраструктури за період від
2000 до 2016 рр. у західних областях України

Області	Динаміка розвитку готелів																
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Львівська область	55	65	78	85	82	100	110	128	148	155	159	228	247	272	273	273	287
Тернопільська область	27	26	28	34	33	29	29	37	40	39	38	-	-	-	-	-	-
Івано-Франківська область	34	32	35	35	28	33	37	34	35	37	38	33	33	32	31	30	30
Волинська область	32	30	28	28	25	26	27	28	30	30	31	46	50	67	64	66	61
Рівненська область	23	20	19	21	22	22	22	23	22	23	23	-	-	-	-	-	-
Закарпатська область	36	35	35	38	42	38	39	45	61	69	67	-	-	-	-	-	-
Чернівецька область	18	19	18	17	15	12	17	27	27	28	31	-	-	-	-	-	-
Області	Динаміка розвитку санаторіїв та пансіонатів з лікуванням																
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Львівська область	76	81	71	66	66	66	65	64	62	57	56	55	50	48	48	45	40
Тернопільська область	10	10	10	10	10	10	10	10	9	10	10	10	9	9	8	8	8
Івано-Франківська область	16	17	20	21	16	16	14	14	15	15	15	15	14	15	14	15	15
Волинська область	6	6	6	7	7	7	7	7	7	6	6	6	-	-	-	-	-
Рівненська область	9	11	12	11	13	10	9	9	9	9	9	8	-	-	-	-	-
Закарпатська область	16	15	15	15	16	16	20	22	20	20	19	20	22	22	22	21	19
Чернівецька область	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	7	7	5	5	5	3	3
Області	Динаміка розвитку санаторіїв-профілакторіїв																
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Львівська область	10	9	8	8	7	7	8	8	8	8	8	8	5	5	4	0	0
Тернопільська область	5	4	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	3	2	2	1	1
Івано-Франківська область	13	10	10	9	9	9	8	7	7	7	6	6	3	3	3	1	1
Волинська область	5	5	4	4	5	5	5	5	4	3	3	3	-	-	-	-	-
Рівненська область	9	9	7	7	7	6	6	6	6	5	5	5	-	-	-	-	-
Закарпатська область	14	13	11	11	9	8	8	6	7	7	7	7	4	4	4	2	0
Чернівецька область	6	6	6	5	5	4	4	4	2	1	1	1	0	0	0	0	0
Області	Динаміка розвитку будинків і пансіонатів відпочинку																
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Львівська область	5	3	4	9	9	9	8	8	8	7	6	6	4	4	3	4	4
Тернопільська область	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Івано-Франківська область	2	2	2	2	2	6	4	4	3	3	3	3	2	3	2	2	2
Волинська область	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1					
Рівненська область	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0					
Закарпатська область	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	5	4	5	4	4
Чернівецька область	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1
Області	Динаміка розвитку баз та інших закладів відпочинку																
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Львівська область	31	30	28	32	32	32	33	31	31	31	32	32	19	13	12	9	12
Тернопільська область	3	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2
Івано-Франківська область	9	9	9	13	12	13	11	11	10	11	12	12	13	12	12	12	12
Волинська область	72	20	66	62	59	56	71	60	57	57	55	68	-	-	-	-	-
Рівненська область	22	22	18	17	15	14	11	10	8	9	8	9	-	-	-	-	-
Закарпатська область	35	40	43	43	43	44	39	37	30	28	29	27	26	26	27	28	22
Чернівецька область	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3	3

Продовження табл. 3.8

Області	Динаміка розвитку дитячих закладів																
Львівська область	32	43	90	618	712	684	879	880	853	526	559	763	887	914	579	115	116
Тернопільська область	50	58	44	385	632	642	605	611	582	402	311	424	443	484	184	85	83
Івано-Франківська область	-	-	-	-	-	-	-	-	-		768	782	783	812	720	415	344
Волинська область	162	266	316	356	549	564	560	575	586	567	602	617	638	649	552	209	178
Рівненська область	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	577	515	545	575	571	207	188
Закарпатська область	50	55	114	480	541	489	516	552	570	553	557	569	575	611	321	333	135
Чернівецька область	49	88	234	276	391	343	386	402	403	402	402	410	436	512	372	146	138
Області	Динаміка розвитку музеїв																
Львівська область	18	19	17	17	17	17	17	17	19	22	25	25	25	25	26	26	26
Тернопільська область	4	4	5	11	16	17	18	18	20	21	25	28	29	29	29	30	30
Івано-Франківська область	15	15	15	15	16	18	17	17	16	18	21	22	24	24	24	26	26
Волинська область	7	10	9	10	10	10	10	10	10	10	15	17	17	17	17	17	17
Рівненська область	10	10	10	10	10	10	11	11	11	11	12	12	13	13	13	13	14
Закарпатська область	2	2	7	6	6	6	6	6	6	5	5	4	4	4	3	3	3
Чернівецька область	7	7	5	4	4	4	4	4	4	4	5	5	8	10	10	10	10

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 37; 38; 39; 40; 41; 42; 43]

*«-» - дані станом на 21.08.2017 р. були відсутні на офіційних веб-сайтах управління статистики.

На основі наведеної у табл. 3.8 інформації можна оцінити динаміку розвитку туристичної інфраструктури у досліджуваних областях України за період від 2000 до 2016 р.[86]. На основі цього робимо такі висновки[86]:

- 1) більшість об'єктів туристичної інфраструктури розташовані у Львівській області;
- 2) динаміка деяких об'єктів туристичної інфраструктури є практично незмінною протягом досліджуваного періоду; більше того, кількість цих елементів є незначною, що зумовлює необхідність відкинути їх у процесі кореляційно-регресійного аналізу;
- 3) протягом певних періодів відсутня інформація про кількість деяких об'єктів туристичної інфраструктури, тому для проведення кореляційно-регресійного аналізу буде використано обмежений часовий інтервал спостереження за досліджуваними показниками;
- 4) готелі і дитячі заклади становлять найбільшу частку у загальній кількості об'єктів туристичної інфраструктури у західному регіоні України;

5) динаміка деяких об'єктів туристичної інфраструктури є спадною протягом досліджуваного періоду, більше того, їх кількість для деяких областей у 2016 р. наближається до нуля; на основі цього можна зробити такі висновки: а) пропоновані цими закладами туристичні послуги є непопулярними серед туристів, що свідчить про їх занепад; б) можливим є високий рівень «тінізації» закладів відпочинку в Україні, які офіційно не існують або існують у формі інших об'єктів. Оскільки динаміку об'єктів туристичної інфраструктури будемо використовувати для прогнозування туристичних потоків, то доцільно навести для більш повнішого аналізу значення абсолютної зміни загальної кількості туристів (рис. 3.15).

Рис. 3.15. Абсолютна зміна загальної кількості туристів та іноземних туристів впродовж 2000 – 2016 рр. узахідних областях України, осіб

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

Як бачимо з рис. 3.15 загальна зміна туристичних потоків для більшості областей є негативною. Сприятливими є показники лише для Львівської та Івано-Франківської областей. Для іноземних туристів абсолютна зміна їхньої чисельності протягом досліджуваного періоду є негативною для всіх областей Західного регіону. Це приводить до припущення про низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної туристичної сфери, високий рівень її «тінізації» і домінування у структурі

послуг нетрадиційних видів туризму, який важко відстежити статистично. Прикладом цього може бути спуск по річці на байдарці у Карпатах, або звичайна оренда житла, або відпочинок з палаткою у горах. Обмеженість фінансових можливостей українців та нелегальний характер ведення бізнесу малими підприємцями в Україні спотворюють реальні статистичні дані про динаміку розвитку туристичної інфраструктури. Це зумовлює необхідність перевірки припущення про адекватність регресійної моделі, на основі якої досліджують зміну кількості туристів. Тому першим етапом на шляху прогнозування досліджуваних показників є доведення або спростування необхідності застосування регресійної моделі, оскільки цей інструмент є одним із найпопулярніших у теорії математичної статистики. З цією метою для порівняння на рис. 3.16 наведено абсолютну зміну інфраструктурних об'єктів у сфері туризму для областей західної України, розраховану за період від 2000 до 2016 рр.

Як бачимо з рис. 3.16, для більшості областей Західної України спостерігається незначне зростання або зменшення кількості об'єктів туристичної інфраструктури, що в умовах зменшення туристичних потоків свідчить про погіршення їх конкурентоспроможності у туристичній сфері. Протягом досліджуваного періоду кількість об'єктів туристичної інфраструктури значно збільшилась у Львівській та Івано-Франківській областях, що допомогло цим регіонам стати лідерами за кількістю вітчизняних туристів. Отже, на основі порівняльного аналізу динаміки об'єктів туристичної інфраструктури та туристичних потоків доведено наявність незначної кореляції між цими показниками. Тому для прогнозування змін у туристичній інфраструктурі Західного регіону обґрунтованим є використання регресійних моделей.

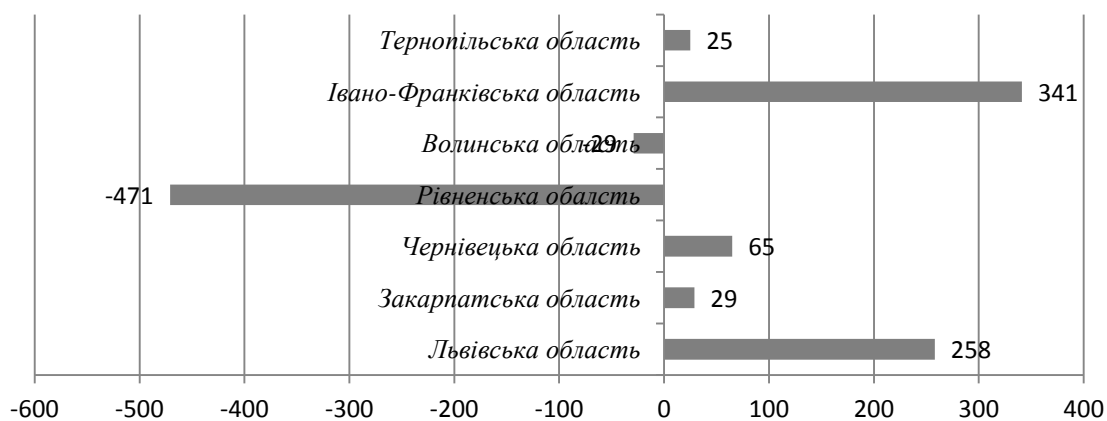

Рис. 3.16. Показники абсолютної зміни кількості об'єктів туристичної інфраструктури у західних областях України за період від 2000 до 2016 рр.

[Примітка: побудовано дисертантом за джерелами 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45]

* враховано такі об'єкти інфраструктури: готелі, санаторії, будинки і пансіонати відпочинку, бази відпочинку, дитячі заклади та музеї.

На основі наведених вище даних побудовано рівняння регресії залежності кількості туристів (загалом та іноземних) від динаміки інфраструктурних об'єктів. Результати розрахунків наведено у табл. 3.9. Як бачимо з цієї таблиці, динаміка кількості об'єктів інфраструктури відображається на динаміці туристичних потоків не послідовно і переважно сприятливо впливає на динаміку кількості саме українських туристів. Україна залишається непривабливим напрямком для іноземних туристів. Тому аналізувати вплив інфраструктури слід на основі великих рядів даних із врахуванням часових лагів. Проте за наведеними у табл. 3.9 даними можна спостерігати достатньо високу кореляцію[86].

Отже, за результатами аналізу робимо такі висновки:

- 1) туристична інфраструктура впливає на динаміку туристичних потоків не послідовно, а із запізненням у часі;
- 2) рівень конкурентоспроможності вітчизняних об'єктів туристичної інфраструктури відносно аналогічних об'єктів закордоном знижувався протягом досліджуваного періоду від 2000 до 2016 рр.;
- 3) отримані рівняння однофакторної лінійної регресії можна використовувати для прогнозування, проте результати будуть не точними

через обмежений часовий період аналізованих даних та низький рівень флуктуацій для досліджуваних показників.

Таблиця 3.9

Результати кореляційно-регресійного аналізу залежності динаміки туристичних потоків від кількості об'єктів інфраструктури за період від 2000 до 2016 рр. у західних областях України

Результати кореляційно-регресійного аналізу для готелів				
Область	Кореляційно-регресійна модель залежності загальної динаміки туристів від кількості об'єктів інфраструктури		Кореляційно-регресійна модель залежності динаміки іноземних туристів від кількості об'єктів інфраструктури	
	Нульовий коефіцієнт регресії	Коефіцієнт кореляції	Нульовий коефіцієнт регресії	Коефіцієнт кореляції
Львівська	106044,1	0,386	28871,84	0,404
Тернопільська	28830,45	0,541	2078,773	0,408
Івано-Франківська	93923,4	0,603	4285,83	0,629
Волинська	92422,79	0,401	5475,009	0,458
Рівненська	219,866	0,617	6415,093	0,541
Закарпатська	114391,4	0,661	10044,46	0,343
Чернівецька	44838,89	0,669	3582,005	0,427
Результати кореляційно-регресійного аналізу для санаторіїв і баз відпочинку				
Область	Кореляційно-регресійна модель залежності загальної динаміки туристів від кількості об'єктів інфраструктури		Кореляційно-регресійна модель залежності динаміки іноземних туристів від кількості об'єктів інфраструктури	
	Нульовий коефіцієнт регресії	Коефіцієнт кореляції	Нульовий коефіцієнт регресії	Коефіцієнт кореляції
Львівська	171768,3	0,474	-8690,3	0,518
Тернопільська	66662,1	0,502	-13941	0,412
Івано-Франківська	34756,1	0,524	-14656,9	0,53
Волинська	20707,41	0,348	726,3294	0,454
Рівненська	73087,32	0,475	2286,473	0,67
Закарпатська	-10887,6	0,506	5019,709	0,33
Чернівецька	120763,5	0,499	11027,62	0,393
Результати кореляційно-регресійного аналізу для дитячих закладів				
Область	Кореляційно-регресійна модель залежності загальної динаміки туристів від кількості об'єктів інфраструктури		Кореляційно-регресійна модель залежності динаміки іноземних туристів від кількості об'єктів інфраструктури	
	Нульовий коефіцієнт регресії	Коефіцієнт кореляції	Нульовий коефіцієнт регресії	Коефіцієнт кореляції
Львівська	123739,3	0,573	19228,68	0,503
Тернопільська	22973,5	0,529	1448,496	0,64
Івано-Франківська	210327,8	0,385	1127,127	0,33
Волинська	50996,66	0,579	378,618	0,649
Рівненська	67951,08	0,435	7665,014	0,587
Закарпатська	104439,5	0,658	6326,061	0,341
Чернівецька	39701,29	0,59	3106,164	0,531

Продовження таблиці 3.9

Результати кореляційно-регресійного аналізу для музеїв				
Область	Кореляційно-регресійна модель залежності загальної динаміки туристів від кількості об'єктів інфраструктури		Кореляційно-регресійна модель залежності динаміки іноземних туристів від кількості об'єктів інфраструктури	
	Нульовий коефіцієнт регресії	Коефіцієнт кореляції	Нульовий коефіцієнт регресії	Коефіцієнт кореляції
Львівська	69938,54	0,18	47099,81	0,143
Тернопільська	30268,53	0,349	1883,014	0,171
Івано-Франківська	574692,5	0,231	7303,212	0,254
Волинська	112448,8	0,215	5736,226	0,27
Рівненська	-8175,23	0,304	6321,538	0,182
Закарпатська	115954,6	0,181	5024,875	0,359
Чернівецька	96957	0,214	8461,333	0,169

Примітка: побудовано дисертантом

Оскільки кореляційно-регресійний аналіз впливу кількості об'єктів туристичної інфраструктури на динаміку туристичних потоків не дав змоги отримати рівняння регресії, які би давали змогу з високим рівнем точності прогнозувати кількість туристів, яких обслуговуватимуть у Західному регіоні України у перспективі, необхідно паралельно застосовувати лінії тренду. Тому нижче подано результати прогнозування динаміки кількості об'єктів інфраструктури та динаміки туристичних потоків. У табл. 3.10 наведено очікувану прогнозу динаміку загальної кількості туристів із використанням ліній тренду.

На основі табл. 3.10 можна оцінити перспективну динаміку туристичних потоків у західних областях. Так, якщо враховувати зміну цього показника протягом усього періоду, то можна зазначити, що в більшості областей спостерігатиметься значне скорочення туристичних потоків. Враховуючи, що темпи падіння загальної динаміки кількості туристів у західних областях України уповільнились, прогнозні значення зміни туристів варто розрахувати тільки за період від 2011 до 2016 рр., коли динаміка цього показника стабілізувалась (рис. 3.17). Як бачимо з табл. 3.10, у західних областях України у перспективі може значно зменшитися кількість туристів. Це зумовлено погіршенням рівня конкурентоспроможності вітчизняної туристичної інфраструктури та «тінізацією» економіки.

Таблиця 3.10

Прогнозна динаміка кількості туристів у перспективі на 2017 – 2021 рр.,
отримана за даними періоду впродовж 2000 – 2016 рр.

Прогноз загальної кількості туристів							
Області	Нульовий коефіцієнт рівняння лінії тренду	Коефіцієнт кореляції	Роки				
			2017	2018	2019	2020	2021
Львівська	108522	0,274	144676	146685	148694	150702	152711
Тернопільська	40240,4	0,135	7479	5659	3839	2019	199
Івано-Франківська	223767,8	0,211	199660	198321	196981	195642	194303
Волинська	76222,17	0,264	13957	10497	7038	3579	120
Рівненська	54421,02	0,206	11231	8832	6432	4033	1633
Закарпатська	110544,3	0,268	0	0	0	0	0
Чернівецька	72072,38	0,276	22701	19958	17215	14472	11729
Прогноз кількості іноземних туристів							
Львівська	29567,735	0,219	2646	1150	0	0	0
Тернопільська	1695,081	0,144	0	0	0	0	0
Івано-Франківська	6089,154	0,177	2337	2129	1920	1712	1503
Волинська	3448,375	0,274	1395,9779	1281,9559	1167,934	1053,912	939,8897
Рівненська	3658,537	0,252	0	0	0	0	0
Закарпатська	12343,01	0,225	72	0	0	0	0
Чернівецька	6476,485	0,282	706	385	65	0	0

Примітка: побудовано дисертантом

Проте для отримання точніших даних необхідно враховувати уповільнення темпів зменшення кількості туристів у 2011–2016 рр. Тому для цього періоду розраховано рівняння ліній тренду за кожною із областей та наведено прогнозні значення (табл. 3.11)

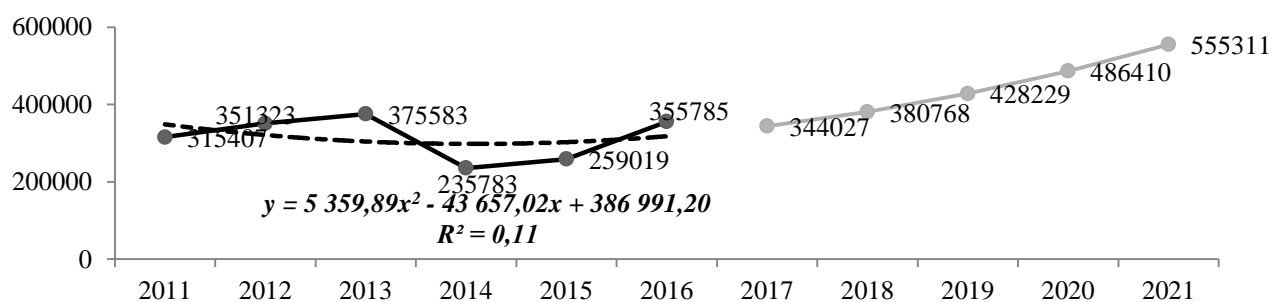

Рис. 3.17. Прогнозна динаміка загальної кількості туристів для західних областей України у 2017–2021 рр., отримана на основі врахування останніх тенденцій за період від 2011 до 2016 рр., осіб

Примітка: побудовано дисертантом

Прогнозну динаміку загальної кількості туристів у 2017 – 2021 рр., отримано на основі побудови ліній тренду із врахування останніх тенденцій 2011-2016 рр., наведено у табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Прогнозна динаміка загальної кількості туристів у 2017 – 2021 рр., розрахована на основі даних за 2011 – 2016 рр.

Область	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Львівська	74964	82970	93312	105990	121004
Тернопільська	14128	15637	17586	19976	22805
Івано-Франківська	125364	138753	156048	177249	202357
Волинська	26699	29551	33234	37749	43097
Рівненська	19438	21514	24195	27482	31375
Закарпатська	32203	35642	40085	45531	51980
Чернівецька	28060	31056	34927	39673	45292

Примітка: побудовано дисертантом

Враховуючи те, що у 2007 – 2008 рр. спостерігалася аномально висока кількість туристів, з метою покращення точності прогнозу вважатимемо, що лінії тренду визначили перспективну динаміку на основі останніх 6-ти років, які відображають актуальні тенденції. На рис. 3.18 наведено перспективну динаміку кількості іноземних туристів, її зміну за областями наведено у табл. 3.12.

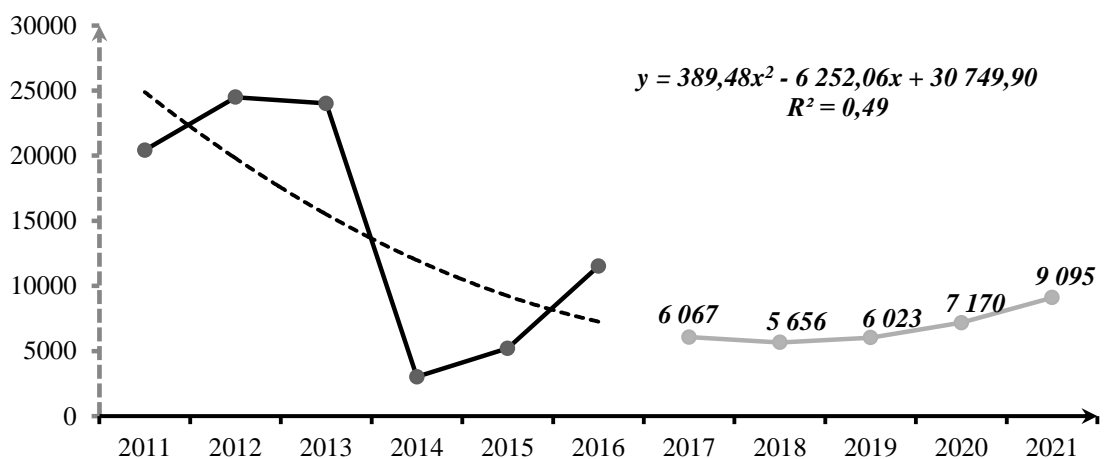

Рис. 3.18. Перспективна динаміка кількості іноземних туристів у західних областях України за період від 2017 до 2021, отримана на основі врахування актуальних тенденцій за період від 2011 до 2016 рр., осіб

Примітка: побудовано дисертантом

Таблиця 3.12

Прогнозна динаміка кількості іноземних туристів у 2017 – 2021 рр.,
розрахована на основі даних за 2011 – 2016 рр.

Область	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Львівська	4214	3929	4184	4981	6319
Тернопільська	3	3	3	4	5
Івано-Франківська	1131	1055	1123	1337	1697
Волинська	325	303	323	384	488
Рівненська	5	4	5	6	7
Закарпатська	140	131	139	166	211
Чернівецька	242	225	240	286	363

Примітка: побудовано дисертантом

Для отримання повнішої інформації про розвиток туристичної інфраструктури у перспективі необхідно розрахувати коефіцієнти регресії рівнянь ліній тренду для досліджуваних об'єктів туристичної інфраструктури. Результати обчислень та відповідні прогнозні значення наведено у табл. 3.13.

Таблиця 3.13

Значення перспективної динаміки об'єктів туристичної інфраструктури за період від 2017 – 2021 рр., із врахуванням їх перспективної динаміки за період від 2000 до 2016 рр.

	Готелі	Санаторії та пансіонати з лікуванням	Санаторії-профілакторії	Будинки і пансіонати відпочинку	Бази та інші заклади відпочинку	Дитячі заклади	Кількість музеїв
Нульовий коефіцієнт регресії	220,6	164,5	75,75	10,27	202,7	2734	64,4
Коефіцієнт кореляції	0,452	0,736	0,516	0,838	0,762	0,746	0,874
2000	255	151	69	9	178	1395	74
2001	256	158	63	7	131	1698	79
2002	268	152	57	7	174	2002	81
2003	285	148	58	12	177	3351	87
2004	272	146	57	12	169	4182	93
2005	282	143	53	16	167	3594	97
2006	303	143	51	13	173	3818	99
2007	349	144	48	14	157	3887	101
2008	392	141	44	12	143	3878	104
2009	410	136	40	11	143	3315	109
2010	418	136	37	11	144	4647	133
2011	383	135	36	11	156	4949	137
2012	414	113	16	12	67	5141	144
2013	477	112	15	12	60	5390	147
2014	468	110	14	11	58	3986	149
2015	456	105	5	11	57	1777	152
2016	466	98	3	11	54	1421	153

Продовження таблиці 3.13

Перспективна динаміка							
2017	283	86	0	2	67	1405	99
2018	298	72	0	2	58	1483	105
2019	314	64	0	2	49	1561	110
2020	330	51	0	2	34	1639	116
2021	346	42	0	2	21	1717	121

Примітка: побудовано дисертантом

На основі табл. 3.13 робимо висновок, що лінії тренду відображають досліджувані тенденції з достатньою точністю. Екстремальні значення рядів даних не суттєво відрізняються від середнього арифметичного (менше 15 %). Тому рівняння ліній тренду слід вважати обґрунтованим способом дослідження і прогнозування динаміки об'єктів туристичної інфраструктури. Отже, використовуючи обидва методи прогнозування динаміки кількості туристів та об'єктів інфраструктури, зробимо такі висновки:

- 1) об'єм туристичних потоків у західні області України протягом 2017 – 2021 рр. зросте на 15 – 20 % за збереження тенденцій 2011 – 2016 рр.
- 2) деякі об'єкти туристичної інфраструктури можуть припинити своє існування у 2017 – 2021 рр.;
- 3) варто очікувати зростання кількості готелів, музеїв та дитячих закладів у середньому на 20 – 30 % впродовж 2017 – 2021 рр. за умови збереження тенденцій 2000 – 2016 рр.

Висновки до третього розділу

Оскільки другий розділ дисертаційної роботи присвячений аналізуванню соціально-економічного розвитку та дослідженню впливу туристичної інфраструктури на нього, то у третьому розділі увагу зосереджено на перспективну динаміку показників соціально-економічних та туристичних змін у західних областях України. Тому складові третього розділу є етапами прогнозування перспективних змін досліджуваних вище індикаторів.

У розділі 3.1 розглянуть моделювання соціально-економічного розвитку західних областей із врахуванням змін у сфері туристичної інфраструктури, реалізоване з використанням математичного інструментарію та суджень експертів, що дало змогу зробити такі висновки:

– загальна кількість об'єктів туристичної інфраструктури у областях Західної України зростатиме протягом наступних п'яти років, проте вона зазнає значних структурних змін: зросте частка готелів, дитячих закладів і музеїв, тоді як деякі види санаторіїв можуть зникнути до 2020 р.

– за збереження актуальних тенденцій зміни динаміки туристичних потоків найімовірнішим сценарієм є зростання кількості вітчизняних та іноземних туристів, яких обслуговуватимуть національні суб'єкти туристичної сфери, із середнім темпом 3 – 4 % на рік.

– за збереження сучасної динаміки соціально-економічного розвитку для аналізованої території слід очікувати, що протягом наступних п'яти років спостерігатиметься поступове укріплення національної грошової одиниці, зростання середньомісячної заробітної плати та збільшення валового регіонального продукту із середнім темпом 1 – 2 % на рік.

У підрозділі 3.2 наведено економічне обґрунтування доцільності розвитку туристичної інфраструктури на основі порівняння показників динаміки її структурних змін у країнах із схожими географічними,

історичними, економічними та політичними умовами. Виявлено, що в Україні туристична галузь генерує порівно незначний капітал за наявності високого потенціалу. Це і стало головним аргументом щодо доцільності розвитку туристичної інфраструктури в Україні.

У підрозділі 3.3 систематизовано методичний інструментарій розв'язання завдань із прогнозування перспективної динаміки соціально-економічного розвитку із врахуванням туристичної інфраструктури. Одержано такі результати:

– запропоновано прогностичну модель перспективної зміни показників соціально-економічного розвитку, яка, на відміну від інших ґрунтується на зважуванні рівнянь ліній тренду, для яких спостерігається високий рівень кореляції і яка дає змогу спрогнозувати зміни у соціально-економічній сфері із високою точністю та із врахуванням багатьох сценаріїв їх можливої перспективної динаміки;

– розроблено прогностичну модель аналізу перспективної динаміки соціально-економічного розвитку із застосуванням регресійних рівнянь в якій враховано вплив туристичної інфраструктури та деталізовано характер впливу її елементів на перспективні зміни показників соціально-економічного розвитку; вона також доводить високий рівень залежності між змінами у сфері туристичної інфраструктури та соціально-економічною динамікою розвитку аналізованої території.

Отримані наукові результати характеризуються науковою та прикладною цінністю, оскільки відображають характер впливу туристичної інфраструктури на соціально-економічні зміни у Західному регіоні та можуть використовуватись для прогнозування їх динаміки.

ВИСНОВКИ

В умовах політичної та економічної нестабільності проблема довготривалого соціально-економічного розвитку на регіональному та державному рівнях потребує детального вивчення та опрацювання. Дисертаційна робота актуалізує вирішення окресленої проблеми на основі врахування динаміки структурних елементів туристичної інфраструктури та дослідження її впливу на макроекономічні індикатори розвитку Західного регіону України. Аналіз за окресленою проблематикою показав, що туризм у західних областях розвивається уповільнено порівняно із тенденціями макроекономічних змін та характеризується різними темпами зміни залежно від області. Львівська, Івано-Франківська та Закарпатські області – це єдині регіони, які відвідують іноземні туристи, для інших регіонів динаміка туристичних потоків характеризується пришвидшеною тенденцією до зменшення.

Прогнозуванням соціально-економічного розвитку із врахуванням туристичної інфраструктури сформульовано сценарії перспективної динаміки макроекономічних індикаторів для західних областей України, розрахованих на основі моделювання зміни структурної динаміки туристичної інфраструктури. На основі аналізу зроблено прогноз щодо динаміки розвитку туристичної сфери для соціально-економічного розвитку Західної України. З'ясовано, що динаміка кількості українських та іноземних туристів зростатиме для Львівської, Івано-Франківської та Закарпатської областей протягом наступних п'яти років, що позитивно відіб'ється на обсязі валового регіонального продукту цих регіонів та вплине на середній рівень місячної заробітної плати. Офіційний рівень безробіття залишиться стабільним, взаємозв'язок між його динамікою та показником змін туристичної інфраструктури не було виявлено. Ці індикатори зростатимуть за умови стабілізації валютного курсу та скорочення темпів інфляції.

Прогнозування здійснено із врахуванням актуальних тенденцій за останні 6 років. Це зумовлено високим рівнем флуктуації макроекономічних та туристичних індикаторів розвитку досліджуваних областей впродовж 2000 – 2016 рр. Крім цього, вирішальним чинником, який забезпечує актуальну динаміку соціально-економічного розвитку, є політичне середовище та стан української судової, фіскальної та адміністративної систем державного управління. Оскільки політика уряду із проведення реформ є важкопрогнозованою, особливо із застосуванням математичного інструментарію, у роботі враховано думки експертів, які, однак, не дають однозначної оцінки перспективним змінам у політичній та економічній сферах державного управління на найближчі п'ять років.

Проблемним у дослідженні та прогнозуванні впливу туристичної інфраструктури на соціально – економічний розвиток є аналіз взаємозалежності між динамікою змін її структурних елементів та макроекономічних показників. Причиною цього є уповільнений у часі вплив елементів туристичної інфраструктури на розвиток регіону, що зумовлено особливостями реалізації бізнесу в Україні та характером стратегії розвитку туризму на мікрорівні малими та середніми підприємствами, що є суб'єктами туристичної діяльності. Прикладом цього може бути те, що створюючи базу відпочинку, власник не одразу реєструє свій бізнес, і статистичні дані про динаміку кількості туристів не подає до державних органів управління. Крім цього, цей тип підприємництва потребує часу на «розкручування» і не зразу починає генерувати доходи на офіційному рівні. Більше того, базу відпочинку, яку взято як приклад, не одразу зможе обслуговувати іноземних туристів, оскільки вони у перший рік існування бази навіть не знатимуть про її існування. Тому розвиток туристичного бізнесу тісно пов'язаний із його тривалістю та репутацією відповідних елементів туристичної інфраструктури.

Окреслені вище особливості проведеного дослідження зумовили необхідність проведення дослідження з метою формування необхідної теоретичної та методичної основи для аналізування і прогнозування зазначених показників. У результаті аналізування окреслених вище наукових джерел та узагальнення авторських пропозицій було отримано такі наукові результати:

1. Набула подальшого розвитку сутність поняття «інфраструктура», яке, на відміну від існуючих, доповнено ієрархічною структурою елементів, що дає змогу побудувати теоретичну базу для подальшого аналізування туристичної інфраструктури та дослідження її впливу на соціально-економічний розвиток адміністративно-географічних регіонів. Удосконалення сутності поняття «інфраструктура» зумовлено недостатнім його висвітленням у літературних джерелах та неточністю структурних елементів, які це поняття має містити. Це унеможливило подальше теоретичне дослідження та емпіричний аналіз. Тому дисертантом уточнено деякі теоретичні положення щодо поняття інфраструктури, які враховують приналежність за змістом цієї категорії до сфери туризму. Інфраструктуру слід розглядати на трьох рівнях соціально-економічних змін: мікрорівень, мезорівень та макрорівень. Кожен із них відображає певні різновиди інфраструктури. Наприклад, до інфраструктури мезорівня зараховують інформаційну, транспортну та соціальну. На мікрорівні перебувають суб'єкти туристичної діяльності, що є організаціями, які надають туристичні послуги. Відповідно макрорівень відобразатиме агропромислову, військову, екологічну, природну, водогосподарську, виробничу, інституційну, енергетичну інфраструктуру.

Поділ поняття «інфраструктура» за ієрархію складових залежно від рівня соціально-економічного розвитку дало змогу деталізувати та цілісно окреслити завдання дисертаційної роботи під час аналізування та прогнозування впливу туристичної інфраструктури на актуальну динаміку соціально-економічних змін у Західному регіоні України. Зокрема під час

аналізування конкурентоспроможності вітчизняної туристичної інфраструктури порівняно із інфраструктурою Балканських, Прибалтійських країн та країн СНД було виявлено, що Західний регіон України характеризується розвиненою агропромисловою та виробничою інфраструктурою, що створює можливості для удосконалення туристичного бізнесу в Україні та підвищення його конкурентоспроможності завдяки розширенню спектра туристичних послуг у різних цінових сегментах. Прикладом цього можуть бути низькі ціни на харчування і проживання.

За принципом ієрархічності побудови туристичної інфраструктури виявлено та систематизовано взаємозв'язки між її елементами та складовими соціально-економічного розвитку, що дало змогу удосконалити специфіку його моделювання із врахуванням динаміки змін у туристичній сфері.

2. Удосконалено модель соціально-економічного розвитку регіону, у якій, на противагу існуючим, враховано вплив туристичного підприємництва та інфраструктури та актуалізовано їх взаємозв'язок із потенціалом адміністративно-географічного регіону щодо забезпечення тривалого економічного та соціального розвитку і на основі якої здійснено аналіз і прогнозування соціально-економічного розвитку Західного регіону України із врахуванням туристичної інфраструктури.

Аналізування теоретичної бази щодо системних зв'язків між елементами туристичної інфраструктури та складовими соціально-економічного розвитку географічних регіонів показало, що розгляд цієї проблеми у спеціалізованій науковій літературі є недостатнім, оскільки не враховується вплив поняття потенціалу. Введення цієї категорії до моделі соціально-економічного розвитку зумовлено врахуванням попередньо доведеного тісного взаємозв'язку між динамікою розвитку туристичної сфери та соціально-економічними змінами у західних областях України. У роботі доведено, що потенціал, оцінити який враховуючи актуальні

економічні можливості щодо забезпечення перспективного довгострокового макроекономічного розвитку, необхідно враховувати, оскільки Україна швидко розвивається у багатьох сферах, які тісно впливають на туристичні потоки. Це зокрема ІТ – галузь, агропромисловий комплекс, високі технології, покращення міжнародних контактів із західним світом, реставрація історико-культурної спадщини тощо.

Високий потенціал щодо соціально-економічного розвитку не лише із врахуванням туризму, а й інших галузей економіки актуалізує необхідність дослідження впливу макроекономічних тенденцій на зміни у туристичній інфраструктурі. Прикладом цього можуть бути іноземні інвестиції, динаміка залучення яких залежить від економічного потенціалу певного регіону та його перспектив щодо соціального розвитку у майбутньому.

Відмінністю запропонованої моделі соціально-економічного розвитку регіону від існуючих є також врахування широкого впливу туризму на цей процес. Це робить її більш релевантною для Західного регіону, деякі області якого зосереджують свій підприємницький потенціал на туристичній сфері, зокрема це Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська області. Удосконалена модель соціально-економічного розвитку дала змогу сформувавши теоретичне підґрунтя для подальшого емпіричного аналізу та удосконалення наявного методичного інструментарію з метою глибшого врахування національних тенденцій динамічних змін у туристичній сфері.

3. Удосконалено класифікацію факторів, які впливають на динаміку розвитку туризму і яка на відміну від наявних сформована на основі узагальнення результатів дослідження окремо за кожною областю та ґрунтується на макроекономічних чинниках розвитку регіону, вплив котрих на динаміку змін у туристичній інфраструктурі детально вивчено. Визначений перелік факторів характеризує величину та напрямок впливу макроекономічних чинників на динаміку туристичних потоків і відповідно

на стан розвитку вітчизняної туристичної інфраструктури. Оскільки соціально-економічний розвиток Західного регіону загалом за досліджуваними областями випереджає динаміку позитивних змін у сфері туризму, то індикатори, які його характеризують, піддають прогнозу із значно вищою мірою точності та надійності. Це дає змогу використовувати ретроспективну макроекономічну статистику з метою отримання прогнозних значень показників розвитку туристичної сфери у перспективі.

Визначений перелік факторів характеризується певними значеннями вагомості, що, враховуючи їхні попередні особливості, створює вагоме підґрунтя для побудови і реалізації стратегічних і тактичних планів із розбудови туристичної інфраструктури як на макро –, так і на мікрорівнях. Окрім коефіцієнтів вагомості, сформованих і представлених із застосуванням рангових оцінок, дисертантом проведено кореляційно-регресійний аналіз впливу макроекономічних показників на динаміку розвитку туризму у Західному регіоні України за період від 2000 до 2016 рр. У результаті розраховано не тільки рівень значущості кожного чинника, а й напрям їх впливу. За збереження цих тенденцій отримані результати можна використовувати для планування розвитку туристичної інфраструктури та прогнозування її перспективних змін у майбутньому. Використовуючи одержані коефіцієнти вагомості та деталізуючи напрям впливу факторів, у подальших дослідження розраховано сценарії соціально-економічного розвитку західних областей України. Крім цього, це дало змогу здійснити порівняльний аналіз впливу макроекономічної ситуації на динаміку змін у туристичній сфері в Україні та інших країнах із схожими історичними, культурними, політичними та географічними особливостями.

4. Набув подальшого розвитку методичний інструментарій щодо визначення рівня вагомості факторів, який, на противагу іншим враховує можливість визначення коефіцієнтів вагомості із застосуванням рангових

оцінок, розрахованих на основі коефіцієнтів кореляції факторів, вплив яких на досліджуване явище або процес аналізується. В результаті дослідження літературних джерел за проблематикою впливу туристичної інфраструктури на соціально-економічний розвиток виявлено, що цю проблему вивчено недостатньо з погляду методичного наповнення. Тому у дисертації запропоновано удосконалений спосіб обчислення рівня вагомості досліджуваних факторів на основі використання коефіцієнтів кореляції. Перевагою удосконаленого методу є те, що його можна використовувати для будь-якої кількості чинників; він ґрунтується на об'єктивному, обґрунтованому у спеціальній літературі математичному інструментарії та дає змогу сформувавши ряд оцінок вагомості, сума яких дорівнює одиниці.

Реалізація методу ґрунтується на запропонованій дисертантом формулі, яка є не складною для використання на практиці. Застосування удосконаленого методу визначення коефіцієнтів вагомості для низки факторів із використанням коефіцієнтів кореляції дало змогу провести комплексне дослідження впливу макроекономічних чинників на динаміку розвитку туристичної інфраструктури. У результаті було сформовано класифікацію факторів, які впливають на розвиток туристичної сфери та на тенденції у туристичних потоках. Детальні висновки стосовно цього наведено вище.

5. Запропоновано прогностичну модель перспективної зміни показників соціально-економічного розвитку, яка, на відміну від інших, ґрунтується на зважуванні рівнянь ліній тренду, для котрих спостерігається високий рівень кореляції, і яка дає змогу спрогнозувати зміни у соціально-економічній сфері із високою точністю та із врахуванням багатьох сценаріїв їх можливої перспективної динаміки.

Отримана прогностична модель ґрунтується на використанні ліній тренду, які відображають лінійну регресійну залежність результуючого параметра від ряду чисел, які рівномірно зростають. По суті рівняння лінії

тренду характеризує динаміку зміни досліджуваного показника у часі. Перевагою цього методу є об'єктивність, оскільки він враховує лише рівномірну зміну часу, ігноруючи чинники, вплив яких може виявитись випадковим та несуттєвим. Недоліком є те, що час не є єдиною категорією, відносно, якої достатньо виміряти нахил тренду динаміки того чи іншого показника. Цей метод корисний для використання, якщо масиви даних щодо незалежних змінних, факторів, що впливають на результуючий параметр, є недостатні за обсягом. Причиною цього може виявитись відсутність такої інформації в офіційних державних виданнях та статистичних збірниках. Крім цього, лінії тренду є раціональним засобом дослідження динаміки стохастичних величин тоді, коли вплив факторів є несуттєвим і деструктивно впливає на прогностичні властивості моделі.

Оскільки перспективна динаміка досліджуваного показника може розгортатись у майбутньому на основі різноманітних передбачуваних або непрогнозованих сценаріїв, недоцільно враховувати лише один тип залежності, аналізуючи перспективні зміни аналізованого індикатора. З цією метою у дисертації розраховано прогностичну модель, яка є вагомим середнім рівнянь трьох залежностей, що якнайповніше відображають аналізований тренд. Вагові оцінки розраховують на основі описаного вище методу обчислення коефіцієнтів вагомості із використанням кореляції. У результаті для кожного показника соціально-економічного та туристичного розвитку отримано модель, яка якнайповніше відображає поточний тренд їхньої зміни (згладжує екстремуми і підсилює середні величини). Одержане рівняння характеризується високим рівнем кореляції та значно вищим рівнем надійності під час розрахунку прогнозу.

6. Розроблено прогностичну модель аналізу перспективної динаміки соціально-економічного розвитку із застосуванням регресійних рівнянь, в якій, на відміну від інших, враховано вплив туристичної інфраструктури та деталізовано характер впливу її елементів на перспективні зміни показників соціально-економічного розвитку, а також доведено високий

рівень залежності між змінами у сфері туристичної інфраструктури та соціально-економічною динамікою розвитку Західного регіону України.

Окрім використання ліній тренду, у роботі здійснено детальний кореляційно-регресійний аналіз впливу показників соціально-економічного розвитку на туристичну інфраструктуру і навпаки. Це дало змогу виявити залежності із високим рівнем кореляції, що є основою для отримання прогностичних моделей. Так, високий рівень кореляції виявлено для залежностей між динамікою іноземних туристів та рівнем оплати праці і валовим регіональним продуктом. Своєю чергою, перспективна зміна кількості іноземних туристів залежить від стану розвитку інфраструктури, що дало змогу здійснити дворівневий аналіз точності прогностичних можливостей одержаних високорельованих регресійних моделей. У результаті було вирішено завдання із прогнозування динаміки соціально-економічного розвитку на основі туристичної інфраструктури.

На основі порівняння прогностичних значень із поточними визначено, що ймовірним є зростання середньомісячної заробітної плати і валового регіонального продукту протягом наступних п'яти років за умови подальшого укріплення валютного курсу та збереження актуальних тенденцій щодо динаміки кількості іноземних туристів у західних областях України.

Список літератури:

1. Азар, В. И., 1984. *Экономика и организация международного туризма*. Москва: Экономика .
2. Азар, В. И., 1972. *Экономика и организация туризма*. Москва : Экономика.
3. Александрова, А. Ю., 2002. *Международный туризм*. Москва: Аспект Пресс
4. Алексєєва, Ю.В., 2005. *Державне регулювання розвитку туристичної галузі України в контексті досвіду Франції*. Дисертація кандидата наук. Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Одеса.
5. Антошкіна, Л. І., 2007. *Державотворчі процеси і соціально-економічні моделі розвитку України на сучасному етапі*. Донецьк : Юго-Восток.
6. Архипова, В.Ф. та Левизов, А.С., 2006. Об инфраструктуре как определяющем факторе развития туризма в регионе. *Проблемы развития региональных социально-экономических систем*. Владимир: ВлГУ, с. 42- 44
7. Бабінова, О. О., 2011. Основні принципи, напрями та завдання державної регіональної політики щодо забезпечення сталого регіонального розвитку. *Публічне адміністрування: теорія і практика, електронний збірник наукових праць*, [online]. Доступно: <[http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11boosrr.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11boosrr.pdf)>[дата звернення 25 Грудень 2017].
8. Балабан, Р. В., 2011. Українські суспільні цінності. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*, [online] Вип.4, с.88-99. Доступно: <<http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

- bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nzipiend_2011_4_12>[дата звернення 25 Грудень 2017].
9. Баранник, Л. Б. та Вознюк, О.В., 2010. Концепція корпоративної соціальної відповідальності бізнесу та її становлення в Україні. *Вісник Дніпропетровської державної академії: Економічні науки*. № 1, с. 5–11.
 10. Баранский Н.Н., 1960. *Экономическая география. Экономическая картография*. Москва: Географиздат.
 11. Басюк, Д.І., 2015. *Теоретико-методологічні основи управління розвитком винного туризму в Україні*. Дисертація доктора наук. Національний університет харчових технологій.
 12. Белявцев, М.І., та Шестопалова, Л.В., 2005. *Інфраструктура товарного ринку*. Київ : Центр навч. літ.
 13. Бичков, О.О., 2011. Соціально-економічні регулятори розвитку підприємства. *Економіка та держава*, № 9, с.73-77.
 14. Бірюков, Д. С., 2012. *Захист критичної інфраструктури: проблеми та перспективи впровадження в Україні*. Київ: НІСД.
 15. Богатирьов, І.О. 2004. *Управління розвитком підприємства (за матеріалами малих підприємств меблевої промисловості України)*. Дисертація кандидата наук. Європейський ун-т фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, Київ.
 16. *Большой энциклопедический словарь*, 1991. Москва: Большая Российская энциклопедия
 17. Брунець, Б. Р., Терехух А. А., 2014. Засади формування туристичної інфраструктури. В: *Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці та освіті: XIII міжнародний науковий семінар*. Київ – оз. Світязь, Україна, 30 Червень – 4 Липень 2014. Київ: Національна академія управління

18. Брунець, Б. Р., 2013. Методи впровадження інновацій у туристичну інфраструктуру. В: *Міжнародна науково-практична конференція з проблем формування та розвитку інноваційної інфраструктури*. Львів, Україна, 16-18 Травень 2013. Львів: Вид. Львівської політехніки.
19. Брунець, Б. Р., 2013. Оцінка туристичної інфраструктури. Методичний підхід. В: *Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання: IV міжнародна науково-практична конференція*. Черкаси, Україна, 21-22 Березень 2013. Черкаси: Черкаський державний технологічний університет
20. Брунець, Б. Р., та Бець М.Т. 2012. Принципи формування туристичної інфраструктури. *Географія та туризм*, 21, с. 8-15
21. Брунець, Б. Р., 2013. Роль формування туристичної інфраструктури на засадах сталого розвитку. В: *Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: 2-ий міжнародний конгрес*. Львів, Україна, 19-22 Вересень 2013. Львів: Національний університет «Львівська політехніка»
22. Брунець, Б. Р., 2013. Рівні туристичної інфраструктури та принципи її формування. В: *EcoTour-2013: I міжнародна конференція молодих вчених*. Львів, Україна, 21-23 Листопад 2013. Львів: Вид. Львівської політехніки
23. Брунець, Б.Р., Копець, Г.Р., 2007. Встановлення основних факторів розвитку інноваційної діяльності підприємства. В: *Проблеми економіки та управління*. Вісник національного університету Львівська політехніка, № 582, с. 197-202
24. Брунець, Б. Р., 2014. Туристична інфраструктура: чинники розміщення та оцінювання. В: *Актуальні проблеми економіки 2014: VIII міжнародна конференція*. Київ, Україна, 12 Грудень 2014. Київ: Національна академія управління.

25. Брунець, Б. Р., 2012. Сутність означення інфраструктура. *Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць*, 22.05, с. 372-377.
26. Брунець, Б. Р., 2014. Інфраструктура як регулятор туристичних потоків на заповідних територіях. В: *Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: Міжнародний конгрес*. Львів, Україна, 17-19 Вересень 2014. Львів: Вид. Львівської політехніки.
27. Брунець, Б. Р., 2013. Інфраструктура як регулятор туризму на заповідних територіях. В: *Стан та перспективи розвитку заповідної справи та екологічного туризму в Україні: Всеукраїнська науково-практична конференція*, Миколаїв, Україна, 21-22 Березень 2013. Миколаїв: ЧДУ ім.П. Могили.
28. Брунець, Б. Р., 2011. Характеристика туристичної інфраструктури Львівщини на передодні «Євро-2012». *Географія та туризм*, 14, с. 199-204.
29. Брунець, Б. Р., 2011. Туристична інфраструктура Львівської області: стан та перспективи розвитку. *Географія та туризм*, 15, с. 157-164.
30. Брунець, Б. Р., Терехух, А. А., 2016. Елементи туристичної інфраструктури як генератори туристичних потоків. В: *Управління інноваційним процесом в Україні: економічні, соціальні та політичні трансформації: Міжнародна науково – практична конференція*. Львів, Україна, 19-21 Травень 2016. Львів: Вид. Львівської політехніки.
31. Бугас, Н. В., 2017. Особливості регіонального розвитку як об'єкта управлінського впливу держави. *Ефективна економіка*, [online] Доступно <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5441>> [Дата звернення 25 Грудень 2017].

32. Бурмака, М.М., 2014. Класифікація типів розвитку соціально-економічних систем *Економіка транспортного комплексу*, Вип. 23, с. 37-50.
33. Васильєв, О.В., 2007. *Методологія і практика інфраструктурного забезпечення функціонування і розвитку регіонів України*. Монографія Харків: ХНАМГ.
34. Внукова, Н.Н., 1998. *Управление развитием рыночной инфраструктуры (методологический и организационный аспект)*. Монография. Харьков: Форт.
35. Ворожейкина, И., та Ворожейкин, И.Е., 2001. *Управление социальным развитием организации*. Москва: ИНФРА .
36. Воронкова, В.Г., 2004. *Соціально-економічне прогнозування*. Київ: Професіонал.
37. Гайдук, А.Б., 1999. Формування туристичної ринкової інфраструктури як фактор підвищення ефективності функціонування ринку туристичних послуг. *Регіональна економіка*, №2, с.172-177
38. Галасюк, С. С., 2007. Необхідність удосконалення державного регулювання сфери туризму України. *Туристична освіта в Україні: проблеми і перспектив: зб. наук. праць*, с. 67-73.
39. Головне управління статистики у Волинській області, 2017. [online] (Останнє оновлення 21 Серпень 2017) Доступно: <<http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>>[Дата звернення 21 Серпень 2017].
40. Головне управління статистики у Закарпатській області, 2017. [online] (Останнє оновлення 21 Серпень 2017) Доступно: <<http://www.uz.ukrstat.gov.ua/>>.[Дата звернення 21 Серпень 2017].
41. Головне управління статистики у Івано-Франківській області, 2017. [online] (Останнє оновлення 21 Серпень 2017) Доступно: <<http://www.ifstat.gov.ua/>>.[Дата звернення 21 Серпень 2017].

42. Головне управління статистики у Львівській області, 2017. [online] (Останнє оновлення 21 Серпень 2017) Доступно: <<http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>>. [Дата звернення 21 Серпень 2017].
43. Головне управління статистики у Рівненській області, 2017. [online] (Останнє оновлення 21 Серпень 2017) Доступно: <<http://www.rv.ukrstat.gov.ua/>>. [Дата звернення 21 Серпень 2017].
44. Головне управління статистики у Тернопільській області, 2017. [online] (Останнє оновлення 21 Серпень 2017) Доступно: <<http://www.te.ukrstat.gov.ua/>>. [Дата звернення 21 Серпень 2017].
45. Головне управління статистики у Чернівецькій області, 2017. [online] (Останнє оновлення 21 Серпень 2017) Доступно: <<http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>>. [Дата звернення 21 Серпень 2017].
46. Головніна, О. Г. 2013. *Основи соціальної економіки*. 2-е вид. Київ : Центр учбової літератури.
47. Господарство і суспільство, 2013. Макс Вебер. Переклад з німецької М. Кушнір. Київ: Всесвіт.
48. Грабар, М. В., 2012. Концепції регіонального розвитку: від теорій розміщення виробництва до новітніх концепцій. Проблеми формування нової економіки XXI століття, [online]. Доступно <http://www.confcontact.com/20121221/4_grabar.htm> [Дата звернення 25 Грудень 2017].
49. Гранберг, А. Г. 2003. *Основи регіональної економіки*. Москва. Высш . школа экон.
50. Державна служба статистики України. 2017. [online] (Останнє оновлення 21 Серпень 2017) Доступно: <<http://www.ukrstat.gov.ua/>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
51. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. *Департамент туризму та курортів*. [online] (Останнє оновлення 21 Серпень 2017) Доступно: <http://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk->

- UA&id=2c48859c-3471-4508-8d0d-60df67c47e84&title=ProUpravlinniaTurizmuTaKurortiv [Дата звернення 21 Серпень 2017].
52. *Економічна енциклопедія*, 2000. Київ: Видавничий центр «Академія»
 53. *Економічна теорія: Політекономія*, 2014. Київ: Знання,
 54. *Економічний словник-довідник*, 1995. Київ: Феміна
 55. Єлистратова, Г.І., 2011. Перспективи розвитку туристичної інфраструктури Кримського регіону. *Економічний простір*. №56/1, с. 32-38
 56. Жамин, В.А. 1977. Инфраструктура при социализме. *Вопросы экономики*, №2, с.14-23.
 57. Жукова, М. А. 2004. *Индустрия туризма: менеджмент организации*. Москва : Финансы и статистика.
 58. Закон України «Про туризм», 2003. № 1282. *Верховна рада України*.
 59. Залуцький, В. П., 2013. *Соціально-економічний розвиток підприємств на засадах лізингу*. Кандидат наук. Національний університет «Львівська політехніка». Львів.
 60. Запасна, Л.С., 2006. Економічна сутність розвитку підприємства. *Проблеми матеріальної культури – Економічні науки*, [online], с. 33-37. Доступно: <<http://www.nbuv.gov.ua/>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
 61. Захарчин, Г.М. та Соломійчук, Н.П., 2006. Інвестування туристичної сфери: регіональний аспект. *Видавництво Національного університету «Львівська політехніка»*, [online], с. 9-13. Доступно: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/35951/1/3_9-13.pdf> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
 62. Зорин, А.И., 1999. Туристский центр и центр туризма. *Теория и практика физической культуры: научно-теорет*, [online], №11, с. 23-25. Доступно: <<http://lib.sport.edu.ru/press/tptk/1999, №11/p.23-25htm>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].

63. Зорин, И.В. та Каверина, Т.П. 2005. *Менеджмент туризма. Туризм как вид деятельности*. Москва: Финансы и статистика.
64. Игнатов, В.Г. та Бутов, В.И. 2000. *Регионоведение*. Ростов н/Д: Март.
65. Кабушкин, Н. И. 2001. *Менеджмент туризма*. Минск : Новое знание.
66. Качмарик, Я.Д. та Хуткий, Р.І. 1999. Ефективність формування фінансових ресурсів підприємства. *Фінанси України*, №10, с.139–144.
67. Кириленко, В.В. 2007. *Історія економічних вчень*. Тернопіль: Економічна думка.
68. Кібік, О. М. та Наконечний Ю.В. 2012. Проблеми соціально-економічного розвитку транспортних підприємств України. *Актуальні проблеми держави і права*, [online], вип. 67, с. 295-300. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_67_45> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
69. Кіптенко, В. К. 2010. *Менеджмент туризму*. Київ: Знання.
70. Кіро, О. С. 2010. Еволюція теорій регіонального розвитку в економічній науці. *Вісник соціально-економічних досліджень*, [online], № 38, с. 72–83. Доступно: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vsed/2010_38/38/72-83.Pdf> [Дата звернення 21 Серпень 2016].
71. Ковальчук, В.Г. 2013. Системне моделювання соціально-економічного розвитку регіонів. *Ефективність державного управління*, вип. 23, с. 149-155.
72. Кошова, Б. Р. та Терехух, А. А., 2017. Сутнісні ознаки та види соціально – економічного розвитку регіону. *Науковий вісник Хмельницького національного Університету*. Серія: «Економічні науки», 6, (2), с. 223-228.

73. Кошова, Б.Р., 2017. Прогнозування розвитку туристичної інфраструктури. Менеджмент та підприємництво в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка», №875. с. 431-439
74. Кошова, Б. Р., 2016. Пріоритети розвитку урбанізованих територій. Стратегічний аспект. В: *Регіон-2016: стратегія оптимального розвитку Міжнародна науково-практична конференція*. Харків, Україна, 10–11 Листопад 2016. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна.
75. Кошова, Б. Р., Теребух, А. А., 2015. Рівні туристичної інфраструктури та їх складові. В: *Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу: Міжнародна науково-практична конференція*. Тернопіль, Україна, 15-17 Жовтень 2015. Тернопіль: ТНТУ.
76. Кошова, Б. Р., Теребух, А. А., 2017. Підходи до оцінювання інфраструктури туризму. В: *Актуальні проблеми економіки 2017: XVI-ий міжнародний науковий семінар*. Київ – оз. Світязь, Україна, 3-7 Липень 2017 Київ: Національна академія управління
77. Кошова, Б. Р., Теребух, А. А., 2015. Функції критичної інфраструктури у розвитку сфери туризму. В: *Стан, проблеми та перспективи вдосконалення економіки України: Міжнародна науково-практична конференція*. Ужгород, Україна, 2–3 Жовтень 2015. Ужгород: Вид. дім «Гельветика».
78. Кошова, Б. Р., 2016. Інфраструктура сучасних готельно-розважальних комплексів. В: *Сталий розвиток: захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: IV міжнародний конгрес*. Львів, Україна, 21-23 Вересень 2016. Львів: Вид. Львівської політехніки.

79. Кошова, Б. Р. та Терехух, А. А., 2017. Оцінювання впливу соціально – економічного розвитку на формування туристичної інфраструктури Західного регіону України. *Молодий вчений*, 12, с.772-777.
80. Кошова, Б. Р., 2017. Оцінка якості розвитку інфраструктури туризму регіонів України. В: *Регіон-2017: стратегія оптимального розвитку: Міжнародна науково-практична конференція*. Харків, Україна, 20–21 Квітень 2017. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна.
81. Кошова, Б. Р., 2015. Тенденції розвитку ресторанної справи у місті Львові. В: *Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети: VII міжнародна науково-практична конференція*, Харків, Україна, 20 Листопад. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна.
82. Кошова, Б. Р., 2015. Вплив «суперточки тур» на відвідуваність об'єктів туристичної інфраструктури. В: *Управління туристичною індустрією: методологія і практика: II міжнародна науково-практична конференція*. Полтава, Україна, 8 -9 Жовтень 2015. Полтава: Вид. «Сімон».
83. Кошова, Б. Р. та Терехух, А. А., 2017. Прогнозування впливу соціально-економічного розвитку на формування туристичної сфери Західного регіону України. *Ефективна економіка*, [online] 17, Доступно: <<http://www.economy.nauka.com.ua/?n=12&y=2017>>
84. Кошова, Б. Р. та Терехух, А. А., 2017. Економічне обґрунтування доцільності розвитку туристичної інфраструктури у Західному регіоні України. *Молодий вчений*, 11, с.1314-1326.
85. Кошова, Б. Р., 2017. Програмні проекти оновлення туристичної інфраструктури на прикладі Греції. Уроки для України. В: *Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні та світі: Міжнародна науково-практична конференція*. Луцьк, Україна, 18-19 Травень 2017. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ.
86. Кошова, Б. Р. та Терехух, А. А., 2017. Прогнозування динаміки розвитку туристичної інфраструктури та її вплив на соціально-

- економічний клімат в Західному регіоні України. *Молодий вчений*, 10, с.1060-1066.
87. Кривега, К.В.2005. Туристична інфраструктура: поняття та складові. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, 21, с.118-124.
88. Кудрявцева, С.П. та Колос, В.В. 2005. *Міжнародна інформація*. Київ: Видавничий Дім «Слово».
89. Кузик, С.П. 2010. *Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід*. Львів: Видав. Центр ЛНУ ім. Ів. Франка.
90. Кузьмін, О.Є., Фещур Р.В., Шуляр Р.В. та Подольчак Н.Ю. 2007. *Планування соціально-економічного розвитку підприємств*. Київ: УБС НБУ.
91. Кунц, Г. та О'Доннел, С. 1981. *Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций*. Москва: Прогрес.
92. Любіцева, О.О. 2008. *Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти)*. Київ: Альтерпрес.
93. Масюк, Ю.О., 2014. Необхідність формування моделі саморегулювальної організації у сфері туризму України: економічні та правові аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*, 34. с. 282-291.
94. Мельник, В.В., 2013. Синергетична методологія культури як єдиного глобального організму. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, [online] 53, с.196-205. Доступно: <http://www.zgia.zp.ua/gazeta/visnik_53_194.pdf> [Дата звернення 21 Серпень 2016].
95. Мертон, Р.К., Мид, Дж., Парсонс, Т., та Шюц, А. 1996. *Явные и латентные функции. Американская социологическая мысль*. Москва: Изд. МУБиУ.
96. Михайличенко, А.О. 2006. *Соціально-економічний розвиток регіону і його ресурсне забезпечення (на матері- алах Чернігівської області)*. Кандидат наук. Рада по вивченню продуктив- них сил України НАН України, Київ.

97. Міністерство закордонних справ України. *Рекомендації щодо правил поведінки. Королівство Таїланд.* [online] Доступно: <<http://mfa.gov.ua/ua/consular-affairs/travel-advice/125-th>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
98. Морозов, М. А. та Король, О.Д. 1998. Дестинація – важнейший елемент туризму. *Туризм: практика, проблеми, перспективи*, 9, с. 15–17
99. Мочерний, С.В., 2002. *Економічна енциклопедія*. Київ-Тернопіль: Видавничий центр «Академія».
100. Надтонка, Т.Б. та Амельницька, О.В. 2009. Соціально-економічний розвиток підприємства: актуальність і проблеми дослідження. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна*, 36-1, с.173-178.
101. Опозиційний голос правди, 2017. *77% українців не були за кордоном, а третина не виїжджала зі своєї області.* [online] Доступно: <<https://golospravdy.com/77-ukrainciv-ne-buli-za-kordonom-a-tretina-ne-viizhdzhala-zi-svoyei-oblasti>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
102. Орешин, В.П. 1986. *Планирование производственной инфраструктуры: комплексный подход*. Москва: Экономика.
103. Повх, Г. П. та Герасимчук З.В., 2009. Зміст та значення інфраструктурного забезпечення транскордонного співробітництва. *Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного університету*, 24, частина II, с. 244– 249.
104. Погорелов, Ю. С. та Лейко, К. А., 2015. Шляхи розвитку соціально-економічного потенціалу підприємства. *Економіка і регіон*, 6, с. 64-71.
105. Позднякова, Л. О. 2013. *Глобальні та локальні проблеми соціально-економічного розвитку України*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна

106. Поняття про критичну інфраструктуру, 2017. Mails Web Medical [online] Доступно: <<http://mailswm.com/ponyattya-pro-kritichnu-infrastrukturu>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
107. Про удосконалення заходів забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури. *Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року.* [online] Доступно: <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0014525-16>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
108. Проект Європейського Союзу. *Підтримка політики регіонального розвитку в Україні (ППРРУ).* [online] Доступно: <<http://surdp.eu/>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
109. Рейтинг найбільш подорожуючих націй очолили мешканці півночі Європи. Смак подорожника. *Дешеві мандрівки й туристичні новини.* [online] Доступно: <<http://www.cheap-trip.eu/2014/10/23/rejtynh-najbilsh-podorozhuuyuchyh-natsij-ocholyty-meshkantsi-pivnochi-evropy/>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
110. Рутинський, М.Й. та Стецюк, О.В. 2008. Туристичний комплекс Карпатського регіону України. Чернівці: Книги – XXI.
111. Світовий банк. *Хорватія: Дані.* [online] Доступно: <<http://api.worldbank.org/v2/en/country/HRV?downloadformat=excel>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
112. Світовий банк. *Сербія: Дані.* [online] Доступно: <<http://api.worldbank.org/v2/en/country/SRB?downloadformat=excel>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
113. Світовий банк. *Боснія і Герцоговина: Дані.* [online] Доступно: <<http://api.worldbank.org/v2/en/country/BIH?downloadformat=excel>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
114. Світовий банк. *Болгарія: Дані.* [online] Доступно: <<http://api.worldbank.org/v2/en/country/BGR?downloadformat=excel>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].

115. Світовий банк. *Туреччина: Дані.* [online] Доступно: <<http://api.worldbank.org/v2/en/country/TUR?downloadformat=excel>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
116. Світовий банк. *Латвія: Дані.* [online] Доступно: <<http://api.worldbank.org/v2/en/country/LVA?downloadformat=excel>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
117. Світовий банк. *Литва: Дані.* [online] Доступно: <<http://api.worldbank.org/v2/en/country/LTU?downloadformat=excel>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
118. Світовий банк. *Російська Федерація: Дані.* [online] Доступно: <<http://api.worldbank.org/v2/ru/country/RUS?downloadformat=excel>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
119. Світовий банк. *Польща: Дані.* [online] Доступно: <<http://api.worldbank.org/v2/en/country/POL?downloadformat=excel>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
120. Світовий банк. *Грузія: Дані.* [online] Доступно: <<http://api.worldbank.org/v2/en/country/GEO?downloadformat=excel>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
121. Світовий банк. *Україна. Дані.* [online] Доступно: <<http://api.worldbank.org/v2/uk/country/UKR?downloadformat=excel>> [Дата звернення 21 Серпень 2017].
122. Симкин, Д. Г. 2010. Теоретические основы развития региона в современных условиях. *Вестник Оренбургского Государственного Университета*, 8 (114),с. 114-117. Доступно: <http://vestnik.osu.ru/2010_8/20.pdf> [Дата звернення 21 Серпень 2016].
123. Смирнов, І.Г. 2009. *Логістика туризму.* Київ: Знання.
124. Смит, А. 2007. *Исследование о природе и причинах богатства народов.* Москва: Эксмо.

125. *Советский энциклопедический словарь*, 1983. Москва: Советская энциклопедия
126. Сокол, Т.Г. 2006. *Основи туризмознавства*. Київ: ЗАТ «Слов'янський дім»
127. Соколова, К.О., 2010. Управління туристичним потенціалом підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*, 3 (Т.1), с. 208-210
128. Сорока, І.В. 2002. *Інфраструктура товарного ринку*. Київ: НМЦВО МОІН України, НВФ «Студцентр».
129. Сорока, І.В., 2012. Проблеми та перспективи розвитку міжнародної туристичної інфраструктури в умовах глобальної економічної нестабільності. *Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия «Экономика и управление»*, 25 (64), с. 176-185.
130. *Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь*, 2014. Київ: ДУ ІЕПСР НАН України.
131. *Соціально-трудоий потенціал: теорія і практика: в 2 т.*, 1994. Київ: Наукова думка.
132. Стасевська, О. А., 2014. Система цінностей як основа буття сучасного українського суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»* № 1 (20) [online] Доступно: <<http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/6562/1/Stasevskaya.pdf>> [Дата звернення 21 Серпень 2016].
133. Ткаченко, Т.І. 2006. *Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу*. Київ: Київ. Нац. торг.-екон. ун-т.
134. Ткаченко, Т.І. 2009. *Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу*. 2-ге вид., випр. та доповн. Київ: Київ. Нац. Торг. – екон. ун-т.

135. Терехух, А.А., Макар, О.П. та Ільницька О.П., 2015. Проблеми розвитку міжнародного туризму в Україні. *Молодий вчений*, № 11(2), с. 126-129.
136. ТСН. *Дві третини українців ніколи не були за кордоном – опитування*. [online] Доступно: <<https://tsn.ua/ukrayina/dvi-tretini-ukrayinciv-nikoli-ne-buli-za-kordonom-opituvannya-964217.html>> [Дата звернення 21 Серпень 2016].
137. Тюха, І.В. 2012. Соціально-економічний розвиток підприємства: сутність та видові прояви. *Ефективна економіка*, 6. [online] Доступно: <<http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1195>> [Дата звернення 21 Серпень 2016].
138. Хомович, В.М. та Біловол, Р.І. 2015. Управління соціально-економічним розвитком підприємства в ринкових умовах господарювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. Вип. 13, с. 88-92.
139. Уфимцева, О.Ю. 2012. *Мікроекономіка. Курс лекцій*. Дніпропетровськ: ПДАБА.
140. Федулова, Л.І. 2006. *Технологічний розвиток економіки України*. Київ: Ін-т економіки та прогнозування
141. Федько, В.П. та Федько, Н.Г. 2000. *Інфраструктура товарного ринка*. Ростов Н/Д: Фенікс
142. Фещур, Р.В. та Тимошук, М.Р. 2010. Управління соціально-економічним розвитком машинобудівних підприємств. *Нац. Ун-т "Львівська політехніка", Ун-т банківської справи НБУ*. № 657. [online] Доступно: <<http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/687/1/20.pdf>> [Дата звернення 21 Серпень 2016].
143. Форд, Г. 2017. *Моє життя та робота*, Переклад з англійської. У. Джемман. Київ: Наш формат.

144. Чернявский, И.Ф. 1982. Инфраструктура и эффективность общественного производств. *Вопросы экономики*, 7, с. 21—27.
145. Череп, А.В., Лепьохін, О. В., Лепьохіна-Таберко, І. О. та Череп, О. Г. 2010. *Реструктуризація системи управління промислових підприємств*. Запоріжжя : Вид-во КПУ.
146. Черниш, І.В. 2014. *Формування антикризової політики держави у туризмі*. Полтава: ПНТУ ім. Юрія Кондратюка.
147. Чир, Н. В., 2016. Туристична інфраструктура як складова туристично-рекреаційного потенціалу Старовижівського району Волинської області. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України : зб. наук. праць*. - Кіровоград : КЛА НАУ, с. 330-338.
148. Чупир, О.М. 2010. *Економічні аспекти управління соціальним розвитком колективу підприємства*. Харків :Тимченко А.М.
149. Чухрай, Н. І., 2010. Проблеми виходу українських підприємств на європейський ринок . *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми економіки та управління»*, 684, с. 90–94
150. From Wikipedia, the free encyclopedia. *Infrastructure*. [online] Доступно: < <http://en.wikipedia.org/wiki/Infrastructure>> [Дата звернення 21 Серпень 2016].
151. Lawrence, G. McMillan., 2011. *McMillan on Options*. John Wiley & Sons.
152. Online Etymology Dictionary, 2008. *Douglas Harper, Historian*. [online] Доступно: <<http://dictionary.reference.com/browse/infrastructure>> [Дата звернення 24 Квітень 2008].
153. Uniting and strengthening America by providing appropriate tools required to intercept and obstruct terrorism, 2001. USA PATRIOT ACT. [online] Доступно: <<http://frwebgate.access.gpo.gov>> [Дата звернення 01 Травень 2007].

154. Ustawa pro bezpieczeƒstwie obywatelskim z dn. 21.08.2003[online]
Доступно: <<http://www.prawo.egospodarka.pl/akty/dziennik-ustaw/2003/163/1577>> [Дата звернення 01 Травень 2007].
155. WTTC. *Ukraine Economic Impact Report* [online] Доступно:
<http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/ukraine2014.pdf>
[Дата звернення 20 Травень 2017].

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А**Нормативно-правові акти, якими регламентується туристична діяльність в Україні**

1. Конституція України.
2. Цивільний кодекс України.
3. Господарський кодекс України.
4. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 р. № 887-ХІІ.
5. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-ХІІ.
6. Закон України «Про правовий статус іноземців» від 04.02.1994 р. №3929-ХІІ.
7. Закону України «Про туризм» від 15.09.1995 № 324/95-ВР.
8. Закон України «Про курорти» від 05 жовтня 2000 р. № 2026-ІІІ.
9. Закон України «Про ліцензування окремих видів господарської діяльності» від 01.06. 2000 р. № 1775-ІІІ.
10. Указ Президента України «Про деякі заходи щодо розвитку туристичної та курортно-рекреаційної сфери України» від 11 березня 2003 р. № 207/2003 р.
11. Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення реалізації державної політики у галузі туризму» від 14 грудня 2001 р. № 1213/2001 р.
12. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні» від 21 лютого 2007 р. № 136/2007 р.
13. Указ Президента України «Про підтримку розвитку туризму в Україні» від 02 березня 2001 р. № 127/2001 р.
14. Указ Президента України «Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки» від 28 квітня 2004 № 493/2004 р.

15. Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України:

- a) Державна програма розвитку туризму на 2002 – 2010 роки від 29 квітня 2002 р. № 583, ред. від 25 травня 2006 р. № 754;
- b) План заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006-2010 роки від 03 липня 2006 р. № 373-р;
- c) Заходи щодо розвитку іноземного і внутрішнього туризму від 27 червня 2003 р. № 390-р, ред. від 16 травня 2007 р. № 738;
- d) Стратегія розвитку туризму і курортів від 06 серпня 2008 р. № 1088;
- e) Державна стратегія регіонального розвитку на період 2015 року від 21 липня 2006 р. № 1001;
- f) Концепція розвитку санаторно-курортної галузі від 23 квітня 2003 р. № 231-р;
- g) Стратегічні напрями та завдання щодо залучення міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями на 2009 – 2012 рр. від 03 вересня 2009 р. № 1156-р;
- h) Державна програма соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим на період до 2017 року від 30 вересня 2007 р. № 1067.

16. Методичні рекомендації з організації поїздок вітчизняних туристів за кордон / Затверджено постановою Колегії державного комітету України з туризму від 16.04.1996 р. № 96/8.

17. Програма забезпечення захисту і безпеки туристів / Затверджено постановою Колегії державного комітету України з туризму від 08.10.1996 р. № 96/5.

18. «Про затвердження Правил користування готелями і надання готельних послуг в Україні» / Наказ Державного комітету по житлово-комунальному господарству України і Державного комітету України з туризму від 10.09.1996 р. № 77/44.

19. Правила обов'язкової сертифікації послуг харчування / Затверджено наказом Державного стандарту України від 27.01.1999 р. №37.

20. Правила обов'язкової сертифікації готельних послуг / Затверджено наказом Державного стандарту України від 27.01.1999 р. №37.

21. Державні національні стандарти:

а) ДСТУ 4268:2003 “Послуги туристичні. Засоби розміщення. Загальні вимоги”

б) ДСТУ 4269:2003 “Послуги туристичні. Класифікація готелів”

в) ДСТУ 4527:2006 “Послуги туристичні. Засоби розміщення.

Терміни та визначення.

22. Інструкція про умови і правила здійснення підприємницької діяльності, пов'язаної з організацією іноземного і зарубіжного туризму (ліцензійних умовах), і контролі за їх дотриманням / Затверджена наказом Ліцензійної палати України і державного комітету України з туризму від 12.01.1999 р. № 5/1.

ДОДАТОК Б

Компоненти туристичної інфраструктури

Заклади системи туристичного обслуговування	та	- Туристичні бюро та агенції;
		- екскурсійні бюро;
		- туристичні інформаційні пункти та бюро;
		- туристичні інформаційні кіоски;
		- туристичні патрулі.
Заклади проживання		- Готелі та готельні комплекси;
		- міні-готелі, мотелі, хостелі;
		- кемпінги та майданчики для наметів;
		- санаторії та пансіонати;
		- дитячі та юнацькі табори;
- агро-оселі та “зелені” оселі.		
Заклади об’єкти продажу/прокату товарів туристів	та для	- Крамниці (в т.ч. відділення крамниць) з продажу туристичного спорядження;
		- пункти прокату туристичного спорядження;
		- крамниці та кіоски з продажу сувенірної продукції;
		- базари з продажу сувенірної продукції;
		- майстерні-крамниці народних промислів.
Заклади об’єкти відвідування	та	- Пам’ятники архітектури;
		- пам’ятники історії та культури;
		- пам’ятники природи;
		- музеї та музейні комплекси;
		- функціонуючі заклади релігійного та культового призначення;
		- картинні галереї та виставкові зали;
		- спеціальні/тематичні експозиції та експозиційні об’єкти;
		- комплексні екскурсійні маршрути.
Заклади системи підтримки туристичної галузі	та	- Туристичні інформаційні центри;
		- туристичні рятувально-пошукові служби (в т.ч. Міністерства України у надзвичайних ситуаціях);
		- туристичне маркування (вказівними, дороговкази, інформаційні щити тощо);
		- арт-агентства/провайдери культурно-мистецьких та театралізованих заходів.

ДОДАТОК Б(продовження)

Компоненти соціально-побутової інфраструктури, котрі
обслуговують туристичну сферу діяльності

Заклади торгівлі, побутового обслуговування, громадського харчування та зв'язку	- Продовольчі крамниці;
	- крамниці побутової хімії та парфумерії;
	- крамниці промислових товарів першої необхідності;
	- аптеки та фармацевтичні кіоски;
	- господарські крамниці;
	- універсальні торгівельні центри, супер- та гіпермаркети;
	- крамниці будівельних матеріалів;
	- меблеві крамниці та центри;
	- спеціалізовані крамниці дитячих товарів та дитячого харчування;
	- перукарні та салони краси;
	- пральні та хімчистки;
	- майстерні з ремонту побутової техніки;
	- майстерні з ремонту взуття та одягу;
	- швейні та галантерейні майстерні;
	- пункти прокату побутової техніки;
	- фотокрамниці та фотосалони;
	- заклади громадського харчування (в т.ч. кафе та бістро);
	- поштові відділення;
	- пункти телефонного та телеграфного зв'язку;
	- центри електронного зв'язку (в т.ч. Інтернет-кафе та клуби тощо);
- відділення комерційних банків та ощадні каси;	
- банкомати та автомати заочного продажу товарів;	
- пункти обміну валют;	
- гаражні комплекси (в т.ч. підземні);	
- автомобільні стоянки та паркінги.	
Заклади системи соціальної та громадської безпеки	- Пункти охорони правопорядку (в т.ч. територіальні відділення міліції);
	- рятувальні/пошукові служби;
	- відділення страхових агентств та компаній.

ДОДАТОК Б(продовдження)

Заклади соціального обслуговування та культурного призначення	- Поліклініки та медичні центри;
	- медичні та лікувальні кабінети, медичні пункти;
	- школи (в т.ч. загальні та спеціалізовані);
	- дитячі ясла та дитячі садки;
	- ігротеки та дитячі центри, інші заклади тимчасового догляду за дітьми;
	- центри дитячої творчості;
	- дитячі та юнацькі гуртки;
	- музичні, художні та спортивні школи;
	- відео-, фоно- та бібліотеки;
	- концертні та філармонійні зали, театри.
Заклади оздоровлення, дозвілля та відпочинку	- Тренажерні зали та фітнес-центри;
	- велосипедні доріжки, місця для катання на роликах та скейтах;
	- стадіони та басейни, інші об'єкти спортивного дозвілля;
	- спортивні зали та клуби, інші заклади спортивного дозвілля;
	- сауни, банні комплекси та лазні, інші заклади оздоровлення;
	- ресторани та бари;
	- танцювальні та інші клуби відпочинку і дозвілля;
	- кегель-бани та боулінг-клуби;
	- кінотеатри та відеосалони;
- аквапарки, карусельні комплекси, інші об'єкти розваг і дозвілля.	

ДОДАТОК Б(продовження)

**Компоненти технічної та комунікаційної інфраструктури, котрі
обслуговують туристичну сферу діяльності**

Комунальні мережі та системи	- Мережі електропостачання;
	- мережі водопостачання;
	- мережі тепlopостачання;
	- мережі побутової каналізації;
	- мережі газопостачання;
	- каналізаційні колектори;
	- колектори сміття та сміттєві контейнери;
	- котельні та теплоелектроцентралі;
- трансформаторні станції.	
Мережі та системи зв'язку	- Телебачення (в т.ч. радіохвильове та дротове);
	- радіо (в т.ч. радіохвильове та дротове);
	- локальні комп'ютерні мережі;
	- локальні Інтернет-мережі;
	- таксофони та міжміські телефонні автомати;
- Інтернет-кіоски.	
Об'єкти системи благоустрою	- Дитячі, ігрові та спортивні майданчики;
	- громадські пляжі;
	- сквери та парки;
	- клумби та газони;
	- зелені смуги/лісосмуги;
	- живі зелені огорожі;
	- прибудинкові та паркові лавки;
	- паркові альтанки та бесідки;
	- літні сцени та майданчики;
	- декоративні огорожі;
	- об'єкти та засоби електричного освітлення;
	- адміністративне маркування (в т.ч. вказівними вулиць та площ, вивіски закладів та установ тощо);
	- сміттярки та сміттєві урни;
	- громадські туалети;
	- фонтани та штучні водойми;
- бювети та свердловини питної води.	

ДОДАТОК Б(продовдження)

Комунікації транспортне сполучення	та	- Міжміські, міжнародні та регіонального значення траси та дороги;
		- під'їзні, об'їзні та центральні міські дороги;
		- площі та майдани;
		- міжбудинкові проїзди та площадки;
		- тротуари та пішохідні доріжки;
		- внутрішньоміські маршрути громадського транспорту;
		- зупинки громадського транспорту;
		- маркування зупинок та покажчики графіків руху громадського транспорту;
		- залізничний вокзал та його транспортна розв'язка;
		- автовокзал та його транспортна розв'язка;
		- станції технічного обслуговування автомобілів;
		- автозаправочні станції;
		- автомобільні стоянки та паркінги.

ДОДАТОК В**Перелік правових актів, на основі яких могло б формуватись
нормативно-правове поле України з формування і управління
критичною інфраструктурою**

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку підприємств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави» від 23.12.2004 № 1734.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державний реєстр потенційно небезпечних об'єктів» від 29.08.2002 р. № 1288.
3. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18.01.2001 № 2245-III.
4. Перелік особливо небезпечних підприємств, припинення діяльності яких потребує проведення спеціальних заходів щодо запобігання заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, майну, спорудам, навколишньому природному середовищу / Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 765.
5. Постанова Кабінету Міністрів України № 1051 від 15.08.2007 (для службового користування).
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо вдосконалення охорони об'єктів державної та інших форм власності» (із змінами) від 10 серпня 1993 р. № 615.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Щодо затвердження Переліку об'єктів, які підлягають охороні і обороні в умовах надзвичайних ситуацій і в особливий період» від 24.04.99 року № 675-019.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку особливо важливих об'єктів електроенергетики, які підлягають охороні відомчою воєнізованою охороною у взаємодії із спеціалізованими підрозділами інших центральних органів виконавчої влади» від 28.07.2003 № 1170.

ДОДАТОК В (продовження)

9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку особливо важливих об'єктів нафтогазової галузі» від 27.05.2009 № 578-р.

10. Закон України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку» (із змінами) від 10.01.2002 № 2919-III.

11. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 № 2346-III.

12. Закон України «Про систему екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112» від 13.03.2012 № 4499-VI.

13. Закон України «Про аварійно-рятувальні служби» (із змінами) від 14.12.1999 № 1281-XIV.

14. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 № 1805-III.

15. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 08.06.2012 № 389/2012.

16. Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>

ДОДАТОК Г

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з наукової роботи

Національного університету

«Львівська політехніка»

проф. Чухрай Н.І.

12 _____ 2017 р.

АКТ

про використання результатів дисертаційної роботи Кошової Богдани Романівни
представленої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Комісія у складі голови – начальника науково-дослідної частини, к.т.н., доцента Жук Л.В., завідувача відділу науково-організаційного супроводу наукових досліджень, к.т.н. Лазько Г.В., заступника начальника планово - фінансового відділу Чулой Т.М. та завідувача кафедри туризму д.е.н., професора Терехуха А.А. цим актом підтверджують, що результати дисертаційного дослідження Кошової Б.Р. використані при виконанні науково - дослідної роботи кафедри туризму за темою «Методологічний інструментарій розвитку туристичної інфраструктури та формування умов пріоритетності внутрішнього туризму» (номер державної реєстрації 0117U007565). Зокрема Кошова Б.Р. сформуvala концептуальні засади формування туристичної інфраструктури в системі забезпечення соціально – економічного розвитку, методик аналізу та оцінювання впливу туристичної інфраструктури на соціально – економічний розвиток західних областей України. А також було змодельовано сценарії соціально – економічного розвитку території із застосуванням економічного обґрунтування стратегії розбудови туристичної інфраструктури.

Голова комісії:

к.т.н., доц. Жук Л.В.

Члени комісії:

завідувач відділу

науково-організаційного супроводу

к.т.н. Лазько Г.В.

заступник

планово – фінансового відділу

Чулой Т.М

завідувач кафедри туризму

д.е.н., проф. Терехуха А.А.

00490

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, тел. (380-32) 237-49-93, 258-27-58, факс: (380-32) 258-26-80
 ел. пошта: coffice@lp.edu.ua, інтернет: www.lp.edu.ua

29.12.2017 № 67-01-2102

на № _____

До спеціалізованої вченої ради Д.08.00.03

Національного університету «Львівська політехніка»

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Кошової Богдани Романівни

Основні положення та результати дисертаційної роботи Кошової Богдани Романівни на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за темою «Соціально-економічний розвиток туристичної інфраструктури» впроваджені у навчальний процес і застосовуються при викладанні дисципліни «Інфраструктура туризму» (згідно освітньо - професійної програми підготовки бакалаврів напрямку 6.140103 «Туризм» галузь знань 1401 «Сфера обслуговування») та «Економіка підприємств» (згідно освітньо - професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 242 «Туризм»). Зокрема, у навчальному процесі впроваджено запропоновані Кошовою Б.Р.:

– електронний навчально-методичний комплекс з дисципліни «Інфраструктура туризму» адреса розміщення <http://vns.lp.edu.ua/course/view.php?id=13853>, сертифікат № 01784, номер та дата реєстрації: Е41-291-60/2016 від 29.11.2016р., де розкрито засади класифікаційних ознак групування інфраструктури туризму, принципи та рівні її формування (тема 2 «Понятійний апарат інфраструктури туризму»); функціональні складові індустрії туризму та структурні блоки формуючі інфраструктуру туризму, аналіз їх стану в Україні (тема 3 «Функціональні складові та структурні блоки інфраструктури туризму»); вплив «суперточка тур» на відвідуваність об'єктів туристичної інфраструктури (тема 9 «Вибір оптимального місця розташування об'єкту сфери туризму»)

– електронний навчально-методичний комплекс з дисципліни «Економіка підприємств» ч. 2. адреса розміщення <http://vns.lp.edu.ua/course/view.php?id=12399>, сертифікат № -1820, номер та дата реєстрації: Е41-291-64/2017 від 16.02.2017р., де розкрито методику оцінки інтегрального показника якості інфраструктури туристичної сфери (тема 14 «Методика оцінки інтегральної якості туристичної інфраструктури»)

Проректор

з науково – педагогічної роботи

к.т.н., доцент

Вик. А.А. Терехух

О.Р. Давидчак

Туристична компанія ТзОВ «ЧУДО ТУР» / 79005, Україна, м. Львів, вул. Шота Руставелі, 7 www.chudotour.com, +38 (032) 236 70 96, +38 (032) 235 43 09
р/р 26001010411038 у ПАТ «БАНК ВОСТОК», МФО 307123М, ЄДРПОУ 36119332

Вих № 95/ від 27.12.2017

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження

Кошової Богдани Романівни

Довідка видана про те, що результати дослідження Кошової Богдани Романівни, є науково обґрунтованими та представляють практичний інтерес для ТзОВ «Чудо Тур» у встановленні необхідності розвитку об'єктів туристичної інфраструктури з метою обслуговування туристичних потоків.

Зокрема, враховано висновки та пропозиції Кошової Б.Р. щодо встановлення взаємозв'язку туристичних потоків із появою об'єктів туристичної інфраструктури. Це дає змогу спрогнозувати зростання туристичного попиту формуванні нових об'єктів туристичного обслуговування та оцінити економічний ефект для організації.

Директор ТзОВ «Чудо Тур»

ДОДАТОК Ж

Львівська міська рада
Департамент розвитку

Управління туризму

79006, м. Львів, пл. Ринок, 1, тел/факс (032) 237-57-53, e-mail: tourism@city-adm.lviv.ua

29.12.2017 № 4-2702-168 На № _____ від _____

ДОВІДКА

*про використання матеріалів наукових досліджень
Кошової Богдани Романівни*

Матеріали наукових досліджень Кошової Богдани Романівни, які розкривають підходи до соціально – економічного оцінювання розвитку туристичної інфраструктури, мають наукову практичну цінність і використовуються в процесі доопрацювання Стратегії розвитку міста Львова до 2025 року.

Враховані аналітичні дослідження динаміки розвитку туристичної інфраструктури міста Львова у взаємозалежності з соціально – економічним розвитком. Встановлено тенденції зміни у структурі об'єктів туристичного обслуговування у зв'язку із зростанням туристичних потоків у місті. Запропоноване економічне обґрунтування стратегії розбудови туристичної інфраструктури дозволить спрогнозувати вплив туристичних потоків на покращення соціального та економічного стану міста.

Начальник управління туризму

 Г. Малець

ДОДАТОК 3

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ
ДИСЕРТАЦІЇНаукові публікації, в яких опубліковано основні наукові результати
дисертації

Публікації у наукових фахових виданнях України

1. ¹³Брунець, Б. Р., 2012. Сутність означення інфраструктура. *Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць*, 22.05, с. 372-377.
2. Кошова, Б. Р., 2017. Прогнозування розвитку туристичної інфраструктури. *Менеджмент та підприємництво в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 875, с. 431- 439
3. **Кошова, Б. Р. та Терехух, А. А., 2017. Прогнозування впливу соціально-економічного розвитку на формування туристичної сфери Західного регіону України. *Ефективна економіка*, [online] 17, Доступно: <<http://www.economy.nauka.com.ua/?n=12&y=2017>> [Дата звернення 16 Січень 2018]. (Міжнародні наукометричні бази даних: IndexCopernicus). (Особистий внесок автора: здійснено прогнозування впливу соціально-економічного розвитку на формування туристичної сфери Західного регіону України).
4. **Кошова, Б. Р. та Терехух, А. А., 2017. Сутнісні ознаки та види соціально – економічного розвитку регіону. *Науковий вісник Хмельницького національного Університету. Серія: «Економічні науки»*, 6, (2), с. 223-228. (Міжнародні наукометричні бази даних: IndexCopernicus, PolishScholarlyBibliography, ScholarGoogle). (Особистий внесок автора: сформовано сутнісні ознаки та види соціально – економічного розвитку регіону).

*Прізвище змінено у зв'язку з одруженням (свідоцтво Серія І-СГ № 243054)

**Наукові фахові видання, які включені до міжнародних наукометричних баз даних

5. Брунець, Б. Р., Копець Г.Р., 2007. Встановлення основних факторів розвитку інноваційної діяльності підприємства. В: *Проблеми економіки та управління. Вісник національного університету Львівська політехніка*, № 582, с. 197-202. (Особистий внесок автора: розширено класифікацію інноваційної діяльності за видами ризиків, обґрунтовано доцільність введення поняття «інноваційного середовища» діяльності та дано його визначення).

**Публікації у виданнях, які включені до міжнародних
наукометричних баз даних**

6. Кошова, Б. Р. та Терехух, А. А., 2017. Прогнозування динаміки розвитку туристичної інфраструктури та її вплив на соціально-економічний клімат в Західному регіоні України. *Молодий вчений*, 10, с.1060-1066. (Міжнародні наукометричні бази даних: РИНЦ, ScholarGoogle, OAJI, CiteFactor, ResearchBible, IndexCopernicus). (Особистий внесок автора: прогнозовано динаміку розвитку туристичної інфраструктури та її впливу на соціально-економічний клімат в Західному регіоні України).

7. Кошова, Б. Р. та Терехух, А. А., 2017. Економічне обґрунтування доцільності розвитку туристичної інфраструктури у Західному регіоні України. *Молодий вчений*, 11, с.1314-1326. (Міжнародні наукометричні бази даних: РИНЦ, ScholarGoogle, OAJI, CiteFactor, ResearchBible, IndexCopernicus). (Особистий внесок автора: обґрунтовано доцільність розвитку туристичної інфраструктури у Західному регіоні України).

8. Кошова, Б. Р. та Терехух, А. А., 2017. Оцінювання впливу соціально – економічного розвитку на формування туристичної інфраструктури Західного регіону України. *Молодий вчений*, 12, с.772-777. (Міжнародні наукометричні бази даних: РИНЦ, ScholarGoogle, OAJI, CiteFactor, ResearchBible, IndexCopernicus). (Особистий внесок автора:

здійснено оцінювання впливу туристичної інфраструктури на соціально – економічний розвиток Західного регіону України).

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Брунець, Б. Р., 2013. Роль формування туристичної інфраструктури на засадах сталого розвитку. В: *Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: 2-ий міжнародний конгрес.* Львів, Україна, 19-22 Вересень 2013. Львів: Національний університет «Львівська політехніка».

10. Брунець, Б. Р., 2013. Інфраструктура як регулятор туризму на заповідних територіях. В: *Стан та перспективи розвитку заповідної справи та екологічного туризму в Україні: Всеукраїнська науково-практична конференція,* Миколаїв, Україна, 21-22 Березень 2013. Миколаїв: ЧДУ ім.П. Могили.

11. Брунець, Б. Р., 2013. Методи впровадження інновацій у туристичну інфраструктуру. В: *Міжнародна науково-практична конференція з проблем формування та розвитку інноваційної інфраструктури.* Львів, Україна, 16-18 Травень 2013. Львів: Вид. Львівської політехніки.

12. Брунець, Б. Р., 2013. Оцінка туристичної інфраструктури. Методичний підхід. В: *Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання: IV міжнародна науково-практична конференція.* Черкаси, Україна, 21-22 Березень 2013. Черкаси: Черкаський державний технологічний університет.

13. Брунець, Б. Р., 2013. Рівні туристичної інфраструктури та принципи її формування. В: *EcoTour-2013: I міжнародна конференція молодих вчених.* Львів, Україна, 21-23 Листопад 2013. Львів: Вид. Львівської політехніки.

14. Брунець, Б. Р., Терехух А. А., 2014. Засади формування туристичної інфраструктури. В: *Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці та освіті: XIII міжнародний науковий семінар.* Київ

– оз. Світязь, Україна, 30 Червень – 4 Липень 2014. Київ: Національна академія управління. *(Особистий внесок автора: обґрунтовано засади формування туристичної інфраструктури).*

15. Брунець, Б. Р., 2014. Інфраструктура як регулятор туристичних потоків на заповідних територіях. В: *Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: Міжнародний конгрес.* Львів, Україна, 17-19 Вересень 2014. Львів: Вид. Львівської політехніки.

16. Кошова, Б. Р., Терехух, А. А., 2015. Функції критичної інфраструктури у розвитку сфери туризму. В: *Стан, проблеми та перспективи вдосконалення економіки України: Міжнародна науково-практична конференція.* Ужгород, Україна, 2–3 Жовтень 2015. Ужгород: Вид. дім «Гельветика». *(Особистий внесок автора: обґрунтовано функції критичної інфраструктури у розвитку сфери туризму).*

17. Брунець, Б. Р., 2014. Туристична інфраструктура: чинники розміщення та оцінювання. В: *Актуальні проблеми економіки 2014: VIII міжнародна конференція.* Київ, Україна, 12 Грудень 2014. Київ: Національна академія управління.

18. Кошова, Б. Р., Терехух, А. А., 2015. Рівні туристичної інфраструктури та їх складові. В: *Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу: Міжнародна науково-практична конференція.* Тернопіль, Україна, 15-17 Жовтень 2015. Тернопіль: ТНТУ. *(Особистий внесок автора: вказані складові та обґрунтовані рівні туристичної інфраструктури).*

19. Кошова, Б. Р., 2015. Вплив «суперточки тур» на відвідуваність об'єктів туристичної інфраструктури. В: *Управління туристичною індустрією: методологія і практика: II міжнародна науково-практична конференція.* Полтава, Україна, 8 -9 Жовтень 2015. Полтава: Вид. «Сімон».

20. Кошова, Б. Р., 2015. Тенденції розвитку ресторанної справи у місті Львові. В: *Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети: VII міжнародна науково-практична конференція*, Харків, Україна, 20 Листопад. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна.

21. Брунець, Б. Р., Терехух, А. А., 2016. Елементи туристичної інфраструктури як генератори туристичних потоків. В: *Управління інноваційним процесом в Україні: економічні, соціальні та політичні трансформації: Міжнародна науково – практична конференція*. Львів, Україна, 19-21 Травень 2016. Львів: Вид. Львівської політехніки. (Особистий внесок автора: обґрунтовано, що елементи туристичної інфраструктури виступають генераторами туристичних потоків).

22. Кошова, Б. Р., 2016. Інфраструктура сучасних готельно-розважальних комплексів. В: *Сталий розвиток: захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: IV міжнародний конгрес*. Львів, Україна, 21-23 Вересень 2016. Львів: Вид. Львівської політехніки.

23. Кошова, Б. Р., 2016. Пріоритети розвитку урбанізованих територій. Стратегічний аспект. В: *Регіон-2016: стратегія оптимального розвитку Міжнародна науково-практична конференція*. Харків, Україна, 10–11 Листопад 2016. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна.

24. Кошова, Б. Р., 2017. Оцінка якості розвитку інфраструктури туризму регіонів України. В: *Регіон-2017: стратегія оптимального розвитку: Міжнародна науково-практична конференція*. Харків, Україна, 20–21 Квітень 2017. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна.

25. Кошова, Б. Р., 2017. Програмні проекти оновлення туристичної інфраструктури на прикладі Греції. Уроки для України. В: *Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні та світі: Міжнародна науково-практична конференція*. Луцьк, Україна, 18-19 Травень 2017. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ.

26. Кошова, Б. Р., Терехух, А. А., 2017. Підходи до оцінювання інфраструктури туризму. В: *Актуальні проблеми економіки 2017: XVI-ий міжнародний науковий семінар*. Київ – оз. Світязь, Україна, 3-7 Липень 2017 Київ: Національна академія управління. (Особистий внесок автора: запропоновано підхід до оцінювання інфраструктури туризму).

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

27. Брунець, Б. Р. та Бець М.Т. 2012. Принципи формування туристичної інфраструктури. *Географія та туризм*, 21, с. 8-15 (Особистий внесок автора: сформовані принципи формування туристичної інфраструктури).

28. Брунець, Б. Р., 2011. Характеристика туристичної інфраструктури Львівщини на передодні «Євро-2012». *Географія та туризм*, 14, с. 199-204.

29. Брунець, Б. Р., 2011. Туристична інфраструктура Львівської області: стан та перспективи розвитку. *Географія та туризм*, 15, с. 157-164.

Апробація результатів дисертаційної роботи

№ п/п	Тип конференції	Назва конференції	Місце і дата проведення	Тип участі
1	2-ий міжнародний конгрес	Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування	Львів, 19-22 Вересень 2013	очна
2	Всеукраїнська науково-практична конференція	Стан та перспективи розвитку заповідної справи та екологічного туризму в Україні	Миколаїв, 21-22 Березень 2013	заочна
3	Міжнародна науково-практична конференція	Міжнародна науково-практична конференція з проблем формування та розвитку інноваційної інфраструктури.	Львів, 16-18 Травень 2013.	заочна
4	IV міжнародна	Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та	Черкаси, 21-22 Березень 2013	заочна

	науково-практична конференція	регулювання		
5	I міжнародна конференція молодих вчених	EcoTour-2013	Львів, 21-23 Листопад 2013.	очна
6	XIII міжнародний науковий семінар	Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці та освіті	Київ – оз. Світязь, 30 Червень – 4 Липень 2014	очна
7	Міжнародний конгрес	Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування	Львів, 17-19 Вересень 2014	очна
8	Міжнародна науково-практична конференція	Стан, проблеми та перспективи вдосконалення економіки України	Ужгород, 2–3 Жовтень 2015	заочна
9	VIII міжнародна конференція	Актуальні проблеми економіки 2014	Київ, 12 Грудень 2014	очна
10	Міжнародна науково-практична конференція	Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу	Тернопіль, 15-17 Жовтень 2015	заочна
11	II міжнародна науково-практична конференція	Управління туристичною індустрією: методологія і практика	Полтава, 8 -9 Жовтень 2015	заочна
12	VII міжнародна науково-практична конференція	Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети	Харків, 20 Листопад	заочна
13	Міжнародна науково – практична конференція	Управління інноваційним процесом в Україні: економічні, соціальні та політичні трансформації	Львів, 19-21 Травень 2016	очна
14	IV міжнародний конгрес.	Сталий розвиток: захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування	Львів, 21-23 Вересень 2016.	очна
15	Міжнародна науково-практична конференція	Регіон-2016: стратегія оптимального розвитку	Харків, 10–11 Листопад 2016	заочна
16	Міжнародна науково-практична конференція	Регіон-2017: стратегія оптимального розвитку	Харків, 20–21 Квітень 2017	заочна

17	Міжнародна науково-практична конференція.	Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні та світі:	Луцьк, Україна, 18-19 Травень 2017	заочна
18	XVI-ий міжнародний науковий семінар	Актуальні проблеми економіки 2017	Київ – оз. Світязь, 3-7 Липень 2017	очна